

าสตร์ **ประวัติศาสตร์**

รวมบทความ
เกี่ยวกับ
กรณี ๑๔ ตุลา
และ ๖ ตุลา
โดย
สมศักดิ์
เจียมธีรสกุล

าง **ที่เพิ่งสร้าง**

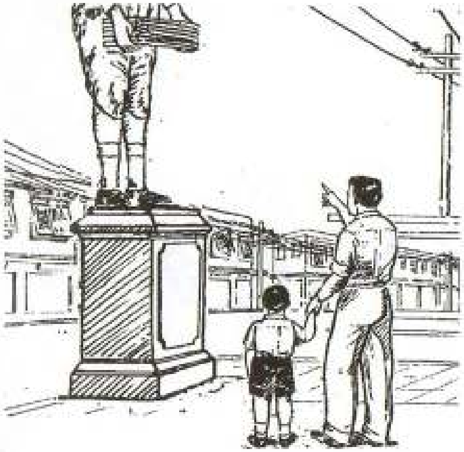

ประวัติศาสตร์

รวมบทความ
เกี่ยวกับ
กรณี ๑๔ ตุลา
และ ๖ ตุลา
โดย
สมศักดิ์
เจียมธีรสกุล

ที่เพิ่งสร้าง

ประวัติศาสตร์ : ก่อนชำระ

ประวัติศาสตร์ : หลังชำระ

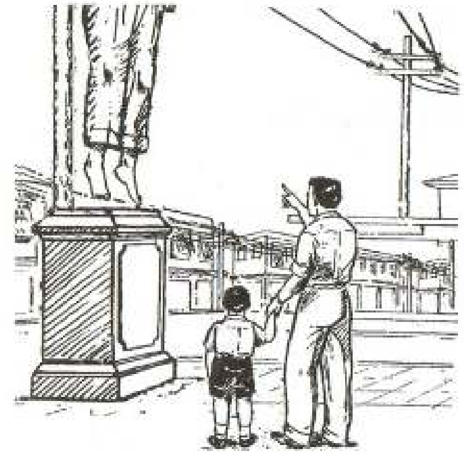
ประวัติศาสตร์ : ก่อนชำระ

ประวัติศาสตร์ : หลังชำระ

ประวัติศาสตร์ : ก่อนชำระ

ประวัติศาสตร์ : หลังชำระ

ประวัติศาสตร์ : ก่อนชำระ

ประวัติศาสตร์ : หลังชำระ

ชื่อหนังสือ ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง
ผู้เขียน สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล
จำนวนพิมพ์ 2,000 เล่ม
ปีที่พิมพ์ กันยายน 2544
จัดพิมพ์โดย สำนักพิมพ์ ๖ ตุลารำลึก
ผู้จัดจำหน่าย สายส่งศึกษิต บริษัทเคล็ดไทย จำกัด
โทร. 225-9536-40
ราคา 170.- บาท
ISBN 974-572-877-2

คำนำ

ว่าด้วยประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง

นับตั้งแต่การอภิวัฒน์ทางการเมืองเมื่อ พ.ศ.๒๔๗๕ เป็นต้นมา สังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว มีเหตุการณ์หลายเหตุการณ์เกิดขึ้น บางเหตุการณ์ก็ได้รับการอธิบายอย่างชัดเจน ในขณะที่หลายเหตุการณ์ยังคงมีความพร่าเลือน ไม่เป็นที่รับรู้หรือเข้าใจในสังคม ตัวอย่างเช่น เหตุการณ์ ๖ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๑๙ เป็นกรณีหนึ่ง ที่ไม่เป็นที่รับรู้อย่างกระจ่างชัด แม้กระทั่งในหมู่คนร่วมสมัยว่าเหตุการณ์เป็นไปอย่างไร ใครเป็นผู้เป็นก่อเหตุการณ์ด้วยจุดมุ่งหมายใด ใครตกเป็นเหยื่อของเหตุการณ์ ด้วยสาเหตุอย่างไร และสาเหตุนั้นเป็นสิ่งที่สมควรหรือไม่ จนกระทั่งในขณะนี้เวลาผ่านมา ๒๕ ปี เหตุการณ์ ๖ ตุลาก็ยังเป็น 'ประวัติศาสตร์อำพราง' หรือเป็น 'ประวัติศาสตร์ที่ยังไม่ได้สร้าง' ยังไม่มีการทำแม้กระทั่งการประเมินค่า และจัดวางสถานะของกรณี ๖ ตุลาว่า อยู่ตำแหน่งใดในเส้นทางของประวัติศาสตร์หลัง พ.ศ.๒๔๗๕ และนอกจากกรณี ๖ ตุลาแล้ว ยังมีกรณีอื่นๆ อีกหลายเหตุการณ์ ที่ยังมีเงื่อนงำ อาจจะไม่เป็นที่รับรู้และไม่เป็นที่ยอมรับของมหาชน แม้ว่าจะเป็นเหตุการณ์สมัยใหม่ ที่มีข้อมูลหลักฐานอยู่มากก็ตาม

ดร.สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล เป็นนักวิชาการทางด้านประวัติศาสตร์ ที่ได้นำเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์หลายเหตุการณ์ที่ยังคงมีเงื่อนงำ นับตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๗๕ ถึง กรณี ๖ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๑๙ มาวิพากษ์ด้วยข้อมูลและระเบียบวิธีทางประวัติศาสตร์ ให้ทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้มีโอกาสพูดเพื่อชี้แจงเรื่องที่ตนเองได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้อง โดยที่ผู้เขียนพยายามยึดข้อเท็จจริงให้มากที่สุด สมศักดิ์กล่าวอย่างชัดเจนในบทความเรื่อง 'ใครเป็นใครในเหตุการณ์ ๖ ตุลา' ว่า

อยากจะให้เป็นความเรียงในเชิงเสนอข้อเท็จจริง ไม่ตัดสินว่าใครผิดใครถูก ต้องการเพียงจะหาว่าใครทำอะไรบ้างในเหตุการณ์นั้น โดยรวบรวมและวิเคราะห์จากหลักฐานประเภทต่างๆ เท่าที่มีอยู่โดยวิธีวิพากษ์ทางประวัติศาสตร์ (historical criticism) แต่เมื่อลงมือเขียนจริงๆ ผมพบว่าเป็นเรื่องที่ทำไม่ได้ ไม่ใช่เพราะ "ความเป็นกลางหรือภววิสัยแท้ๆ ไม่มีในโลก..." เท่านั้น แต่เพราะโดยธรรมชาติของหลักฐานเอง เรียกร้องให้ต้องตัดสินตีความถูกผิดในทุกประเด็น อย่างไรก็ตามตลอดเวลาที่ผมเขียน ผมได้พยายามยึดติดอยู่กับหลักฐานข้อเท็จจริงให้มากที่สุด พยายามให้ความเป็นธรรมแม้กับผู้ที่เห็นได้ชัดว่าได้ทำผิดในเหตุการณ์นั้น ด้วยการฟังข้ออ้างของพวกเขาอย่างเต็มที่ และที่สำคัญ ผมจะกล่าวโทษ "ไม่ใช่บนบรรทัดฐานของอุดมการณ์ส่วนตัวของผม แต่บนบรรทัดฐานของกฎหมายที่ผู้ทำผิดอ้างว่ายึดมั่นอยู่เอง"

ด้วยจุดยืนดังกล่าว เหตุการณ์ บุคคล และเรื่องราวในอดีตจึงถูกนำกลับมาอธิบายใหม่ ไม่ใช่มุมมองของฝ่ายซ้าย หรือฝ่ายขวา แต่เป็นมุมมองของนักวิชาการที่ต้องการแสวงหาความจริง ข้อคิดข้อเขียนของสมศักดิ์จึงทำให้หลายฝ่ายต้องตะลึง เพราะคิดไม่ถึงว่า ความคิดความเชื่อที่เคยรับรู้กันมาเป็นเวลายาวนาน จะถูกท้าทายด้วยข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์แจกแจงใหม่อย่างไม่เข้าใครออกใคร ไม่ใช่เพื่อการจับผิด และไม่ใช่เพื่อการฟื้นฝอยหาตะเข็บ แต่เพื่อปฏิบัติภาระหน้าที่ในฐานะนักประวัติศาสตร์ ที่ไม่ยอมให้ใครคนใดคนหนึ่ง หรือคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งใช้ข้อมูลเฉพาะด้านที่เป็นประโยชน์ต่อตนหรือกลุ่มของตน เพื่อสร้างมายาคติทางประวัติศาสตร์ลวงตาคนร่วมยุคสมัยหรือคนรุ่นต่อมา ให้ยอมรับเหตุการณ์อย่างผิด ๆ และที่สำคัญที่สุดก็คือ เป็นการปรามผู้ที่กำลังมีส่วนในการสร้างประวัติศาสตร์ในขณะนี้ ให้ตระหนักว่าความลับทั้งหลายไม่มีในโลก การใส่ร้ายป้ายสีและการฉวยโอกาสจากอำนาจในวันนี้ อาจทำได้ชั่วระยะเวลาหนึ่ง แต่ประจักษ์พยานทั้งหลายที่ยังคงอยู่นั้นจะไม่พ้นการตรวจสอบจากนักวิชาการ ที่ไม่ยอมให้สังคมไทยสรุปอะไรแบบ 'ส่งเดช' หรือเป็นประโยชน์ต่อตนเองและพวกพ้องอีกต่อไป

ข้อเขียนของสมศักดิ์ทั้ง ๑๔ เรื่องนี้ เป็นผลงานค้นคว้าที่เกิดขึ้นจากการทำงานหนักอย่างต่อเนื่องเป็นเวลาเกือบ ๑๐ ปี เคยใช้เป็นเอกสารประกอบการเรียน การสอน 'วิชาประวัติศาสตร์ไทย : การเข้าสู่รัฐประชาชาติจนถึงปัจจุบัน' ของภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มาแล้ว อีกทั้งยังเคยตีพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือพิมพ์ และนิตยสารรายสัปดาห์มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๖-๒๕๔๔ ประวัติการตีพิมพ์เผยแพร่นั้นได้แจ้งไว้ท้ายเล่ม สำนักพิมพ์เชื่อว่า ผู้อ่านหลายท่านก็คงจะได้ติดตามผลงานบางส่วนมาแล้ว

การนำผลงานของสมศักดิ์มาตีพิมพ์รวมเล่ม ก็เพื่อรวบรวมข้อเขียนที่กระจัดกระจายตามสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ มาไว้ในที่เดียวกัน และจัดประเด็นตามเนื้อหาที่เขียนถึงเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ อันได้แก่ **ส่วนที่หนึ่ง : จาก ๒๔๗๕ ถึง ๑๔ ตุลา, ส่วนที่สอง : ๑๔ ตุลา, ส่วนที่สาม : ๖ ตุลา** ผู้อ่านจะสามารถทำความเข้าใจข้อเขียนโดยเรียงลำดับตามกลุ่มของเหตุการณ์ และตามช่วงเวลาในประวัติศาสตร์ ประโยชน์ที่ได้จากการตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานของสมศักดิ์ที่เห็นได้อย่างชัดเจนก็คือ คุณูปการต่อวงวิชาการประวัติศาสตร์ เพราะเป็นตัวอย่างของผลงานที่เคร่งครัดต่อระเบียบวิธีทางประวัติศาสตร์ สมศักดิ์ให้ความเคารพต่อหลักฐาน และจะไม่สรุปอะไรหากสิ่งนั้นไม่ยืนอยู่บนหลักฐานและข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ แต่ประโยชน์ที่ยิ่งไปกว่านั้นก็คือ ผลงานเหล่านี้ทำให้สังคมหันมาฉุกใจได้คิดว่า ยังมีเรื่องราว เหตุการณ์ และประเด็นปัญหาในอดีตอีกมากมายที่มิได้เป็นไปอย่างสังคมไทยเชื่อและยอมรับ หากมีการศึกษาค้นคว้าหาหลักฐานอย่างจริงจัง สำนักพิมพ์เชื่อมั่นว่าเราจะสามารถสร้างประวัติศาสตร์ใหม่ของสังคมไทยขึ้นได้ เช่นเดียวกับประวัติศาสตร์ที่สมศักดิ์ 'เพิ่งสร้าง' ด้วยผลงานอันเกิดจากสติปัญญาและความเพียรพยายามของเขา

สำนักพิมพ์จัดพิมพ์ผลงานเรื่องนี้ด้วยความเคารพผู้เขียนอย่างยิ่ง จึงคงไว้ซึ่งความคิดตลอดจนวิธีการนำเสนอเรื่องของผู้เขียนอย่างเต็มที่ จึงใคร่ขอเรียน

ผู้อ่านไว้ ณ ที่นี้ว่า เนื้อหาสาระ คำทุกคำ เครื่องหมายวรรคตอนทุกแห่ง และภาพประกอบที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้ ล้วนแล้วแต่เป็นความคิดและเทคนิควิธีที่ผู้เขียนนำมาใช้เพื่อสื่อความหมาย การจะเข้าถึงความคิดและตัวตนของ ดร.สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ผู้สร้าง 'ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง' เล่มนี้ จึงจำเป็นจะต้องเข้าใจกลวิธีอันเป็นลักษณะเฉพาะตัวของผู้เขียนนี้ด้วย ในการพิมพ์หนังสือเล่มนี้ สำนักพิมพ์ขอขอบคุณอย่างยิ่งแก่คุณสมรัก สุรีย์ฉาย ที่สนับสนุนเงินทุนสำรองในการจัดพิมพ์ ทำให้ "ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง" ปรากฏเป็นรูปเล่มขึ้นได้

ท้ายที่สุดนี้ สำนักพิมพ์ปรารถนาเป็นอย่างยิ่งที่จะให้หนังสือเล่มนี้เป็นส่วนหนึ่งของการร่วม 'ชำระประวัติศาสตร์ ๖ ตุลา' เพื่อที่สังคมไทยจะได้รับแง่มุมเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ๖ ตุลา อย่างลึกซึ้งและกว้างขวาง และหากความจริงที่ถูกปกปิด ซ่อนเร้น และบิดเบือนมาตลอดเวลา ๒๕ ปี ได้รับการเปิดเผย และสังคมไทยกล้าหาญพอที่จะยอมรับได้ ก็ถือว่าสังคมไทยได้ผ่านการทดสอบ และยกระดับไปสู่สังคมอารยะได้อย่างแท้จริง

สำนักพิมพ์ ๖ ตุลารำลึก

คำนำผู้เขียน

บทความซึ่งรวบรวมไว้ในที่นี้ ผมได้เขียนขึ้น, และได้รับการตีพิมพ์ใน กรุงเทพธุรกิจ, เนชั่นสุดสัปดาห์ และ มติชน, ระหว่างปี 2539 ถึง 2544, ยกเว้นเรื่อง "ความผิดพลาดทางประวัติศาสตร์ของปรีดี พนมยงค์" ซึ่งตีพิมพ์ใน ผู้จัดการรายวัน เมื่อปี 2536. (ดูรายละเอียดการตีพิมพ์ครั้งแรกใน "ประวัติการพิมพ์" ท้ายเล่ม) ผมได้จัดบทความเหล่านี้เป็น 3 กลุ่มตามลำดับก่อนหลังของช่วงประวัติศาสตร์ที่บทความกล่าวถึง คือ จาก 2475 ถึง 14 ตุลา, 14 ตุลา, และ 6 ตุลา; และในแต่ละกลุ่มก็พยายามเรียงลำดับบทความตามลำดับก่อนหลังของเหตุการณ์เช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม นี่เป็นเพียงหลักเกณฑ์หลวมๆ เพราะในความเป็นจริง เกือบทุกบทความพาดพิงถึงหลายเหตุการณ์ที่ต่างยุคต่างสมัยไปพร้อมๆกัน.

บทความเหล่านี้ส่วนใหญ่เขียนขึ้นเป็นตอนๆ ในลักษณะเร่งรีบให้ทันกับกำหนดเวลา (deadline) ประจำสัปดาห์ จึงต้องพยายามทำให้แต่ละตอนมีลักษณะ "จบในตัว" ระดับหนึ่ง ซึ่งบางครั้งอาจหมายถึงการ "บีบ" ประเด็นที่เขียนให้พอดีกับพื้นที่ของแต่ละสัปดาห์ บางครั้งจำเป็นต้องพูดซ้ำหรือสรุปประเด็นที่พูดไปแล้วในสัปดาห์ก่อนหน้านั้น ที่สำคัญคือการไม่มีเวลาสำหรับทบทวนแก้ไขอย่างเต็มที่ ทั้งยังมีข้อจำกัดในด้านภาษาที่ใช้ ซึ่งต้องคำนึงถึงผู้อ่านหนังสือพิมพ์วงกว้าง ควรกล่าวด้วยว่าในการตีพิมพ์นั้น บรรณาธิการของหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับบางครั้งจะตัดหรือแก้ไขคำหรือข้อความบางส่วน ที่สำคัญคือมักจะจัดเรียงย่อหน้าวรรคตอนและการเน้นคำใหม่ ในการรวบรวมครั้งนี้ ผมได้อ่านทบทวนทุกบทความจากต้นฉบับของตัวเอง (ยกเว้นบางบทความที่ต้นฉบับหาย ต้องอาศัยที่ตีพิมพ์ในหน้าหนังสือพิมพ์) และได้ทำการแก้ไขคำหรือข้อความบางตอนในบางบทความ ที่พบว่าผิดในแง่ตัวสะกดหรือข้อเท็จจริง หรือไม่ดีพอในแง่สำนวน

ในระหว่างการเขียนบทความเหล่านี้บางบท และในการรวบรวมตีพิมพ์ใหม่เป็นเล่มนี้ ผมได้รับความช่วยเหลือด้านข้อมูล, ความเห็น, คำวิจารณ์ หรือ กำลังใจ จากท่านเหล่านี้ คือ เกษียร เตชะพีระ, ชนิดา ชิตบัณฑิตย์, ทิพวรรณ เจียมธีรสกุล, ธนาพล อิ๋วสกุล, ประจักษ์ ก้องกีรติ, พวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์ และ อรอนงค์ ทิพย์พิมล ผมขอขอบคุณทุกท่านอย่างสูงมา ณ ที่นี้. โดยเฉพาะ ธนาพล ที่คอยแลกเปลี่ยนข้อมูลและความเห็นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเมืองไทยสมัยใหม่อย่างสม่ำเสมอโดยตลอด. ประจักษ์ ช่วยแนะนำเอกสารสำคัญบางชิ้นสำหรับการเขียนบทความบางบท และได้ร่วมเขียนบทความเรื่อง "พระราชหัตถเลขาสละราชย์ ร. 7" ทั้งยังอนุญาตให้ผมนำมาตีพิมพ์ไว้ในหนังสือเล่มนี้ได้. ขอขอบคุณสุธาชัย ยิ้มประเสริฐ ที่ช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกในด้านการจัดพิมพ์ ขอบคุณ ประชา สุวีรานนท์ เพื่อนเก่าตั้งแต่สมัยสวนกุหลาบ-ยุวชนสยาม-ธรรมศาสตร์ ที่ช่วยออกแบบปกให้อย่างดีเยี่ยม ทั้งยังอนุญาตให้นำการ์ตูน "ระกากับราณี" มาตีพิมพ์ในเล่มและเสนอชื่อหนังสือให้. "ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง" เป็นคำและชื่อ "บทบรรณาธิการ" ของ สุพจน์ แจ้งเร็ว เพื่อนเก่าของเราคนหนึ่ง ใน ศิลปวัฒนธรรม, ปีที่ 21 ฉบับที่ 1, พฤศจิกายน 2542 ขอขอบคุณสุพจน์ ที่อนุญาตให้ยืมมาใช้ในที่นี้ได้.

เหนืออื่นใด หนังสือเล่มนี้ และชีวิตของผู้เขียน เป็นหนี้บุญคุณ "มิตรร่วมรบ 6 ตุลา" - บรรดาเยาวชนหญิงชายแห่งขบวนการนักศึกษาสมัยปี 2519 ที่อุทิศตนต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่ง ระบอบการปกครองแบบใหม่. ความพยายามของคนบางกลุ่มที่จะหยุดยั้งการต่อสู้นี้ นำไปสู่รุ่งอรุณแห่งชะตากรรม ของวันพุธแรกของเดือนตุลาคมเมื่อ 25 ปีก่อน. "มิตรร่วมรบ" เหล่านี้จำนวนมาก ไม่สามารถรอดจากการโจมตีในเช้าวันนั้นได้ ผมไม่มีความสามารถพิเศษอะไรนอกจากพอขีดเขียนได้บ้าง ขออาศัยสิ่งนี้ เป็นความพยายามเพียงเล็กๆในการใช้หนี้อันมหาศาลนั้น.

สารบัญ

ส่วนที่หนึ่ง: จาก 2475 ถึง 14 ตุลา 1

ความผิดพลาดทางประวัติศาสตร์ของปรีดี พนมยงค์ 3

ร.7 สละราชย์: ราชสำนัก, การแอนตี้คอมมิวนิสม์ และ 14 ตุลา 9

พระราชหัตถเลขาสละราชย์ ร.7: ชีวประวัติของเอกสารฉบับหนึ่ง 20

ปรีดี พนมยงค์, จอมพล ป., กรณีสวรรคต และรัฐประหาร 2500 31

จุดเปลี่ยน 2500: เผ่า, สฤษดิ์ และพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย 36

ส่วนที่สอง: 14 ตุลา 43

การชำระประวัติศาสตร์ 14 ตุลา ภายใต้พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย 45

เหมาเจ๋อตง กับขบวนการนักศึกษาไทย 90

กงจักรปีศาจ และหนังสือเกี่ยวกับกรณีสวรรคต 96

ส่วนที่สาม: 6 ตุลา 113

เราสู้: เพลงพระราชนิพนธ์การเมือง กับการเมืองปี 2518-2519 115

ชนวน: ภาพละครแขวนคอ ที่นำไปสู่กรณี 6 ตุลา 149

คืนที่ยาวนาน: การไม่ตัดสินใจสลายการชุมนุมในธรรมศาสตร์ คืนวันที่ 5 ตุลาคม 2519 155

ใครเป็นใครในกรณี 6 ตุลา 161

ป๋วย อึ๊งภากรณ์, สล้าง บุนนาค, ธานินทร์ กรัยวิเชียร 208

ป๋วย อึ๊งภากรณ์: ปีเกิด, ลูกจีน, 6 ตุลา 214

ประวัติการพิมพ์ 219

ส่วนที่หนึ่ง:

จาก 2475 ถึง 14 ตุลา

ความผิดพลาดทางประวัติศาสตร์ ของปรีดี พนมยงค์

ระหว่างสัปดาห์แรกของเดือนมีนาคม 2475 (ตามปฏิทินเก่า หรือ 2476 ตามปฏิทินปัจจุบัน) ปรีดี พนมยงค์ หรือที่รู้จักกันโดยบรรดาศักดิ์ขณะนั้นว่า หลวงประดิษฐ์มนูธรรม ได้เสนอเอกสาร "เค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ" ที่เขาร่างขึ้น ต่อสมาชิกคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่รู้จักกันในนาม "คณะราษฎร" และรัฐบาล ผลสะเทือนของเอกสารฉบับนี้ใหญ่หลวงยิ่ง มันได้นำไปสู่ความแตกแยกจากกันระหว่างสามผู้ก่อการที่เป็นนายทหารอาวุโส (พระยาทรงฯ, พระยาฤทธิ์ฯ, พระประศาสน์ฯ) กับที่เหลือของคณะราษฎร, ระหว่างคณะราษฎรกับขุนนางอาวุโสที่รับเชิญมาร่วมรัฐบาล (พระยามโนฯกับพวก) และระหว่างคณะราษฎรกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว.

วิกฤตการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นจาก "เค้าโครงการเศรษฐกิจ" ของปรีดี นำไปสู่การปิดสภา (เมษายน 2476), การรัฐประหาร (มิถุนายน 2476), การกบฏโดยใช้กำลัง (ตุลาคม 2476) และในที่สุด การสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 (มีนาคม 2477)

ผลสะเทือนที่สำคัญยิ่งอีกประการหนึ่ง ซึ่งนักเรียนประวัติศาสตร์ทั่วไปมักจะมองข้าม คือ วิกฤตการณ์ "เค้าโครงการเศรษฐกิจ" ยุติลงด้วยการที่บทบาทของพลเรือนในคณะราษฎรและในระบอบใหม่โดยทั่วไปลดลง และบทบาทของทหารเพิ่มขึ้น ไม่เพียงแต่นายกรัฐมนตรีเปลี่ยนจากพลเรือนเป็นทหาร สัดส่วนของทหารในหมู่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทสองก็เพิ่มขึ้น

(จากร้อยละ 20 ในปี 2475 เป็น 61.6 ในการแต่งตั้งเดือนพฤศจิกายน 2476) บรรดาพลเรือนที่เคยสนับสนุน "เค้าโครง" ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นส่วนที่ขยันขันแข็งกระตือรือร้นที่สุดในหมู่ผู้นำใหม่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ลดหรือถูกลดบทบาทลงไป

ความสำคัญของสภาพการณ์ที่ว่านี้ก็คือ เมื่อคณะราษฎรยึดอำนาจสำเร็จในเดือนมิถุนายน 2475 นั้น มีความเป็นไปได้ที่จะวางรากฐานให้แก่การเมืองแบบรัฐสภาที่มีเสถียรภาพ ที่มีการเลือกตั้ง และที่พลเรือนมีบทบาทนำ เนื่องจาก*ถ้าไม่นับความขัดแย้งที่มีต่อ "เค้าโครง" แล้ว* โดยแท้ที่จริงหาได้มีความขัดแย้งในลักษณะที่สำคัญระหว่างผู้ก่อการด้วยกัน และระหว่างผู้ก่อการ, ขุนนางอาวุโส กับพระปกเกล้าฯแต่อย่างใด พูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ มีความเป็นไปได้ที่จะสร้างแนวร่วมที่กว้างขวางที่สุด (broadest coalition) ในหมู่ผู้นำ (elite) ไทยในขณะนั้น เพื่อวางรากฐานให้แก่ระบอบรัฐสภาประชาธิปไตย วิกฤตการณ์อันเกิดจาก "เค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ" ของปรีดี ทำให้ความเป็นไปได้นี้หมดไป

เป็นความจริงที่ว่า ส่วนสำคัญของวิกฤตการณ์นั้นก็คือการที่พระยามโนฯ กับพวกปิดสภา และพระองค์เจ้าบวรเดชก่อกบฏ ซึ่งเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย (ในกรณีแรกนั้น ควรรำลึกด้วยว่า พระยาพหลฯกับหลวงพิบูลฯ ได้ร่วมเซ็นชื่อให้ปิดสภา คือร่วมทำผิดกฎหมายด้วย) และก็เป็นความจริงที่ว่า ปรีดี - ไม่ว่าในฐานะราษฎรหรือผู้นำรัฐบาลคนหนึ่ง - มีสิทธิเต็มที่ที่จะเสนอความคิดเห็นและแผนการทางเศรษฐกิจของตนได้ แต่ถ้าอภิปรายถึงเรื่องนี้ในฐานะที่เป็นวิจารณญาณทางการเมือง (political judgement) ของปรีดีแล้ว ข้อสรุปก็ควรเป็นว่า ปรีดีได้ทำความผิดพลาดทางการเมืองครั้งสำคัญทางประวัติศาสตร์

ที่กล่าวเช่นนี้ ไม่เพียงแต่ด้วยเหตุผลที่ว่า นอกจากปรีดีเองแล้ว ไม่มีใครในหมู่ผู้ก่อการคนสำคัญๆด้วยกัน ที่เข้าใจหรือเห็นด้วยโดยแท้จริงกับ "เค้าโครง" เลย และปรีดีควรจะได้ตระหนักถึงเรื่องนี้ได้ทันเวลาก่อนหน้าที่จะเกิดวิกฤตการณ์และจำกัดการเสนอความเห็นทางเศรษฐกิจของตนในลักษณะที่เป็นการให้การศึกษามากกว่าในลักษณะที่เป็นการผลักดันให้เป็นมติปฏิบัติ

ที่สำคัญกว่านั้นก็คือ ข้อเสนอใน "เค้าโครงการเศรษฐกิจ" ไม่เพียงแต่เป็นหลักการที่ปฏิบัติไม่ได้เท่านั้น หากยังไม่สมควรปฏิบัติด้วย ทั้งนี้เนื่องจากมีลักษณะที่อาจเรียกตามภาษาสมัยใหม่ได้ว่า "ซ้ายจัด"

ปรีดีได้ยืนกรานว่า "เค้าโครง" ของตน "ดำเนินวิธีละม่อม", "อาศัยการร่วมมือระหว่างคนมั่งมีและคนจน" และ "ไม่ประหัตประหารคนมั่งมี", "ถ้าหากพวกคอมมิวนิสต์มาอ่าน จะติเตียนมากว่ายังรับรองพวกมั่งมีให้มีอยู่" นักวิชาการชาวฝรั่งเศสผู้หนึ่งซึ่งศึกษา "เค้าโครง" กล่าวว่า ปรีดีเป็นนักปฏิรูป ไม่ใช่นักปฏิวัติ เนื่องจากไม่ได้ใช้ทฤษฎีการต่อสู้ระหว่างชนชั้นในเอกสารนั้น

จริงอยู่ เป้าหมายหลักของ "เค้าโครง" ไม่ได้อยู่ที่คนมั่งมี คนเหล่านี้จะอยู่ในพวกที่ "เค้าโครง" ระบุว่า "มีรายได้เพียงพอที่จะเลี้ยงชีวิตของเขาได้ตลอดแม้เจ็บป่วยหรือชราภาพ" ซึ่งทำให้ได้รับการยกเว้นไม่ต้องถูกบังคับให้เป็นคนงานของรัฐ (หรือที่ปรีดีใช้คำที่ชวนให้ไขว้เขวได้ง่ายว่า "ข้าราชการ") พวกเขาสามารถใช้ชีวิตตามปกติแบบกระฎุมพีของตนได้ต่อไป

อย่างไรก็ตาม เราไม่ควรที่จะให้ด้านที่มีลักษณะประนีประนอมหรือ "อ่อน" (soft) ของ "เค้าโครง" ซึ่งปรีดีมักจะนำมาใช้ตอบโต้ข้อกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ดังกล่าวนี้ บดบังด้านที่สำคัญยิ่งกว่าอีกด้านหนึ่งของเอกสารนั้น และที่มีลักษณะ "ซ้าย" อย่างยิ่งยวด นั่นก็คือ นโยบายต่อชาวนา ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักที่แท้จริงของ "เค้าโครง" และก็ในประเด็นนี้แหละที่อาจกล่าวได้ว่า ปรีดีมีลักษณะ "ซ้าย" เสียยิ่งกว่าพวกบอลเชวิคในรัสเซียก่อนสมัยสตาลิน (ดังจะได้แสดงให้เห็นต่อไปข้างหน้า)

หัวใจสำคัญที่สุดของ "เค้าโครง" คือการทำให้ชาวนารวมหมู่โดยการบังคับ (forced collectivization) ปรีดีเสนอให้รัฐบาลใช้อำนาจบังคับ "ซื้อ" ที่ดินทำกินทั้งหมดของชาวนามาเป็นของรัฐ ชาวนาสามารถมีกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลได้เฉพาะที่ตั้งบ้านอยู่อาศัยเท่านั้น และเมื่อที่ดินทำกินกลายเป็นของรัฐแล้ว พวกเขาก็จะกลายเป็นคนงานของรัฐไปด้วย

ในที่ประชุมกรรมาธิการสภาผู้แทนราษฎรเพื่อพิจารณาข้อหาคอมมิวนิสต์ที่มีต่อปรีดี เมื่อเดือนมกราคมและกุมภาพันธ์ 2476 (คือเกือบหนึ่งปีหลังการเสนอ "เค้าโครง" ครั้งแรก) ปรีดีได้ยืนยันว่าตน "มีความเลื่อมใสใน

ทรัพย์สินเอกชน" และไม่คิด "บังคับจ้างแรงงาน" มาแต่ไหนแต่ไร ข้อความนี้เป็นการชวนให้ไขว้เขวได้ (misleading) เนื้อหาของ "เค้าโครง" ระบุอย่างชัดเจนให้อำนาจรัฐบาล "ซื้อ" ที่ดินทำกินของราษฎร (คือชาวนา) เป็นของรัฐโดยไม่ต้องได้รับความยินยอมจากราษฎรที่เป็นเจ้าของที่นั้นเอง (ดูในหัวข้อ "ที่ดินชนิดใดบ้างที่รัฐบาลต้องซื้อกลับคืน" ใน หมวดที่ 5 บทที่ 1 ของ "เค้าโครง" และในมาตรา 4 หมวดที่ 1 "ว่าด้วยการจัดซื้อที่ดิน" ในเอกสาร "เค้าร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการประกอบเศรษฐกิจ" ที่ปรีดีร่างขึ้นเพื่อประกอบกับ "เค้าโครง") ผลลัพธ์ที่จะได้จากการดำเนินนโยบายตาม "เค้าโครง" ก็คือ การทำลายกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลในปัจจัยการผลิตภาคเกษตรกรรมทั่วประเทศ

ในที่ประชุมกรรมการพิจารณา "เค้าโครง" ที่รัฐบาลตั้งขึ้นเมื่อเดือนมีนาคม 2475 ม.จ.สกลวรรณกร วรวรรณ ได้ทักท้วงว่า "อยากให้เคารพในกรรมสิทธิ์ของบุคคลให้มาก" ปรีดีโต้ว่า "เค้าโครง" เคารพในกรรมสิทธิ์เอกชน แต่ตัวอย่างกรรมสิทธิ์เอกชนที่ปรีดียกมาอ้างนั้น มีเฉพาะที่อยู่อาศัย ไม่รวมที่ดินทำกินซึ่งเป็นปัจจัยการผลิต ในความเป็นจริงแล้ว ปรีดีได้อุทิศตอนหนึ่งใน "เค้าโครง" โจมตี "ความรักในที่ดิน" ของชาวนาและผู้สนับสนุนความรักนั้น (ดู หมวดที่ 5 บทที่ 1 ในเอกสารนั้น) นอกจากนี้ ปรีดีเองได้ยอมรับในระหว่างการประชุมครั้งเดียวกันถึงลักษณะบังคับของข้อเสนอของตน: "การออกกฎหมายบังคับซื้อนั้น เพื่อป้องกันคนเกเร และหน่วงไม่ขาย หรือเกี่ยงเอาราคาแพงเท่านั้น" ควรสังเกตด้วยว่า สิ่งที่ปรีดีเรียกว่า "ซื้อ" นั้น ในทางปฏิบัติเฉพาะหน้าไม่แตกต่างจากการ "ริบ" เท่าใดนัก เนื่องจากชาวนาจะได้รับค่าตอบแทนเป็นพันธบัตร ไม่ใช่เป็นเงิน

ที่ปรีดีกล่าวในภายหลังว่า ไม่เคยคิดบังคับจ้างแรงงานมาแต่ไหนแต่ไรก็ไม่ตรงกับที่เสนอไว้เองใน "เค้าโครง" ซึ่งระบุให้ราษฎรทุกคนต้องเป็นคนงานของรัฐ ยกเว้นแต่ราษฎรคนใดจะพิสูจน์ "ให้รัฐพอใจ" ว่าตนสามารถเลี้ยงตนเองและบุตรหลานได้แม้ในยามป่วยและชรา ในทางปฏิบัติชาวนาส่วนใหญ่ที่สุดจะไม่มีคุณสมบัติได้รับการยกเว้น

ที่จริง ปรีดีได้เสนอไว้ตั้งแต่ปี 2474 ใน *คำบรรยายกฎหมายปกครอง* ว่า การจัดตั้งสหกรณ์นั้น ในระยะแรกที่ราษฎรยังไม่มีการศึกษาพอก็ให้ใช้การบังคับ และว่าสำหรับในกรณีประเทศสยาม ถ้ารัฐจะจัดการเศรษฐกิจก็คงไม่สามารถรอความยินยอมพร้อมใจของราษฎร แต่ต้องใช้วิธีเกณฑ์ราษฎรมาทำงานแต่จ่ายเงินเดือนให้ ซึ่งไม่ใช่การจ้างงานตามสัญญาตามปกติ แนวโน้มแบบอำนาจนิยม (authoritarianism) เช่นนี้มีให้เห็นในตัว "เค้าโครง" เองที่ว่า

> เวลานี้ราษฎรยังหลงเชื่อในวิธีโบราณ แม้ผู้ชำนาญการกสิกรรมจะพร่ำสอนก็ต้องกินเวลาอีกนาน เมื่อรัฐบาลเป็นผู้ประกอบการเศรษฐกิจเอง รัฐบาลอาจกำหนดกฎเกณฑ์ไว้ ราษฎรซึ่งเป็นลูกจ้างของรัฐบาลก็ต้องปฏิบัติตาม... (เวลานี้) แม้ผู้ชำนาญจะพร่ำสอนสักเท่าใดๆ ราษฎรก็ไม่ใคร่เชื่อ เพราะนิยมอยู่แต่ในแบบโบราณ ไม่เบิกหูเบิกตา

พูดอีกอย่างก็คือ มีแต่รัฐและ experts เท่านั้นที่รู้ดีที่สุดว่าควรทำอะไรอย่างไร ถ้าปล่อยให้เป็นไปเองแล้ว ราษฎรชาวนาก็จะปล่อยให้เวลาว่างไปเปล่าๆถึงหกเดือนต่อปี ในการอภิปรายเมื่อเดือนมีนาคม 2475 ปรีดีอ้างว่า "คนของเราเวลานี้เปรียบเหมือนเด็ก รัฐบาลต้องนำโดยบังคับในทางตรงหรือในทางอ้อม" นายทวี บุณยะเกตุ ผู้สนับสนุน "เค้าโครง" อย่างแข็งขันก็กล่าวว่า "การบังคับให้คนที่เกิดทุกข์ได้ยาก ให้มีความสุข ข้าพเจ้าไม่เห็นเป็นของเสียหายอะไร"

ความ "ซ้ายจัด" ของ "เค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ" ของปรีดีนั้นจะเห็นได้ชัดยิ่งขึ้นถ้าเราเอามาเปรียบเทียบกับความเป็นไปของรัสเซียภายใต้พรรคบอลเชวิค ก่อนที่สตาลินจะดำเนินโครงการ Forced Collectivization ในปี 1929 (2472) นั้น เกษตรกรรมของรัสเซียส่วนมาก อยู่ภายใต้ระบบการถือครองที่ดินขนาดย่อม (small holding) ของชาวนา แม้กระทั่งถึงปี 1928 พื้นที่ทำการเกษตรถึงร้อยละ 97.8 ก็ยังอยู่ในมือของชาวนาปัจเจกชน มีเพียงร้อยละ 1.2 ที่อยู่ภายใต้ฟาร์มรวม (Collective Farms) และเพียงร้อยละ 1.6 ภายใต้ฟาร์มของรัฐ (State Farms) แม้แต่ในช่วงที่เรียกกันว่า War Communism (1918-1921) การเกษตรแบบสหกรณ์และแบบรวมหมู่ก็เป็นเพียงส่วนน้อยและมีความสำคัญไม่มาก

พรรคบอลเชวิคก่อนสมัยสตาลินมีเป้าหมายที่จะให้เกษตรกรรมเป็นแบบรวมหมู่ก็จริง แต่ขณะเดียวกันก็ยอมรับว่าเป้าหมายดังกล่าวจะเป็นไปได้ก็แต่โดยความสมัครใจของชาวนาเองเท่านั้น แม้แต่ปีกซ้ายของพรรคก็ไม่เคย

คิดว่าจะทำให้ชาวนารวมหมู่อย่างสมบูรณ์ในรัสเซียได้ จนเมื่อสตาลินขึ้นสู่อำนาจจึงได้บังคับเอาชาวนากว่าครึ่งเข้ามาอยู่ในฟาร์มรวมภายในปีเดียว

เป็นเรื่อง irony ที่ว่าหลักนโยบายของสากลที่สาม (โคมินเทอร์น) ที่คณะกรรมาธิการของสภาผู้แทนราษฎรใช้มาเป็นบรรทัดฐานตัดสินข้อหาคอมมิวนิสต์ต่อปรีดีนั้น ในส่วนที่เกี่ยวกับชาวนายัง "ซ้าย" น้อยกว่าสิ่งที่ปรีดีเสนอไว้ใน "เค้าโครง" เสียอีก นโยบายของโคมินเทอร์นที่ว่านั้น ร่างโดยบูคาริน ซึ่งเป็นปีกขวาในพรรคบอลเชวิค ให้หลักประกันแก่การดำรงอยู่ของระบบการถือครองที่ดินขนาดย่อมของชาวนา และระบุอย่างชัดเจนว่า กระบวนการทำให้ปัจจัยการผลิตเป็นของรัฐ (nationalization) นั้น จะต้องไม่รวมถึงชาวนา

เป็นเรื่อง irony อีกเช่นกัน ที่ก่อนจะถึงแก่กรรมไม่นาน ในการวิวาทะกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) ปรีดีได้ย้ำความสำคัญของฐานะที่เป็นอิสระและการมีเสรีภาพส่วนบุคคลของชาวนาไทย

ร.7 สละราชย์: ราชสำนัก, การแอนตี้คอมมิวนิสม์ และ 14 ตุลา

วันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2477 (ตามปฏิทินเก่า คือปี 2478 ตามปฏิทินปัจจุบัน) พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์องค์ที่เจ็ดแห่งราชวงศ์จักรีได้ทรงลงพระปรมาภิไธยในพระราชหัตถเลขาประกาศสละราชสมบัติ จากบ้านพักในประเทศอังกฤษที่ทรงลี้ภัยพระองค์เองไปพำนักในขณะนั้น การ์สละราชสมบัตินับเป็นเหตุการณ์สุดท้ายในห่วงโซ่ของเหตุการณ์ในวิกฤตทางการเมืองที่เริ่มต้นเมื่อสองปีก่อนหน้านั้นอันเนื่องจากการเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติของหลวงประดิษฐ์มนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์)

พระราชหัตถเลขาสละราชสมบัติซึ่งมีความยาวเพียงไม่กี่หน้านั้นเอง ได้กลายเป็นเอกสารคลาสสิกของประวัติศาสตร์การเมืองไทยสมัยใหม่ชิ้นหนึ่ง ข้อความ 3 - 4 บรรทัดในตอนท้ายของพระราชหัตถเลขาที่ว่า "ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่สละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมให้แก่ราษฎรโดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใด คณะใด โดยฉะเพาะเพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิขาด และโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร" ได้กลายมาเป็นเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย อันที่จริง เราสามารถกล่าวได้ว่านี่เป็นหนึ่งในสองข้อความการเมืองที่รู้จักกันดีที่สุดในประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ (อีกหนึ่งคือ "เราจะปกครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม")

พลังทางการเมืองของข้อความนี้ได้ถึงจุดสุดยอดในอีก 38 ปีให้หลัง ในเช้าวันที่ 6 ตุลาคม 2516 เมื่อนักเคลื่อนไหวการเมืองที่เรียกตัวเองว่า "กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ" นำโดยธีรยุทธ บุญมี ได้เดินแจกใบปลิวเรียกร้องรัฐธรรมนูญไปตามท้องถนนในกรุงเทพ ที่หน้าปกของจุลสารเรียกร้องรัฐธรรมนูญที่พวกเขาเดินแจกไปด้วย คือข้อความนี้ ตีพิมพ์อย่างเด่นชัดด้วยตัวอักษรสีขาว บนพื้นสีดำ ด้วยลายเส้นเลียนแบบลายมือ "โบราณ" เน้นย้ำการเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมและสถาบันแบบจารีต

โดยการทำเช่นนี้ "สาร" ที่ธีรยุทธกับพวก "สื่อ" ออกไปโดยไม่มีการประกาศคือ บัดนี้พวกเขาจะขอทวงเอาสิ่งที่มีคนแย่งชิงไปจากพระมหากษัตริย์อย่างไม่ชอบธรรม - อย่าง "ชิงสุกก่อนห่าม" ตามที่ปัญญาชนจำนวนมากสมัยนั้นมอง การปฏิวัติ 2475 - คืนมา และที่สำคัญยิ่งกว่านั้น ผู้ที่พวกเขากำลังทวง - รัฐบาลทหารในปี 2516 - ก็คือผู้สืบทอดการแย่งชิงนั้น คือ "ลูกหลาน" ของผู้ก่อการ 2475 หรือในทางกลับกัน ผู้ก่อการ 2475 ก็คือ "บรรพบุรุษ" ของรัฐบาลทหาร 2516 (ในทางเทคนิค คำว่า "ทรราช" ที่ใช้เรียกผู้นำรัฐบาลในสมัยนั้น – ผมกำลังพูดถึงคำไทยไม่ใช่ tyrant - มีคำแปลที่เป็นด้านกลับของคำว่า "มหาราช" พระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ ผู้ประเสริฐ ในระหว่างการเดินขบวน 14 ตุลามีบางคนไปเขียนข้อความใต้พระบรมฉายาลักษณ์ที่ถูกอัญเชิญมานำหน้าขบวนว่า "ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตปราบทรราช")

ในความหมายหนึ่ง เหตุการณ์ 14 ตุลา คือการที่ "ราษฎร" โดยการนำของนักศึกษาไปชิงเอาพระราชอำนาจนั้นมา "ถวายคืน" ได้สำเร็จ เพราะหลังเหตุการณ์ ทั้งนายกรัฐมนตรี (นายสัญญา ธรรมศักดิ์) คณะรัฐมนตรี และสภานิติบัญญัติ ("สภาสนามม้า") ล้วนแต่เป็นสิ่ง "พระราชทาน" – อำนาจในการแต่งตั้งเสนาบดีทั้งปวงที่เป็นของพระมหากษัตริย์ "อยู่แต่เดิม" ได้กลับเป็นของพระมหากษัตริย์โดยแท้จริงอีกเป็นครั้งแรกนับแต่ปี 2475 (และจะเป็นครั้งเดียวเท่านั้น แม้แต่ 6 ตุลา 2519 ก็ไม่ใช่)

ในความเป็นจริง การสละราชย์ของร.7 ที่เป็นแรงบันดาลใจให้นักศึกษา 14 ตุลาต่อสู้กับรัฐบาลทหารนั้น ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับประชาธิปไตยแต่อย่างใด ไม่แม้แต่ในความหมายแคบที่เป็นการแอนตี้เผด็จการทหารด้วยซ้ำ เหตุการณ์นี้,

ดังที่ได้กล่าวข้างต้น, ต้องนับเป็นเหตุการณ์สุดท้ายของบรรดาเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นลูกโซ่มาจากการเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติของปรีดีในปี 2476

แผนเศรษฐกิจของปรีดีนั้นไม่ได้มีลักษณะเป็นมาร์กซิสต์/คอมมิวนิสต์ แต่นั่นไม่ได้หมายความว่าแผนดังกล่าว ไม่ "ซ้าย" หรือไม่ "รุนแรง" แบบที่พวกมาร์กซิสต์/คอมมิวนิสต์เป็นที่รู้จักกัน ในทางตรงกันข้าม ด้วยเหตุที่ไม่ได้เป็นมาร์กซิสต์/คอมมิวนิสต์นี่เอง ที่แผนของปรีดีมีความ "ซ้าย" และ "รุนแรง" เป็นพิเศษ นั่นคือ การเสนอให้บังคับชาวนารวมหมู่ (forced collectivization) และยกเลิกกรรมสิทธิ์เอกชนในที่ดินของพวกเขาทั้งหมด ซึ่งไม่มีมาร์กซิสต์/คอมมิวนิสต์ที่ไหนในโลกขณะนั้นเสนอกัน นี่เป็นเรื่องกลับตาลปัตรอย่างหนึ่งของวิกฤตการเมืองที่เกิดขึ้นจากแผนเศรษฐกิจของปรีดี เรื่องกลับตาลปัตรที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ แม้เค้าโครงการเศรษฐกิจของปรีดีจะไม่ใช่มาร์กซิสต์ แต่ผลสะเทือนที่เกิดจากการเสนอเค้าโครงฯกลับมีความสำคัญอย่างใหญ่หลวงต่อพัฒนาการของลัทธิคอมมิวนิสม์ไทย. ในความเป็นจริง นี่คือจุดเริ่มต้นที่แท้จริงของขบวนการแอนตี้คอมมิวนิสต์ของประเทศสยาม ขณะที่คอมมิวนิสต์ "ตัวจริง" คือบรรดาสหายชาวจีนและเวียดนามได้ปฏิบัติงานในประเทศนี้เป็นเวลาหลายปีก่อนหน้าเค้าโครงฯ พวกเขาอยู่ในสถานะ "ชายขอบ" ของการเมืองกระแสหลักมากเกินกว่าที่จะกระตุ้นให้เกิดการตอบโต้อย่างเฉียบขาดจากอำนาจรัฐ ซึ่งมักถือว่าพวกเขาเป็นเพียงส่วนหนึ่งของปัญหาชนกลุ่มน้อย เค้าโครงการเศรษฐกิจของปรีดีไม่เพียงนำมาซึ่ง "พระราชบัญญัติว่าด้วยคอมมิวนิสต์" – ฉบับแรกของกฎหมายแบบเดียวกันอีกหลายฉบับ – แต่ยังรวมถึงพฤติกรรมทางการเมืองบางอย่างที่จะกลายเป็นแบบฉบับของการรณรงค์ต่อต้านคอมมิวนิสต์ตลอดระยะครึ่งศตวรรษต่อมา.

ประการแรกที่สุดคือ บทบาทที่โดดเด่นของราชสำนัก (พระมหากษัตริย์, สมาชิกในพระราชวงศ์ และผู้ใกล้ชิด) แม้ว่าฝ่ายต่อต้านเค้าโครงการของปรีดีหรือ "คอมมิวนิสม์" จะมาจากหลายส่วน แต่ราชสำนักคือส่วนที่มีบทบาทแข็งขันที่สุด. นี่เป็นความจริงนับตั้งแต่นั้นมาจนถึงต้นทศวรรษ 1980 อันเป็นยุคสิ้นสุดของขบวนการคอมมิวนิสต์ในไทย. ยิ่งกว่านั้น การแอนตี้คอมมิวนิสต์

ของราชสำนัก โดยเปรียบเทียบกับกลุ่มอื่นๆ จะมีลักษณะเด่นที่คงเส้นคงวาและไม่หยุดหย่อนมากกว่า. การคัดค้านเค้าโครงการเศรษฐกิจของปรีดีโดยพระยาทรงสุรเดช และการรณรงค์ต่อต้านคอมมิวนิสม์ของจอมพล ป. และสฤษดิ์ในเวลาต่อมามัก "ปะปน" อยู่กับการต่อสู้แย่งชิงอำนาจของพวกเขากับกลุ่มปกครองอื่น (พระยาทรงฯ กับปรีดีและหลวงพิบูล, จอมพล ป. กับปรีดี, สฤษดิ์กับจอมพล ป.) ซึ่งบางครั้งถึงกับนำไปสู่การที่สองคนหลัง (จอมพล ป. กับสฤษดิ์) หันมา "จีบ" คอมมิวนิสต์เสียเองด้วยซ้ำ. พระมหากษัตริย์ (พระปกเกล้าฯ และรัชกาลปัจจุบัน) และบรรดาผู้ใกล้ชิด, อาจเพราะความที่ "อยู่เหนือการเมือง" ของพระองค์, มีแนวโน้มที่จะมีลักษณะ "เป็นตัวตน" (embodiment) ของอุดมการณ์หลักที่แอนตี้คอมมิวนิสม์แบบบริสุทธิ์ ไม่มีสิ่งอื่น "เจือปน" มากกว่า

ประการที่สอง ในระหว่างวิกฤตการณ์เค้าโครงการเศรษฐกิจ แม้ว่าปรีดีจะพยายามอย่างเต็มที่ที่จะลากเส้นแบ่งระหว่าง "สังคมนิยม" กับ "คอมมิวนิสม์" และยืนกรานว่าเขาเสนอสิ่งแรกไม่ใช่สิ่งหลัง ในสายตาของราชสำนัก ไม่มีความแตกต่างระหว่างทั้งสอง เกือบสี่สิบปีต่อมา เสนีย์ ปราโมช นักการเมืองนิยมเจ้าคนสำคัญกล่าวว่า "เราไม่เคยเลิกสงสัยได้เลยว่าปรีดีเป็นคอมมิวนิสต์" (Jayanta Kumar Rey, ed., *Portraits of Thai Politics*, 1972, p. 171) ฝ่ายซ้ายหลังจากปรีดีจำนวนมากก็พยายามยืนยันแบบเดียวกันและไร้ผล คำขวัญอันอื้อฉาวของฝ่ายขวากลางทศวรรษ 1970 ที่ว่า "สังคมนิยมทุกชนิดคือคอมมิวนิสต์นั่นเอง" มีต้นตำรับจาก "พระบรมราชวินิจฉัยเค้าโครงการเศรษฐกิจ" ของพระปกเกล้าฯนั่นเอง

ประการสุดท้าย สำหรับราชสำนัก "คอมมิวนิสม์" เป็นอันตรายไม่ใช่ต่อรัฐธรรมนูญหรือรัฐสภา (ยิ่งไม่ต้องพูดถึงต่อ "ประชาธิปไตย") มากเท่ากับต่อการดำรงอยู่ของสถาบันกษัตริย์เอง อันตรายของคอมมิวนิสต์เท่ากับอันตรายของสาธารณรัฐนิยม (republicanism) เพราะหลัง 2475 เป็นที่ชัดเจนว่าไม่มีกลุ่มการเมืองอื่นใดที่จะเสนอให้เลิกล้มสถาบันพระกษัตริย์ นับจากนี้ข้อกล่าวหา "หมิ่นพระบรมเดชานุภาพ" กับข้อกล่าวหาคอมมิวนิสต์จะเดินคู่ไปด้วยกัน จนบรรลุจุดสุดยอดในกรณีนองเลือด 6 ตุลาคม 2519

ความกลัวคอมมิวนิสม์-สาธารณรัฐนิยมของราชสำนักที่ควบคู่กันไปนี้ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในจดหมายและบันทึกส่วนพระองค์ที่พระปกเกล้าฯทรงมีถึงนายเจมส์ แบ๊กซเตอร์ ที่ปรึกษารัฐบาลไทยด้านการคลังชาวอังกฤษในต้นเดือนสิงหาคม 2476 นี่เป็นช่วงเวลาเดียวกับที่รัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาที่ขึ้นมามีอำนาจหลังจากรัฐประหาร 20 มิถุนายน 2476 ไล่พระยามโนปกรณ์กับพวกออกไปแล้ว กำลังพยายามขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตนำนายปรีดี พนมยงค์กลับประเทศ (ปรีดีถูกพระยามโนฯบีบให้ออกนอกประเทศหลังเกิดวิกฤตเค้าโครงการเศรษฐกิจตอนต้นปี) และรับตำแหน่งในรัฐบาลอีก ในทางเปิดเผย พระปกเกล้าฯทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาตทั้งสองกรณี แต่ในจดหมายถึงแบ๊กซเตอร์ ทรงแสดงความเชื่อว่าปรีดีต้องการให้สยามกลายเป็น "สาธารณรัฐสังคมนิยม โดยเร็วที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้" และกำลังวางแผนที่จะทำลายพระราชวงศ์และหลอกล่อให้พระองค์เองสละราชสมบัติ ในทัศนะของพระองค์ สมาชิกสายพลเรือนของคณะราษฎรยกย่องบูชาปรีดีอย่างหลับหูหลับตา "ชนชั้นที่ตื่นตัวทางการเมืองชนชั้นเดียวของสยามโน้มเอียงไปทางคอมมิวนิสม์", ทรงกล่าวกับแบ๊กซเตอร์. ขณะที่กองทัพแม้ว่าจะจงรักภักดีต่อราชบัลลังก์ก็ขาดหลักการและผู้นำที่เข้มแข็ง ปรีดีจึงเป็นผู้ควบคุม ในทางเป็นจริงและใช้พระยาพหลฯ บังหน้า ทรงแสดงความผิดหวังที่บรรดา "ผู้นิยมระบอบกษัตริย์ใต้รัฐธรรมนูญ" (constitutional monarchists) ไม่ยอมทำอะไร พวกเขาพึงพอใจกับการปล่อยให้เป็นภาระของพระองค์และการแทรกแซงของต่างชาติที่จะ "ปกป้องประเทศจากคอมมิวนิสม์" แต่ทรงตั้งข้อสังเกตว่า "ภัยอันแท้จริงของคอมมิวนิสม์อาจจะผลักดันให้คนพวกนี้ลงมือทำอะไรบางอย่าง ซึ่งบางทีคงจะสายเกินไป"

อันที่จริง การตระเตรียมกบฏด้วยอาวุธกำลังดำเนินไปในขณะนั้นจริงๆ หลวงโหมรอนราญอดีตนายทหารมณฑลทหารบกที่หนึ่งในช่วงก่อน 2475 - เขากำลังตามเสด็จอยู่ที่พระราชวังไกลกังวลในวันที่ 24 มิถุนา - และหนึ่งในผู้วางแผนกบฏ เล่าในภายหลังว่า ถึงเดือนกันยายน 2476 การเตรียมการกบฏ "ได้รวบรัดเข้าไปมากแล้ว" (ดู หลวงโหมรอนราญ, *เมื่อข้าพเจ้าก่อการกบฏ*, 2492, น. 62) เพียง 11 วันหลังจากปรีดีเดินทางกลับสยามการกบฏก็เริ่มขึ้น

(11 ตุลาคม 2476) นำโดยพระองค์เจ้าบวรเดชอดีตเสนาบดีกลาโหม (พ.ศ. 2471 - 2474) ทหารหัวเมืองจำนวนหนึ่งเดินทัพเข้ากรุงเทพ. ประโยคแรกสุดของคำขาดที่ฝ่ายกบฏยื่นต่อรัฐบาลเผยให้เห็นความกลัวคอมนิวนิสม์-สาธารณรัฐนิยมของพวกเขา: "รัฐบาลนี้ได้ปล่อยให้คนหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ และนำหลวงประดิษฐ์มนูธรรมกลับมาดำเนินนโยบายคอมมิวนิสต์" (*รวบรวมคำแถลงการณ์และประกาศต่างๆซึ่งรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ประกาศแก่ข้าราชการฝ่ายทหาร, พลเรือนและราษฎรทั่วไป.* โรงพิมพ์ศรีกรุง, 2476, น. 12) เช่นเดียวกัน ข้อเรียกร้องข้อแรกใน 6 ข้อของคำขาดฉบับที่สอง เรียกร้องให้รัฐบาลทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อให้สยามมีพระมหากษัตริย์ปกครอง "ชั่วกัลปาวสาน" (เป็นความจริงที่ว่าฝ่ายกบฏใช้คำว่า "พระมหากษัตริย์ปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญ" แต่ประโยคดังกล่าวทั้งประโยคและคำขาดทั้งฉบับให้น้ำหนักกับคำแรกมากกว่าคำหลังอย่างไม่ต้องสงสัย ยิ่งกว่านั้น ยังไม่แน่ชัดว่าฝ่ายกบฏหมายถึงรัฐธรรมนูญแบบไหนถ้าพวกเขายึดอำนาจสำเร็จ หลวงโหมรอนราญเขียนไว้ในบันทึกความทรงจำของเขาว่า "จะได้แก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อให้เหมาะสม และถวายพระราชอำนาจแก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว" (หลวงโหมรอนราญ, น. 61-62) การกบฏถูกปราบปรามพ่ายแพ้โดยทหารรัฐบาลที่นำโดยหลวงพิบูลสงคราม

สามเดือนต่อมา พระปกเกล้าฯเสด็จออกนอกประเทศ สุดท้ายไปพำนักที่อังกฤษ โดยที่ยังทรงวิตกกังวลเรื่องภัยคอมนิวนิสม์-สาธารณรัฐนิยมต่อไป ปลายปี 2477 ทรงเริ่มใช้สิ่งที่ทรงบรรยายต่อเจมส์ แบ๊กซเตอร์ว่าเป็น "อาวุธที่ร้ายแรงที่สุด" ของพระองค์ ซึ่งได้ทรง "ใช้อย่างได้ผลมาหลายครั้งแล้ว" นั่นคือ การขู่ว่าจะสละราชย์ "เพื่อให้ได้ผลจริงๆ", ทรงกล่าวกับแบ๊กซเตอร์, พระองค์จะต้อง "สามารถหลีกไปพักในที่ซึ่งปลอดภัยบางแห่ง" ถ้าทรงขู่สละราชย์ในกรุงเทพจะ "ได้ผลไม่ถึงครึ่ง"

เมื่อได้รับคำขู่จะสละราชย์ รัฐบาลก็ส่งผู้แทนคณะหนึ่งไปเจรจากับพระปกเกล้าฯที่อังกฤษ ทรงรับสั่งกับคณะผู้แทนว่า ความขัดแย้งหลักในขณะนั้นคือ "ระหว่างพวก Socialist และ Anti-Socialist" (ดู *แถลงการณ์เรื่องพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสละราชสมบัติ.* โรงพิมพ์ศรีกรุง, 2478, น. 34 ทรงใช้ทับศัพท์ภาษาอังกฤษ) ก่อนหน้านั้นเคยรับสั่งกับแบ๊กซเตอร์ว่า "การต่อสู้หลักคือต่อต้านคอมนิวนิสม์" ข้อเรียกร้องอย่างเป็นทางการที่พระองค์ระบุในพระราชบันทึก 2 ฉบับแรกถึงรัฐบาล สะท้อนให้เห็นถึงความกลัวคอมนิวนิสม์-สาธารณรัฐนิยมอีกครั้ง (*แถลงการณ์... ทรงสละราชสมบัติ,* น. 152-3: ทรงขีดเส้นใต้เอง):

> ถ้าหากจะให้ฉันดำรงตำแหน่งต่อไป ต้องขอให้
>
> 1. เลิกความระแวงสงสัย...
> 2. ให้บุคคลต่างๆในรัฐบาลเลิกกล่าวร้ายทับถมการงานของพระราชวงศ์จักรีและของรัฐบาลเก่าและขอให้ปราบปรามผู้ที่ดูถูกพระราชวงศ์จักรีอย่างเข้มงวด
> 3. ต้องแสดงความเคารพนับถือในองค์พระมหากษัตริย์โดยชัดเจน
> 4. พยายามระงับความไม่สงบต่างๆ โดยตัด<u>ต้นไฟ</u> ซึ่งฉันเห็นว่ามีอยู่ 2 อย่างดังนี้
>
>   ก. ความกลัวว่ารัฐบาลจะดำเนินโครงการเศรษฐกิจแบบ Socialist อย่างแรง...

ก่อนหน้านั้น ในระหว่างที่ทรงให้คณะผู้แทนเข้าเฝ้าในวันที่ 12 ธันวาคม 2477 พระปกเกล้าฯทรงแสดงความไม่พอพระทัยเกี่ยวกับข้อเสนอของปรีดีและชิม วีระไวทยะในระหว่างการอภิปรายร่างรัฐธรรมนูญปี 2475 ที่ให้ผู้มีบรรดาศักดิ์ทั้งหลายถวายบรรดาศักดิ์คืน ทรงรับสั่งว่า "ที่เป็นมาแล้ว มีผู้ซึ่งหันทางไปในทาง Republic เป็นต้นว่าให้เลิกเหรียญตรา ซึ่งใน monarchy เขาต้องมี" (ในการอภิปรายครั้งนั้น เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2475 ปรีดีกล่าวว่าเขาได้เสนอเรื่องนี้ตั้งแต่หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ๆแต่ได้รับการคัดค้านอย่างมากจากพระยามโนปกรณ์ พระยามโนฯยืนยันเรื่องที่ปรีดีเล่า แล้วร่วมกับพระยาศรีวิสารวาจา อภิปรายคัดค้านข้อเสนอนี้อย่างแข็งขัน กล่าวว่าเป็นการ "ก๊กชฟะ" แม้แต่พระยาพหลฯก็แสดงความไม่เห็นด้วยกับปรีดี "เป็นการไม่ดี พระมหากษัตริย์อาจจะถือว่าเราจองหอง" ในที่สุด นายชิมซึ่งเป็นผู้เสนอญัตติอย่างเป็นทางการ ยอมถอนญัตตินั้น)

หลังจากพระราชบันทึก 2 ฉบับแรกข้างต้นแล้ว ทรงมีพระราชบันทึกถึงรัฐบาลอีก 2 ฉบับ โดยที่ทรงเปลี่ยนข้อเรียกร้องไปที่ปัญหาการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ซึ่งอาจมองว่าเป็นการที่พระองค์ทรงพยายามจะช่วงชิงป้องกันอันตรายของสาธารณรัฐนิยมล่วงหน้า (ไม่ได้ทรงพูดถึง Socialist โดยตรงอีก) พระราชบันทึกทั้งสองขอให้รัฐบาลแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อเพิ่มอำนาจของพระมหากษัตริย์ในการเลือกผู้ที่จะเป็นสมาชิกแต่งตั้งของรัฐสภา ที่เรียกกันว่า "สมาชิกประเภทที่ 2" จำนวนครึ่งหนึ่งของสมาชิกสภาทั้งหมด และในการวีโต้กฎหมายที่ผ่านสภาแล้ว (เช่น "ในกรณีที่พระมหากษัตริย์ทรงทักท้วงพระราชบัญญัติฉบับใดลงมา สภาผู้แทนราษฎรเป็นอันต้องยุบไปเองในคราวเดียวกัน") พระราชบันทึก 2 ฉบับหลังนี้ ยังพยายามให้มีการเพิ่มบทบาททางการเมืองให้ข้าราชการของระบอบเก่า (ก่อน 2475): สมาชิกประเภทที่ 2 ควรมีอายุเกิน 35 ปี และเคยมีตำแหน่งหน้าที่การงานระดับสูงในรัฐบาลมาก่อน. พวกเขาควรได้รับอนุญาตให้ตั้งพรรคการเมืองได้ ในทางกลับกัน ข้าราชการประจำของกองทัพทั้งหมดต้องเลิกเกี่ยวข้องกับการเมือง ซึ่งเท่ากับเป็นการยุบเลิกรัฐบาลคณะราษฎรโดยปริยาย เพราะสมาชิกคณะราษฎรส่วนใหญ่มาจากข้าราชการประจำโดยเฉพาะจากกองทัพ เป็นธรรมดาที่ข้อเรียกร้องของพระปกเกล้าฯ เหล่านี้รัฐบาลไม่สามารถยอมรับได้ แต่ก็พยายามจะปฏิเสธไปอย่างสุภาพที่สุด

ในการเรียกร้องให้แก้ไขรัฐธรรมนูญในลักษณะนี้ รัชกาลที่ 7 ทรงเปลี่ยนท่าทีทางการเมืองของพระองค์ชนิด 180 องศาอย่างชัดเจน เพราะทรงเป็นเสมือนผู้ร่วมร่างรัฐธรรมนูญฉบับธันวาคม 2475 มาด้วยพระองค์เองในสมัยที่พระยามโนฯ เป็นนายกรัฐมนตรี บัดนี้ทรงอ้างว่าความจริงทรงไม่พอพระทัยรัฐธรรมนูญตั้งแต่สมัยนั้นแล้ว แต่ทรงยอมให้ผ่านไปเพื่อความรวดเร็ว ซึ่งเป็นคำอธิบายที่ไม่น่าเชื่อ รัฐธรรมนูญฉบับธันวาคม 2475 ได้ฟื้นฟูพระเกียรติยศของพระมหากษัตริย์อย่างมาก และ*ขอเพียงให้คนที่เป็นนายกรัฐมนตรีเป็นผู้ที่ทรงว่ากล่าวได้* พระมหากษัตริย์ก็จะทรงมีพระราชอำนาจที่เป็นจริงได้ แน่นอนว่าในขณะที่คนอย่างพระยามโนฯเป็นนายกฯ พระปกเกล้าฯย่อมไม่ทรงต้องกังวล ไม่ใช่ตัวรัฐธรรมนูญ หากแต่คือการตกจากอำนาจไปของพระยามโนฯ ต่างหาก ที่เป็นสาเหตุทำให้พระองค์ทรงไม่สบายพระทัยอย่างกะทันหัน

ยกตัวอย่างเช่น ประเด็นการมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทแต่งตั้ง ตรงข้ามกับความเข้าใจอย่างกว้างขวางในต้นทศวรรษ 1970 ว่าพระปกเกล้าฯ ทรงคัดค้าน*เชิงหลักการ*ที่มีการแต่งตั้ง ส.ส.ถึงครึ่งสภา (ซึ่งเป็นสิ่งที่คนสมัยก่อน 14 ตุลาไม่พอใจ อันเนื่องมาจากวิธีที่รัฐบาลทหารในสมัยพวกเขาเองแต่งตั้งเจ้าหน้าที่รัฐอย่างคอรัปชั่น) ในความเป็นจริง เห็นได้ชัดจากพระราชบันทึกของพระองค์ว่า สิ่งที่ทรงต้องการ ไม่ใช่การยกเลิกส.ส.แต่งตั้ง แต่คืออำนาจที่จะทรงแต่งตั้งคนพวกนี้เอง (นี่เป็นข้อเรียกร้องที่เหมือนกับข้อเรียกร้องในคำขาดฉบับที่สองของพระองค์เจ้าบวรเดช: "การเลือกตั้งผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ต้องถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเลือก") หากพระยามโนฯยังอยู่ในอำนาจ "ปัญหารัฐธรรมนูญ" แบบนี้ก็จะไม่ถูกหยิบยกขึ้นมาเลย (ดูโดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระราชบันทึกฉบับที่ 4 ใน *แถลงการณ์...ทรงสละราชสมบัติ*, น. 179-180)

ประเด็นที่แสดงให้เห็นการ "เปลี่ยนพระทัย" ของ ร.7 อย่างชัดเจนที่สุด คือ เรื่องสิทธิตั้งพรรคการเมือง ซึ่งอีกเช่นกัน เป็นประเด็นที่คนสมัยต้นทศวรรษ 1970 รู้สึกอย่างมาก

ในเดือนมกราคม 2475 (2476 ตามปฏิทินปัจจุบัน) หลวงวิจิตรวาทการ อดีตเลขานุการสถานทูตไทยในปารีส พยายามจัดตั้งพรรคการเมืองชื่อ "คณะชาติ" ขึ้น เขาได้ไปปรึกษากับปรีดีและได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายหลัง ผู้นำรัฐบาลคนอื่นรวมทั้งพระยามโนฯก็สนับสนุน อย่างไรก็ตาม เมื่อพระยามโนฯ นำเรื่องนี้ขึ้นทูลเกล้าฯ ขอคำปรึกษาจากพระปกเกล้าฯ ทรงมีหนังสือถึงพระยามโนฯ เมื่อวันที่ 31 มกราคม ว่า

> ตามที่มีบุคคลได้ตั้งสมาคมคณะการเมือง [หมายถึงสมาคมคณะราษฎร] และขออนุญาตตั้งขึ้นอีกนั้น ข้าพเจ้ามีความวิตกเป็นอันมาก ด้วยเกรงว่าจะเป็นเหตุกระทบกระเทือนถึงความสงบสุขของประชาชน... ประเทศสยามซึ่งพึ่งจะมีรัฐธรรมนูญขึ้นใหม่ ยังหาถึงเวลาสมควรที่จะมีคณะการเมืองเช่นเขาไม่ ด้วยประชาชนส่วนมากยังไม่เข้าใจวิธีการปกครองแบบรัฐธรรมนูญเสียเลย... ข้าพเจ้าจึงเห็นว่า ในเวลานี้อย่าให้มีสมาคมการเมืองเลยจะดีกว่า แต่โดยเหตุที่บัดนี้รัฐบาลได้ยอมอนุญาตให้มีสมาคมคณะราษฎรเสียแล้ว จึ่งเป็นการยากที่จะ

> กีดกันห้ามหวงมิให้มีคณะการเมืองขึ้นอีกคณะหนึ่งหรือหลายคณะได้ อย่างดีที่สุดข้าพเจ้าเห็นว่าสมควรที่จะเลิกสมาคมคณะราษฎรและคณะอื่นทีเดียว...

พระยามโนฯ จึงเรียกหลวงวิจิตรฯไปพบและขอให้เลิกล้มแผนการตั้งพรรคชาติเสีย โดยสัญญาว่าจะยุบเลิกสมาคมคณะราษฎรให้เป็นการแลกเปลี่ยน ซึ่งต่อมาก็ได้ทำจริงในระหว่างวิกฤตเค้าโครงการเศรษฐกิจ มีแต่ภายหลังการสิ้นอำนาจของพระยามโนฯ และความพ่ายแพ้ของกบฏบวรเดชเท่านั้น ที่พระปกเกล้าฯ ทรงรู้สึกถึงความจำเป็นต้องอนุญาตให้ราษฎรตั้งพรรคการเมืองได้อย่างกะทันหันและทรงรวมเอาข้อเรียกร้องนี้ไว้ในพระราชบันทึกฉบับที่ 3 ของพระองค์ รัฐบาลสมัยนั้นได้ตอบด้วยการเตือนให้ทรงระลึกถึงหนังสือถึงพระยามโนฯ ของพระองค์เองข้างต้น ซึ่งพระปกเกล้าฯก็ทรงอธิบายตอบกลับมาดังนี้ (ขอให้สังเกตวิธีที่ทรงบิดผันข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเหตุผลก่อนหน้านั้นของพระองค์)

> ข้าพเจ้าชอบที่จะให้มีคณะพรรคการเมืองขึ้น [?!] จดหมายของข้าพเจ้ามีถึงพระยามโนฯนั้น ได้เขียนไปในคราวที่รัฐบาลในครั้งนั้นไม่ยอมอนุญาตให้คณะชาติตั้งขึ้น [?!] ข้าพเจ้าจึงแนะนำไปว่า ถ้าคณะชาติไม่ได้รับอนุญาตให้จัดตั้งขึ้นแล้ว ก็ควรที่จะเลิกล้มคณะราษฎรเสียเหมือนกัน... ณ บัดนี้ถึงเวลาแล้วที่จะอนุญาตให้คณะพรรคการเมืองจัดตั้งขึ้นโดยเปิดเผย

เป็นที่ชัดเจนว่าแรงกระตุ้นที่แท้จริงที่ทำให้พระปกเกล้าฯทรงเรียกร้องให้ตั้งพรรคการเมืองได้ในระหว่างการเจรจาเรื่องการสละราชย์นั้น ไม่ใช่หลักการประชาธิปไตยที่เป็นนามธรรมอะไร แต่เป็นความพยายามของพระองค์ที่จะเปิดเวทีการเมืองขึ้นใหม่ให้กับบรรดาผู้ที่จงรักภักดีต่อพระองค์ หลังจากพวกเขาถูกเบียดออกจากรัฐบาลแล้ว

โดยสรุป ข้อเรียกร้องทุกประเด็นของ ร.7 คือความพยายามต่อรองเพิ่มอำนาจให้แก่พระองค์เองและแวดวงของพระองค์ และลดหรือแยกสลายอำนาจของรัฐบาลในขณะนั้น ซึ่งฝ่ายหลังก็เข้าใจเรื่องนี้ดี จึงปฏิเสธไป

จดหมายส่วนพระองค์ถึงเจมส์ แบ๊กซเตอร์ ในช่วงนี้ ส่อให้เห็นว่า ร.7 ทรงถือเอาการขู่สละราชย์เป็นเพียง "เครื่องมือ" หรือยุทธวิธีต่อรองอย่างหนึ่ง ("my strongest weapon") จากหลักฐานชิ้นเดียวกัน ผมเชื่อว่าเมื่อทรงเริ่มใช้การ

ขู่สละราชย์ครั้งหลังสุดนี้ พระองค์ไม่ได้ทรงคิดจะสละราชย์จริงๆ แต่ทรงประเมินประสิทธิภาพของ "อาวุธ" นี้สูงเกินไป ("effectively used several times already") จึงทรงผลักการต่อรองและตัวพระองค์เองไปสู่จุดอับ ทำให้ทรงไม่มีทางเลือกอื่น นอกจากต้องสละราชย์จริงๆ

วันที่ 2 มีนาคม 2477 ทรงลงพระปรมาภิไธยในพระราชหัตถเลขาสละราชสมบัติซึ่งทรงนิพนธ์ขึ้นอย่างยอดเยี่ยม. หลีกเลี่ยงข้อเท็จจริงที่ว่าข้อเรียกร้องรูปธรรมและความขัดแย้งที่พระองค์ทรงมีกับรัฐบาลล้วนเกี่ยวข้องกับความพยายามเพิ่มอำนาจของราชสำนักและความหวาดกลัวคอมมิวนิสม์อย่างขาดเหตุผลไม่ตรงกับสภาพความเป็นจริงของพระองค์เอง, ร.7 ทรงหันเข้าหาหลักการประชาธิปไตยอันสูงส่ง. ในพระราชหัตถเลขาสละราชย์ การที่รัฐบาลไม่ยอมให้พระองค์มีบทบาทในกระบวนการเมืองมากขึ้นกลายเป็น "คณะรัฐบาล...ไม่ยินยอม...ให้ราษฎรได้มีโอกาสออกเสียงก่อนที่จะเปลี่ยนหลักการและนโยบายสำคัญอันมีผลได้เสียแก่ราษฎร" และอื่นๆ. ด้วยลักษณะที่เป็นนามธรรมเช่นนี้เองที่ทำให้พระราชหัตถเลขาสละราชย์สามารถปรากฏต่อสายตาของขบวนการนักศึกษาต้นทศวรรษ 1970 ในฐานะเอกสารที่ "สอดคล้องอย่างยิ่ง" กับความเรียกร้องต้องการและสถานการณ์ของพวกเขาที่ความจริงแล้วแตกต่างออกไปอย่างสิ้นเชิง

พระราชหัตถเลขาสละราชย์ ร.7: ชีวประวัติของเอกสารฉบับหนึ่ง*

ข้อความการเมืองที่รู้จักกันดีที่สุดในสังคมไทยปัจจุบันมีอยู่ 2 ข้อความคือ "เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม" และตอนหนึ่งในพระราชหัตถเลขาสละราชย์ของรัชกาลที่ 7 ที่ว่า

> ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่สละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมให้แก่ราษฎรโดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใดคณะใด โดยฉะเพาะ เพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิขาด และโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร

สำหรับผู้ที่สนใจในปฏิกิริยาแรกๆที่มีต่อข้อความที่หนึ่ง ขอแนะนำให้อ่านความเห็นของ "นายผี" (อัศนี พลจันทร) ในบทกวีขนาดยาวเรื่อง "ความเปลี่ยนแปลง" ที่เขาแต่งเพื่อให้กำลังใจอุทธรณ์ พลกุล นักหนังสือพิมพ์ชื่อดังและญาติของเขาที่กำลังถูกจับในกรณีกบฏสันติภาพ 2495

ในที่นี้ เราจะพยายามสืบสาวให้เห็นว่า ข้อความที่สอง ที่เป็นตอนหนึ่งในพระราชหัตถเลขาสละราชย์ของรัชกาลที่ 7 ได้กลายมาเป็นที่รู้จักกันดีได้อย่างไร

ดังที่บทความเรื่อง "ร.7 สละราชย์" ข้างต้น ได้ชี้ให้เห็น, ความขัดแย้งที่ ร.7 มีต่อคณะราษฎรอันนำไปสู่การสละราชย์ในเดือนมีนาคม 2477 (2478 ตาม

* เขียนร่วมกับประจักษ์ ก้องกีรติ

ปฏิทินปัจจุบัน) นั้น ไม่เกี่ยวกับประชาธิปไตยแต่อย่างใด แต่คือการที่ทรงพยายามต่อรองขอเพิ่มพระราชอำนาจของพระองค์เองในระดับที่คณะราษฎรไม่อาจยอมรับได้ เดิมทีเดียว ร.7 เพียงแต่ใช้การขู่สละราชย์เป็น "อาวุธ" ต่อรองเท่านั้น แต่เมื่อขู่มากๆเข้าแล้วอีกฝ่ายไม่ยอมทำตาม จึงต้องทรงสละราชย์จริงๆ

อย่างไรก็ตาม ในการที่ทรงนิพนธ์พระราชหัตถเลขาสละราชย์นั้น ร.7 ทรงหลีกเลี่ยงที่จะกล่าวถึงข้อเรียกร้องรูปธรรมของพระองค์ แต่ทรงหันเข้าหาหลักการประชาธิปไตยอันสูงส่งแทน (เช่น การที่รัฐบาลไม่ยอมให้พระองค์มีบทบาทในกระบวนการทางการเมืองมากขึ้นกลายเป็น "คณะรัฐบาล...ไม่ยินยอม...ให้ราษฎรได้มีโอกาสออกเสียงก่อนที่จะเปลี่ยนหลักการและนโยบายสำคัญอันมีผลได้เสียแก่ราษฎร" ฯลฯ) ซึ่งทำให้พระราชหัตถเลขามีศักยภาพที่จะกลายเป็นเอกสารสำหรับใช้โฆษณาชวนเชื่อต่อต้านรัฐบาลไปทันที อันที่จริงอาจกล่าวได้ว่านั่นเป็นพระราชประสงค์ของพระองค์ด้วย เห็นได้จากการที่ทรงมีพระบรมราชโองการมายังรัฐบาลว่า "ขอให้ประกาศพระราชหัตถเลขาทรงสละราชสมบัตินั้นแก่ประชาชนให้ทราบทั่วกันด้วย" (หนังสือสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ถึงพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา, 4 มีนาคม 2477)

นอกจากนี้ เข้าใจว่าจะได้ทรงแจกจ่ายพระราชหัตถเลขาไปยังหนังสือพิมพ์ฉบับต่างๆในอังกฤษเพื่อให้มีการตีพิมพ์เผยแพร่ทันทีด้วย เจ้าพระยาศรีธรรมาธิเบศหัวหน้าคณะผู้แทนรัฐบาลที่ไปเจรจากับ ร.7 มีโทรเลขแจ้งมายังกรุงเทพเมื่อวันที่ 3 มีนาคม ว่า "ได้มีหนังสือพิมพ์ในประเทศอังกฤษบางฉะบับเช่น หนังสือพิมพ์ *Times* ได้ลงข่าวมีข้อความอันไม่เป็นผลดี (Unfavourable) แก่รัฐบาลอยู่มาก ทั้งยังได้ลงข้อความในพระราชหัตถเลขาสละราชสมบัติโดยถี่ถ้วนอีกด้วย" ทำให้คณะผู้แทนต้องแถลงแก้ข่าวแก่หนังสือพิมพ์และสำนักข่าวต่างๆ

จึงไม่น่าแปลกที่รัฐบาลขณะนั้นจะพยายามควบคุมการเสนอข่าวเกี่ยวกับการสละราชสมบัติของหนังสือพิมพ์ในประเทศสยามเองอย่างเข้มงวด ให้ตีพิมพ์เฉพาะเอกสารที่รัฐบาลส่งให้เท่านั้น (ดู "เรื่องประชุมหนังสือพิมพ์"

ประชาชาติรายวัน 8 มีนาคม 2477 และบทบรรณาธิการแสดงความไม่พอใจในการควบคุมข่าวนี้ของรัฐบาลใน *ประชาชาติรายวัน* 12 และ 14 มีนาคม 2477)

โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวพระราชหัตถเลขาสละราชย์ทั้งฉบับนั้น รัฐบาลเพิ่งให้มีการตีพิมพ์ในเดือนพฤษภาคม 2478 (คือสองเดือนหลังการสละราชย์ เพราะขณะนั้นเริ่มปีใหม่ในเดือนเมษายน) โดยพิมพ์อยู่ในหนังสือที่รวบรวมเอกสารทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการเจรจาต่อรองระหว่างตัวแทนรัฐบาลกับ ร.7 (*แถลงการณ์เรื่องพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสละราชสมบัติ*. โรงพิมพ์ศรีกรุง, 2478) แน่นอนว่า ไม่ว่า ร.7 จะทรงร่างพระราชหัตถเลขาสละราชย์ให้ออกมาดีกับพระองค์และไม่ดีกับรัฐบาลเพียงไร แต่เมื่อนำมารวมกับเอกสารอื่นๆในกรณีนี้ ก็เป็นไปได้ที่ผู้อ่านจะเห็นว่าในความขัดแย้งนี้ ร.7 ทรงเป็นฝ่ายที่เรียกร้องพระราชอำนาจให้แก่พระองค์เองอย่างไม่มีเหตุผล ศักยภาพของการเป็นเอกสารต่อต้านรัฐบาลของพระราชหัตถเลขาก็ถูก "กลบ" ไปโดยปริยาย

ในทางกลับกัน ประวัติศาสตร์ของ "พลัง" การเมืองที่เพิ่มมากขึ้นของพระราชหัตถเลขาสละราชย์ ก็คือประวัติศาสตร์ของการที่เอกสารนี้ถูกดึงให้แยกออกมาจากเอกสารอื่นๆที่เป็น "ภูมิหลัง" (backgrounds) และห้อมล้อมอยู่ในปี 2478 จนในที่สุด คือการดึงเอาเฉพาะข้อความเพียง 2-3 บรรทัด ออกมาจากตัวเอกสารทั้งฉบับ ("ข้าพเจ้ามีความเต็มใจ... โดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร") นั่นเอง

ช่วงเวลาประมาณ 10 ปีหลังจาก ร.7 สละราชย์ และในหลวงอานันท์ซึ่งยังไม่ทรงบรรลุนิติภาวะขึ้นครองราชย์โดยที่ยังทรงพำนักอยู่ในต่างประเทศ เป็นช่วงเวลาที่กลุ่มผู้ปกครองใหม่มีอำนาจอย่างแท้จริงขณะที่กลุ่มนิยมเจ้ามีฐานะตกต่ำทางการเมืองที่สุด อย่างไรก็ตามระหว่างปลายสงครามโลกครั้งที่สองและหลังสงครามใหม่ๆ ที่ปรีดี พนมยงค์ได้เป็นใหญ่ทางการเมืองแทนจอมพล ป. ส่วนหนึ่งเพราะต้องการสร้างความสามัคคีเพื่อ "ต่อต้านญี่ปุ่น" ปรีดีได้จัดการหรือเปิดทางให้มีการรื้อฟื้นสถานะของพวกนิยมเจ้าขึ้นทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เช่น อภัยโทษผู้ที่ถูกขังตั้งแต่คดีกบฏบวรเดช ที่สำคัญที่สุดคือการปล่อยและคืนฐานันดรศักดิ์ให้แก่ กรมขุนชัยนาทนเรนทร รวมทั้งการกราบบังคมทูล

เชิญให้ในหลวงอานันท์เสด็จนิวัตพระนคร (ปรีดีเสนอให้ทรงประทับในประเทศอย่างถาวร แต่ทรงยืนยันจะกลับไปศึกษาต่อ ทรงสวรรคตก่อนเดินทางกลับเพียงไม่กี่วัน) ประกอบกับการเริ่มเข้ามามีบทบาททางการเมืองของคนอย่าง ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช (เพราะปรีดีเองเรียกมา) และม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ในอีกไม่กี่ปีหลังจากนั้น และการที่คนอย่างนายควง อภัยวงศ์แยกตัวออกไปเข้ากับพวกนี้ (เพราะผิดหวังที่ปรีดีไม่สนับสนุนให้เป็นนายกฯอีกครั้ง)

ภายใต้บรรยากาศเช่นนี้ เริ่มมีการพูดถึง ร.7 และความขัดแย้งที่ทรงมีต่อคณะราษฎรในแง่ที่เป็นผลดีต่อพระองค์ขึ้นเป็นครั้งแรก (ก่อนหน้านี้ในปี 2482 คำพิพากษาของศาลพิเศษที่รัฐบาลตั้งขึ้น ได้กล่าวโจมตีพระองค์อย่างรุนแรง) ในปี 2489 เปรมจิตร วัชรางกูร ได้ตีพิมพ์สารคดีการเมืองชื่อ *พระปกเกล้ากับชาติไทย* โดยเขียนคำอุทิศว่า "ความดีของเรื่องนี้ ถ้าหากจะมีข้าพเจ้าขออุทิศถวายแด่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์ผู้อาภัพของชาติไทย" และคำนำว่า "แม้พระองค์จะทรงกระทำความดี จะทรงเจตนาดีต่อประเทศชาติสักเพียงใดก็ตาม แต่เหตุการณ์ทางการเมืองในสมัยนั้นและสมัยต่อมาบีบบังคับอยู่หามีใครอาจเผยออกได้ไม่ ภายหลังที่พระองค์ได้ทรงสละราชสมบัติแล้ว ก็ยังมีเสียงกล่าวร้ายต่อพระองค์อยู่เสมอ" ในตัวหนังสือ เปรมจิตรยังได้โจมตีว่ารัฐบาลคณะราษฎรปกครองประเทศในลักษณะเผด็จการ บีบคั้นเสรีภาพของพลเมือง และ ร.7 เป็นผู้ทรงขอร้องให้รัฐบาลสมัยนั้นปกครองโดยระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง เขาได้นำเอาพระราชหัตถเลขาสละราชย์มาตีพิมพ์ทั้งฉบับด้วย

อย่างไรก็ตาม ตราบเท่าที่ปรีดีหรือแม้แต่จอมพล ป. หรืออดีตผู้นำคณะราษฎรคนใดคนหนึ่ง ยังเป็นใหญ่ทางการเมือง อาจกล่าวได้ว่า การรื้อฟื้นพระเกียรติ ร.7 อย่างรอบด้านเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก เพราะจะกระทบโดยตรงถึงผู้นำเหล่านี้ ต้องรอจนหลังจากสฤษดิ์ทำรัฐประหารปี 2501 และดำเนินนโยบายรื้อฟื้นสถานะและบทบาทของสถาบันกษัตริย์อย่างขนานใหญ่

หนังสือประเภทสารคดีการเมือง 2 เล่มที่ตีพิมพ์ในปี 2505 คือ *ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบประชาธิปไตย 30 ปี* ของ สิริ เปรมจิตต์ และ *แผ่นดินสมเด็จพระปกเกล้า* ของ วิชัย ประสังสิต เป็นตัวอย่างของงานที่เขียน

ถึง ร.7 อย่างเชิดชูนับตั้งแต่ยุคสฤษดิ์เป็นต้นมา ทั้งคู่ได้เอาพระราชหัตถเลขาสละราชย์มาตีพิมพ์ทั้งฉบับ วิชัยได้ย้ำถึงความเป็นนักประชาธิปไตยที่แท้จริงของพระองค์และกล่าวว่า "พระองค์ได้ทรงสละราชสมบัติในเมื่อพระองค์ทรงเห็นว่ารัฐบาลสมัยนั้นไม่อาจอำนวยความผาสุกให้แก่ประชาชนได้สมพระหฤทัยของพระองค์" ซึ่งเป็นการอธิบายที่ตรงกับ ร.7 เองในพระราชหัตถเลขาสละราชย์ เขายังได้เสนอให้รัฐบาลสมัยนั้นสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ ร.7 ไว้ให้ประชาชนเคารพสักการะในฐานะที่ทรงวางรากฐานประชาธิปไตยจนประเทศไทยเจริญรุ่งเรืองสืบมา

หลังการตายของสฤษดิ์ พันธมิตรระหว่างราชสำนักกับรัฐบาลทหารเริ่มแตกสลายลง (นี่เป็นกระบวนการสำคัญที่น่าจะมีการศึกษา ซึ่งจะนำไปสู่ความเข้าใจการเกิดของ "ขบวนการ 14 ตุลา") แต่มรดกการเชิดชูสถาบันกษัตริย์ของสฤษดิ์ไม่ได้สูญหายตามไปด้วย แต่กลับ "มีชีวิตเป็นอิสระ" ของตัวเองขึ้นมา ยิ่งกว่านั้น พร้อมๆกับการเริ่มกระแสความไม่พอใจรัฐบาลทหารในหมู่ปัญญาชนในเมืองในช่วงปลายทศวรรษ 2500 ต่อต้นทศวรรษ 2510 การยกย่องสถาบันกษัตริย์ (ซึ่งการยกย่อง ร.7 เป็นส่วนหนึ่ง) ก็ได้เริ่มมีนัยยะของการโจมตีรัฐบาลทหารควบคู่กันไปด้วย คำที่ ร.7 ทรงวิจารณ์คณะราษฎรจึงถูกยืมมาใช้เป็นคำวิจารณ์รัฐบาลทหารของปัญญาชนในสมัยนั้นไปด้วย

ในปี 2508 จงกล ไกรฤกษ์ ตีพิมพ์ *ตัวตายแต่ชื่อยัง* โดยมีพระยาศราภัยพิพัฒน์เขียนคำนำให้ ในคำนำนี้เองที่ข้อความ "ข้าพเจ้ามีความเต็มใจ.... โดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร" ได้ถูกหยิบยกแยกออกมาจากตัวพระราชหัตถเลขาสละราชย์ทั้งฉบับเป็นครั้งแรก พระยาศราภัยฯ เขียนว่า (การเน้นข้อความเป็นของพระยาศราภัยฯ เองทั้งหมด)

> ข้าพเจ้ายังต้องขอบคุณอีกเรื่องหนึ่งที่มีความสำคัญยิ่งยวด...ที่นำเอา**พระราชหัตถเลขาสละราชบัลลังก์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมาพิมพ์ไว้ด้วย ข้าพเจ้าอ่านหลายครั้งแล้วมีความตื้นตันและขนลุกซ่าทุกครั้ง**
>
> เมื่อทรงเห็นว่ารัฐบาลไทยในสมัยนั้นมิได้ปฏิบัติถูกต้องตามทำนองคลองธรรมประชาธิปไตย อาศัยแต่พระราชกฤดาภินิหารเป็นเครื่องกำบังหน้าบริหารราชการประเทศ เพื่อประโยชน์ส่วนตัวและพวกพ้องเท่านั้น จึงทรงสละราชสมบัติเสียดีกว่า ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งที่ทรงไว้ว่า
>
> "ข้าพเจ้าเห็นว่าคณะรัฐบาลและพวกพ้อง ใช้วิธีการปกครองซึ่งไม่ถูกต้องตามหลักการของเสรีภาพในตัวบุคคล และหลักความยุติธรรมตามความเข้าใจและยึดถือของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าไม่สามารถที่จะยินยอมให้ผู้ใด คณะใดใช้วิธีการปกครองอย่างนั้นในนามของข้าพเจ้าต่อไปได้ **ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมให้แก่ราษฎรทั่วไป** ข้าพเจ้าจึงขอสละราชสมบัติและออกจากตำแหน่งพระมหากษัตริย์แต่บัดนี้เป็นต้นไป ฯลฯ"
>
> ผู้ที่ได้อ่านพระราชหัตถเลขาฉบับนี้เป็นครั้งแรก ตื้นตันและเสียดายเป็นอย่างยิ่ง ถึงน้ำตาไหลเป็นจำนวนมาก ยิ่งกว่าเวลาเสด็จสวรรคตที่ประเทศอังกฤษเสียอีก

นี่เป็นครั้งแรกที่มีการคัดข้อความเพียงบางส่วนจากพระราชหัตถเลขาสละราชย์มาอ้างอิง แม้ข้อความที่คัดมาจะไม่ตรงกับข้อความที่รู้จักกันดีในภายหลัง เพราะพระยาศราภัยพิพัฒน์เอาข้อความจากหลายย่อหน้ามาเชื่อมต่อกันเอง (ประโยค "ข้าพเจ้า...แก่ราษฎรทั่วไป" ถูกพิมพ์ด้วยตัวใหญ่พิเศษ)

ทั้งพระยาศราภัยฯ และจงกล ไกรฤกษ์เป็นอดีตผู้ต้องขังคดีกบฏบวรเดช งานประเภทบันทึกความทรงจำของคนเหล่านี้ได้รับการตีพิมพ์ก่อน 14 ตุลาไม่นาน (ที่สำคัญอีกกรณีหนึ่งคืองานของนิมิตรมงคล นวรัตน์ อดีตนักโทษคดีบวรเดชเช่นกัน) และได้รับความสนใจจากปัญญาชนรุ่นใหม่ที่ต้องการเรียนรู้ประวัติศาสตร์การเมืองสมัย 2475 แต่ไม่สามารถหาความรู้ได้จากแหล่งอื่นเพราะยังไม่มีงานทางวิชาการสำเร็จรูปให้อ่านกันอย่างในปัจจุบัน ยิ่งกว่านั้นในเวลาใกล้กันนี้ ยังเป็นช่วงเดียวกับที่ปัญญาชนรุ่นใหม่ 2 คนที่เติบโตขึ้นมาในครอบครัวและสภาพแวดล้อมแบบนิยมเจ้าแต่ได้รับการศึกษาฝึกฝนทางวิชาการสมัยใหม่แบบตะวันตกเริ่มก้าวเข้ามามีบทบาทสำคัญทางสังคม: สุลักษณ์ ศิวรักษ์ และ ชัยอนันต์ สมุทวณิช

สุลักษณ์แม้จะไม่ได้เขียนเรื่อง ร.7 โดยตรง แต่งานของเขาในช่วงนี้มีลักษณะนิยมเจ้าแอนตี้คณะราษฎรอย่างชัดเจน และในปี 2511 *สังคมศาสตร์*

ปริทัศน์ ที่เขาเป็นบรรณาธิการได้ตีพิมพ์บทความของ ทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา เรื่อง "พระปกเกล้าฯสละราชสมบัติ" หลังจากพูดถึงเหตุการณ์ทางการเมืองก่อนสละราชสมบัติแล้ว ทองต่อกล่าวว่า

> ดังนั้น เมื่อพระองค์ทรงเห็นว่ารัฐบาลและพวกพ้องใช้วิธีการปกครองไม่ตรงกับหลักการของพระองค์ พระองค์ก็ไม่ทรงสามารถยินยอมให้ผู้ใด คณะใดใช้วิธีการปกครองอย่างนั้นในพระนามของพระองค์ได้ ในพระราชหัตถเลขาทรงสละราชสมบัติ ได้ทรงแถลงข้อความไว้ตอนหนึ่งน่าจับใจยิ่งว่า
>
> "ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่สละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมให้แก่ราษฎรโดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใด คณะใด โดยฉะเพาะ เพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิขาด และโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร"
>
> และเมื่อพระองค์ทรงเห็นว่า พระราชประสงค์ของพระองค์ที่จะให้มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริงไม่สำเร็จ และเมื่อพระองค์ไม่สามารถจะคุ้มครองประชาชนได้ต่อไปแล้ว พระองค์ก็ทรงมีน้ำพระทัยกล้าหาญเด็ดเดี่ยวและเสียสละยิ่ง ด้วยการสละราชสมบัติ เพื่อเปิดหนทางให้ผู้เหมาะสมกว่ามาทำหน้าที่แทนพระองค์ต่อไป

นี่เป็นครั้งแรกที่ข้อความจากพระราชหัตถเลขาสละราชย์ปรากฏขึ้นในรูปแบบที่ที่รู้จักกันดีในปัจจุบัน โดยเฉพาะเป็นการปรากฏตัวใน *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* ซึ่งมีอิทธิพลสูงสุดในหมู่ปัญญาชนสมัยนั้นก็ยิ่งมีความสำคัญอย่างมหาศาล

สามปีต่อมา ชัยอนันต์และคณะตีพิมพ์ *สัตว์การเมือง* ซึ่งเป็นรวมบทความทางวิชาการเกี่ยวกับการเมืองไทยตั้งแต่สมัย 2475 ถึงปีนั้น บทความในเล่มของชัยอนันต์เอง "การปูพื้นฐานการปกครองแบบประชาธิปไตยในสมัยราชาธิปไตย" นำเอาพระราชหัตถเลขาสละราชย์ทั้งฉบับมาตีพิมพ์เป็นภาคผนวกข้อสรุปพื้นฐานของเขาที่ว่า ร.7 ได้พยายามสถาปนาประชาธิปไตยแล้วอย่างค่อยเป็นค่อยไป เพราะทรงเข้าใจดีว่าราษฎรไทยยังไม่พร้อม แต่คณะราษฎรกลับมาชิงลงมือยึดอำนาจเสียก่อน (รัฐประหารไม่ใช่ปฏิวัติ) อ้างว่าเพื่อประชาธิปไตยแต่กลับใช้อำนาจเผด็จการ จึงทรงทนไม่ได้สละราชย์เพื่อประท้วงนั้น ไม่แตกต่างจากสารคดีการเมืองนิยมเจ้าทั้งหลายที่กล่าวถึงข้างต้น สิ่งที่

แตกต่างออกไป (ซึ่งมีความสำคัญ) คือ เป็นครั้งแรกที่วิธีการแบบวิชาการสมัยใหม่ (methodology) เช่น การวิพากษ์หลักฐาน ถูกนำมาใช้สนับสนุนข้อสรุปแบบนี้

สัตว์การเมือง ของชัยอนันต์ เป็นจุดเริ่มต้นของงานวิชาการเกี่ยวกับ 2475 ที่มีลักษณะนิยมเจ้าแอนตี้คณะราษฎร ซึ่งครอบงำวงวิชาการสมัยใหม่ของไทย (ซึ่งโดยตัวเองเป็นสิ่งใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้น) ตลอดช่วงทศวรรษ 2510 ถึงต้นทศวรรษต่อมา ซึ่งรวมถึงงานของชัยอนันต์เองอีกจำนวนมากและงานของสุวดี เจริญพงศ์, สนธิ เตชานันท์, วัลย์วิภา จรูญโรจน์ และ เบนจามิน เอ แบ็ตสัน (ใน*ภาษาอังกฤษ* ฉบับภาษาไทยเพิ่งได้รับการตีพิมพ์เมื่อเร็วๆนี้) งานศึกษา 2475 ในแนวใหม่ที่เชียร์คณะราษฎรและปรีดี เพิ่งขึ้นมาครอบงำหลังกลางทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา

ภายใต้บรรยากาศทางภูมิปัญญาแบบนิยมเจ้าในต้นทศวรรษ 2510 เช่นนี้เอง จึงไม่น่าแปลกใจที่นักกิจกรรมนักศึกษาที่ต่อต้านรัฐบาลในขณะนั้นจะรับเอาพระราชหัตถเลขาสละราชย์มาเป็น "เสียง" ของตน จุดสุดยอดมาถึงเมื่อธีรยุทธ บุญมีกับกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญนำเอาข้อความ "ข้าพเจ้ามีความเต็มใจ...โดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร" มาตีพิมพ์เป็นหน้าปกจุลสารเรียกร้องรัฐธรรมนูญที่พวกเขาเดินแจกจนถูกจับในเช้าวันที่ 6 ตุลาคม 2516 (เป็นไปได้หรือไม่ที่ธีรยุทธกับเพื่อนจะอ่านเจอและเอามาจากบทความของทองต่อ?)

ใบปลิวที่ธีรยุทธกับเพื่อนแจกพร้อมกับจุลสาร ขึ้นต้นว่า

> พี่น้องประชาชนไทยที่รัก
>
> นับตั้งแต่ครั้งเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ.2475 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงมีพระราชปณิธานอย่างแน่ชัดว่า
>
> **"ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่สละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมให้แก่ราษฎรโดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใด คณะใด โดยฉะเพาะ เพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิขาด และโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร"**
>
> แต่ตลอด 41 ปีที่ผ่านมา อำนาจหาได้เคยตกถึงมือประชาชนไม่ คนไทยยังไม่ได้มีส่วนร่วมในการต่อสู้เพื่อสิทธิ เสรีภาพและผลประโยชน์ของตน

> อย่างแท้จริง การละเมิดสิทธิ เสรีภาพและผลประโยชน์ของประชาชนยังปรากฏขึ้นทั่วๆไป อันทำความยุ่งยากเดือดร้อนอดอยากแร้นแค้นให้เกิดแก่พี่น้องชาวไทยนานัปการ

ท้ายใบปลิวคือชื่อผู้ร่วมเรียกร้องรัฐธรรมนูญ 100 คน

ความยิ่งใหญ่ (ทั้งในเชิงขนาดและผลสะเทือน) ของเหตุการณ์ 14 ตุลา ทำให้หลายอย่างที่มีส่วนสัมพันธ์กับมันทั้งโดยตรงโดยอ้อมถูกยกระดับให้มีความสำคัญเป็นสัญลักษณ์ทางการเมืองอย่างถาวร ทั้งๆที่ก่อนหน้านี้อาจจะไม่เคยมีความหมายมากเท่าไร เช่น ถนนราชดำเนิน, อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย, และข้อความจากพระราชหัตถเลขาสละราชย์ อาจกล่าวได้ว่าในบรรดาผลลัพธ์ทั้งหลายของ 14 ตุลา ผลลัพธ์อย่างหนึ่งซึ่งต้องถือเป็น historical irony (การประชดประชันทางประวัติศาสตร์) ก็คือการสถาปนาข้อความนี้ให้กลายเป็นสัญลักษณ์หรือคำขวัญประชาธิปไตยไป

หลังจาก 14 ตุลา การปรากฏตัวของข้อความดังกล่าวก็เป็นเพียงการยืนยันหรือสร้างความมั่นคงให้กับความเป็นสัญลักษณ์นี้ เช่น แม้แต่ใน *วารสาร อมธ.ฉบับพิเศษ 14 ตุลาคม วันมหาปิติ* ปี 2517 (ซึ่งได้รับอิทธิพล พคท.!) หรือในเดือนมกราคม 2518 เมื่อกรมไปรษณีย์โทรเลข พิมพ์แสตมป์ชุด 14 ตุลาคมรำลึก ออกจำหน่ายซึ่งมีอยู่ 4 รูป คือ แสตมป์ 75 สต. เป็นรูปอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย, 2 บาท และ 2.75 บาท เป็นภาพปั้นนูนที่เป็นส่วนล่างของปีกอนุสาวรีย์, และแสตมป์ 5 บาท เป็นภาพพานรัฐธรรมนูญและมีข้อความ "ข้าพเจ้ามีความเต็มใจ...โดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร" พิมพ์ซ้อนทับลงไป

วันที่ 10 ธันวาคม 2523 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพระราชพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์พระปกเกล้าที่หน้ารัฐสภา ซึ่งเป็นพระบรมรูปขนาดหนึ่งเท่าครึ่งพระองค์จริงในฉลองพระองค์และบนพระนั่งแบบเดียวกับที่ทรงพระราชทานรัฐธรรมนูญในปี 2475 ทุกประการ ที่ฐานของพระบรมราชานุสาวรีย์คือข้อความ "ข้าพเจ้ามีความเต็มใจ...โดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร" โดยไม่มีพระราชประวัติจารึกไว้เลย ต่างจากพระบรมราชานุสาวรีย์อื่นๆ

พระบรมราชานุสาวรีย์ ร.7 นี้เป็นผลมาจาก 14 ตุลาอย่างชัดเจน เพราะเมื่อมีการเสนอให้สร้างครั้งแรกในปี 2512 คณะรัฐมนตรีสมัยนั้นไม่เคยนำเรื่องเข้าพิจารณาเลย จนในเดือนมกราคม 2517 สมาชิกสภานิติบัญญัติที่เกิดขึ้นจาก 14 ตุลา (ที่รู้จักกันในนาม "สภาสนามม้า") จำนวนหนึ่งได้เสนอให้สร้างอีก และรัฐบาลสัญญา ธรรมศักดิ์ (ที่มาจาก 14 ตุลาเช่นกัน) ลงมติเห็นชอบและให้สำนักเลขาธิการรัฐสภาเป็นเจ้าของเรื่องดำเนินการจนสำเร็จมีพระราชพิธีเปิดได้ในสมัยรัฐบาลเปรม

หลังจากนี้แล้วข้อความจากพระราชหัตถเลขาสละราชย์ดังกล่าวได้ถูกนำไปอ้างอิงอย่างแพร่หลายในงานเขียนต่างๆจำนวนมากจนไม่สามารถ (และไม่จำเป็น) ที่จะรวบรวมมาไว้ในที่นี้ได้หมด ข้างล่างเป็นเพียงบางตัวอย่างที่สำคัญ:

ในหนังสือ *อนุสสติ 60 ปีประชาธิปไตย* ซึ่งพิมพ์ขึ้นในวาระครบรอบ 60 ปีของการปฏิวัติ 24 มิถุนายน 2475 และบังเอิญเป็นช่วงที่สังคมไทยเพิ่งผ่านเหตุการณ์ 17 พฤษภาคม 2535 ได้เพียงเดือนเดียว ความพยายามที่จะเชื่อมโยงเหตุการณ์ที่เพิ่งเกิดขึ้นเข้ากับประวัติศาสตร์กว่าครึ่งศตวรรษที่แล้วเห็นได้อย่างชัดเจน จากการที่ผู้จัดพิมพ์ได้อัญเชิญพระราชกระแสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2535 มาพิมพ์ไว้เป็น "อนุสสติ" ในหน้าแรกๆของหนังสือ. แต่แทนที่จะมีข้อความของคณะราษฎรที่เป็นผู้เริ่มต้น "60 ปีประชาธิปไตย". ในหน้าแรกก่อนพระราชกระแสของ 2 พระองค์ดังกล่าวกลับเป็นข้อความ "ข้าพเจ้ามีความเต็มใจ..." จากพระราชหัตถเลขาสละราชย์ของ ร.7

ห้าปีต่อมา ในหน้า 2 ของ *ร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับประชาชน* ที่สภาร่างรัฐธรรมนูญตีพิมพ์แจกจ่าย มีภาพ ร.7 กำลังพระราชทานรัฐธรรมนูญเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2475 เหนือภาพเขียนว่า "2475 ราชประชาสมาสัย" ใต้ภาพคือข้อความ "ข้าพเจ้ามีความเต็มใจ..." เช่นเดียวกับการรณรงค์ "ปฏิรูปการเมือง" โดยทั่วไป, ไม่มีการอ้างอิงถึงคณะราษฎรแต่อย่างใด

แน่นอนว่า ถึงตอนนี้ข้อความดังกล่าวได้ถูกแยกออกจากพระราช

หัตถเลขาสละราชย์ซึ่งโดยตัวเองก็ถูกแยกออกจากข้อเท็จจริงของการต่อรองขอเพิ่มอำนาจที่ ร.7 ทำต่อรัฐบาลคณะราษฎรในปี 2477 โดยสิ้นเชิงแล้ว เราจึงพบว่า ในปี 2538 เมื่อนักวิชาการคนหนึ่ง (ธีรภัทร เสรีรังสรรค์) ไปสัมภาษณ์ท่านผู้หญิงพูนสุข พนมยงค์ว่า "แล้วที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ มีข้อเขียนที่เกี่ยวกับทรงสละราชสมบัติที่ว่า พระองค์ท่านยินดีที่มอบอำนาจให้กับประชาชนใช่ไหมครับ มิได้ให้แก่คณะใด บุคคลใด ทางคณะราษฎรหรืออาจารย์ปรีดี ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรบ้างครับ?" ท่านผู้หญิงก็สามารถตอบด้วยความจริงใจอย่างยิ่งว่า "ก็เห็นด้วยนะคะ ยังเอาหลักนี้มาใช้" (!?) หรือในเดือนพฤษภาคม 2543 ในระหว่างงานฉลอง 100 ปีปรีดี พนมยงค์ ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในรายการอ่านบทกวีสดุดีปรีดี พนมยงค์ โดยเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ มีการฉายสไลด์ประกอบ หนึ่งในภาพสไลด์ก็คือข้อความที่เขียนขึ้นเพื่อโจมตีปรีดีกับคณะนั่นเอง: "ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิม..."!

ปรีดี พนมยงค์, จอมพล ป., กรณีสวรรคต และรัฐประหาร 2500

วันที่ 11 พฤษภาคม ที่ผ่านมา เป็นวันคล้ายวันเกิดของนายปรีดี พนมยงค์ อดีตผู้นำเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475, อดีตผู้นำสูงสุดขบวนเสรีไทย, รัฐบุรุษอาวุโส และนายกรัฐมนตรี. หน่วยงานและองค์กรบางแห่งประกาศให้วันดังกล่าวเป็น "วันปรีดี" มีการจัดงานรำลึกเป็นประจำทุกปี เรื่องราวที่จะเล่าต่อไปนี้เป็นส่วนหนึ่งของชีวประวัติปรีดี ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์การเมืองไทย (หรือจะกล่าวอย่างกลับกันก็ได้ว่า เป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์การเมืองไทยที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตของปรีดี) ซึ่งไม่ค่อยเป็นที่รู้จักแพร่หลาย

หลังความล้มเหลวในการพยายามยึดอำนาจเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2492 ที่เรียกกันทั่วไปว่า "กบฏวังหลวง" แล้ว, ปรีดีและผู้สนับสนุนไม่กี่คนได้เดินทางไปลี้ภัยในประเทศจีน (เมื่อไปถึงครั้งแรกยังอยู่ภายใต้การปกครองที่เป็นทางการของก๊กมินตั๋ง แต่ฝ่ายคอมมิวนิสต์กำลังรุกคืบหน้าอย่างรวดเร็วและยึดทั่วประเทศได้ในเดือนกันยายน) ในประเทศไทย คณะรัฐประหารที่ครองอำนาจได้ดำเนินการกวาดล้างผู้สนับสนุนหรือถูกคิดว่าสนับสนุนปรีดีอย่างรุนแรง เช่น การสังหารสี่อดีตรัฐมนตรีที่หลักกิโลเมตรที่ 11 บางเขน, การสังหารนายเตียง ศิริขันธ์, และการทำลายกำลังกองทัพเรือโดยเฉพาะหลังเกิดกรณี "แมนฮัตตัน" ในเดือนมิถุนายน 2494 เป็นต้น

ขณะเดียวกัน คณะรัฐประหารยังต้องขับเคี่ยวกับพลังการเมืองที่นักวิชาการทั่วไปเรียกว่า "อนุรักษ์นิยม" (Conservatives) หรือ "นิยมเจ้า" (Royalists) พลังดังกล่าวมีรากฐานที่กว้างขวางลึกซึ้งในสังคมไทย แต่แสดง

ออกต่อสาธารณะในขณะนั้นที่สำคัญโดยผ่านบทบาทของพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งควบคุมรัฐสภาอยู่ (ทั้งโดยการมี ส.ส. ของพรรค และโดยวุฒิสมาชิกที่พรรคเป็นผู้ตั้ง จากการได้เข้าบริหารประเทศหลังรัฐประหาร 2490 โดยการขอของคณะรัฐประหารเอง ประชาธิปัตย์เป็นผู้ร่างรัฐธรรมนูญปี 2492) ในที่สุด คณะรัฐประหารแก้ปัญหานี้ด้วยการยุบสภา, นำรัฐธรรมนูญฉบับ 2475 มาใช้ใหม่ และตั้งพวกตัวเองเป็นวุฒิสมาชิกแทน ในเดือนพฤศจิกายน 2494 เรียกกันว่า "รัฐประหารเงียบ" หรือ "รัฐประหารทางวิทยุ" เพราะมีเพียงประกาศทางวิทยุกระจายเสียง ไม่ต้องเอารถทหารมาวิ่ง)

เมื่อหมดปัญหาคู่แข่งภายนอกดังกล่าวแล้ว ช่วงครึ่งหลังของทศวรรษ 2490 คณะรัฐประหารก็เริ่มแตกแยกกันเองเป็นสองค่าย คือ ค่ายของ พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ ซึ่งคุมกำลังตำรวจ กับค่ายของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งคุมกำลังกองทัพบก โดยมีจอมพล ป.พิบูลสงคราม อยู่ตรงกลาง ซึ่งนักวิชาการบางคนเรียกว่าเป็นยุคการเมืองของผู้มีอำนาจทั้งสาม (the Triumvirate) หรือการเมืองแบบสามเส้า

ความจริงการเมืองไทยปลายทศวรรษ 2490 ต้องถือว่าเป็นการเมืองที่มีผู้เล่นสำคัญ 5 กลุ่มครึ่ง คือ นอกจากจอมพล ป., พล.ต.อ.เผ่า และจอมพลสฤษดิ์แล้ว ยังมีอีกสองกลุ่มสำคัญคือ พลังอนุรักษ์นิยมที่กล่าวถึงข้างต้น และพลังฝ่ายซ้ายที่มีพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) เป็นแกน ส่วนที่เรียกว่า "ครึ่งกลุ่ม" คือปรีดี พนมยงค์ นั่นเอง. ที่เป็นเพียง "ครึ่ง" เพราะมีกำลังและบทบาทไม่มากเท่ากลุ่มอื่น และดูเหมือนจะเป็นฝ่ายถูกดึงให้เข้าไปเล่นด้วยมากกว่าโดดเข้าไปเอง ดังจะเล่าต่อไป

กล่าวเฉพาะในกลุ่มผู้มีอำนาจทั้งสาม จอมพล ป. ต้องนับว่าอยู่ในฐานะที่ลำบากที่สุด เพราะไม่มีฐานกำลังของตัวเอง แม้จะมีความใกล้ชิดเผ่ามากกว่าสฤษดิ์ แต่ก็ไม่ไว้ใจเผ่าเต็มที่และไม่ต้องการให้เผ่าเป็นใหญ่เหนือสฤษดิ์โดยเด็ดขาด (ผมเคยคุยกับอดีตตำรวจผู้ใกล้ชิดเผ่าที่เรียกกันว่า "อัศวินแหวนเพชร" บางคน เขาเห็นว่าการที่จอมพล ป. ต้องเสียอำนาจในที่สุดก็เพราะไม่ยอมไว้ใจเผ่าเต็มที่นี่เอง และไม่ยอมให้เผ่า "จัดการขั้นเด็ดขาด" กับสฤษดิ์ตามที่เผ่าเคยขอร้อง)

สิ่งที่จอมพล ป. ทำคือ "เหยียบเรือสองแคม" ใช้สองขุนศึกมาคานอำนาจกันเอง อีกด้านหนึ่งก็พยายามแสวงหาการสนับสนุนจากแหล่งที่อยู่นอกเหนือแวดวงอำนาจรัฐให้กับตัวเอง โดยเฉพาะผู้ที่มีบทบาทช่วยเหลือจอมพล ป. ในด้านนี้ที่สำคัญที่สุดคือ นายสังข์ พัธโนทัย ผู้เป็นบริวารคู่ทุกข์คู่ยาก ผู้รับใช้จอมพล ป. อย่างซื่อสัตย์โดยแท้ สังข์ได้เข้าทำการจัดตั้งและสนับสนุนการเคลื่อนไหวของกรรมกร ถึงขั้นที่ในที่สุดได้มีการออก พ.ร.บ.แรงงานรับรองสิทธิของกรรมกรเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ไทยในปี 2498

งานกรรมกรของสังข์นี้เองที่ทำให้เขา (และโดยทางอ้อมคือจอมพล ป.) ได้เข้าพัวพันเป็นพันธมิตรกับ พคท. ซึ่งมีอิทธิพลและกำลังจัดตั้งสำคัญในหมู่กรรมกร และมีผลทำให้เกิดการแตกแยกภายใน พคท.เอง โดยสายงานกรรมกรของพรรคโน้มเอียงไปในทางสนับสนุนจอมพล ป. ขณะที่สายงานปัญญาชน (นักศึกษา, นักเขียน, นักหนังสือพิมพ์) โน้มเอียงไปทางสนับสนุนจอมพลสฤษดิ์ ซึ่งมีรายละเอียดพิสดารที่ต้องเก็บไว้เล่าในวันหลัง

ขณะเดียวกัน สังข์ยังได้แอบทำการติดต่ออย่างลับๆกับจีน ซึ่งขณะนั้นรัฐบาลไทยมีนโยบายที่เป็นทางการให้บอยคอตและปิดล้อมตามอเมริกา โดยเขาได้จัดการให้บุคคลหลายคณะเดินทางไปเยือนจีนได้จนเป็นข่าวเอิกเกริก (แต่การที่สังข์เป็นคนจัดการอยู่เบื้องหลังนี้เป็นความลับที่รู้กันเฉพาะ "วงใน") เช่น คณะของเทพ โชตินุชิต, ของสุวัฒน์ วรดิลก, ของสุวิทย์ เผดิมชิต ฯลฯ เราอาจพูดได้ว่า ตอนนั้นมี "บริษัททัวร์" เพียงสอง "บริษัท" เท่านั้นที่พาคนไปจีนได้ คือ สังข์ กับ พคท.

นอกจากนั้น เพื่อหาความสนับสนุนจากประชาชน จอมพล ป.ยังได้เปิดให้มีบรรยากาศประชาธิปไตยทางการเมืองขึ้น มี "ไฮด์ปาร์ค" ที่สนามหลวง, มี "เพรสคอนเฟอเรนซ์" ที่ทำเนียบรัฐบาล, มี พ.ร.บ.พรรคการเมืองเป็นครั้งแรก และให้มีการเลือกตั้งทั่วไป และสุดท้าย หนึ่งในผู้ที่จอมพล ป. หันเข้าหาเพื่อความสนับสนุนและช่วยเหลือ คือ ปรีดี พนมยงค์

ในข้อเขียนเรื่อง "จงพิทักษ์เจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน 14 ตุลาคม" ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี 2516 ปรีดีได้กล่าวพาดพิงถึงเรื่องนี้ไว้ว่า

> ภายหลังที่นายเฉลียว ปทุมรส, นายชิต สิงหเสนี, นายบุศย์ ปัทมศรินทร์ ถูกประหารชีวิต ฐานต้องหาว่าปลงพระชนม์รัชกาลที่ 8 แล้ว จอมพล ป.ได้ข้อเท็จจริงหลายประการที่แสดงความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาเหล่านั้น จึงส่งตัวแทนไปแจ้งกับข้าพเจ้าที่อาศัยอยู่ในประเทศจีนว่า จะดำเนินการยุติธรรมโดยให้มีการพิจารณาคดีกรณีสวรรคตรัชกาลที่ 8 ขึ้นใหม่ ตามวิธีพิจารณาของบางประเทศที่อารยะแล้ว ส่วนการปกครองประเทศนั้น จะดำเนินตามวิธีประชาธิปไตยสมบูรณ์ แต่จอมพล ป. จะทำจริงตามนั้นหรือไม่เป็นอีกปัญหาหนึ่ง
>
> ฝ่ายซากทัศนะระบบทาสได้โฆษณาใส่ร้ายจอมพล ป. ว่า ไม่เคารพพระมหากษัตริย์ ทำให้คนรุ่นใหม่สมัยนั้นจำนวนหนึ่งหลงเชื่อ ครั้นแล้วพวกซากทัศนะทาสได้สนับสนุนให้จอมพลสฤษดิ์ทำรัฐประหารโค่นล้มจอมพล ป. แล้วช่วยโฆษณาให้แก่จอมพลสฤษดิ์ว่าเป็นผู้รักษาพระราชบัลลังก์ไว้

สำหรับนักเรียนประวัติศาสตร์ ข้อเขียนของปรีดี ชวนให้เกิดคำถามหลายประการ ตั้งแต่ว่าเหตุการณ์ที่จอมพล ป.ส่งตัวแทนไปพบนั้นเกิดขึ้นเมื่อไร? ใครคือ "ตัวแทน" ที่ว่า? ไปจนถึงปัญหาว่า "ตัวแทน" จอมพล ป.ได้แจ้งกับปรีดีหรือไม่ว่าอะไรคือ "ข้อเท็จจริงใหม่หลายประการ" เกี่ยวกับกรณีสวรรคต? จอมพล ป. ตั้งใจจะให้มีการพิจารณาคดีขึ้นใหม่ได้อย่างไร? และที่สำคัญ ทำไมถึงกับต้องส่งคนมา "แจ้ง" กับปรีดีถึงเมืองจีนด้วย? จอมพล ป. ต้องการให้ปรีดีช่วยทำอะไร? ปรีดีตอบตัวแทนจอมพล ป. ไปว่าอะไร?

ช่วงประมาณปี 2525 - 2526 เมื่อผมเริ่มทำการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเมืองไทยสมัยใหม่เพื่อใช้ในการศึกษาและทำวิทยานิพนธ์ ผมได้มีโอกาสรู้จักและพูดคุยกับคุณชิต เวชประสิทธิ์ อดีตเสรีไทยและอดีต ส.ส.พรรคสหชีพซึ่งสนับสนุนปรีดี (ปัจจุบันได้ถึงแก่กรรมแล้ว) ผมได้ทราบจากคุณชิตว่า คุณชิตและบุคคลอีกผู้หนึ่งคือ "ตัวแทน" ที่นำความจากจอมพล ป. ไปแจ้งกับปรีดีที่เมืองจีนเอง (ภายหลังผมจึงทราบจากประเสริฐ ทรัพย์สุนทร ซึ่งอยู่ในจีนขณะนั้นว่า ผู้ที่เดินทางไปกับคุณชิตคืออดีตผู้นำนักศึกษาธรรมศาสตร์ผู้หนึ่ง เท่าที่ทราบยังมีชีวิตอยู่)

คุณชิตแทบจะไม่ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับการติดต่อระหว่างจอมพล ป. กับปรีดีในครั้งนั้นมากไปกว่าที่ปรีดีเขียนถึงข้างต้น (ซึ่งความจริงในตอนนั้น

ผมยังไม่เคยได้อ่าน) เพียงแต่เพิ่มเติมว่า ความคิดที่จะกลับไปคืนดีกับปรีดีนี้มาจากความรู้สึกของจอมพล ป. ที่ว่า ตัวเองจะไปไม่รอด เพราะจอมพล ป. มองว่าสฤษดิ์มีแนวโน้มจะร่วมมือกับพลังอนุรักษ์นิยม และว่าแรกๆเผ่าไม่สู้เห็นด้วยกับความคิดนี้นัก แต่จอมพล ป. หว่านล้อมจนยอม

ควรเล่าไว้ในที่นี้ด้วยว่า ขณะนั้นเผ่ากำลังตกเป็นเป้าโจมตีอย่างหนักในข้อหาหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ ในการอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลในเดือนสิงหาคม 2500 ส.ส.บางคนจากพรรคสหภูมิของจอมพลสฤษดิ์ ได้หยิบยกเอาหนังสือพิมพ์บางฉบับที่เผ่าสนับสนุนขึ้นมาโจมตีว่า ใช้หัวข้อข่าวประเภท "เจ้าผยอง", "เจ้าล้างศาสนา", "เจ้าจะตายโหง" ว่าหนังสือพิมพ์ดังกล่าวโจมตีในหลวงและพระราชวงศ์ที่ไม่ได้ทรงไปร่วมเปิดงานฉลอง 25 พุทธศตวรรษ ที่รัฐบาลจอมพล ป. จัดขึ้นอย่างใหญ่โตในเดือนพฤษภาคม (สำนักพระราชวังแถลงว่าทรงประชวร)*

ชิต เวชประสิทธิ์ เดินทางกลับจากจีนได้เพียงสองสัปดาห์ จอมพลสฤษดิ์ก็ทำรัฐประหาร หนึ่งในบรรดาสิ่งที่จอมพลสฤษดิ์ทำก็คือรื้อฟื้นให้มีการจัดพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญขึ้นใหม่ พระราชพิธีนี้เคยถูกยกเลิกไปเมื่อปี 2479 หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง

---

*หลังจากบทความนี้ได้ตีพิมพ์แล้ว ผมได้อ่านบันทึกของ Berkeley Gage อดีตเอกอัครราชทูตอังกฤษประจำประเทศไทยถึงกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ ลงวันที่ 28 พฤษภาคม 2500 ซึ่ง ดร.เจมส์ เอส โอคคีย์ แห่งมหาวิทยาลัยแคนเตอร์บิวรี่ นิวซีแลนด์ ได้กรุณาถ่ายเอกสารมาให้ Gage ได้เล่าถึงการเข้าเฝ้าฯในหลวงเมื่อสามวันก่อนหน้านั้น มีข้อความบางตอนเกี่ยวกับเรื่องนี้ ดังนี้ (คำแปลของผมเอง): "ดูเหมือนว่าในหลวงจะทรงขมขื่นอย่างยิ่ง (appeared to be very bitter) เกี่ยวกับการปฏิบัติของรัฐบาลต่อพระองค์เนื่องในโอกาสงานฉลอง 25 พุทธศตวรรษซึ่งเพิ่งมีขึ้นในกรุงเทพ... พระองค์ไม่ได้ทรงรับการกราบบังคมทูลปรึกษาจากรัฐบาลเกี่ยวกับโปรแกรมของงาน และทรงไม่พอพระทัยอย่างเห็นได้ชัด (clearly resented) กับการที่โปรแกรมของงานนั้นได้ถูกกำหนดขึ้นเพื่อจุดประสงค์ที่ต้องการทำให้รัฐบาลมีความสำคัญมากเท่าๆกับ - ถ้าไม่ใช่มากกว่า - พระองค์เอง ทั้งๆที่งานฉลองดังกล่าวสมควรที่จะให้พระองค์ทรงเป็นศูนย์กลาง ในหลวงไม่ได้ทรงพยายามซ่อนเร้นข้อเท็จจริง (took no trouble to hide the fact) ที่ว่า แม้จะทรงเป็นหวัด (ไม่ใช่ไข้หวัดใหญ่ตามข้อแก้ตัวที่เป็นทางการ) แต่ที่จริงทรงสามารถที่จะเข้าร่วมงานฉลองบางส่วนก็ได้ แต่กลับทรงไม่เข้าร่วมอย่างจงใจ ในหลวงถูกวิจารณ์จากหนังสือพิมพ์บางฉบับ (ส่วนใหญ่ของรัฐบาล) ที่ไม่ทรงเข้าร่วมงานฉลอง..."

จุดเปลี่ยน 2500: เผ่า, สฤษดิ์ และพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

ในบทความเรื่อง "ปรีดี พนมยงค์, จอมพล ป., กรณีสวรรคต และรัฐประหาร 2500" ข้างต้น ผมได้เล่าถึงการขับเคี่ยวชิงความเป็นใหญ่ทางการเมืองในช่วงปลายทศวรรษ 2490 ระหว่าง "ผู้มีอำนาจทั้งสาม" (the Triumvirate) คือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม, พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ และ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (โดยมีปรีดี พนมยงค์ เป็นเสมือนคนนอกที่ถูกจอมพล ป. พยายามดึงเข้ามา ด้วยคำสัญญาที่จะรื้อฟื้นการพิจารณาคดีสวรรคตรัชกาลที่ 8) ซึ่งจบลงด้วยชัยชนะโดยการรัฐประหารของสฤษดิ์ ในปี 2500

ผมได้เสนอว่า ความจริงการเมืองไทยในช่วงดังกล่าวยังมีผู้เล่นที่สำคัญอีกสองกลุ่ม คือ กลุ่มที่นักวิชาการทั่วไปเรียกว่าอนุรักษ์นิยม (Conservatives) หรือนิยมเจ้า (Royalists) กับพลังฝ่ายซ้ายที่มีพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) เป็นแกน ในที่นี้ผมขอถือโอกาสพูดถึงบทบาทของ พคท.ในช่วงนั้น แต่ก่อนอื่นขออธิบายให้ผู้อ่านที่อาจจะสงสัยว่าเรื่องที่เกิดขึ้นเมื่อ 40 กว่าปีที่แล้วมีความสำคัญอะไรให้เราต้องมาสนใจในปัจจุบัน

ผมขอเสนอว่า ในบรรดามรดกทางการเมืองที่จอมพลสฤษดิ์ได้สร้างขึ้นหลังการยึดอำนาจ 2500 (โดยเฉพาะหลัง 20 ตุลาคม 2501) ที่สำคัญที่สุดก็คือ การสร้างเงื่อนไขให้สถาบันพระมหากษัตริย์กลับมาเป็นศูนย์กลางของสังคมไทยอีกเป็นครั้งแรกหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2475 ผมคิดว่านี่เป็นสิ่งที่พวกเราที่ใช้ชีวิตอยู่ในทุกวันนี้สามารถมองเห็นถึงความสำคัญได้ชัดเจนยิ่งกว่าคนในยุคจอมพลสฤษดิ์ (แม้แต่ตัวจอมพล สฤษดิ์เอง)

เสียอีก ผมได้ยกตัวอย่างการที่จอมพลสฤษดิ์ได้รื้อฟื้นให้มีการจัดพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญขึ้นใหม่หลังจากที่พระราชพิธีดังกล่าวได้ถูกยกเลิกไปหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2479 นอกจากนี้ ยังมีพระราชพิธีทอดกฐิน (รวมทั้งการให้ซ่อมแซมตกแต่งเรือพระที่นั่งใหม่เพื่อใช้ในขบวนพระราชพิธีทางชลมารค) วันชาติได้รับการเปลี่ยนจาก 24 มิถุนายน มาเป็น 5 ธันวาคม, พระราชวงศ์ได้รับการสนับสนุนให้ร่วมกิจกรรมด้านทหาร เช่น ในปี 2502 ได้โอนกองพันที่ 21 ไปทำหน้าที่ทหารรักษาพระองค์ และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงเป็นพันเอกพิเศษของกรม, ได้กราบบังคมทูลให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับตำแหน่งกิตติมศักดิ์เป็นผู้บังคับการโรงเรียนนายร้อยทหารบก, ผู้บังคับการกองพันทหารราบที่ 1, กองพันทหารราบที่ 11, กองพันทหารม้าที่ 1, กองพันทหารปืนใหญ่ที่ 1, และกองพันทหารช่าง

ในขณะที่รัฐบาลจอมพล ป. เคยไม่ยอมให้งบประมาณเสด็จประพาส (หลังจากในหลวงเสด็จประพาสภาคอีสานเป็นครั้งแรกในปี 2498) จอมพลสฤษดิ์ได้จัดให้ทั้งสองพระองค์เสด็จประพาสต่างประเทศอย่างใหญ่โต โดยในปี 2503 ทรงเสด็จเวียดนามใต้, พม่า และอินโดนีเซีย ซึ่งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้ทรงบันทึกว่า "ระหว่างนั้นเองก็ได้ข่าวว่า รัฐบาลกำลังดำเนินการติดต่อกับรัฐบาลอเมริกาและรัฐบาลของประเทศต่างๆในยุโรปหลายประเทศ เพื่อเตรียมการเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมประเทศต่างๆเหล่านั้นทางราชการ รวมทั้งสิ้น 14 ประเทศด้วยกัน" (สมเด็จฯทรงเล่าด้วยว่า ความจริงหลังจากเสด็จฯกลับประเทศไทยในปี 2494 แล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตั้งพระทัยอย่างแน่วแน่ว่าจะไม่เสด็จฯออกนอกประเทศอีก) การเสด็จฯเยือนอเมริกาและยุโรปดังกล่าวมีขึ้นในปี 2504 เมื่อเสด็จฯกลับ รัฐบาลได้จัดฉลองอย่างมโหฬารที่สุด มีการติดตั้งแผ่นป้ายถวายการต้อนรับขึ้นทั่วกรุงเทพฯ มีงานเฉลิมฉลองกันในหลายจุด ที่จุดใหญ่ๆ 4 แห่ง มีการฉายภาพยนตร์ การแสดงหุ่นกระบอก ดนตรี และดอกไม้ไฟ ในปี 2506 ทั้งสองพระองค์ก็ได้เสด็จฯเยือนมลายู, ปากีสถาน, ออสเตรเลีย, นิวซีแลนด์, ญี่ปุ่น และฟิลิปปินส์ รวมประเทศที่เสด็จฯเยือนระหว่าง 5 ปีของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ถึง 23 ประเทศ (หลังจอมพลสฤษดิ์ถึงแก่กรรม ทรงเสด็จฯเยือนอีก 4 ประเทศเท่านั้น ในปี

2509 และ 2510)

ขอกลับมาที่ประเด็นการต่อสู้ระหว่างสฤษดิ์กับเผ่า และจอมพล ป. ก่อน 2500 กับบทบาทของ พคท. ผู้สังเกตการณ์ส่วนใหญ่เห็นตรงกันว่า ปัจจัยที่สำคัญมากอย่างหนึ่งที่ทำให้เผ่าและจอมพล ป. พ่ายแพ้ในที่สุดคือ ความไม่พอใจของประชาชนต่อพฤติกรรมหรือภาพลักษณ์ของพฤติกรรมของเผ่าในเรื่องคอรัปชั่นและการใช้อำนาจบาตรใหญ่ และว่าหนังสือพิมพ์มีบทบาทอย่างมากในการสร้างความไม่พอใจและภาพลักษณ์ที่ไม่ดีต่อเผ่านี้ ขณะเดียวกัน ก็เชียร์จอมพลสฤษดิ์ ถึงกับมีการตั้งฉายาให้เป็น "ขวัญใจประชาชน" แม้แต่นายทหารระดับล่างลงไป เช่น อาทิตย์ กำลังเอก ก็ได้รับการตั้งฉายาว่า "วีรบุรุษสะพานมัฆวาน" ซึ่งชวนให้นึกเปรียบเทียบกับบทบาทก่อนรัฐประหาร รสช. ของหนังสือพิมพ์บางฉบับในการโจมตีรัฐบาลชาติชายและเชียร์พลเอกสุจินดากับบรรดา "บิ๊ก" ทั้งหลาย (คำที่เลิกใช้ในปัจจุบัน แต่ นสพ.เคยถามตัวเองถึงความรับผิดชอบต่อนัยยะที่ตามมาของการใช้คำนี้อย่างกว้างขวางในตอนนั้น ในแง่การสร้างภาพลักษณ์ทางบวกให้กับคนเหล่านั้น บ้างหรือไม่?)

หนังสือพิมพ์ที่บทบาทมากที่สุดในการโจมตีเผ่า คือ *สารเสรี* ซึ่งสฤษดิ์เป็นเจ้าของ โดยมี ทนง ศรัทธาทิพย์ เป็นบรรณาธิการ ทนง เป็นนักเขียนฝ่ายซ้ายที่ไม่ได้เป็นสมาชิก พคท. แต่อีก 4-5 คนที่ทำงานอยู่รอบๆทนงเป็นสมาชิกพรรค (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผิน บัวอ่อน อดีตสมาชิกกรมการเมือง พคท. ของผม เมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม 2528) พรรคยังมีสมาชิกทำงานหรือมีอิทธิพลอยู่ใน นสพ.สำคัญๆขณะนั้น เช่น *เดลิเมล์, ข่าวภาพ, พิมพ์ไทย* และ *สยามนิกร* ซึ่งทิศทางใหญ่ของ นสพ.เหล่านี้ คือ แอนตี้เผ่า นอกจากนี้ พคท.ยังมีส่วนร่วมในกิจกรรม "ไฮด์ปาร์ค" ที่สนามหลวง ซึ่งพุ่งเป้าโจมตีไปที่เผ่าด้วย

บรรดาสมาชิกหรือแนวร่วมของพรรคที่เป็นนักเขียน นัก นสพ. ส่วนใหญ่จัดเป็นปัญญาชน หลายคนเคยเรียนหรือยังเรียนอยู่ที่ธรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นขุมกำลังใหญ่ด้านปัญญาชนของพรรค ในบรรดาคนเหล่านี้ได้เกิดกระแสโน้มเอียงมากขึ้นเรื่อยๆไปในทางเชียร์สฤษดิ์ ถึงกับมีการมองว่าสฤษดิ์เปรียบเหมือน "นัสเซอร์เมืองไทย" (หมายถึง Gabal Abdel Nasser ผู้นำอียิปต์ช่วง 2497 - 2501 ที่ฝ่ายซ้ายขณะนั้นมองว่าต่อต้านจักรวรรดินิยม) ผมเชื่อว่าในหมู่ผู้ที่เอียงไปทางสนับสนุนสฤษดิ์ในขณะนั้น มีจิตร ภูมิศักดิ์ รวมอยู่ด้วย แต่นี่เป็นเรื่องที่มีรายละเอียดที่ต้องเก็บไว้เล่าวันหลัง ในที่นี้ขอเตือนความจำเพียงว่า จิตร เป็นหนึ่งในบรรดาคอลัมนิสต์ประจำของ *สารเสรี*

กระแสเชียร์สฤษดิ์ในหมู่สมาชิกและแนวร่วมของพรรคนี้มีมากขนาดไหนยังเห็นได้จากการที่ แม้ว่าหลังจากพวกนี้ถูกสฤษดิ์จับเข้าคุกลาดยาวหลัง 2501 แล้ว ยังมีการออกเอกสารในคุกว่า "สฤษดิ์นั้นอาจกลับตัวได้ อาจไม่เข้าข้างอเมริกา ซึ่งไม่ควรไปโจมตี" (ดู ทองใบ ทองเปาด์ *คอมมิวนิสต์ลาดยาว*, พ.ศ. 2517, หน้า 691) จนกลายเป็นเรื่องทะเลาะกันใหญ่โตในคุก ซึ่งต้องเก็บไว้เล่าในโอกาสหน้าเช่นกัน

ขณะเดียวกัน ดังที่ผมได้เล่าใน "ปรีดี พนมยงค์, จอมพล ป., กรณีสวรรคต และรัฐประหาร 2500" ว่า สายงานกรรมกรซึ่งเป็นงานหลักในเมืองอีกอย่างหนึ่งของพรรค ได้เข้าไปเป็นพันธมิตรโดยปริยายกับจอมพล ป. โดยผ่านทาง สังข์ พัธโนทัย เรื่องนี้ต้องถือเป็นเรื่องที่ฝรั่งเรียกว่า ironic อย่างหนึ่ง เพราะในช่วงต้นทศวรรษ 2490 สังข์คนเดียวกันนี้ได้เป็นตัวตั้งตัวตีสำคัญในการจัดตั้งสหพันธ์แรงงานของรัฐบาลจอมพล ป. (สมาคมกรรมกรไทย) ขึ้นมาเพื่อแข่งขันและทำลายอิทธิพลของสมาคมสหอาชีวะกรรมกรของ พคท. แต่ในปลายทศวรรษ 2490 ทั้งฝ่ายสังข์-จอมพล ป. และฝ่ายผู้ปฏิบัติงานพรรคในหมู่กรรมกร เช่น สุวิทย์ เนียมสา ได้ร่วมกันทำงานอย่างใกล้ชิดในรูปของ "กรรมกร 16 หน่วย" ผลักดันให้มีกฎหมายแรงงานฉบับแรก และให้มีการฉลองวันเมย์เดย์

ผลจากความใกล้ชิดกันนี้ ทำให้สายงานกรรมกรของพรรคมีความโน้มเอียงไปในทางสนับสนุนจอมพล ป. (และโดยปริยายคือเผ่า) มากกว่าจอมพลสฤษดิ์ ซึ่งตรงกันข้ามกับสายงานด้านปัญญาชนของพรรค ในแง่การเมืองวงกว้าง ต้องนับว่าสายงานปัญญาชนได้เปรียบ สามารถส่งผลสะเทือนได้มากกว่าโดยผ่านทางหน้าหนังสือพิมพ์ ยิ่งเมื่อเกิดการประท้วงการเลือกตั้งสกปรกในเดือนมีนาคม 2500 ของนักศึกษา ซึ่งพรรคมีอิทธิพลอยู่ไม่น้อย เครดิตของจอมพล ป. - เผ่าในสายตาประชาชน โดยเฉพาะผู้มีการศึกษาในพระนคร (ถ้าเป็นสมัยนี้ก็คงถูกเรียกว่า "ชนชั้นกลาง" ตามความนิยมไปแล้ว) จึงตกต่ำจน

แทบไม่มีเหลือ เป็นข้ออ้างให้สฤษดิ์เข้ายึดอำนาจ "ข้าพเจ้าไม่รู้สึกยินดีเลยต่อสิ่งที่ได้กระทำลงไป" (?!) สฤษดิ์ประกาศหลังรัฐประหาร "ความจำเป็นและความต้องการของประชาชนบังคับให้ข้าพเจ้าต้องทำเช่นนี้... ประชาชนเรียกร้องมา ประชาชนและหนังสือพิมพ์มักจะเตือนให้ข้าพเจ้าระลึกอยู่เสมอว่า ข้าพเจ้าจะไม่ยอมแพ้ และข้าพเจ้าควรจะทำให้การเรียกร้อง [ของประชาชน] ได้สัมฤทธิ์ผลมาบัดนี้ก็สำเร็จแล้ว"

ผมขอจบบทความนี้ด้วยการมองย้อนหลังถึงยุคดังกล่าวของอดีตผู้ปฏิบัติงานและแนวร่วมของ พคท. บางคน

ในปี 2523 "อุชเชนี" กวีฝ่ายซ้ายสมัยก่อน 2500 กล่าวถึงงานเขียนของเธอและนักเขียนฝ่ายซ้ายอื่นๆในสมัยนั้นว่า "โหมหนัก ทำให้จอมพล ป. ง่อนแง่นๆ และสนับสนุนจอมพลสฤษดิ์กันเป็นการใหญ่ เพราะคิดว่า [สฤษดิ์] ตรงไปตรงมาและจะช่วยทำอะไรให้ดีขึ้นไป จอมพลสฤษดิ์ก็รู้ว่าที่จอมพล ป. ต้องหมดสมัยไปเพราะอะไร มันเป็นผลงานของนักเขียนฝ่ายซ้ายเยอะเลย มันเป็นไปทั้งคลื่น ต้องใช้คำอย่างนั้น"

ในปี 2539 จรูญ ละสา และดำริห์ เรืองสุธรรม อดีตผู้ปฏิบัติงานกรรมกรของพรรคเขียนว่า

> พลังของมวลชนมีแนวคิดทรรศนะแยกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มพลังกรรมกรยังมีแนวสนับสนุนร่วมกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม เพราะเห็นว่าจอมพล ป. เป็น กลุ่มชนชั้นปกครองที่ยังเป็นประโยชน์ต่อการเคลื่อนไหวต่อสู้ และมีแนวโน้มในการเปลี่ยนแปลงไปในด้านที่ดีชัดเจนกว่ากลุ่มอื่น ส่วนกลุ่มพลังนักศึกษาปัญญาชนสนับสนุนจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ คัดค้านกลุ่มจอมพล ป. พิบูลสงคราม เนื่องจากเห็นว่าต้องการเปลี่ยนแปลงจากบุคคลเก่าไปสู่บุคคลใหม่ที่ดีกว่า เพื่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่ด้านดี ทั้งนี้ขาดการสำรวจถึงธาตุแท้และสภาพอื่นๆที่เป็นจริง ดังนั้น การคัดค้านจอมพล ป. สนับสนุนจอมพลสฤษดิ์จึงเดินไปตามเส้นทางของกลุ่มอิทธิพลที่อยู่เบื้องหลังจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ [หมายถึงพวกนิยมเจ้าหรือ "ศักดินา" ตามภาษาฝ่ายซ้ายสมัยนั้น] และสามารถโค่นจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ในที่สุด

ในปี 2528 ผิน บัวอ่อน อดีตสมาชิกกรมการเมืองของพรรคคนหนึ่งได้บอกผมว่า ในทัศนะของเขา พคท.ได้ทำความผิดพลาดทางประวัติศาสตร์ครั้งใหญ่ 2 ครั้ง ครั้งหนึ่งคือประเมินสถานการณ์หลังกรณี 14 ตุลาคม 2516 ผิด ว่าอยู่ในสถานการณ์ปฏิวัติ ทำให้มีนโยบายซ้ายจัดเกินจริง อีกครั้งหนึ่งคือในสมัยก่อนรัฐประหาร 2500 ที่ไปร่วมมือกับสฤษดิ์ ทำลายเผ่า ความจริงควรทำแนวร่วมกับจอมพล ป. - เผ่า สู้กับสฤษดิ์

ส่วนที่สอง:

14 ตุลา

การชำระประวัติศาสตร์ 14 ตุลา ภายใต้พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

ต้นเดือนกันยายน 2521 ศูนย์กลางพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ได้ระดมผู้นำและผู้ปฏิบัติงานสำคัญๆในขบวนการนักศึกษาและงานในเมืองอื่นๆ ในช่วงปี 2516 ถึง 2519 ที่เข้าร่วมการต่อสู้ด้วยอาวุธในชนบทกับพรรค เข้าประชุมสัมมนาเพื่อสรุปบทเรียนกรณี 14 ตุลา ที่บริเวณฐานที่มั่นจังหวัดน่าน เท่าที่ผมทราบ ตลอดระยะเวลากว่า 25 ปีที่ผ่านมา นี่เป็นความพยายามที่จะทำการสรุปวิเคราะห์เหตุการณ์ดังกล่าวที่ทำในลักษณะเป็นหมู่คณะเพียงครั้งเดียว (แน่นอนว่า งานเขียนของผู้เข้าร่วมในเหตุการณ์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ทั้งในและนอกขบวนการนักศึกษา มีอยู่มากมายนับไม่ถ้วน งานสำคัญๆบางชิ้นผมจะได้กล่าวถึงต่อไปในบทความนี้)

ถ้าไม่นับผู้นำนักศึกษาที่รู้จักดีบางคน เช่น ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ และเอนก เหล่าธรรมทัศน์ ซึ่งอยู่ในฐานที่มั่นภาคใต้ (เอนกเองไม่ได้มีบทบาทโดยตรงในเหตุการณ์) วิสา คัญทัพ และธัญญา ชุณชฎาธาร ซึ่งอยู่อีสาน หรือผู้ปฏิบัติงานสำคัญบางคนที่อยู่ต่างประเทศ เช่น อนุช อาภาภิรม, ระวี โดมพระจันทร์ และ ฤดี เริงชัย ซึ่งอยู่ที่สถานีวิทยุเสียงประชาชนแห่งประเทศไทยในจีน กล่าวได้ว่าการสัมมนาสามารถระดมผู้เข้าร่วมได้มากพอดู ไม่เพียงแต่เสกสรรค์ ประเสริฐกุล และ ธีรยุทธ บุญมี และบรรดากรรมการของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยและหนังสือพิมพ์ *อธิปัตย์* "ในสถานการณ์สู้รบที่ปฏิวัติ" (คือในป่า) เช่น เกรียงกมล เลาหไพโรจน์, สวาย

อุดมเจริญชัยกิจ, จาตุรนต์ ฉายแสง และ บุญส่ง ชเลธร, ยังมี พีรพล ตริยะเกษม, วิรัติ ศักดิ์จิระภาพงศ์, สมาน เลือดวงหัด, พิรุณ ฉัตรวนิชกุล, สุเทพ ลักขณาวิเชียร, ณรงค์ฤทธิ์ ศรีรัตโนภาส, สมชาย หอมละออ, จรัล ดิษฐาอภิชัย, เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ และ เสถียร จันทิมาธร เป็นต้น ฝ่ายศูนย์กลางพรรคที่เข้าร่วมการสัมมนามี วิรัติ อังคถาวร กรรมการกรมการเมือง และ "ลุงประโยชน์" หรือมาโนช เมธางกูร ผู้นำคนหนึ่งของสายงานพรรคในกรุงเทพฯ ก่อน 6 ตุลา

ไม่เพียงเท่านั้น เท่าที่ผมทราบ ในระยะเดียวกับที่มีการสัมมนาในป่านี้ พรรคยังได้สั่งการมายังสายงานในเมืองให้ระดมผู้ปฏิบัติงานนักศึกษาที่เคยเข้าป่าแต่กลับมาในเมืองแล้ว หรือที่ยังอยู่ในเมือง ให้จัดการสัมมนาอย่างลับๆ ในลักษณะเดียวกันด้วย ถ้าความเข้าใจของผมไม่ผิด มีการทำเป็นบันทึกหรือเทปของการสัมมนาไว้ด้วย ครั้งหลังสุดที่ผมได้ยิน (ซึ่งก็นานราว 10 กว่าปีมาแล้ว) บันทึกดังกล่าวถูกเก็บรักษาโดยอดีตผู้ปฏิบัติงานนักศึกษาสมัย 14 ตุลา ซึ่งภายหลัง (จนปัจจุบัน) ได้เป็นอาจารย์ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยผู้หนึ่ง แต่ผมไม่เคยได้พูดคุยกับผู้เข้าร่วมสัมมนาในเมืองโดยตรง ในบทความนี้ผมจึงจะขอเขียนถึงแต่เฉพาะการสัมมนาที่น่านเท่านั้น

ความเป็นมาและสถานที่จัดการสัมมนา

อดีตสมาชิกสภาหน้าโดมคนหนึ่ง ซึ่งเข้าพรรคในช่วง 14 ตุลา เล่าให้ผมฟังว่า ความต้องการของศูนย์กลางพรรคที่ให้มีการสรุปบทเรียน 14 ตุลา มีมาตั้งแต่ก่อนรัฐประหาร 6 ตุลาคม 2519 มีการชี้นำให้รวบรวมเอกสารเกี่ยวกับเหตุการณ์ และให้ "มวลชน" ที่เกี่ยวข้องทุกคนเขียนบทเรียนโดยตรงของตัวเองออกมา เมื่อเกิดรัฐประหารและมีผู้ปฏิบัติงานจากเมืองเข้าป่ากันมาก จึงได้จัดการสัมมนาดังกล่าวขึ้น

สถานที่ที่ใช้จัดสัมมนาคือ "สำนัก 61" ซึ่งอยู่ในฐานที่มั่นจังหวัดน่านตอนเหนือและเป็นที่ตั้งของ "ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยในสถานการณ์สู้รบที่ปฏิวัติ" ฐานที่มั่นจังหวัดน่านแบ่งเป็นตอนเหนือและใต้ น่านเหนือประกอบด้วยเขตงาน 1, 2 และ 4 น่านใต้ประกอบด้วยเขตงาน 3, 5

และ 6 ตัวเลขของเขตงานเหล่านี้เข้าใจว่าเรียกตามลำดับก่อนหลังของการเกิด เช่น เขต 1 ก็หมายถึงเขตงานแรกสุดที่พรรค มาบุกเบิกการต่อสู้ด้วยอาวุธและสร้างฐานที่มั่น (ขณะที่ 6 เขตแรกอยู่ในจังหวัดน่าน เขต 7 คือพะเยา และเขต 8 คือเชียงราย)

สำนัก 61 เองเป็นสำนักค่อนข้างใหม่ อยู่ในเขต 4 ซึ่งเป็นเขตของชนชาติลั้วะ บุญส่ง ชเลธร เคยบรรยายลักษณะสำนักระยะแรกเมื่อไปถึงตอนกลางปี 2520 ว่า "สำนักเล็กๆที่อยู่ในสภาพทรุดโทรม ประกอบด้วยบ้านไม้ไผ่ 4-5 หลัง มีอาคารเรียนหลังใหญ่กำลังอยู่ในระหว่างการก่อสร้าง บริเวณสำนักมีพื้นราบแคบๆเป็นที่รวมพล ธารน้ำสายเล็กผ่านกลาง อากาศทั่วบริเวณเย็นและชื้นจัดด้วยเงาไม้แผ่ออกปกคลุมจนยากที่จะสังเกตพบจากทางอากาศ... สำนักนี้ถือว่าอยู่ในแนวหน้าเพราะตั้งอยู่ในประเทศ แต่เทียบกับสำนักอื่นๆ ที่อยู่แนวหน้าด้วยกันแล้ว ต้องถือว่าเป็นแนวหลังของแนวหน้า เพราะเป็นสำนักที่อยู่ท้ายสุด ค่อนข้างปลอดภัยจากการสู้รบ จะมีบ้างก็ตรงเสียงปืนใหญ่ที่ระดมยิงเข้ามาอย่างสุ่มสี่สุ่มห้า"

"เจ้าสำนัก" 61 (เลขาธิการหน่วยพรรคประจำสำนัก) ดั้งเดิมคือผู้ที่รู้จักกันในนาม "ลุงกิจ" กล่าวกันว่าเคยอยู่ที่สำนักเอ 30 ในลาว (ซึ่งหลัง 6 ตุลาใช้เป็นที่พักของพวกแนวร่วม) มาก่อน แต่มีความคิดอยากจะ "พึ่งตนเอง" จึงเสนอตัวมาเปิดโรงเรียนพรรคในประเทศ ศูนย์กลางพรรคก็ให้มา พอดีกับที่มีการตั้ง "ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยในสถานการณ์สู้รบที่ปฏิวัติ" (สิงหาคม 2520) จึงให้มารวมกันอยู่ที่นี่ เมื่อมีการจัดสัมมนา 14 ตุลานั้น "ลุงกิจ" ได้ย้ายไปที่อื่นแล้ว (เลย - อุตรดิตถ์) ผู้ที่ขึ้นมาเป็นเจ้าสำนักแทนคือ จรัล ดิษฐาอภิชัย

สำนัก 61 แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (ศนท.) กับ *อธิปัตย์* และส่วนโรงเรียนการเมืองการทหาร. ส่วน ศนท. - *อธิปัตย์* เมื่อเริ่มก่อตั้ง พิรุณ ฉัตรวนิชกุลเป็นผู้รับผิดชอบ ต่อมาราวปลายปี 2520 ชัยณรงค์ เตชะรัชต์กิจ ขึ้นมารับผิดชอบแทน (ชัยณรงค์เป็นอดีตรุ่นพี่ "สิงห์แดง" ที่เคยเล่นงาน เสกสรรค์ สมัยเข้ามาเรียนปี 1 คณะรัฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์ แต่ภายหลังไป "ก้าวหน้า" เมื่อไปเรียนต่อที่อเมริกา)

ตัวพิรุณไปช่วยงานส่วนโรงเรียนเป็นเวลาสั้นๆ แล้วย้ายไปที่ "หน่วย 20" ซึ่งเป็น "หน่วยทฤษฎี" ตั้งอยู่ในลาว (เข้าใจว่าย้ายไปก่อนการสัมมนา) งานส่วนโรงเรียนซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของ "ป้าพลู" สมาชิกพรรคลูกจีนโดยตลอด (มีจรัลเมื่อก่อนขึ้นเป็นเจ้าสำนักเป็นผู้ช่วย) หมดลงในช่วงปี 2521 ป้าพลูเองก็ย้ายไปอยู่หน่วย 20

ร่องรอยและหลักฐานการสัมมนา

หลังการสัมมนา *อธิปัตย์* ฉบับเดือนตุลาคม 2521 (ที่มีจาตุรนต์ ฉายแสง เป็นบรรณาธิการ และบุญส่ง ชเลธร เป็นหัวหน้ากองบรรณาธิการ) ได้ตีพิมพ์ "คำแถลงเนื่องในโอกาสครบรอบ 5 ปีของการเคลื่อนไหว 14 ตุลาคมที่ยิ่งใหญ่" ลงนาม "ที่ประชุมการสัมมนาการเคลื่อนไหว 14 ตุลา" ซึ่งกล่าวว่า "เมื่อไม่นานมานี้ อดีตผู้นำนักศึกษา กรรมการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยในสถานการณ์สู้รบที่ปฏิวัติ และผู้รักชาติรักประชาธิปไตยจำนวนหนึ่ง.... ได้เดินทางเข้าร่วมการประชุมสัมมนาเกี่ยวกับ 'การเคลื่อนไหว 14 ตุลาคม' ณ ฐานที่มั่นแห่งหนึ่ง..." น่าเสียดายที่ตัวคำแถลง มีลักษณะเป็นเอกสารโฆษณาปลุกใจ ไม่ใช่เป็นรายงานข้อสรุปของการสัมมนาจริงๆ

ที่น่าสนใจกว่า คือใน *อธิปัตย์* ฉบับเดียวกัน มีคำสัมภาษณ์เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ที่ให้ชื่ออย่างหรูว่า "การปฏิวัติคือมหาวรรณกรรมที่มีชีวิต เขียนด้วยเลือด หยาดเหงื่อ และน้ำตา". ในช่วงใกล้เคียงกัน สถานีวิทยุเสียงประชาชนแห่งประเทศไทย (สปท.) ได้นำเอาบันทึกเสียงคำสัมภาษณ์นี้ไปออกอากาศด้วย เข้าใจว่านี่เป็นครั้งเดียวที่เสียงจริงของเสกสรรค์ออกอากาศทาง สปท. แม้เสกสรรค์จะไม่ได้เอ่ยถึงการสัมมนาโดยตรง แต่สิ่งที่พูดเป็นประเด็นที่มาจากการถกเถียงในที่ประชุมสัมมนา ดังจะได้กล่าวต่อไป คือปัญหาบทเรียนของ 14 ตุลา, ปัจจัยที่ชี้ขาดชัยชนะของการเคลื่อนไหว และปัญหา "แนวทาง 14 ตุลา จงเจริญ" (ความสำคัญของคำสัมภาษณ์นี้ยังมีมากกว่านี้อีก เสกสรรค์ได้ตอบคำถามเกี่ยวกับ "ความรู้สึกส่วนตัว" ของการได้เข้าร่วมกับกองทัพปลดแอกประชาชนแห่งประเทศไทย ในลักษณะที่เป็นการวิจารณ์ตัวเอง)

เสกสรรค์เคยพาดพิงถึงการสัมมนานี้อีกครั้งหนึ่งเมื่อออกจากป่าแล้ว

ในลักษณะที่หยิบเอา "เกร็ด" จากการไปร่วมสัมมนามาเล่า ในความเรียงชื่อ "คู่กรรม" ซึ่งตีพิมพ์ใน *สู่อนาคต* ที่คำนูณ สิทธิสมาน เป็นบรรณาธิการ (14 มกราคม 2531) และซึ่งเป็นข้อเขียนต่อสาธารณะชิ้นแรกสุดหลังออกจากป่าและไปเรียนที่คอร์แนลจนได้ปริญญาเอกกลับมา เสกสรรค์ได้เล่าความสัมพันธ์ระหว่างเขากับธีรยุทธ บุญมี ตลอดหลายปีที่ผ่านมาไว้อย่างสนุกสนาน ตอนที่เขาเอา "เกร็ด" ที่ได้จากการสัมมนามาเล่า มีดังนี้

> หลายปีในป่า ผมกับธีรยุทธแยกกันไปชนิดไม่รู้เหนือรู้ใต้ พูดได้ง่ายๆว่าไม่มีการงานอะไรร่วมกันแม้แต่น้อย นอกเสียจากความเป็นคนป่าด้วยกัน มีอยู่เพียงครั้งเดียวที่เราต้องมานั่งประชุมร่วมกันบนยอดเขาในเขตจังหวัดน่าน ผมกับไอ้ยุทธนอนอยู่บนแคร่ไม้ไผ่ติดกันในกระต๊อบซึ่งมีแคร่พักเป็นแถวยาว ไม่รู้มันไปได้บะหมี่ถุงมาจากไหนจึงเอามาต้มน้ำร้อนชงกิน ผมเพิ่งเดินทางมาจากภูร่องกล้าและไม่เคยเห็นอาหารชั้นเลิศแบบนี้มานานแล้ว จึงแลบลิ้นเลียริมฝีปากอยู่ข้างๆ ชะรอยไอ้ยุทธคงจะนึกถึงความหลังสมัยทำหนังสือพิมพ์ด้วยกัน รีบส่งให้ผมหนึ่งห่อ ซึ่งผมก็จัดการอย่างรวดเร็ว
>
> ผมเห็นมันดมๆบะหมี่ของมันอยู่พักหนึ่ง แล้วทำท่าจะเททิ้ง จึงถามว่าเกิดอะไรขึ้น
>
> "น้ำมันก๊าดหกลงไปว่ะ"
>
> ไอ้ยุทธตอบอย่างปวดร้าว ตาก็มองไปที่ตะเกียงน้ำมันก๊าดเจ้ากรรมตัวนั้น
>
> "อย่าทิ้งๆเอามาให้กู"
>
> ผมบอกกับธีรยุทธด้วยน้ำเสียงเกือบจะระล่ำระลัก เมื่อเขาส่งชามบะหมี่มาให้ ผมก็รีบกินเสียก่อนที่เพื่อนจะเปลี่ยนใจ วิธีแก้ปัญหากลิ่นน้ำมันก๊าดคือ กลั้นใจไว้ตอนที่เคี้ยวและกลืน
>
> ผมเชื่อว่าไอ้ยุทธมันคงมองผมด้วยความปลงสังเวชอยู่ไม่น้อย...
>
> หลังจากวันนั้น ผมกับธีรยุทธก็ไม่ได้พบกันอีกเลย จนกระทั่งเราต่างคนต่างออกจากป่า มามอบตัวกับรัฐบาล

ขณะที่เสกสรรค์ ประเสริฐกุล เอา "เกร็ด" สนุกๆของการไปร่วมประชุมสัมมนา 14 ตุลาที่ฐานที่มั่นน่านมาเล่า อดีตผู้นำนักศึกษาคนอื่นจำได้ถึง "เกร็ด" แบบอื่น

กลางปี 2522 เมื่อ ยุค ศรีอาริยะ (เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ) และ บุญส่ง ชเลธร เปิดฉากรณรงค์โจมตี พคท.ผ่านทางหน้านิตยสารรายสัปดาห์ *ข่าวไทยนิกร* ที่มีคำนูญ สิทธิสมาน เป็นบรรณาธิการหลังฉาก (ชื่อคำนูญไม่เคยปรากฏอยู่ในกองบรรณาธิการ) พวกเขาได้ทำในหลายสิ่งที่ผู้คัดค้านพรรครุ่นก่อนๆไม่ได้ทำ: โจมตีเหมาอิสม์โดยตรง, อาศัยอคติทางเชื้อชาติให้เป็นประโยชน์ และพุ่งเป้าการโจมตีไปที่วิรัช อังคถาวร

การโจมตีวิรัชนั้นเป็นการโจมตีที่อาศัยอคติทางเชื่อชาติให้เป็นประโยชน์อย่างได้ผลมาก ด้วยการเรียกวิรัชว่า "จางหย่วน" ซึ่งเป็นชื่อที่วิรัชใช้ในระหว่างไปศึกษามาร์กซิสม์ในประเทศจีน ซึ่งอันที่จริงสมาชิกพรรคไทยทุกคน ที่ไปจีนไม่ว่าจะมีเชื้อสายจีนหรือไม่มากน้อยแค่ไหน ก็ต้องมีและใช้ชื่อจีนระหว่างอยู่ที่นั่นทั้งนั้น แต่มีวิรัชเพียงคนเดียวที่ถูกยุคกับพวกพาดพิงถึงด้วยชื่อจีน (ซึ่งเข้าใจว่าเลิกใช้ไปนานแล้ว) ตลอดเวลาจนเป็นที่ติดปาก ยิ่งกว่านั้นเพื่อเน้นข้อกล่าวหาความเป็นจีนของวิรัชให้มีน้ำหนักมากขึ้น *ข่าวไทยนิกร* ยังโจมตีว่าวิรัชพูดไทยไม่ชัด ในบทความที่ตั้งชื่ออย่างเห็นได้ชัดว่าฉวยโอกาสใช้อคติของฝ่ายขวาเรื่องสถาบันกษัตริย์ให้เป็นประโยชน์ไปพร้อมๆกันว่า "จางหย่วน ประธานาธิบดีคนแรกของไทย" (9 กรกฎาคม 2522): "เขาพูดภาษาไทยไม่ชัดเยี่ยงคนจีนที่หัดพูดไทยทั่วไป... ถ้าพคท. ...เข้ายึดอำนาจรัฐ...ประชาชาติไทยก็มีหวังได้ประธานาธิบดีคนแรกเป็นคนจีนพูดภาษาไทยไม่ชัดชื่อวิรัช อังคถาวร หรือ จางหย่วน นั่นเอง" วิรัชเกิดเมืองไทย แม้จะมีเชื้อสายจีน ซึ่งไม่ต่างกับนักศึกษาจำนวนมาก การเรียกเขาว่าเป็น "คนจีน" จึงผิดข้อเท็จจริง

การโจมตีวิรัชนี้ ไปเกี่ยวกับการสัมมนา 14 ตุลาที่ฐานที่มั่นน่าน เพราะนั่นเป็นเพียงครั้งเดียวที่ผู้นำนักศึกษาอย่างเทียนชัยหรือบุญส่งได้พบเห็นตัวจริงของวิรัช และเพราะว่าในภายหลังพวกเขาได้หยิบเอา "เกร็ด" ของการได้พบนั้นมาเล่าในลักษณะโจมตี. บทความ "ประธานาธิบดีคนแรก" ได้กล่าวไว้ในหัวข้อ "เล่ห์เหลี่ยมของจางหย่วน" ว่า

> ครั้งหนึ่งวิรัชถึงกับเปิดโอกาสให้มีการซักถามเกี่ยวกับปัญหาทฤษฎีสามโลกขึ้นในที่ประชุมสัมมนาการเคลื่อนไหว 14 ตุลาคมในฐานที่มั่นแห่งหนึ่ง ซึ่งบรรยากาศในที่ประชุมเต็มไปด้วยคำถามที่ปฏิเสธทฤษฎีสามโลกทั้งสิ้น และแม้ว่าพคท.จะยังไม่มีมติในเรื่องนี้ วิรัชก็ยืนยันว่า พรรคเห็นด้วยกับทฤษฎีสามโลก

บทความกล่าวต่อไปว่า ก่อนหน้าการสัมมนา มีการเผยแพร่จดหมายของผู้นำ พคท.คนหนึ่งที่ไปเยือนเกาหลีเหนือแล้วพูดสนับสนุนทฤษฎีสามโลก ทั้งๆที่พรรคยังไม่มีมติออกมา ในที่ประชุมสัมมนา 14 ตุลา มีผู้ถามว่าการที่พรรคยังไม่มีมติที่เป็นทางการ แต่ผู้นำคนนั้นไปแสดงความเห็นแทนพรรค รวมทั้งการพิมพ์จดหมายฉบับดังกล่าวแจกจ่ายปูพื้นฐานให้แก่ทฤษฎีสามโลกนั้น ถูกต้องเพียงใด

> วิรัชตอบชัดถ้อยชัดคำว่า "แล้วผมจะสอบสวนเรื่องนี้ให้" ซึ่งก็เป็นอันยุติกันด้วยความพอใจของผู้ตอบและผู้ถาม แต่หลังจากนั้นมาอีกไม่กี่วัน ผู้ที่เข้าประชุมก็ได้รับทราบข้อเท็จจริงจากเสียงกระซิบที่เชื่อถือได้ว่าสหายนำที่ไปเกาหลีเหนือนั้นที่แท้ก็คือวิรัช อังคถาวร หรือ "จางหย่วน" อันเป็นผู้ตอบนั่นเอง

ในอีกที่หนึ่ง กลุ่มบุญส่ง-ยุค-คำนูญ ได้โจมตีว่า พคท.มีลักษณะศักดินาไม่ต่างกับชนชั้นปกครอง โดยยกตัวอย่างการจัดฟ้อนรำต้อนรับวิรัช ในการสัมมนา 14 ตุลา ผมเคยถามพิรุณ ฉัตรวนิชกุล ในเรื่องนี้ ซึ่งเขายอมรับว่ามีจริง แต่น่าเสียดายที่ผมจำไม่ได้เสียแล้วว่าเขาอธิบายว่าเพราะอะไร

ผมคิดว่าควรบันทึกไว้ในที่นี้ด้วยว่า ผู้นำนักศึกษาหลายคนที่ผมได้สัมภาษณ์และที่เคยใช้เวลาอยู่กับวิรัชนานกว่ายุค-บุญส่งมาก ยืนยันว่าเขาไม่ได้พูดไทยไม่ชัดหรือเป็น "จีน" ในลักษณะที่ยุค-บุญส่งโจมตีว่าคิดถึงการปฏิวัติประเทศจีนมากกว่าประเทศไทย นอกจากนี้ ภาพความทรงจำเกี่ยวกับการเข้าร่วมประชุมของวิรัชในครั้งนั้นของพวกเขาก็แตกต่างกับของยุค-บุญส่งมาก ทุกวันนี้เมื่อกลับไปอ่านการโจมตีพคท.โดยอาศัยอคติทางเชื้อชาติของ *ข่าวไทยนิกร* ชวนให้นึกเปรียบเทียบกับสภาพปัจจุบันที่ความเป็นตี๋เป็นหมวยกลายเป็นเรื่องปรกติ กระทั่งอาจเป็นแฟชั่นได้ด้วย แม้แต่ประธานบริษัทธุรกิจที่ใหญ่ที่สุดของไทยก็พูดไทยอย่างมีสำเนียงจีน

โดยสรุป, ร่องรอยและหลักฐานเกี่ยวกับการสัมมนา 14 ตุลาที่ฐานที่มั่นน่านในปี 2521 ที่ปรากฏต่อสาธารณะมีอยู่เพียงประปรายไม่มากนัก บทสัมภาษณ์ของเสกสรรค์ใน *อธิปัตย์* ซึ่งไม่ได้เอ่ยชื่อการสัมมนาโดยตรง คงเป็นหลักฐานสาธารณะที่สรุปผลการสัมมนาบางส่วนไว้เพียงชิ้นเดียว ที่ผ่านมาผมใช้วิธีสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมสัมมนาบางคนเป็นข้อมูลเก็บไว้ ผมทราบว่าในระหว่างการสัมมนา มีการทำบันทึกข้อสรุปของการสัมมนาด้วย (เข้าใจว่าไม่มีการอัดเทป) แต่ผมไม่สามารถหาบันทึกนั้นได้ จนกระทั่งเมื่อเร็วๆนี้ คุณประจักษ์ ก้องกีรติ นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ธรรมศาสตร์ ได้ไปค้นพบบันทึกนี้ในหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์และได้ทำสำเนาให้ผมหนึ่งชุด เมื่อบวกกับหลักฐานที่มีอยู่ทำให้ผมคิดว่ามีความพร้อมพอที่เขียนถึงการสัมมนานี้ได้แล้ว

การวิเคราะห์ 14 ตุลาภายใต้ พคท. ก่อนการสัมมนา

เพื่อที่จะเข้าใจสิ่งที่ถกเถียงกันในการสัมมนา จำเป็นต้องเล่าย้อนถึงการวิเคราะห์ 14 ตุลาก่อนหน้านั้นของ พคท. หรือพูดให้ถูกยิ่งขึ้นคือของขบวนการนักศึกษาและผู้ปฏิบัติงานในเมืองภายใต้พรรค อันที่จริงเรื่องนี้มีความสำคัญมากกว่าที่ตระหนักกันทั่วไป คือในความเห็นของผม การที่พคท.เข้ามามีอิทธิพลเหนือขบวนการนักศึกษา จนกล่าวได้ว่าตั้งแต่กลางปี 2518 เป็นต้นไป ขบวนการนักศึกษากลายเป็นแขนขาหนึ่งของพรรค มีเหตุมาจากหลายปัจจัย แต่ปัจจัยหนึ่ง คือ การที่สายงานในเมืองของพรรคสามารถเสนอการวิเคราะห์เกี่ยวกับ 14 ตุลาออกมาในลักษณะที่ยึดกุมอารมณ์ความรู้สึกของนักกิจกรรมนักศึกษาในขณะนั้นได้ดีกว่ากระแสความคิดอื่นๆ (บทความเกี่ยวกับ 14 ตุลาของเสน่ห์ จามริก หรือแม้แต่ของ วรพุทธิ ชัยนาม ที่ภายหลังกลายมาเป็นที่ยอมรับในหมู่ปัญญาชน รวมทั้งอดีตฝ่ายซ้ายอย่างมากนั้น ไม่มีอิทธิพลอะไรเลยต่อความคิดของขบวนการนักศึกษาในขณะนั้น)

เราควรมีความรู้สึกหรือภาพลักษณ์โดยรวมต่อเหตุการณ์ 14 ตุลา อย่างไร? ทันทีที่เหตุการณ์สิ้นสุดลง สื่อมวลชนและการอภิปรายในที่สาธารณะส่วนใหญ่พาดพิงถึง 14 ตุลาว่า "วันมหาวิปโยค" (ตามพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว) แต่ผู้ปฏิบัติงานระดับสูงของพรรคในกรุงเทพ 2 คน ได้ร่วมกันคิดเสนอคำเรียกชื่อเหตุการณ์เสียใหม่ว่า "วันมหาปิติ" โดยอธิบายผ่านทาง *วิทยาสาร* ที่มีอนุช อาภาภิรม ซึ่งเข้าพรรคไม่กี่ปีก่อน 14 ตุลา เป็นบรรณาธิการว่า

> การสูญเสียทรัพย์สินและชีวิตนักเรียนนักศึกษาและประชาชนนับพันในเหตุการณ์ครั้งนี้ ทำให้มีผู้เรียกวันนี้ว่าเป็น "วันมหาวิปโยค" แต่เราจะจดจำวันที่ 14 ต.ค. 16 เป็นวันมหาวิปโยคในประวัติศาสตร์ของเราหรือ ความสูญเสียนั้นน่าสลดใจจริงอยู่ แต่สิ่งที่ได้มาก็มากมหาศาล สิ่งที่ได้มาก็คือจิตใจอันเฟื่องฟูของประชาชนชาวไทยที่เริ่มเห็นพลังอันแท้จริงของตนในการเป็นผู้กำหนดประวัติศาสตร์ มิใช่เป็นผู้ต่ำต้อยน้อยหน้าถูกโขกสับอย่างที่เคยเป็น ประชาชนเริ่มรู้ว่าประเทศชาติเป็นของตน อำนาจอธิปไตยเป็นของตน มิใช่ของคนกลุ่มหนึ่งพวกหนึ่ง ดังนั้นแม้น้ำตาจะยังนองหน้าอยู่ แต่ประชาชนก็ยังไชโยโห่ร้องอย่างปิติยินดี เมื่อได้ทราบข่าวว่าผู้เผด็จการทั้งสามขนข้าวของและครอบครัวออกจากประเทศไปแล้ว มันไม่ใช่วันมหาวิปโยค มันเป็น "วันมหาปิติ" มากกว่า ประชาชนย่อมนึกถึงวันนี้ด้วยความภาคภูมิใจในพลังของตนมากกว่าที่จะโศกเศร้า

ความคิดที่ว่า 14 ตุลาเป็น "วันมหาปิติ" ไม่ใช่ "วันมหาวิปโยค" ได้รับการขานรับอย่างดีจากขบวนการนักศึกษา เมื่อองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (อมธ.) ตีพิมพ์หนังสือระลึกเหตุการณ์แบบเป็นทางการออกมา ก็ให้ชื่อหนังสือว่า *วารสาร อมธ.ฉบับพิเศษ 14 ตุลาคม วันมหาปิติ* (ซึ่งเมื่อเร็วๆนี้ได้มีผู้นำมาตีพิมพ์ซ้ำอีก)

ขณะเดียวกัน สายงานพรรคในเมืองได้ผลิตบทความวิเคราะห์ 14 ตุลาในแง่มุมต่างๆออกเผยแพร่ผ่านทาง *วิทยาสาร*, *เอเชีย*, *วารสารบูรณะ* และแม้แต่ *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* ซึ่งมีส่วนทำให้วิธีคิดของขบวนการนักศึกษาเป็นแบบพรรคมากยิ่งขึ้น ประเด็นการมอง 14 ตุลา ที่บทความเหล่านี้เสนอ ได้แก่ เหตุการณ์รุนแรงที่เกิดขึ้นไม่ใช่เรื่องบังเอิญแต่เป็น "การปราบปรามเข่นฆ่าแบบฟาสซิสต์", "รัฐบาลปฏิกิริยาล้วนเป็นเสือกระดาษ", "ประชาชนเป็นพลังต่อสู้อันแท้จริง ประชาชนเป็นผนังทองแดงกำแพงเหล็กที่แท้จริง" ฯลฯ หนึ่ง

ในบทความประเภทนี้ ซึ่งถูกตีพิมพ์เป็นบทนำของหนังสือ *วันมหาปิติ* กล่าวว่า

> บทเรียนสำคัญในการต่อสู้ครั้งนี้ทำให้เราได้แนวทางการต่อสู้ที่ถูกต้องขึ้นมา 2 แนวทางด้วยกัน แนวทางแรกคือแนวทางที่ใช้ความรุนแรงและแนวทางที่สองที่เน้นคนสำคัญกว่าอาวุธ
>
> เกี่ยวกับแนวทางต่อสู้แนวทางแรกที่ใช้ความรุนแรง ในการต่อสู้ทางการเมืองที่แล้วๆมา เรามักยึดในแนวทางที่ผิดว่าควรใช้สันติวิธีหรือลัทธิอหิงสา แม้ในตอนต้นของการต่อสู้อันนองเลือดครั้งนี้ก็ยังคงยึดมั่นในแนวทางนี้ นี่เป็นแนวทางการต่อสู้ที่ผิดพลาดซึ่งเป็นเหตุหนึ่งที่ก่อให้เกิดความเสียหายค่อนข้างมาก การต่อสู้แบบสันติวิธีนั้นใช้สำหรับแก้ปัญหาระหว่างประชาชนด้วยกันเท่านั้น มิได้ใช้เพื่อแก้ปัญหาระหว่างประชาชนกับผู้ที่กดขี่ประชาชน...

เป็นที่น่าสังเกตว่า บทวิเคราะห์ 14 ตุลาของสายงาน พคท.ในเมืองในระยะแรกหลังเหตุการณ์ เป็นเพียงการประยุกต์เอาวิธีคิดของพรรคมาใช้อย่างกว้างๆเท่านั้น ("ชนชั้นปกครองกดขี่ปราบปราม", "ประชาชนยืนหยัดต่อสู้", "การต่อสู้ต้องใช้ความรุนแรง") ยังไม่ถึงขั้นเชื่อมโยงความหมายและบทเรียนของเหตุการณ์เข้ากับยุทธศาสตร์ชนบทล้อมเมืองของพรรค สิ่งที่ทำให้การวิเคราะห์ 14 ตุลาของพคท.ในเมืองมีลักษณะเข้มงวดเจาะจงมากขึ้น ถึงขั้นที่การเห็นตรงหรือไม่กับการวิเคราะห์นั้นกลายเป็นข้อทดสอบอย่างหนึ่งของการมีความคิดที่ถูกหรือผิด ก็คือการวิวาทะที่สายงานพรรคในเมืองมีกับ ผิน บัวอ่อน อดีตสมาชิกกรมการเมืองของพรรค

ผินรับผิดชอบเขตงานภาคกลางตะวันตก (สุพรรณบุรี-ราชบุรี-เพชรบุรี-ประจวบ) แทนรวม วงษ์พันธ์ หลังจากรวมถูกสฤษดิ์ประหารชีวิต เขาถูกจับเมื่อเดือนสิงหาคม 2510 ได้รับการปล่อยตัวสองปีต่อมา และปฏิเสธที่จะกลับเข้าป่าอีก ช่วงก่อนและหลัง 14 ตุลาไม่นาน ผิน เริ่มเขียนบทความในนิตยสาร *มหาราษฎร์* โดยใช้นามปากกา "อำนาจ ยุทธวิวัฒน์" และ "วินิจ นันทวินิจ" ด้วยลีลาการวิเคราะห์ที่แหลมคมแบบเดียวกับ พคท. ทำให้เป็นที่สนใจและชื่นชอบของนักศึกษาฝ่ายซ้ายในเมืองขณะนั้นไม่น้อย

เดือนสิงหาคม 2517 ผินได้เผยแพร่เอกสารโรเนียว 2 ชิ้น ชื่อ "สรุปพลังนักเรียนนิสิตนักศึกษาหลัง 14 ตุลาคม 16" และ "สถานการณ์และภาระหน้าที่ของนักเรียนนิสิตนักศึกษา" โดยไม่ใส่ชื่อผู้เขียน นี่คือจุดเริ่มต้นของการวิวาทะทางทฤษฎีครั้งใหญ่ที่กินเวลาประมาณหนึ่งปีเศษระหว่างผินกับสายงานพรรคในเมือง การวิวาทะทำกันโดยเปิดเผย ส่วนมากผินจะพิมพ์งานตัวเองออกเป็นเล่ม ขณะที่สายงานพรรคมีกลไกมากกว่า สามารถเผยแพร่งานผ่านทางหนังสือพิมพ์ *เสียงใหม่* นิตยสาร *ปิตุภูมิ* และ *เอเชีย* และยังพิมพ์หนังสือเล่มออกมา เช่นงานเรื่อง *โต้ลัทธิแก้ไทย* ของนายผี ภายใต้นามปากกา "อุทิศ ประสานสภา" โดยใช้ชื่อผู้พิมพ์ว่า "สำนักพิมพ์ประกายไฟไหม้ลามทุ่ง" แต่ความจริงคือ "ชมรมหนังสือแสงตะวัน" ซึ่งเป็นสำนักพิมพ์ใหญ่ในเมืองของพรรค รวมทั้งมีการออกอากาศบทความขนาดยาวโจมตีผินทางสถานีวิทยุเสียงประชาชนแห่งประเทศไทย ซึ่งสร้างความ "ฮือฮา" มากในขณะนั้น

บทความโต้ผินของสายงานพรรคหลายชิ้น ถูกตีพิมพ์ภายใต้ชื่อ "วิจารณญาณ" นี่คือนามปากกาของผู้นำสูงสุดของหนึ่งในสองสายงานหลักของพรรคในกรุงเทพ (มาโนช เมธางกูร หรือ "ลุงประโยชน์" คือผู้นำสูงสุดของอีกสายงานหนึ่ง ปัญหาเรื่อง "สองสายงาน" ของพรรคในกรุงเทพฯช่วงก่อนและหลัง 6 ตุลา เป็นเรื่องใหญ่ที่ผมจะหาโอกาสเล่าในอนาคต) ก่อนหน้านั้น เขาเคยเขียนงานชื่อ *ปรัชญาชาวบ้าน* ภายใต้นามปากกา "ศักดิ์ สุริยะ" ซึ่งกลายเป็นงานที่มีอิทธิพลสูงสุดต่อขบวนการนักศึกษา

ในเดือนตุลาคม 2517 คือในโอกาสครบรอบหนึ่งปีของ 14 ตุลา อมธ.ได้ตีพิมพ์หนังสือเล่มเล็กๆเพื่อรำลึกเหตุการณ์อย่างเป็นทางการ ชื่อ *แนวทาง 14 ตุลา จงเจริญ!* โดยไม่ใส่ชื่อผู้เขียน ในการวิวาทะระหว่างผินกับสายงานพรรคในเมือง มีการเปิดเผยว่าหนังสือดังกล่าวเขียนโดยผิน หนังสือเสนอว่า

> แนวทาง 14 ตุลา ก็คือ
>
> 1. แนวทางคัดค้านจักรวรรดินิยม, คัดค้านศักดินานิยม, และคัดค้านทุนนิยมขุนนาง สร้างไทยใหม่ที่มีเอกราชประชาธิปไตยและเจริญรุ่งเรือง
>
> 2. แนวทางสามัคคีนักเรียน นิสิตนักศึกษาและปัญญาชน ไปประสานกันกับกรรมกรชาวนา, ชนชั้นนายทุนน้อย ชนชั้นนายทุนชาติ และผู้รักชาติรักประชาธิปไตยทั้งปวง

3. แนวทางวัฒนธรรมใหม่ที่มีลักษณะรักชาติ, ลักษณะประชาธิปไตย, ลักษณะวิทยาศาสตร์และลักษณะรับใช้ประชาชน

4. แนวทางต่อสู้ที่ชนชั้นปกครองมาไม้ไหน ประชาชนไปไม้นั้น, ไม่กลัวความลำบากและไม่กลัวการเสียสละ

การที่ผินสามารถพิมพ์งานออกมาในนาม อมธ.ได้ เพราะขณะนั้น นายก อมธ. คือวิจิตร ศรีสังข์ ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากผิน

มองจากภายนอก ข้อเสนอของผินที่ว่า 14 ตุลาให้ "แนวทาง" จำนวนหนึ่งไว้เป็นบทเรียนนี้ ไม่น่าจะมีอะไรที่ชวนให้ พคท.โต้แย้งได้ งานเขียนของสายงานพรรคเองหลังเกิดเหตุการณ์ใหม่ๆ ก็พูดถึงการที่ 14 ตุลาให้ "แนวทางต่อสู้ที่ถูกต้องขึ้นมา" (ดูบทนำของ *วันมหาปิติ* ข้างต้น) แต่ในท่ามกลางการวิวาทะนั้นเอง งานของผินทั้งหมดถูกมองว่าผิด และการพูดถึง "แนวทาง" นั้นใช้กับ 14 ตุลาไม่ได้ ถ้า 14 ตุลาจะให้บทเรียนอะไรที่ดีแก่ขบวนการนักศึกษาก็ต้องไม่ใช่ "แนวทาง" และ "แนวทาง" ของ 14 ตุลา ถ้ามี ก็ต้องเป็นสิ่งที่ผิด

สายงานพรรคในเมืองอธิบายเรื่องนี้ไว้ว่า

> พวกลัทธิแก้...พยายามโฆษณาหลอกลวงประชาชน พวกมันลงทุนพิมพ์หนังสือ *แนวทาง 14 ตุลาจงเจริญ* ออกมาหลอกลวงประชาชน นี่มิได้หมายความว่ามันต้องการให้ประชาชนเราพากันไปตายกันหมดหรอกหรือ แนวทาง 14 ตุลาจงเจริญ จะเจริญได้อย่างไรกัน แนวทาง 14 ตุลาเป็นแนวทางที่ไร้จัดตั้ง มุ่งให้ประชาชนใช้ความรุนแรง (แน่นอนโดยหลักการแล้วเราไม่ปฏิเสธความรุนแรง).... (*วีรชนหาญกล้า*, น.109)
>
> แทนที่เขาจะสดุดีจิตใจ 14 ตุลาคม ที่กล้าต่อสู้ กล้าเอาชนะ และไม่กลัวการเสียสละชีวิต เขากลับสดุดีแนวทางการต่อสู้ 14 ตุลาคมซึ่งเป็นแนวทางที่ไร้จัดตั้ง เป็นแนวทางที่สนับสนุนให้ใช้ความรุนแรงในเมืองซึ่งไม่ถูกต้อง ไม่ว่าจะมองในแง่ยุทธวิธี หรือมองจากบทเรียนความจัดเจนทั้งในอินโดนีเซียและกรีซ (*เอเชีย*, 2 กันยายน 2518)

หลังจากช่วงกลางปี 2518 เป็นต้นไป ในขบวนการนักศึกษาซึ่งได้เปลี่ยนไปอยู่ภายใต้การนำของพรรคอย่างสิ้นเชิงแล้ว ก็เลิกมีการพูดถึง "แนวทาง" ของ

14 ตุลาอีก การเชิดชู 14 ตุลา ก็หันไปเชิดชูด้าน "จิตใจ" หรือ "เจตนารมณ์" แทน ประชาชนทั่วไปที่มาร่วมงานรำลึก 14 ตุลาที่ธรรมศาสตร์หลังจากนั้นคงไม่ตระหนักว่า คำขวัญประเภท "จิตใจ 14 ตุลา จงเจริญ!" หรือ "เจตนารมณ์ 14 ตุลา จงเจริญ!" ที่เห็นในงานนั้น มีนัยยะที่เป็นการวิวาทะกับผิน บัวอ่อนอยู่

พร้อมๆกับการเน้น "จิตใจ" เหนือ "แนวทาง" ดังกล่าว, สายงานพคท.ในเมืองยังได้เปิดประเด็นใหม่เกี่ยวกับการตีความ 14 ตุลา. ถ้า 14 ตุลาไม่มีแนวทางการต่อสู้ที่ถูกต้องแล้ว จะอธิบายชัยชนะที่ได้มาอย่างไร? เราได้เห็นแล้วว่าหลังเหตุการณ์ใหม่ๆ สายงานพรรคในเมืองพยายามประยุกต์วิธีคิดของพรรคมาอธิบาย 14 ตุลาอย่างกว้างๆ. หลักคิดอย่างหนึ่งของพคท.คือ "ประชาชนเป็นผู้สร้างประวัติศาสตร์ พลังประชาชนเป็นปัจจัยชี้ขาด" ("มวลชนเกรียงไกรชี้ขาดชัยสงคราม" ดังที่จิตร ภูมิศักดิ์ เขียนไว้ในเพลงภูพานปฏิวัติของเขา) ในบทนำของ *วันมหาปิติ* ถึงกับมีการเอาหลักคิดนี้มาวิจารณ์ผู้ที่พยายามอธิบายว่าชัยชนะ 14 ตุลาเกิดจากปัจจัยอื่นไม่ใช่ประชาชน (เน้นคำตามต้นฉบับ):

> ประชาชนเป็นผู้สร้างประวัติศาสตร์ที่แท้จริง พลังของประชาชนเป็นพลังที่ยิ่งใหญ่อย่างแท้จริง... ขอให้เราจดจำบทเรียนอันนี้ให้ดี เลิกดูหมิ่นพละกำลังของตนเสียเถิด เพราะแม้ปัจจุบันเมื่อสามารถโค่นล้มเหล่าทรราชลงได้แล้วก็ยังโยนความสำเร็จให้คนโน้นบ้างคนนี้บ้าง หรือแม้กระทั่งกล่าวว่าที่สำเร็จครั้งนี้เพราะเกิดการแตกแยกในวงการทหารชั้นสูง *แท้ที่จริงแล้วความสำเร็จครั้งนี้อยู่ที่พลังของประชาชนที่ต่อสู้อย่างไม่คิดถึงชีวิตตนอย่างเดียวเท่านั้น* ปัจจัยอื่นถึงมีบทบาทบ้างก็เป็นเรื่องรอง และเกิดขึ้นจากการต่อสู้ของประชาชนเท่านั้น เช่นการแตกแยกในวงการทหารชั้นสูงที่แหลมคมขึ้นในตอนท้ายของเหตุการณ์ก็เพราะพลังการต่อสู้ของประชาชน ไม่เช่นนั้นพวกเขาก็ยังคงกอดคอกินเหล้าเป็นเพื่อนร่วมน้ำสาบานเช่นเคยหรือข่าวการยับยั้งทหารจำนวนหนึ่งไว้ชานพระนครมิให้เข้ามาเข่นฆ่าประชาชนเช่นนี้ ก็จะยกความดีให้แก่กลุ่มปกครองนั้นไม่ถูก

แต่หลังการวิวาทะกับผิน ทัศนะที่ถูกวิจารณ์ว่า "ยกความดีให้แก่กลุ่มปกครอง"

นี้เองกลับกลายเป็นทัศนะที่สายงานพรรคในเมืองเสนอขึ้นเป็นการตีความ 14 ตุลา อย่างเป็นทางการ นั่นคือ ปัจจัยชี้ขาดชัยชนะของการเคลื่อนไหว 14 ตุลา คือ ความขัดแย้งในหมู่ชนชั้นปกครอง ไม่ใช่พลังประชาชน

ทัศนะที่กลับตาลปัตรกับความเข้าใจเดิมนี้ ถูกเสนอขึ้นเป็นครั้งแรกในเดือนกันยายน 2518 ในคำนำของหนังสือ *วิพากษ์ทฤษฎีจอมปลอม* ของผู้ใช้นามปากกาว่า "สุขนิยม" (ส่วนใหญ่ของหนังสือเป็นการวิจารณ์งานของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล เรื่อง *มนุษยธรรมกับการต่อสู้ทางชนชั้น* ความจริงน้ำเสียงการวิจารณ์มีลักษณะเป็นมิตร ไม่เหมือนชื่อหนังสือ ผมเข้าใจว่า ชื่อหนังสือ *วิพากษ์ทฤษฎีจอมปลอม* เป็นการไปตั้งเองโดยพลการของผู้จัดพิมพ์)

หนึ่งเดือนต่อมา อมธ. ซึ่งกลับมาอยู่ภายใต้การนำของสายงานพรรค หลังจากหมดสมัยของวิจิตร ศรีสังข์ ก็ตีพิมพ์หนังสือเล่มเล็กๆออกมาเล่มหนึ่งเป็นการฉลองครบรอบ 2 ปี 14 ตุลา ในชื่อ *ศึกษา 14 ตุลาและวิพากษ์หลิวส้าวฉีไทย* โดยใช้นามผู้เขียนว่า "ดรุณใหม่" เนื้อหาของหนังสือในส่วนที่เกี่ยวกับ 14 ตุลา เป็นการเอาคำนำของ *วิพากษ์ทฤษฎีจอมปลอม* มาตบแต่งถ้อยคำเพียงเล็กน้อย ซึ่งแสดงว่าผู้เขียนคือคนเดียวกัน จากเนื้อหาของหนังสือทั้งหมด ผมอยากจะเดาว่า "ดรุณใหม่" ก็คือ "วิจารณญาณ" ผู้นำสูงสุดของสายงานหลักในเมืองสายหนึ่งของพรรคนั่นเอง

"ดรุณใหม่" เสนอว่าตลอดเหตุการณ์ 14 ตุลาตั้งแต่ที่มีการชุมนุมไปจนถึงการพ้นอำนาจของสามทรราช มีความขัดแย้ง 2 คู่ดำรงอยู่ คือความขัดแย้งระหว่างประชาชนกับชนชั้นปกครอง และความขัดแย้งระหว่างชนชั้นปกครองกลุ่มต่างๆด้วยกันเอง ในระยะแรก ความขัดแย้งคู่แรกเป็นหลัก เป็นตัวกำหนดสถานการณ์ แต่ในระยะหลัง ความขัดแย้งหลังเป็นหลัก เป็นตัวชี้ขาดสถานการณ์ พูดง่ายๆ คือ กลุ่มปกครองด้วยกันเองเป็นสาเหตุหลักที่บีบบังคับให้สามทรราชออกจากตำแหน่งและออกนอกประเทศ

> คำว่า "พลังประชาชนเป็นปัจจัยชี้ขาด" ความหมายที่ถูกต้องที่สุดคือชี้ขาดในขั้นสุดท้ายของสงคราม นอกจากนี้พลังประชาชนจะเป็นปัจจัยชี้ขาดได้จะต้องเป็นพลังของประชาชนที่มีการจัดตั้ง มีวินัย มีทฤษฎีปฏิวัติและองค์กรที่ปฏิวัติชี้นำ ลำพังมวลชนที่ไร้จัดตั้งไม่สามารถชี้ขาดสงครามได้ มวลชนที่เข้าร่วมเหตุการณ์ 14 ตุลาคมเป็นเพียงมวลชนธรรมดา ที่มีจิตใจกล้าต่อสู้กล้าเอาชนะและรักประชาธิปไตยสูง แต่ยังไม่ใช่มวลชนที่ได้รับการจัดตั้ง ดังนั้นจึงไม่อาจเป็นปัจจัยชี้ขาดในเหตุการณ์ที่มีลักษณะแหลมคมอย่าง 14 ตุลาคมได้ ถ้าพลังประชาชนในเหตุการณ์ 14 ตุลาคมเป็นปัจจัยชี้ขาดจริง อำนาจรัฐที่สามทรราชกุมอยู่ก็ต้องตกเป็นของประชาชนแน่นอน แต่นี่หาเป็นเช่นนั้นไม่

สรุปแล้ว ก่อนการสัมมนา 14 ตุลาที่ฐานที่มั่นน่านเหนือในปี 2521 ขบวนการนักศึกษาและสายงานพรรคในเมืองได้หันมามองว่า การเคลื่อนไหว 14 ตุลา แม้จะยิ่งใหญ่ แต่ก็ขาดแนวทางที่ถูกต้อง มีลักษณะของการลุกขึ้นสู้ในเมือง ซึ่งขัดกับแนวทางการต่อสู้ที่ถูกต้องที่ พคท.ดำเนินอยู่คือ อาศัยการต่อสู้ด้วยอาวุธในชนบทเป็นพื้นฐาน ชัยชนะที่ได้จึงเป็นผลมาจากความขัดแย้งระหว่างชนชั้นปกครองด้วยกันเองมากกว่าจากพลังของประชาชน สิ่งที่ควรศึกษาจาก 14 ตุลาจึงเป็นเพียงจิตใจกล้าต่อสู้ และเจตนารมณ์เอกราชประชาธิปไตย

การสัมมนา: บันทึกทางการ

ในที่สุด เราก็ได้มาถึงจุดที่สามารถจะเข้าใจในสิ่งที่ผู้เข้าร่วมสัมมนาที่สำนัก 61 พูดคุยกันได้ดียิ่งขึ้น เอกสาร "บันทึกรายงานสรุปผลการสัมมนา" ระบุว่ามีการพูดคุยกันใน 5 หัวข้อ คือ (1) สถานการณ์การเมืองที่ก่อให้เกิด 14 ตุลา และการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนนักศึกษาต่างๆรวมทั้งกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ; (2) เนื้อหา รูปแบบ วิธีการ การจัดตั้ง และการนำการเคลื่อนไหว 14 ตุลาคม; (3) ความขัดแย้งระหว่างชนชั้นปกครองและบทบาทของกษัตริย์ในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม; (4) บทบาทของนักศึกษาและประชาชนต่อการแก้ไขปัญหาหลังเหตุการณ์และการจัดตั้งรัฐบาล; (5) บทบาทของสื่อมวลชน ผู้รักชาติรักประชาธิปไตยและ พคท.

น่าแปลกใจว่า ตามบันทึกสัมมนาที่เป็นทางการนี้ ไม่มีการพูดคุยในปัญหาทางเลือกระหว่าง "แนวทาง" กับ "จิตใจ" ซึ่งเป็นประเด็นของการวิวาทะระหว่างผิน บัวอ่อน กับพรรคก่อน 6 ตุลา อย่างไรก็ตาม ผมสงสัยว่าอาจจะมีการพูดคุยในประเด็นนี้แบบ "นอกวง" บ้าง? เพราะอย่างน้อยในคำสัมภาษณ์

ของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล หลังการสัมมนา มีการหยิบเอาประเด็นนี้ขึ้นมาพูดถึง ซึ่งผมจะได้กล่าวต่อไป

นอกจากนี้ ขณะที่ "บันทึกรายงานสรุปผลการสัมมนา" มีลักษณะการเขียนให้เป็นเอกสารทางการที่บันทึก "ข้อสรุปร่วมกัน" ของ "ที่ประชุม" ยกเว้นประเด็นเดียวที่มีการบันทึกว่า "ผู้เข้าร่วมสัมมนายังมีความเห็นแตกต่างกัน" ซึ่งผมจะได้กล่าวต่อไปข้างหน้าเช่นกันแล้ว ที่เหลือไม่ได้มีการเล่าว่าที่ประชุมได้ผ่านกระบวนการถกเถียงเสนอความเห็นที่แตกต่างกันอย่างไรบ้างก่อนจะมาบรรลุซึ่ง "ข้อสรุปร่วมกัน" ในเอกสาร แต่จากที่ได้สัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมสัมมนาบางคน ผมได้ทราบมาว่า อันที่จริง บางหัวข้อได้มีการถกเถียงกันอย่างมาก และไม่สามารถหา "ข้อสรุปร่วมกัน" ได้จริงๆ ซึ่งถ้าดูเฉพาะ "บันทึกรายงาน" แล้วจะมองไม่เห็นประเด็นที่ไม่ลงรอยกันเหล่านั้นเลย. อย่างไรก็ตาม ผมขอเริ่มต้นที่เนื้อหาการสัมมนาตามที่มีอยู่ใน "บันทึกรายงาน" ก่อน.

ใน 5 หัวข้อ ผมเห็นว่ามีเพียงหัวข้อที่ 2 และ 3 เท่านั้นที่มีความน่าสนใจมากหน่อยทั้งในแง่ข้อมูลและการวิเคราะห์บางอย่าง และสามารถอ่านอย่างได้ประโยชน์ในปัจจุบัน แม้เอกสารจะเก่าถึง 20 ปีและเขียนด้วยกรอบความคิดแบบพคท.ก็ตาม ส่วนหัวข้อแรกและหัวข้อสุดท้ายนั้น อันที่จริงเป็นเรื่องเดียวกัน คือสภาพการณ์ทางสังคมและการเคลื่อนไหวของ "ฝ่ายประชาชน" (นักศึกษา สื่อมวลชน พคท.) ก่อน 14 ตุลา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้อมูลที่หาได้ทั่วไปจากที่อื่น เช่นเดียวกับในหัวข้อที่ 4 ซึ่งกล่าวถึงสภาพหลัง 14 ตุลา เป็นที่น่าสังเกตว่า ทั้ง 3 หัวข้อนี้ มีความยาวหัวข้อละเพียง 2 และ 3 หน้าเท่านั้น ขณะที่หัวข้อที่ 2 และ 3 มีความยาวหัวข้อละ 5 ถึง 6 หน้า

ในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพก่อน 14 ตุลา ที่พอจะน่าสนใจอยู่บ้าง คือเรื่องการทำงานของพคท. ซึ่งมีลักษณะเป็นการสรุปแบบนามธรรมกว้างๆ ไม่มีการอธิบายยกตัวอย่าง ซึ่งโดยตัวเองอาจจะไม่เป็นประโยชน์เท่าไร แต่อาจจะใช้เป็นการยืนยันข้อมูลที่เป็นรูปธรรมกว่า ที่ต้องหาจากแหล่งอื่น เช่น ในเอกสารกล่าวว่า ก่อน 14 ตุลา "พคท.ได้เข้าไปจัดตั้งและสัมพันธ์ใกล้ชิดกับบุคคลในวงการ นสพ. และสำนักพิมพ์ต่างๆ ซึ่งเป็นแหล่งที่นักเรียนนักศึกษาเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย" ซึ่งอาจจะพอถือเป็นการยืนยันในสิ่งที่ผมได้รับการบอก

เล่าจากอดีตผู้ปฏิบัติงานพรรคในเมืองผู้หนึ่งได้ ที่ว่า การตีพิมพ์ *ความรักของวัลยา* และ *ปีศาจ* ของเสนีย์ เสาวพงศ์ และงานบางชิ้นของอิศรา อมันตกุล โดยสำนักพิมพ์แห่งหนึ่งก่อน 14 ตุลา ซึ่งสร้างความสนใจให้แก่นักกิจกรรมรุ่นนั้นอย่างมาก และทำให้สำนักพิมพ์แห่งนั้นกลายเป็นจุดหนึ่งที่พวกเขาไป "แสวงหา" ไม่ใช่เรื่องบังเอิญ แต่เป็นการผลักดันของสายงานพรรค

ในส่วนบทบาทของ พคท.ในเหตุการณ์ 14 ตุลานั้น "บันทึกรายงาน" กล่าวว่า "พคท. เข้าร่วมในการเคลื่อนไหว 14 ตุลาคม ทั้งทางตรงและทางอ้อมมาตั้งแต่ต้นจนกระทั่งสามทรราชออกนอกประเทศ แต่มิได้มีบทบาทถึงขั้นชี้ขาดการเคลื่อนไหว" ซึ่งเป็นข้อสรุปเดียวกับที่ผมได้จากการค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ "บันทึกรายงาน" แจกแจงบทบาทของ พคท. ใน 14 ตุลา ดังนี้ (ส่วนที่เน้นเป็นของผม)

> (1) ในการเคลื่อนไหวเรียกร้องรัฐธรรมนูญ มีคนของพคท.ส่วนหนึ่งร่วมผลักดันอยู่ด้วย ในการลงชื่อเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ก็มีคนของพคท.ซึ่งคนทั่วไปรู้จักดีรวมอยู่ด้วย.
>
> (2) ตามสถาบันการศึกษาทุกแห่ง มีมวลชนและแกนของพคท.จำนวนหนึ่ง แกนของพคท.จำนวนนี้สามารถเข้าไปสัมพันธ์ใกล้ชิดกับกลุ่มแกนนำการเคลื่อนไหวในมหาวิทยาลัยได้ และเข้าร่วมการเคลื่อนไหวโดยตรง เช่น การเสนอความคิดเห็นเพื่อผลักดันการเคลื่อนไหวไปในทิศทางที่ถูกต้องและมีเป้าหมายชัดเจน
>
> (3) ภายนอกสถาบัน พคท.ได้ผลักดันมวลชนในจัดตั้ง เช่น กรรมกรและประชาชนในจัดตั้ง รวมทั้งแนวร่วมชั้นสูงให้ช่วยสนับสนุนการเคลื่อนไหวของขบวนการนักเรียนนักศึกษาประชาชนในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม
>
> (4) มีส่วนผลักดันให้นสพ.บางฉบับเผยแพร่ข่าวการเคลื่อนไหวอย่างครึกโครม และเป็นผลดีแก่ฝ่ายประชาชน
>
> (5) หาข่าวสารจากหน่วยงานของรัฐบาล สนองแก่กลุ่มแกนนำการเคลื่อนไหวอีกทอดหนึ่ง ฯลฯ

กล่าวได้ว่า การเคลื่อนไหวของขบวนการนักเรียนนักศึกษาประชาชนกรณี 14 ตุลาคม *มวลชนเป็นผู้ริเริ่มและก่อการเคลื่อนไหวตลอดทั้งกระบวนตั้งแต่ต้นจนจบ* พคท.มิได้เข้าไปมีบทบาทโดยตรง แต่ก็ได้ระดมกำลังทั้งหมดช่วย

เหลือการเคลื่อนไหวเกือบทุกด้าน *ทั้งร่วมมีส่วนแสดงความคิดเห็นอย่างใกล้ชิดกับกลุ่มแกนนำการเคลื่อนไหว โดยผ่านแกนของ พคท.*

เป็นที่ทราบกันดีว่า ในการรณรงค์โจมตี พคท. ของกลุ่มยุค - บุญส่ง - คำนูญ ประเด็นสำคัญหนึ่งที่พวกเขาหยิบยกขึ้นเป็นข้อพิสูจน์ถึงความผิดพลาดของพรรคที่ใช้ยุทธศาสตร์ชนบทล้อมเมืองคือ การพลาดโอกาสเข้าไปมีบทบาทนำในกรณี 14 ตุลา (ดูบทความ "พคท.ชี้นำ 14 ตุลา," *ข่าวไทยนิกร*, 15 ตุลาคม 2522 และ ยุค ศรีอาริยะ "บันทึกกบฏฉบับที่ 4," *ข่าวไทยนิกร*, 3 กันยายน 2522)

จาก "บันทึกรายงาน" การสัมมนา 14 ตุลานี้ จะเห็นได้ว่า ผู้นำพรรคเองก็ตระหนักถึงบทบาทที่จำกัดของพรรคในเหตุการณ์ (แม้ว่านี่จะเป็นการสัมมนาของอดีตผู้นำนักศึกษา แต่ในส่วนที่เกี่ยวกับบทบาทพรรคนี้ ผมเชื่อว่าข้อมูลและข้อสรุปหลักๆ มาจากผู้นำพรรคที่เข้าร่วมสัมมนาด้วยคือ "ลุงประโยชน์" หรือมาโนช เมธางกูร ซึ่งเป็นผู้นำงานในเมืองในช่วงนั้น และจากอดีตผู้นำนักศึกษาบางคนที่เข้าพรรคแล้วในช่วง 14 ตุลาอย่างจรัล ดิษฐาอภิชัย หรือกำลังจะเข้าอย่างสมชาย หอมละออ) อันที่จริง ผมเห็นว่าการบรรยายบทบาทพรรคในกรณี 14 ตุลา ข้างต้น มีลักษณะใกล้เคียงความจริงมากกว่าการโจมตีของยุค - คำนูญ มาก โดยรวมแล้ว พคท. มีบทบาทในกรณี 14 ตุลามากกว่าที่เข้าใจกันทั่วไป นอกจากนี้ เมื่อพูดถึงการไม่มีบทบาทนำของ พคท.ใน 14 ตุลา ผู้พูด (รวมทั้งยุค - คำนูญ) มักจะพูดราวกับว่าในด้านนักศึกษาเอง มีการนำที่ยอดเยี่ยมสมบูรณ์ ซึ่งไม่เป็นความจริง (ตั้งแต่บ่ายวันที่ 13 ตุลาคม 2516 เป็นต้นไป, โดยเฉพาะหลังเกิดการปะทะในเช้ามืดวันที่ 14, มีใครนำ?) สรุปแล้ว ในความเห็นของผม ทั้งเหตุการณ์ 14 ตุลา โดยทั่วไป และบทบาทของ พคท.ในเหตุการณ์นั้นโดยเฉพาะ มีความซับซ้อนมากกว่าที่ได้รับการพูดถึงในงานที่มีอยู่ ซึ่งผมหวังว่าจะมีโอกาสนำเสนอในอนาคต

ขอกลับมาที่เนื้อหาการสัมมนาปี 2521 ตามที่มีใน "บันทึกรายงาน". ดังที่พูดไปข้างต้นว่า หัวข้อสัมมนาที่น่าสนใจที่สุดคือ หัวข้อที่ 2 เนื้อหา รูปแบบ วิธีการ การจัดตั้ง และการนำของการเคลื่อนไหว 14 ตุลาคม และหัวข้อที่ 3

ความขัดแย้งของชนชั้นปกครองและบทบาทของกษัตริย์ในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม ซึ่งผมจะขอสรุปให้ฟังเท่าที่จะทำได้ ผู้อ่านคงตระหนักว่า ตามกฎหมายแล้ว เนื้อหาบางอย่างของหัวข้อแบบนี้ ซึ่งพูดกันได้ในฐานที่มั่นน่านเหนือของพคท. ย่อมไม่สามารถนำมาเล่าสู่กันฟังทั้งหมดในที่นี้ได้

การวิเคราะห์ 14 ตุลา ตามหัวข้อย่อยประเภท "เนื้อหา", "รูปแบบ", "วิธีการ", "การจัดตั้ง", และ "การนำ" ดังที่ทำกันในที่ประชุมสัมมนาที่ฐานที่มั่นน่านนั้น แน่นอนว่าเป็นการสะท้อนกรอบวิธีคิดแบบ พคท. ที่มอง 14 ตุลาในฐานะการต่อสู้ทางการเมืองก่อนอื่นใดทั้งหมด และเหตุนี้จึงพยายามจะหาข้อสรุปในแง่ของกลยุทธ (tactics) เป็นหลัก (ในทางกลับกัน เหตุที่การวิเคราะห์ 14 ตุลาแบบของเสน่ห์ จามริก ที่เน้นเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมกลายเป็นที่นิยมในหมู่ปัญญาชนในช่วงหลัง ก็เนื่องจากความตกต่ำของกิจกรรมต่อสู้ทางการเมืองนั่นเอง) กรอบวิธีการมองการต่อสู้ทางการเมืองแบบ พคท.นี้ มักจะออกมาในรูปของกลุ่มคำเป็นชุดๆ นอกจาก "เนื้อหา, รูปแบบ, วิธีการ ฯลฯ" อย่างที่ใช้ในการสัมมนา 14 ตุลาแล้ว ก็ยังมีกลุ่มคำอื่น เช่น "แนวทาง, หนทาง, ทิศทาง, นโยบาย, เข็มมุ่ง" ฯลฯ การประยุกต์ใช้กลุ่มคำพวกนี้ บ่อยครั้งไม่สู้จะมีความหมายหรือพลังในการอธิบายอะไรนัก แต่ในกรณี 14 ตุลา นี้ นับว่ายังพอมีประเด็นที่น่าสนใจอยู่บ้าง

ตามเอกสาร "บันทึกรายงานสรุปผลการสัมมนา" ผู้เข้าร่วมสัมมนามีความเห็นว่า "เนื้อหา" ของ 14 ตุลาคือการเคลื่อนไหวประชาธิปไตยคัดค้านเผด็จการ (ที่มีผลสะเทือนทางอ้อมคัดค้านจักรวรรดินิยม) ซึ่งสะท้อนออกมาที่คำขวัญหรือข้อเรียกร้อง 3 ข้อ ที่ถูกเสนอขึ้นอย่างมีการยกระดับให้สูงขึ้นตามลำดับในระหว่างการเคลื่อนไหว คือ ให้ปล่อย 13 ผู้ต้องหา, ให้มีรัฐธรรมนูญ, และให้สามทรราชพ้นอำนาจ ในขณะที่ 2 ข้อเรียกร้องแรกถูกเสนอขึ้นในระหว่างการชุมนุมที่ธรรมศาสตร์ ข้อเรียกร้องสุดท้าย "ไม่ใช่ข้อเรียกร้องที่ ศนท. เป็นฝ่ายเสนอ หากเป็นอารมณ์ความรู้สึกและความต้องการร่วมกันของประชาชนที่แสดงออกอย่างเปิดเผย" เมื่อมีการลงมือปราบปรามด้วยกำลังในวันที่ 14 แล้ว

ผมเห็นด้วยว่า ความต้องการให้สามทรราชพ้นจากอำนาจ ได้กลายเป็น

ข้อเรียกร้อง หรือพูดให้ถูกคือ "อารมณ์ความรู้สึก" ของประชาชนที่ยังชุมนุมอยู่หลังการลงมือปราบปรามแล้ว แต่ที่น่าสังเกตคือ แม้ "อารมณ์ความรู้สึก" ดังกล่าวจะเป็นสิ่งที่สามารถ "รู้สึก" ได้ตั้งแต่วันท้ายๆของการชุมนุมที่ธรรมศาสตร์ และโดยเฉพาะเมื่อมีการเคลื่อนขบวนไปตามถนนราชดำเนินแล้ว แต่ฝ่ายนำการเคลื่อนไหว ไม่เฉพาะแต่ ศนท. เท่านั้น แม้แต่กลุ่มนักศึกษาธรรมศาสตร์ (เสกสรรค์และเพื่อน) ที่เป็นผู้ควบคุมการชุมนุมและเดินขบวน ก็ไม่ได้แปล "อารมณ์ความรู้สึก" ดังกล่าวให้เป็นข้อเรียกร้องอย่างเป็นทางการ เรื่องนี้ เอกสารสรุปผลการสัมมนาได้บันทึกไว้ว่า

> อนึ่ง การที่ฝ่ายบัญชาการเดินขบวนตัดสินใจไม่เสนอข้อเรียกร้องสุดท้ายในคืนวันที่ 13 ตุลา ทั้งที่ประชาชนบางส่วนเรียกร้องนั้น ก็ด้วยเหตุผลที่พิจารณาจากอัตวิสัยของฝ่ายเราแล้ว ประชาชนส่วนใหญ่อ่อนเพลียมากจากการต่อสู้ยืดเยื้อหลายวันหลายคืน อีกประการหนึ่งข้อเรียกร้องที่เสนอทั้ง 2 ข้อนี้ได้รับชัยชนะในระดับหนึ่ง ทั้งการปฏิบัติของสามทรราชต่อการชุมนุมเดินขบวนครั้งนี้ก็ยังไม่มีเหตุผลถึงขั้นที่ฝ่ายเราจะเสนอข้อเรียกร้องนี้ได้ในขณะนั้น

ผมคิดว่า คำอธิบายนี้ไม่ตรงกับข้อเท็จจริงนัก เนื่องจาก *ประการแรก* เหตุที่ฝ่ายบัญชาการเดินขบวน ไม่เสนอข้อเรียกร้องให้สามทรราชพ้นอำนาจในวันที่ 13 ตุลา เพราะ ศนท.ซึ่งเป็นองค์กรนำการเคลื่อนไหวที่เป็นทางการ ไม่มีความคิดที่จะเสนอเลยมากกว่า ผู้นำ ศนท. อย่างสมบัติ ธำรงธัญญวงศ์ และกนก วงศ์ตระหง่านต้องการเพียงให้ปล่อยผู้ต้องหาเป็นสำคัญเท่านั้น แม้แต่เรื่องให้มีรัฐธรรมนูญก็เป็นประเด็นรองสำหรับพวกเขา การที่ฝ่ายบัญชาการเดินขบวนไม่เสนอเอง ก็เพราะไม่สามารถจะแตกหักกับ ศนท. ได้ในขณะนั้น และ*ประการที่สอง* แม้ว่าฝ่ายนำเดินขบวนจะไม่เสนออย่างเป็นทางการให้สามทรราชลงจากบัลลังก์ แต่ในทางปฏิบัติ การที่เสกสรรค์และเพื่อนตัดสินใจไม่ยอมสลายการชุมนุมทั้งๆที่ข้อเรียกร้อง 2 ข้อแรก ประสบความสำเร็จตั้งแต่บ่ายวันที่ 13 ตุลาแล้ว ก็เปรียบเสมือนเป็นการพยายามบีบให้สามทรราชพ้นจากอำนาจโดยไม่ได้เสนอออกมาตรงๆ (ในความนึกคิดของผู้นำเดินขบวนจะหวังถึงขั้นนี้หรือไม่ เป็นเรื่องยากจะรู้หรือพิสูจน์ได้เด็ดขาดแล้วในปัจจุบัน) ในประเด็นนี้ ขอให้ดูการอภิปรายเรื่องความขัดแย้งระหว่างเสกสรรค์กับกรรมการ ศนท. ข้างล่างประกอบ

การสรุปว่า "เนื้อหา" ของ 14 ตุลา อยู่ที่ข้อเรียกร้อง 3 ข้อนี้ มีนัยยะอย่างหนึ่ง ซึ่งเอกสารรายงานการสัมมนาได้กล่าวไว้เพียงสั้นๆว่า "อนึ่ง ชัยชนะของการเคลื่อนไหว 14 ตุลาคม ก็คือชัยชนะที่ประเมินจากการที่ข้อเรียกร้องทั้ง 3 ข้อของการเคลื่อนไหว 14 ตุลาคม บรรลุผล หากมิใช่หมายถึงการยึดอำนาจรัฐ เพราะการเคลื่อนไหว 14 ตุลาคมมิใช่การเคลื่อนไหวเพื่อยึดอำนาจรัฐ" ในคำสัมภาษณ์กับ *อธิปัตย์* หลังการสัมมนา เสกสรรค์ ประเสริฐกุลได้หยิบยกเอาประเด็นนี้ขึ้นมาพูด ดังนี้

> ในการเคลื่อนไหว 14 ตุลาคมที่ยิ่งใหญ่ เราเรียกร้องให้ปล่อย 13 "ขบถ" เรียกร้องให้มีรัฐธรรมนูญ และขับไล่สามทรราช เมื่อเราบรรลุจุดมุ่งหมายได้ ก็ถือว่าเราชนะ ปัจจัยที่ชี้ขาดชัยชนะครั้งนั้นคือพลังและการต่อสู้ของประชาชน
>
> จริงอยู่อำนาจรัฐยังคงอยู่ในมือของชนชั้นปกครองปฏิกิริยา แต่เมื่อเรากล่าวถึงชัยชนะของ 14 ตุลาคมเราก็ดูว่าเราบรรลุจุดมุ่งหมายหรือไม่ เมื่อบรรลุก็ถือว่าชนะ การวัดชัยชนะของ 14 ตุลาคม ไม่ใช่วัดที่ได้อำนาจรัฐหรือไม่. ถ้าเป็นเช่นนั้นในการรบ การยุทธครั้งต่างๆของสงครามประชาชนก็พูดไม่ได้ว่าชนะ เพราะยังไม่ได้อำนาจรัฐ เพียงแต่ถอนค่ายศัตรูบางค่ายหรือบดขยี้กำลังบางส่วนของมันเท่านั้น.

จะเห็นว่านัยยะของการสรุปว่าเนื้อหาของ 14 ตุลามี 3 ข้อ ซึ่งเสกสรรค์ดึงขึ้นมาใช้ในที่นี้ ก็คือการให้น้ำหนักกับ "ความมีชัยชนะ" ของ 14 ตุลามากขึ้น และยกชัยชนะนี้ให้กับการต่อสู้ของประชาชนไม่ใช่ความขัดแย้งระหว่างชนชั้นปกครอง ซึ่งทิศทางการมอง 14 ตุลาแบบนี้สวนทางกับทิศทางการมองของสายงานพรรคในเมืองก่อน 6 ตุลา (งานของ "ดรุณใหม่" ที่เล่าให้ฟังก่อนหน้านี้) เราจะกลับมาที่ประเด็นนี้อีก

ในประเด็นที่เกี่ยวกับรูปแบบการเคลื่อนไหวและการจัดตั้งในกรณี 14 ตุลานั้น โดยทั่วไปบันทึกการสัมมนาไม่ได้มีข้อมูลหรือการตีความอะไรที่ใหม่ไปกว่าที่มีอยู่แล้วในแหล่งอื่นนัก ยกเว้นแต่ได้ยืนยันว่า "กองกำลังปฏิบัติงานพื้นฐาน" ต่างๆที่จัดตั้งขึ้นในระหว่างการชุมนุมและเดินขบวน (หน่วยบัญชา, หน่วย

ข่าวกรอง, หน่วยเวที ฯลฯ) "ได้สลายไปพร้อมกับศูนย์การนำในเช้าตรู่วันที่ 14 ตุลาคม"

ประเด็นที่น่าสนใจคือเรื่องการนำ ที่ประชุมสัมมนาได้แบ่งการนำออกเป็น 4 ระยะ คือ *ระยะแรก* "การนำแบบองค์เดียวที่เป็นเอกภาพ" หมายถึงช่วงก่อนที่ ศนท. จะประกาศเข้าร่วมเคลื่อนไหวในเย็นวันที่ 10 ตุลาคม ซึ่งการนำทั้งหมดเป็นของ "องค์กรจัดตั้งและกลุ่มก้าวหน้าต่างๆของนักศึกษาธรรมศาสตร์" *ระยะที่สอง* เมื่อ ศนท.ประกาศเข้าร่วมการเคลื่อนไหว การนำก็กลายเป็น "การนำแบบประสานงาน" คือให้ ศนท. เข้ามา "ประสานการนำเข้ากับฝ่ายนำที่จัดตั้งไว้เดิม โดยฝ่าย ศนท. เป็นผู้รับผิดชอบในการติดต่อเจรจากับรัฐบาลถนอม-ประภาสเป็นสำคัญ" อย่างไรก็ตาม "การปฏิบัติการทั้งปวงฝ่ายนำที่จัดตั้งไว้เดิมเป็นผู้รับผิดชอบ" *ระยะที่สาม* คือระยะ "การแตกแยกของการนำ" ซึ่งเอกสารสรุปผลการสัมมนาได้บันทึกไว้ดังนี้ (ส่วนที่เน้นเป็นของผม)

> เป็นสภาพที่เกิดขึ้นในระยะเคลื่อนขบวนออกจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในวันที่ 13 ตุลาคม. เริ่มด้วยการขาดการติดต่อระหว่างกรรมการ ศนท. กับฝ่ายบัญชาการเดินขบวน จากนั้นกลายเป็นความขัดแย้งล้อมรอบประเด็นข้อเสนอจากฝ่ายรัฐบาลถนอม-ประภาส มีการต่อสู้ระหว่างจะสลายขบวนหรือยืนหยัดชุมนุมต่อ *ซึ่งสุดท้ายฝ่ายให้สลายการชุมนุมเป็นฝ่ายครอบงำ* จุดที่ถือว่าการนำได้แตกแยกอย่างแจ่มชัด เกิดขึ้นเวลาประมาณ 5 ทุ่มเศษของวันที่ 13 ตุลาคม เมื่อสมบัติ ธำรงธัญญวงศ์ ผละจากรถบัญชาการภายหลังที่พยายามจะขึ้นไปพูดกับประชาชน โดยไม่ยอมเจรจากับฝ่ายบัญชาการเดินขบวนก่อน.

และ*ระยะที่สี่* คือระยะ "ไร้การนำ" ซึ่งเริ่มตั้งแต่มีการประกาศสลายการชุมนุมในเช้าวันที่ 14 ตุลาคม และมีการปราบปรามประชาชนด้วยกำลังอาวุธ "การนำทั้งปวงที่จัดตั้งไว้เป็นอันสิ้นสุดบทบาท คงเหลือแต่ความพยายามที่จะแก้ไขสถานการณ์อย่างกระจัดกระจายในที่ต่างๆ เช่น ความพยายามของ อมธ.ที่ธรรมศาสตร์ และการจัดตั้งศูนย์ปวงชนของนักเรียนนักศึกษาประชาชนที่ถนนราชดำเนิน"

ความขัดแย้งในกรณี 14 ตุลา ระหว่างเสกสรรค์กับเพื่อนที่นำชุมนุมและเดินขบวนกับกรรมการ ศนท. ของสมบัติ จนถึงขั้นที่ฝ่ายหลังยึมรถกระจายเสียงของรัฐบาลมากล่าวโจมตีฝ่ายแรกว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ในช่วงกลางดึกของคืนวันที่ 13-14 นั้น เป็นที่ทราบกันดีในหมู่ผู้สนใจศึกษาเหตุการณ์อย่างใกล้ชิด ในความเห็นของผม จนบัดนี้ ยังไม่มีงานชิ้นใดที่บรรยายและวิเคราะห์ความขัดแย้งนั้นได้อย่างครบถ้วนน่าพอใจ เสกสรรค์เองในบทสัมภาษณ์บางชิ้นและโดยเฉพาะในความเรียงชื่อ "คืนแห่งชะตากรรม" (รวมอยู่ในงานเขียนชุด *มหาวิทยาลัยชีวิต*) ได้เล่าถึงเหตุการณ์ดังกล่าวบ้าง แต่ก็ไม่ได้ทำให้เกิดความกระจ่างอย่างเต็มที่ นี่เป็นอีกประเด็นหนึ่งเกี่ยวกับ 14 ตุลาที่ผมหวังว่าจะได้เขียนถึงในอนาคต ในที่นี้ ผมเพียงอยากจะชี้ให้เห็นว่า จากเอกสารบันทึกที่เป็นทางการ การสัมมนาที่ฐานที่มั่นน่านอย่างน้อยก็ได้ยืนยันว่าปมของความขัดแย้งอยู่ที่ว่า "จะสลายขบวนหรือยืนหยัดชุมนุมต่อ" และประโยคที่ว่า "สุดท้ายฝ่ายให้สลายการชุมนุมได้เป็นฝ่ายครอบงำ" น่าจะหมายความว่า แม้จนถึงที่สุดในเช้ามืดวันที่ 14 แล้ว เสกสรรค์และเพื่อนที่นำการชุมนุมหาได้ต้องการสลายการชุมนุมไม่ แต่จำเป็นต้องทำเพราะฝ่ายที่ต้องการให้สลาย (สมบัติ. กรรมการ ศนท. และน่าจะรวมถึง ธีรยุทธ บุญมีด้วย) "ได้เป็นฝ่ายครอบงำ"

เหตุใดเสกสรรค์ ประเสริฐกุลกับเพื่อนที่นำเดินขบวนในวันที่ 13 ตุลาคม 2516 จึงขัดแย้งกับกรรมการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยของสมบัติ ธำรงธัญญวงศ์ ถึงขั้นแตกแยกการนำ? ที่ประชุมสัมมนา 14 ตุลาที่ฐานที่มั่นน่านเหนือ เสนอว่า สาเหตุสำคัญมี 3 ประการคือ (1) ความเป็นมาในอดีตที่ทั้งฝ่าย ศนท. และฝ่าย อมธ. กับกลุ่มอิสระ "ต่างมีความเห็นต่อกันมาเป็นเวลานานแล้ว" โดย ศนท. มีความเห็นว่า อมธ.กับกลุ่มอิสระเป็นพวกฝ่ายซ้าย ขณะที่ฝ่ายหลังก็มอง ศนท. ว่า "มักโลเลและไม่ค่อยกล้าก้าวเท้าในบางครั้งที่เหตุการณ์กำลังแหลมคม"; (2) ความแตกต่างกันทางความคิดการเมือง โดย ศนท. "เป็นตัวแทนความคิดของนักศึกษาฝ่ายกลาง" ขณะที่ฝ่ายนำชุมนุมเดินขบวน "เป็นตัวแทนความคิดของนักศึกษาฝ่ายก้าวหน้า" เมื่อมีการจับ 13 ขบถ ศนท.เสนอให้ตั้งทนายสู้ ขณะที่องค์กรนักศึกษาในธรรมศาสตร์เห็นว่า ถ้าทำ

เช่นนั้นเท่ากับยอมรับว่าสามทรราชมีสิทธิ์จับกุมได้ จึงตัดสินใจจัดชุมนุมโดย ศนท.ไม่ได้เข้าร่วมในตอนแรก; (3) ปัญหาความรับรู้ ศนท.รับหน้าที่เจรจากับรัฐบาล จึงอยู่ห่างจากการชุมนุมเดินขบวน ทำให้ "ไม่เข้าใจอารมณ์ความรู้สึกและความต้องการของมวลชน...ความรับรู้ส่วนใหญ่ได้จากชนชั้นปกครอง" ซึ่งต่างกับผู้ที่นำชุมนุมเดินขบวน และกรรมการ ศนท.ไม่สามารถเข้าถึงและไม่พอใจหน่วยงานบางหน่วย โดยเฉพาะหน่วยข่าวกรอง ทั้งยังสงสัยต่อการจัดรูปขบวนที่ดูลึกลับซับซ้อน

เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้ข้อสรุปเรื่องความขัดแย้งในวันที่ 13-14 ตุลาคม นี้จะเอนเอียงไปในทางลบต่อ ศนท. แต่เมื่อเทียบกับทัศนะของขบวนการนักศึกษาและสายงานพรรคในเมืองก่อน 6 ตุลา (ทั้งที่ปรากฏในงานเขียนและที่เป็นความรู้สึกความเข้าใจในหมู่ผู้ปฏิบัติงาน) แล้ว ต้องนับว่ายังมีลักษณะในทางลบต่อ ศนท.น้อยกว่ามาก ตัวอย่างเช่น บทนำของหนังสือ *วันมหาปิติ* ปี 2516 กล่าวว่า "ในการต่อสู้ครั้งนี้ผู้ที่ยกธงเลิกไม่ได้ขาดก็คือกรรมการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา...คอยแต่ประกาศให้ขบวนสลายตัว ทั้งๆที่รับสมอ้างว่าเป็นผู้นำในการต่อสู้ครั้งนี้" (ตีพิมพ์ซ้ำใน *วีรชนหาญกล้า* ปี 2518) ขณะที่บันทึกการสัมมนาที่น่าน แม้จะกล่าวว่า "กรรมการ ศนท.บางคนถูกชนชั้นปกครองช่วงชิงและหันกลับมาคัดค้านการชุมนุมเดินขบวนในที่สุด" แต่น้ำเสียงโดยรวมมีลักษณะพยายามอธิบายให้เหตุผลว่า ทำไมพวกเขาจึงขัดแย้งกับฝ่ายนำชุมนุมเดินขบวน (เพราะ "เป็นตัวแทน..ฝ่ายกลาง", เพราะถูกกันไม่ให้เข้าถึงหน่วยข่าวกรองที่ทำตัวลึกลับ ฯลฯ ข้างต้น) มากกว่าจะเป็นการประณามล้วนๆ ผมอยากจะเดาว่า ที่เป็นเช่นนี้เพราะมีธีรยุทธ บุญมี อยู่ร่วมในการสัมมนาด้วย ผมจะกลับมาเล่าถึงวิวาทะระหว่างธีรยุทธกับเสกสรรค์ในระหว่างการสัมมนา ในประเด็นการประเมินบทบาท ศนท.อีกครั้งในตอนท้ายบทความนี้

ในส่วนที่เกี่ยวกับความแตกต่างทางความคิดการเมืองระหว่างกรรมการ ศนท.กับฝ่ายนำชุมนุมเดินขบวนนั้น เป็นที่น่าแปลกใจที่เอกสารสรุปผลการสัมมนาไม่ได้กล่าวมากไปกว่าว่าฝ่ายแรก "เป็นตัวแทนความคิดของนักศึกษาฝ่ายกลาง" ขณะที่ฝ่ายหลัง "เป็นตัวแทนความคิดของนักศึกษาฝ่ายก้าวหน้า" พร้อมกับยกตัวอย่างเรื่องความเห็นที่แตกต่างกันในเรื่องวิธีที่ควรใช้ตอบโต้การจับ 13 ขบถ ซึ่งอันที่จริงไม่ได้แสดงความเป็น "ฝ่ายกลาง" และ "ฝ่ายก้าวหน้า" อะไรนัก อดีตกรรมการศนท.ระหว่าง 14 ตุลาคนหนึ่งเคยบอกกับผมว่า พื้นฐานอย่างหนึ่งของความขัดแย้งระหว่าง 2 ฝ่าย *อยู่ที่ทัศนะที่ต่างกันต่อบทบาทสถาบันกษัตริย์* ซึ่งผมเห็นว่าเป็นข้อสรุปที่ตรง และอธิบายได้ว่า ทำไมการเคลื่อนขบวนไปที่หน้าสวนจิตรลดาจึงมีผลกระทบต่อความรู้สึกของสมบัติและกรรมการ ศนท. มาก (นอกเหนือจากประเด็นที่เสกสรรค์ไม่ยอมสลายการชุมนุมทั้งๆที่รัฐบาลยอมตามข้อเรียกร้องแล้ว) และทำไมการโจมตีที่พวกเขาทำต่อเสกสรรค์ จึงออกมาในรูปของข้อกล่าวหา "คอมมิวนิสต์"

ในประเด็นสถาบันกษัตริย์นี้ ที่ประชุมสัมมนาได้พาดพิงถึงจุดเด่นอย่างหนึ่งของการชุมนุมเดินขบวนไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

> อนึ่ง ในระหว่างการเคลื่อนไหวได้มีการให้ร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี มีการถือรูปกษัตริย์ออกเดินขบวนและชูคำขวัญต่อสู้อย่างสันติ ยังผลให้เราสามารถช่วงชิงมวลชนฝ่ายกลางๆได้มาก และทำลายการใส่ร้ายป้ายสีของชนชั้นปกครองที่กล่าวหาว่าเรามีแผนการทำลายชาติบ้านเมืองลงได้ระดับหนึ่ง

อ่านแล้วอาจทำให้รู้สึกว่าจุดเด่นของการชุมนุมเดินขบวนดังกล่าวเป็นกลยุทธ (tactics) อย่างหนึ่งที่ฝ่ายนำชุมนุมเดินขบวนนำมาใช้อย่างจงใจ แต่ในบันทึกความทรงจำ "ธรรมศาสตร์กับ 14 ตุลาคม" (รวมอยู่ในหนังสือ *มหาวิทยาลัยชีวิต*) เสกสรรค์ได้ให้ข้อมูลในเรื่องนี้ที่ฟังดูต่างออกไปว่า

> ตั้งแต่วันที่สองของการชุมนุม มีข่าวส่งมาถึงผมที่เวทีว่า ทำไมไม่เปิดเพลงสรรเสริญพระบารมีบ้าง ผมจำไม่ได้แล้วว่าใครเป็นคนมาบอก แต่มีการทัวงเรื่องนี้อย่างแน่นอน พวกเราเกรงการเข้าใจผิด ก็เลยเปิดเพลงดังกล่าวเป็นระยะๆ
>
> ...ทางศูนย์นิสิตฯได้ส่งคุณอภัยชนม์ วัชรสินธุ์ ผู้นำนักศึกษาจากจุฬาลงกรณ์ฯ มาประสานกับผมเรื่องแผนการเดินขบวน เราตกลงกันเรื่องรหัสเรียกหน่วยต่างๆและการจัดรูปขบวน ทางศูนย์ฯ เห็นว่าควรชูธงชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ผมก็ไม่ขัดศรัทธา พวกเขาจัดหาธงชาติและพระบรมฉายาลักษณ์ไว้เป็นจำนวนมากแล้ว...

ประเด็นที่น่าสนใจสุดท้ายของการสัมมนาในหัวข้อที่ 2 เรื่อง "เนื้อหา รูปแบบ วิธีการ การจัดตั้งและการนำของการเคลื่อนไหว 14 ตุลาคม" คือ "ปัจจัยชัยชนะ" ซึ่งดังที่เราได้เห็นกันก่อนหน้านี้ว่าเป็นประเด็นที่สายงานพรรคในเมืองเสนอขึ้นใหม่ก่อน 6 ตุลา. เอกสารสรุปผลการสัมมนาได้แจกแจงสั้นๆ ออกเป็น "ปัจจัยฝ่ายประชาชน" 5 รายการ (ความสามัคคี, ยืนหยัด, พลิกแพลง, มีจังหวะก้าว และการจัดตั้งและบัญชาที่ถูกต้อง) และ "ปัจจัยฝ่ายชนชั้นปกครอง" 1 รายการ คือ "ความแตกร้าวกันในหมู่ชนชั้นปกครองทำให้การขัดขวางปราบปรามการเคลื่อนไหวไม่บรรลุจุดมุ่งหมาย" และสรุปว่า "ปัจจัยทั้ง 2 ฝ่ายนี้ ปัจจัยฝ่ายประชาชนเป็นปัจจัยชี้ขาดชัยชนะของการเคลื่อนไหว 14 ตุลาคม" ทั้งหมดนี้เพียงประมาณ 10 บรรทัดในเอกสารสรุปผลสัมมนาเท่านั้น ซึ่งถ้าดูจากภูมิหลังความสำคัญของประเด็นนี้ ก็นับว่าน่าแปลกใจไม่น้อย เราจำเป็นต้องกลับมายังเรื่องนี้อีกครั้งเมื่อเราพิจารณาหลักฐานการสัมมนาอย่างอื่นที่นอกเหนือไปจากบันทึกที่เป็นทางการ.

ผมได้เล่าให้ฟังก่อนหน้านี้ว่าตามบันทึกที่เป็นทางการนั้น ที่ประชุมสัมมนา 14 ตุลา ฐานที่มั่นน่านมีการพูดคุยกันทั้งหมด 5 หัวข้อ เราได้พิจารณาหัวข้อที่ 2 ในรายละเอียดพอสมควร อีกหัวข้อหนึ่งที่มีความน่าสนใจคือหัวข้อที่ 3 "ความขัดแย้งของชนชั้นปกครองและบทบาทของกษัตริย์ในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม" อันที่จริง นี่น่าจะเป็นหัวข้อที่เป็นประโยชน์แก่นักเรียนประวัติศาสตร์ไทยยุคใกล้ทั่วไปมากที่สุด เพราะไม่เพียงแต่มีลักษณะเชิงรูปธรรมมากกว่าหัวข้ออื่นๆ ทั้งหมด เต็มไปด้วยข้อมูลและการตีความทางประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจ (ใครขัดแย้งกับใคร, ใครมีบทบาทอะไร, ใครพูดอะไรกับใคร) แต่ที่สำคัญเพราะประเด็นรูปธรรมเหล่านั้นเป็นเรื่องที่ยังหาข้อยุติไม่ได้อย่างแท้จริง

ต้องไม่ลืมว่า ใน 3 กรณีนองเลือด 14 ตุลา, 6 ตุลา และ 17 พฤษภานั้น สองกรณีแรกเกิดขึ้นท่ามกลางความขัดแย้งอันแหลมคมในหมู่ชนชั้นนำของไทยเอง การลับลมคมใน, ทรยศหักหลัง ระหว่างและภายในกลุ่มพันธมิตรต่างๆเต็มไปหมด ทำให้เกิดสภาพที่มี "เรื่องลึกลับ" เกี่ยวกับเหตุการณ์ทั้งสองหลายเรื่องแม้จนทุกวันนี้ เช่นในกรณี 6 ตุลา ใครเป็นคนนำจอมพลถนอมเข้ามาในประเทศ? จอมพลถนอมสามารถบวชที่วัดบวรนิเวศ ซึ่งเป็นพระอารามหลวงได้ทันทีอย่างไร? ใครเป็นคนสั่งให้เจ้าหน้าที่และกลุ่มการเมืองฝ่ายขวาบุกโจมตีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์? พวกที่บุกเข้าโจมตีธรรมศาสตร์เป็นพวกเดียวกับพวกที่ชุมนุมอยู่ลานพระรูปทรงม้าหรือไม่? ยังเตอร์กอย่างจำลอง ศรีเมือง ที่ไปปรากฏตัวที่ลานพระรูปฯ ("คอยส่งไมค์ให้คนอื่นพูด") มีบทบาทอะไร? ทั้งพวกที่โจมตีธรรมศาสตร์และพวกที่ชุมนุมลานพระรูปฯเกี่ยวพันกับรัฐมนตรีอย่างชาติชาย ชุณหะวัณและประมาณ อดิเรกสาร ที่เข้าไปเคลื่อนไหวใน ครม. (ตามบันทึกของสุรินทร์ มาศดิตถ์) ในเช้าวันนั้นอย่างไร? กลุ่มต่างๆเหล่านี้เกี่ยวข้องกับการรัฐประหารในตอนค่ำอย่างไร? ทำไมนายกรัฐมนตรีหลังรัฐประหารจึงต้องเป็นธานินทร์ กรัยวิเชียร? ฯลฯ, ฯลฯ, ฯลฯ

ในกรณี 14 ตุลา เป็นที่ทราบกันทั่วไปตั้งแต่หลังเหตุการณ์ใหม่ๆว่าเกิดการแตกแยกระหว่างกลุ่มถนอม-ประภาส กับกลุ่มกฤษณ์ สีวะรา ซึ่งอาจมีส่วนทำให้การปราบปรามไม่ได้ผล และระหว่างกลุ่มถนอม-ประภาสกับราชสำนัก ซึ่งเมื่อบวกกับความขัดแย้งแรกอาจมีส่วนทำให้ถนอม-ประภาสต้องลาออกและออกนอกประเทศ (นี่คือภูมิหลังของวิวาทะในหมู่ฝ่ายซ้ายเรื่อง "ปัจจัยชัยชนะ" นั่นเอง) แต่รายละเอียดของความขัดแย้งเหล่านี้เป็นอย่างไร ยังไม่มีงานที่บรรยายได้อย่างสมบูรณ์ ที่ประชุมสัมมนาที่น่านมองความขัดแย้งของชนชั้นปกครองไทยในช่วงนั้นในรูปของ 4 กลุ่ม คือ กลุ่มสามทรราช, กลุ่มกฤษณ์ สีวะรา, กลุ่มประเสริฐ รุจิรวงศ์ และ ราชสำนัก

เอกสารสรุปผลการสัมมนาได้ให้รายละเอียดของความขัดแย้งเหล่านี้ไว้พอสมควร บางอย่างเป็นเรื่องที่รู้กันทั่วไป เช่น การต่ออายุราชการของถนอมทำให้การเลื่อนตำแหน่งของ "ขุนศึก" อื่นถูกปิดกั้น และบทบาทเด่นของพันเอกณรงค์ทำให้นายทหารยศสูงกว่าหลายคนไม่พอใจ แต่บางอย่างก็เป็นข้อมูลประเภท "ข่าวกรอง - ข่าวลือ - ข่าวซุบซิบ" ซึ่งที่ประชุมสัมมนาถือว่าจริง และโดยเหตุผลทางกฎหมายไม่สามารถนำมาเล่าซ้ำในที่นี้ได้

ใครสั่งตำรวจลุยนักศึกษาหน้าสวนจิตรลดาเช้าวันที่ 14 ตุลาคม 2516?

ประเด็น "ความขัดแย้งของชนชั้นปกครอง" นี้ ในที่สุดแล้ว ที่ประชุมได้รวมศูนย์ความสนใจไปที่ปัญหาหนึ่ง: ใครสั่งให้ตำรวจทำร้ายนักศึกษาประชาชนหน้าสวนจิตรลดาในเช้าวันที่ 14 ตุลาคม 2516? ครึ่งหนึ่งของเอกสารสรุปผลการสัมมนาในหัวข้อที่ 3 เป็นการบรรยายถึงปัญหานี้ และก็เป็นประเด็นเดียวที่เอกสารได้บันทึกความเห็นที่แตกต่างกันของผู้เข้าร่วมประชุมไว้เพราะไม่สามารถหาข้อสรุปร่วมได้

โดยส่วนตัว ผมเองสนใจปัญหานี้อย่างมาก ตลอดกว่า 25 ปีที่ผ่านมา ทุกครั้งที่นึกถึงกรณี 14 ตุลา ผมมักจะสงสัยว่า เหตุใดจึงเกิดการปะทะหน้าสวนจิตรลดาในเมื่อทั้งสองฝ่ายตกลงกันได้แล้ว และที่สำคัญนักศึกษาประชาชนที่ร่วมชุมนุมกำลังสลายตัวกลับบ้านกันอยู่แล้ว (ผมเองเข้าร่วมชุมนุม ขณะเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 คืนวันที่ 13 ตุลา ผมนอนค้างในวัดเบญจมบพิตร เช้าตรู่ตื่นขึ้นมาก็เดินไปหารถเมล์กลับบ้านทางถนนราชดำเนิน คลาดการปะทะอย่างหวุดหวิด) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้ามองจากจุดของสามทรราชซึ่งเป็นรัฐบาลขณะนั้น เป็นเรื่องที่ดูไม่มีเหตุผลเอาเสียเลยที่จะให้มีความรุนแรงปะทุขึ้นในขณะนั้น

จริงอยู่ ปัจจุบันเรา (หมายถึงผู้มีการศึกษาและสนใจการเมืองทั่วไป) ถือว่าสามทรราชเป็นผู้ "ปราบปรามเข่นฆ่าประชาชน" ในวันที่ 14 ตุลาคม และทั้งในแง่ของความรับผิดชอบทางการเมืองและในความเป็นจริงที่การสั่งการให้ทหารออก "รักษาความสงบ" ส่วนหนึ่งน่าจะต้องมาจากรัฐบาลสามทรราชเอง ก็ต้องนับว่าถูกแล้วที่ถือเช่นนั้น แต่ในแง่ของการพยายามค้นหาความจริงทางประวัติศาสตร์ เราควรต้องยอมรับว่า มีหลายอย่างเกี่ยวกับการปราบปรามในวันนั้นที่ "ไม่ชอบมาพากล" และยังเป็น "ความลับดำมืด" อยู่ แม้แต่การปราบปรามบริเวณราชดำเนิน - สนามหลวง - ธรรมศาสตร์ ที่ดูน่าจะเป็นความรับผิดชอบโดยตรงของรัฐบาลมากที่สุด แต่ในภาวะที่ (ดังได้กล่าวข้างต้น) "ชนชั้นปกครอง" เกิดการแตกแยกกันอย่างรุนแรงเช่นนั้น ก็มีความเป็นไปได้ที่กลุ่มอื่นนอกเหนือไปจากกลุ่มของสามทรราช จะฉวยโอกาสพยายามทำให้สถานการณ์เลวร้ายลง

ถ้าแม้แต่การปราบปรามที่ราชดำเนิน - สนามหลวง ยังมีความเป็นไปได้ (ในบางส่วน) ของการเป็น "ฝีมือ" คนอื่นที่ไม่ใช่สามทรราชเช่นนี้ กรณีปะทะหน้าสวนจิตรลดายิ่งชวนให้สงสัยอย่างมาก

ก่อนอื่น ขอให้เรามาดูว่าเอกสารสรุปผลการสัมมนาที่ฐานที่มั่นน่านบรรยาย "เหตุการณ์หน้าวังตอนเช้ามืดวันที่ 14 ตุลาคม" ไว้อย่างไร:

> ประชาชนที่อยู่บริเวณหน้าสวนจิตรลดาอย่างเนืองแน่นนั้นได้อยู่ในความสงบเมื่อเสกสรรค์กับธีรยุทธแจ้งว่าจะเข้าพบกษัตริย์ (ขณะนั้นเวลาประมาณ 3.30 น.) พอเวลา 4.45 น. ธีรยุทธ เสกสรรค์และวสิษฐ เดชกุญชร ออกจากวังมายังรถบัญชาการ จากนั้นวสิษฐได้อ่านคำปราศรัยของกษัตริย์ และขอให้ประชาชนสลายตัว [หมายถึงพระบรมราโชวาทที่มีต่อกรรมการ ศนท. ที่เข้าเฝ้าในบ่ายวันที่ 13 ตุลาคม "เมื่อนิสิตนักศึกษาได้ดำเนินการมาตรงตามเป้าหมายและได้รับผลตามสมควรแล้วก็ขอให้กลับคืนสู่สภาพปกติ" ในความเป็นจริง ทั้งเสกสรรค์และธีรยุทธไม่ได้เข้าเฝ้าฯในเช้ามืดวันนั้น เพียงแต่ได้เข้าไปพูดคุยกันภายในสวนจิตรลดา - สมศักดิ์] ประชาชนจึงเริ่มแยกย้ายกลับบ้าน แต่ตำรวจกลับยืนตั้งแถวปิดกั้นเส้นทางไม่ยอมให้นักศึกษาและประชาชนผ่าน จึงเริ่มมีการผลักดันจากคนหลังมาสู่คนหน้าถูกตำรวจคอมมานโดที่ยืนรักษาการณ์อยู่ บางคนไม่พอใจที่ถูกปิดกั้นเส้นทางจึงใช้เศษกระดาษและถุงพลาสติกขว้างปาตำรวจ
>
> เมื่อสภาพเป็นเช่นนี้ บุญส่ง ชเลธรกับเสกสรรค์ ประเสริฐกุล จึงขึ้นปราศรัยบนรถขอให้วสิษฐ เดชกุญชรเจรจาให้ตำรวจเปิดเส้นทางให้นักศึกษาประชาชนแยกย้ายกันกลับบ้าน แต่วสิษฐทำเป็นไม่ได้ยินและเดินกลับเข้าวังไป เสกสรรค์ได้ลงมาเจรจากับมนต์ชัย [พันธุ์คงชื่น ผู้ช่วยอธิบดีตำรวจ] ที่นั่งอยู่ในรถวิทยุ แต่มนต์ชัยไม่สนใจจะเจรจาด้วย ครั้น 6.30 น. รถตำรวจคันหนึ่งเปิดหวอสัญญาณแล่นเข้ามาจอดในบริเวณใกล้ๆจุดปะทะ จากนั้นตำรวจคอมมานโดที่ตั้งแถวอยู่ได้ลงมือใช้กระบองตีนักศึกษาประชาชนและยิงแก๊สน้ำตาใส่ฝูงชน ฝ่ายนักศึกษาประชาชนพยายามขอร้องให้เจ้าหน้าที่ตำรวจหยุดการกระทำที่ป่าเถื่อน แต่ก็ไม่สามารถหยุดยั้งการกระทำนั้นได้ นักศึกษาประชาชนบางส่วนจึงหลบหนีเข้าไปในวังสวนจิตรลดา การปะทะที่จุดนี้นักศึกษาประชาชนเสียชีวิตและบาดเจ็บจำนวนหนึ่ง

ยกเว้นเรื่องที่ วสิษฐ เดชกุญชร นายตำรวจราชองครักษ์ไม่สนใจจะช่วยเจรจาให้ตำรวจเปิดทางให้นักศึกษาประชาชนผ่านแล้ว (ซึ่งเอกสารสรุปผลการสัมมนาได้กล่าวไว้ในที่อื่นอีก) คำบรรยายเหตุการณ์ข้างต้นค่อนข้างตรงกับหลักฐานอื่นๆ.

ในส่วนบทบาทของวสิษฐนั้น ขอให้ผู้สนใจอ่านบันทึกความทรงจำที่เขาเขียนขึ้นทันทีหลังเหตุการณ์และภายหลังรวมพิมพ์เป็นเล่มชื่อ *เหตุเกิดในกรุงรัตนโกสินทร์.* ในนั้นวสิษฐได้กล่าวถึงความพยายามของเขาที่ขอร้องให้ตำรวจที่ปิดถนนอยู่ถอนกำลังออกไปแต่ไม่เป็นผล จึงกลับเข้าวัง (หน้า 61 ในฉบับรวมเล่ม) แต่นั่นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นหลังจากตำรวจลงมือใช้แก๊สน้ำตาแล้ว ในขณะที่ข้อกล่าวหาในเอกสารสัมมนาที่ว่า วสิษฐ "ทำเป็นไม่ได้ยิน" ข้างต้น (และ "มีท่าทีไม่สนใจ" ในอีกที่หนึ่ง) เป็นการกล่าวถึงนาทีก่อนการปะทะ ซึ่งในบันทึกของวสิษฐเองเล่าว่า หลังจากอ่านพระบรมราโชวาทแล้วก็ลงจากรถบัญชาการและกลับเข้าไปในสวนจิตรลดา ยังไม่ทันไรก็ได้ยินว่าเกิดการปะทะขึ้นจึงวิ่งกลับไปดูและพยายามขอร้องให้ตำรวจเปิดทางดังกล่าว. เหตุใดผู้เข้าร่วมสัมมนาที่น่าน (เสกสรรค์, ธีรยุทธ, บุญส่ง) จึงมีความทรงจำว่า วสิษฐเฉยเมยต่อการเผชิญหน้าระหว่างผู้ชุมนุมที่กำลังจะกลับบ้านกับแถวตำรวจที่ปิดถนนอยู่จนนำไปสู่การปะทะ ขณะที่วสิษฐไม่มีความทรงจำเรื่องนี้อยู่เลย และความทรงจำของใครตรงกับความจริง เป็นเรื่องที่ยากจะตอบได้ในปัจจุบัน.

แล้วการปะทะเกิดขึ้นได้อย่างไร? ใครเป็นคนสั่งให้ตำรวจลงมือใช้กำลังทำร้ายนักศึกษาประชาชน? บันทึกความทรงจำของวสิษฐเป็นเอกสารที่มีประโยชน์ในแง่ที่เสนอคำอธิบายเหตุการณ์ในเช้าวันนั้นฉบับทางการ (official version) ได้ดี แม้จะทำในรูปการเล่าอย่างไม่เป็นทางการก็ตาม. จุดที่เกิดการปะทะคือถนนพระราม 5 หน้าสวนจิตรลดาที่นำไปสู่ถนนราชวิถี นายตำรวจผู้ดูแลจุดนั้นอยู่คือ พล.ต.ท.มนต์ชัย พันธุ์คงชื่น วสิษฐอ้างว่าได้รับการบอกเล่าจาก "เจ้าหน้าที่ที่ไม่ใช่ตำรวจหลายคน" ว่า มนต์ชัยได้วิทยุไปยังกองอำนวยการรักษาความสงบ โดยผ่านพล.ต.ท.ประจวบ สุนทรางกูร รองอธิบดีตำรวจขออนุญาตถอนกำลังตำรวจออกจากถนนพระราม 5 เพื่อให้ประชาชนใช้ถนนสายนั้นได้โดยสะดวก แต่ไม่ได้รับอนุญาต หลังจากวสิษฐเขียนเช่นนี้ได้เพียง

ไม่กี่วัน ประจวบก็ออกมายืนยันว่าเป็นผู้ไม่อนุญาตให้ถอนกำลังตำรวจตามคำขอของมนต์ชัยเอง เพราะได้รับคำสั่งจากประภาสอีกต่อหนึ่ง ขณะนั้นประภาสออกไปนอกประเทศแล้ว และเท่าที่ผมทราบไม่เคยพูดถึงเรื่องนี้เลยหลังจากนั้น เพราะฉะนั้นจะเห็นว่า ประเด็นที่ใครเป็นคนรับผิดชอบยืนกรานให้ตำรวจปิดถนนพระราม 5 นั้น เป็นเรื่องที่หาหลักฐานมายืนยันพิสูจน์ไม่ได้ยกเว้นแต่เราจะเชื่อคำพูดของประจวบอย่างง่ายๆ. ประจวบยังอ้างอีกว่าประภาสไม่อนุญาตให้ถอนกำลังตำรวจจากจุดนั้น เพราะ "กลัวนิสิตนักศึกษาจะเข้าไปในสวนจิตรลดา"

วสิษฐสนับสนุนคำอธิบายของประจวบดังกล่าวอย่างหนักแน่น ซึ่งก็คือ "โยนลูก" ทั้งหมดไปให้ประภาส (ซึ่งไม่อยู่แล้ว) และพูดเป็นนัยว่าที่ประภาสห้ามถอนกำลังเช่นนั้นน่าจะเพราะกลัวนักศึกษาไปที่สวนรื่นฤดีมากกว่ากลัวนักศึกษาเข้าไปในสวนจิตรลดา วสิษฐยังแสดงความเห็นใจมนต์ชัยที่ต้องปฏิบัติตามคำสั่ง ทั้งที่ตัวเอง "มิได้เต็มใจเลยที่จะไปปฏิบัติหน้าที่อยู่ ณ ที่นั้น" ตั้งแต่ต้น

ผมเห็นว่าการ "โยนลูก" ไปให้ประภาสของประจวบ-วสิษฐนี้ ยังฟังไม่ขึ้นบกล ทำไมประภาสจะต้องกังวลกับการปิดกั้นจุดดังกล่าวขนาดนั้นด้วย? ข้อเสนอของวสิษฐที่ว่า ประภาสกลัวผู้ชุมนุมไปที่สวนรื่นฯ ดูไม่มีน้ำหนัก เพราะผู้ชุมนุมสามารถใช้เส้นทางอื่นได้ และโดยความเป็นจริงตำรวจได้เปิดให้ผู้ชุมนุมทยอยเดินผ่านแนวกั้นได้ทางฟุตบาททีละน้อยคน เพียงแต่ไม่เปิดถนนให้เดินโดยสะดวกพร้อมๆกัน ถ้าประภาสกลัวคนจะไปสวนรื่นฯจริงก็น่าจะสั่งไม่อนุญาตให้ใครผ่านแถวตำรวจได้เลย

ถึงที่สุดแล้ว ปัญหาใครสั่งปิดถนนพระราม 5 อยู่ที่: ขณะนั้นประภาส (หรือสามทรราช) เป็นผู้มีอำนาจควบคุมตำรวจที่นั้นจริงหรือไม่? ผมหมายถึงการควบคุมที่เป็นจริง ไม่ใช่โดยตำแหน่ง (โปรดระลึกถึงสภาพการณ์ "ความขัดแย้งของชนชั้นปกครอง" ในขณะนั้น) ในการพยายามเขียนให้คนอ่านเห็นใจมนต์ชัย วสิษฐได้พูดประโยคหนึ่ง ซึ่งฟังดูประหลาดอย่างยิ่ง หลังจากกล่าวว่ามนต์ชัยไม่เต็มใจไปอยู่ที่นั่นตั้งแต่แรก ซึ่งผมได้ยกมาอ้างในย่อหน้าก่อนแล้ว วสิษฐเขียนว่า "แต่ผู้มีหน้าที่ในการถวายอารักขารวมทั้งผมด้วยได้ไป

ขอร้องให้รับหน้าที่นั้นด้วยเหตุผลว่า พล.ต.ท.มนต์ชัย เคยทำงานเกี่ยวข้องกับการเดินขบวนของนิสิตนักศึกษามาหลายครั้งแล้ว" ถ้ามนต์ชัย ขึ้นต่อประจวบ และขึ้นต่อประภาสอีกทีหนึ่ง เหตุใด "ผู้มีหน้าที่ในการถวายอารักขา" จึงสามารถไปขอร้องให้มาประจำในที่นั้นได้?

สามทรราชไม่ใช่ผู้จุดชนวน "วันมหาวิปโยค"

พล.ต.ท.มนต์ชัย พันธุ์คงชื่น นายตำรวจชั้นผู้ใหญ่ยศสูงสุดผู้ทำหน้าที่ดูแลในที่เกิดเหตุการปะทะระหว่างนักศึกษากับตำรวจหน้าสวนจิตรลดาในเช้ามืดวันที่ 14 ตุลาคม 2516 ไม่ได้ไปอยู่ที่นั่นเพราะได้รับคำสั่งจากสามทรราช (รัฐบาลในขณะนั้น) แต่เพราะ (ตามคำพูดของวสิษฐ เดชกุญชร นายตำรวจราชองครักษ์) "ผู้มีหน้าที่ในการถวายอารักขารวมทั้งผมด้วยได้ไปขอร้องให้รับหน้าที่นั้น"

ขอให้ผู้อ่านนึกถึงนัยยะของข้อมูลนี้ให้หนัก. กว่า 20 ปีมานี้ ผมอ่าน *เหตุเกิดในกรุงรัตนโกสินทร์* ของ วสิษฐหลายเที่ยว แต่ผ่านประโยคนี้ไปโดยไม่สนใจเสมอ จนกระทั่งเมื่อไม่กี่วันมานี้เอง ถ้าข้อมูลนี้จริงก็ย่อมเกิดปัญหาตามมาว่ามนต์ชัยและกำลังตำรวจในที่เกิดเหตุขึ้นต่อใครกันแน่? คำอธิบายของวสิษฐที่ว่า ความจริงมนต์ชัยต้องการจะเปิดถนนพระราม 5 ให้ประชาชนที่กำลังสลายการชุมนุมเดินผ่านได้สะดวก แต่ขออนุญาตขึ้นไปแล้ว ประภาสเองไม่ยอม ก็เป็นคำอธิบายที่น่าสงสัย: ประภาสจะไม่ยอมได้อย่างไรในเมื่อไม่ได้เป็นคนสั่งให้มนต์ชัยไปอยู่ที่นั่นตั้งแต่แรก? และมนต์ชัยจะต้องขออนุญาตขึ้นไปที่ประภาสทำไมในเมื่อไม่ได้มาควบคุมจุดนั้นเพราะประภาสอยู่แล้ว?

ปัญหาต่อมาที่ต้องพิจารณาคือ การปะทะเกิดขึ้นได้อย่างไร? ใครสั่งให้ตำรวจลุยนักศึกษาประชาชน? เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปรวมทั้งในหมู่นักศึกษาเองว่า เมื่อถูกตำรวจตั้งแถวปิดกั้นถนนพระราม 5 นักศึกษาประชาชนที่กำลังจะกลับบ้านทางนั้นก็เริ่มไม่พอใจ มีการผลักดันกันขึ้นจนไปกระทบกระทั่งถูกแถวตำรวจ รวมทั้งมีการขว้างปาถุงพลาสติกใส่เศษอาหารและน้ำแข็งและกระทั่งอาจจะรวมถึงท่อนไม้เข้าใส่ตำรวจด้วย วสิษฐ เดชกุญชร เสนอว่า การที่ตำรวจใช้กระบองและแก๊สน้ำตาเข้าทำร้ายนักศึกษานั้น อาจจะไม่ได้มาจากคำสั่งของใคร:

> ผมไม่ทราบว่าใครเป็นผู้ออกคำสั่งให้ตำรวจใช้แก๊สน้ำตาและตะบอง แต่ผมจะไม่ประหลาดใจเลยถ้าปรากฏว่าตำรวจได้ดำเนินการเองโดยไม่รอฟังคำสั่ง ทั้งนี้เพราะตำรวจเหล่านั้นอยู่ในภาวะทางจิตที่ไม่แตกต่างกับผู้ที่ชุมนุมเดินขบวนเลย นักเรียนนิสิตนักศึกษาและประชาชนผู้เดินขบวนไม่ได้หลับไม่ได้นอนมาตั้งแต่วันที่ ๙ ตุลาคม ตำรวจก็อดตาหลับขับตานอนมาตั้งแต่วันนั้น ทั้งสองฝ่ายย่อมจะเหนื่อย อ่อนเพลียและความสามารถควบคุมอารมณ์ของตนย่อมมีน้อยหรือไม่มีเลยปานๆกัน ในภาวะเช่นนั้น ผมเห็นว่าไม่ต้องถึงกับลูกระเบิดขวดลูกเดียวหรือหลายลูกดอก [วสิษฐพยายามพูดว่ามีการขว้างระเบิดขวดใส่ตำรวจ แต่ผู้เห็นเหตุการณ์คนอื่นยืนยันว่าไม่จริง - สมศักดิ์] ถุงพลาสติกใส่น้ำแข็งถุงเดียว หรือไม้ท่อนเดียว หรือกรวดก้อนเล็กๆเพียงก้อนเดียวก็อาจจะทำให้เกิดสงครามกลางเมืองได้

พูดอีกอย่างคือ วสิษฐเสนอว่าการที่ตำรวจลงมือทำร้ายนักศึกษาประชาชนเพราะถูกยั่วยุและขว้างปาด้วยวัตถุต่างๆก่อน เป็นปฏิกิริยาของคน "ฟิวส์ขาด" คุมอารมณ์ไม่อยู่ ในแง่นี้ เหตุการณ์หน้าสวนจิตรฯเป็นเพียงอุบัติเหตุ นี่เป็นคำอธิบายที่เหลือเชื่อจากนายตำรวจชั้นผู้ใหญ่ เพราะเท่ากับเป็นการโทษลูกน้องโยนความผิดไปให้ตำรวจชั้นผู้น้อยที่ "ดำเนินการเองโดยไม่รอฟังคำสั่ง" (แม้ปากจะว่า "ผมเห็นใจตำรวจเหล่านั้นจริงๆ" ก็ตาม) เท่าที่ผมทราบ ไม่มีนายตำรวจหรือเจ้าหน้าที่รัฐบาลคนไหนหาทางแก้ต่างให้กับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นด้วยคำอธิบายที่ชวนให้สมเพชใจขนาดนี้ แม้แต่มนต์ชัยซึ่งตกเป็นเป้าการประณามหลังเหตุการณ์ และก็ไม่มีเคยมีการสอบสวนเอาผิดทางวินัยตำรวจชั้นผู้น้อยคนใดที่ "ดำเนินการเองโดยไม่รอฟังคำสั่ง" ในเช้าวันนั้นด้วย

เกือบจะแน่นอนว่า การลงมือของตำรวจถึงขนาดใช้แก๊สน้ำตาและกระบองนั้น จะต้องได้รับคำสั่งอนุมัติจากนายตำรวจระดับสูงสุดในที่เกิดเหตุคือมนต์ชัย เป็นอย่างน้อย ถ้าไม่ใช่จากใครที่สูงขึ้นไปกว่ามนต์ชัยอีก หรือที่มนต์ชัยขึ้นต่อในความเป็นจริง

ตรงข้ามโดยสิ้นเชิงกับการอธิบายของวสิษฐ. ในที่ประชุมสัมมนา 14 ตุลาที่ฐานที่มั่นน่าน ไม่มีใครคิดว่าการทำร้ายนักศึกษาประชาชนที่หน้าสวนจิตรลดาเป็นเรื่องอุบัติเหตุที่ผู้น้อยทำไปเองโดยไม่รอฟังคำสั่ง "ที่ประชุมมีความเห็น

ร่วมกันว่าเป็นการกระทำที่จงใจ แต่ประเด็นที่ว่าใครเป็นผู้สั่งนั้น ผู้เข้าร่วมสัมมนายังมีความเห็นที่แตกต่างกัน" ขอให้สังเกตว่าการมองว่าต้องมี "ผู้สั่ง" ในที่นี้ ไม่ใช่หมายถึงเพียงแค่ระดับมนต์ชัย แต่หมายถึงกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งใน "ชนชั้นปกครอง" ซึ่งผู้เข้าร่วมสัมมนามีความเห็นไม่ตรงกัน "ส่วนหนึ่งเห็นว่าเป็นคำสั่งของกฤษณ์ สีวะรา อีกส่วนหนึ่งเห็นว่าเป็นคำสั่งจากสามทรราช แต่ไม่ว่าคำสั่งให้ทำร้ายประชาชนที่หน้าสวนจิตรลดาจะเป็นของกฤษณ์หรือของสามทรราช ที่ประชุมเห็นพ้องกัน" ว่าต้องมีกลุ่มที่สาม "มีส่วนร่วมสมคบด้วยทั้งสิ้น"

ตามบันทึกรายงานการสัมมนา, ผู้เข้าร่วมสัมมนาส่วนที่เห็นว่าสามทรราชเป็นผู้สั่งการ อ้างเหตุผล "การเตรียมการปราบปรามประชาชนของสามทรราชทั้งกระบวนการ" โดยยกตัวอย่างการประชุมข้าราชการระดับอธิบดีของกระทรวงมหาดไทยเมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2516 ที่ประภาสกล่าวต่อที่ประชุมว่า "แต่เชื่อว่านิสิตนักศึกษาจะเสียไปราว 2% จากจำนวนเป็นแสนคน จำต้องเสียสละเพื่อความอยู่รอดของบ้านเมือง" (ดูบันทึกการประชุมอันอื้อฉาวนี้ได้ใน *วันมหาปิติ* จนบัดนี้ผมยังไม่แน่ใจว่าประภาสหมายความว่าอะไร ประโยคก่อนหน้าและหลังประโยคที่เพิ่งยกมาอ่านว่า "แสดงให้เห็นว่ายังมีการก่อความไม่สงบในบ้านเมืองอยู่เสมอจะต้องหนักใจต่อไปอีกนานทีเดียว จำเป็นต้องดำเนินการตามกฎหมาย" และ "และเรื่องนี้ก็ได้รายงาน ฯพณฯ นายกรัฐมนตรีแล้ว ซึ่งก็จะได้นำเข้าปรึกษาหารือในคณะรัฐมนตรี เพื่อวางแนวนโยบายเรื่องนี้เพื่อดำเนินการต่อไป")

ผู้เข้าร่วมสัมมนาส่วนนี้ยังอ้างการโฆษณาชวนเชื่อ ซึ่งรัฐบาลสามทรราชเริ่มทำตั้งแต่ค่ำวันที่ 13 ตุลา หลังจากกรรมการ ศนท. กับรัฐบาลตกลงกันได้แล้วแต่การชุมนุมยังไม่ยอมสลายที่ว่า เป็นเพราะ "บุคคลบางคนที่ไม่ใช่นักศึกษาถือโอกาสโจมตีรัฐบาลต่อไป", การกล่าวหาว่าเหตุการณ์หน้าสวนจิตรฯ เกิดจาก "ผู้แต่งกายคล้ายทหาร", เรื่อยไปจนถึงคืนวันที่ 14 ที่ถนอมลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้ว แต่ยังสั่งการในฐานะผู้บัญชาการทหารสูงสุดให้จัดการกับ "ผู้ก่อการจลาจล", และสรุปว่า "จากลำดับเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ จะเห็นว่ามีลักษณะต่อเนื่อง ถ้าฝ่ายอื่นเป็นผู้สั่งปราบประชาชน สามทรราชก็ชอบที่จะแถลงการณ์ชี้แจงข้อเท็จจริงแต่แรกเพื่อปกป้องตัวเอง"

ส่วนปัญหาว่าทำไมสามทรราชจึงเลือกจุดชนวนปะทะที่หน้าสวนจิตรฯ ในเช้าวันที่ 14 และทำไมใช้ตำรวจไม่ใช่ทหาร? ทำไมจึงทิ้งช่วงนานกว่าจะสั่งทหารออกปฏิบัติการ "เหมือนกับไม่ได้เตรียมการปราบมาก่อน"? ผู้เข้าร่วมสัมมนาส่วนนี้ตอบว่า เพราะเป็นจังหวะเหมาะที่ประชาชนอ่อนเพลียจากการชุมนุม, เพื่อ "ใช้เป็นข้ออ้างรักษาราชบัลลังก์ ขณะเดียวกันก็เป็นการข่มขู่กษัตริย์ไปในตัว", "การปราบจลาจลของชนชั้นปกครองจะให้ตำรวจปฏิบัติการก่อน หากไม่สำเร็จจึงนำทหารออกปราบปราม", และสรุปว่า "ธาตุแท้ที่ปฏิกิริยาขวาจัดของสามทรราชทำให้พวกมันต้องตัดสินใจว่า หากไม่ลงมือปราบปรามประชาชนลงไปในครั้งนี้แล้ว ประชาชนก็จะยกระดับการต่อสู้ในครั้งต่อไปขึ้นอีกเรื่อยๆ"

ในความเห็นของผม เหตุผลทั้งหลายที่ผู้เข้าร่วมสัมมนาส่วนที่เห็นว่าสามทรราชเป็นผู้ออกคำสั่งให้ทำร้ายนักศึกษาที่หน้าสวนจิตรลดานั้น เป็นเหตุผลที่อ่อน ตั้งอยู่บนสมมุติฐานที่มีลักษณะทั่วไปหรือบนหลักฐานแวดล้อม ("ธาตุแท้ที่ปฏิกิริยาขวาจัดของสามทรราช", การประชุมมหาดไทย) มากกว่าจะมีหลักฐาน เฉพาะเจาะจงที่สามารถเชื่อมโยงเหตุการณ์หน้าสวนจิตรลดาเข้ากับสามทรราชได้. *ถ้าสามทรราชตั้งใจจะปราบประชาชนจริงๆแต่แรก ทำไมจะต้องตกลงยอมปล่อย 13 ขบถและให้รัฐธรรมนูญให้เสียการเมืองเปล่าๆด้วย?*

เหตุผลที่ว่าถ้าเป็นคนอื่นทำ "สามทรราชก็ชอบที่จะแถลงการณ์ชี้แจงข้อเท็จจริงแต่แรกเพื่อปกป้องตัวเอง" นั้นใช้ไม่ได้ เพราะเท่ากับคิดว่าสามทรราชจะยอมเล่าความจริงเกี่ยวกับความขัดแย้งอันรุนแรงในหมู่ผู้ปกครองให้ประชาชนฟัง (จะเห็นว่าแม้จนบัดนี้ ครอบครัวกิตติขจร - จารุเสถียรก็ไม่เคยออกมาเปิดโปงประณาม กฤษณ์ อย่างเปิดเผยตรงๆ) นอกจากนี้ ผมคิดว่ามีเหตุผลที่จะเชื่อว่า แถลงการณ์ซ้ำแล้วซ้ำเล่าของสามทรราชที่ว่ารัฐบาลกับนักศึกษาตกลงกันได้แล้ว แต่มี "มือที่สาม" ก่อความไม่สงบ เป็นการพาดพิงถึง "มือที่สาม" หรือชนชั้นปกครองกลุ่มอื่นจริงๆ (ในอดีต ขบวนการนักศึกษามักจะคิดว่าการประณาม "มือที่สาม" ของสามทรราชหรือรัฐบาลอื่นๆ เป็นเพียงข้ออ้าง ปัจจุบันผมคิดว่า โดย mentalitiy ของพวกเขา มีความเป็นไปได้ที่จะเชื่อเช่นนั้นจริงๆ)

ประเด็นใช้ตำรวจหรือทหารลงมือก็ยิ่งชวนให้คิดว่า เหตุการณ์หน้าสวนจิตรฯ ไม่ใช่ฝีมือสามทรราช. เป็นความจริงที่ว่า 6 ตุลา ตำรวจลงมือก่อน แต่นั่นเพราะผู้สั่งให้ตำรวจ (และลูกเสือชาวบ้าน - กระทิงแดง) บุกเข้าฆ่าหมู่นักศึกษาในธรรมศาสตร์ ไม่ใช่บรรดา "ขุนศึก" ที่ตอนเย็นสั่งเคลื่อนกำลังทหารออกยึดอำนาจ. ในทางกลับกัน ในกรณี 17 พฤษภา ที่พวก "ขุนศึก" (สุจินดากับพวก) เป็นฝ่ายลงมือและรับผิดชอบต่อการปราบปรามตั้งแต่ต้นจนจบ ก็มีแต่การใช้กำลังทหารตั้งแต่ต้นจนจบเช่นกัน.

กฤษณ์ สีวะรา: ผู้จุดชนวน "วันมหาวิปโยค"?

ขณะที่อดีตผู้นำนักศึกษาที่เข้าร่วมสัมมนา 14 ตุลาที่ฐานที่มั่นน่านส่วนหนึ่งยืนยันว่าการที่ตำรวจใช้อาวุธเข้าทำร้ายนักศึกษาประชาชนที่กำลังสลายตัวกลับบ้านหน้าสวนจิตรลดาในเช้ามืดวันที่ 14 ตุลาคม 2516 เพราะได้รับคำสั่งจากสามทรราช และเป็นส่วนหนึ่งของการปราบปรามประชาชนที่มีการเตรียมการมาตลอดตั้งแต่เริ่มวิกฤตการณ์, ผู้เข้าร่วมสัมมนาอีกส่วนหนึ่งกลับเห็นว่าเหตุการณ์หน้าสวนจิตรฯ เป็นฝีมือการสร้างสถานการณ์ของ กฤษณ์ สีวะรา โดยให้เหตุผลว่า:

> ไม่น่าเป็นไปได้ที่ฝ่ายทรราชจะสั่งการเช่นนี้ เพราะมีความขัดแย้งที่กำลังแหลมคมภายในหมู่ชนชั้นปกครองด้วยกันอยู่แล้ว หากทรราชสั่งปราบจริงก็นับว่าสุ่มเสี่ยงมากในเมื่อมีคนคอยช่วงชิงอำนาจตนอยู่ ทั้งน่าสงสัยว่าถ้าการสั่งปราบที่หน้าวังเป็นผลงานของฝ่ายทรราช เหตุใดผู้นำนักศึกษาที่นำการเคลื่อนไหวต่อสู้จึงไม่ถูกติดตามจับกุม ยิ่งกว่านั้นภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคมยุติลง พล.ต.ท.มนต์ชัย พันธุ์คงชื่น ซึ่งถูกประณามอย่างหนักว่าเป็นผู้สั่งตำรวจตีนักศึกษาประชาชนที่หน้าวังกลับปิดปากเงียบไม่พูดสักคำว่าทรราชเป็นผู้สั่งทั้งๆที่ทรราชก็หมดอำนาจไปแล้ว จึงเท่ากับแสดงว่าผู้สั่งนั้นต้องไม่ใช่ทรราช หากคงเป็นใครสักคนที่ยังมีอำนาจในขณะนั้น ซึ่งถ้าไม่ใช่กฤษณ์ก็ต้องเป็น.... นอกจากนี้ในเวลาต่อมามนต์ชัยผู้ที่ตกเป็นเป้าโจมตีกลับได้เลื่อนตำแหน่งขึ้นเป็นรองอธิบดีกรมตำรวจในสมัยกฤษณ์ สีวะรา ทั้งที่ยังมีผู้ซึ่งมีคุณสมบัติเท่ากันกับมนต์ชัยทุกประการคือ จำรัส มังคลารัตน์อยู่อีกคนหนึ่ง การเลื่อนตำแหน่งของมนต์ชัยครั้งนั้นจึงเท่ากับเป็นบำเหน็จรางวัลที่ยอมเป็นแพะรับบาปในกรณีนี้แทนกฤษณ์....
>
> จากเหตุการณ์แวดล้อมนานาประการจึงน่าสันนิษฐานได้ว่ากฤษณ์เป็นผู้วางแผนสั่งปะทะในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม เพื่อสร้างสถานการณ์บีบสามทรราชให้พ้นจากอำนาจ เพราะโดยปรกติวิสัยผู้กุมอำนาจรัฐเช่นสามทรราชขณะนั้น ควรจะพยายามรักษาและควบคุมสถานการณ์ให้สงบเรียบร้อยมากกว่าจะสุ่มเสี่ยงปราบขณะที่คนกำลังจะกลับบ้านและสถานการณ์กำลังเข้าสู่ภาวะปรกติ ถ้าสามทรราชปราบจริง เหตุใดจึงใช้ตำรวจเพียงหมวดเดียวและปฏิบัติการเพียงที่เดียวในบริเวณที่ปะทะโดยปราศจากลักษณะบดขยี้ทำลายล้าง

ในทัศนะของผม ผู้เข้าร่วมสัมมนาส่วนนี้ประสบความสำเร็จในการชี้ให้เห็นถึงความไม่น่าเป็นไปได้ที่สามทรราชจะเป็นผู้จุดชนวน 14 ตุลา แต่ไม่ประสบความสำเร็จในการโยนความรับผิดชอบนี้ไปให้กฤษณ์ สีวะรา. จริงอยู่ ขณะนั้นกฤษณ์เป็นผู้ที่มีอำนาจสูงสุดรองจากถนอม-ประภาสและก็มีความขัดแย้งอย่างแหลมคมกับ 2 คนหลัง (ซึ่งผู้เข้าร่วมสัมมนาส่วนนี้ได้อ้าง 2-3 ตัวอย่างประกอบ) ในเมื่อถนอม-ประภาสไม่มีเหตุผลที่จะเป็นผู้สั่งให้ตำรวจลงมือ ก็น่าที่จะเป็นกฤษณ์. แต่นี่เป็นเพียงการคิดในเชิงตรรก ("จากเหตุการณ์แวดล้อมนานาประการ") *ในความเป็นจริง ไม่มีหลักฐานรูปธรรมที่เชื่อมโยงกฤษณ์เข้ากับเหตุการณ์ที่หน้าสวนจิตรฯ เลย* ยกเว้นกรณีที่มนต์ชัยได้เป็นใหญ่เป็นโตหลัง 14 ตุลาในสมัยที่กฤษณ์เป็นใหญ่แต่นั่นอาจเป็นการผลักดันของคนอื่นที่ขึ้นมามีอำนาจเพราะ 14 ตุลาเช่นกันก็ได้

ผมคิดว่าปัญหาใคร (Who) เป็นผู้รับผิดชอบต่อกำลังตำรวจหน้าสวนจิตรฯ ที่ก่อเหตุทำร้ายนักศึกษาในเช้าวันนั้น เป็นปัญหาที่ค่อนข้างมีคำตอบแน่นอนได้แล้วว่า ไม่ใช่ถนอม-ประภาส และก็ไม่ใช่กฤษณ์ ดังที่ผมได้ชี้ให้เห็นก่อนหน้านี้. มนต์ชัย พันธุ์คงชื่น ถูก "ขอร้อง" ให้มารับผิดชอบในที่นั้นโดยคนอื่น.

ในที่นี้ขอให้เรามาพิจารณาปัญหาทำไม (Why) ในอดีตวิธีคิดแบบ พคท.

ซึ่งผู้นำนักศึกษารับมาใช้มองการกระทำทางการเมืองของชนชั้นปกครองเกือบทุกอย่างว่าเป็นเรื่องจงใจและสะท้อนแผนการหรือจุดมุ่งหมายลับๆบางอย่างของพวกเขา. ในประวัติศาสตร์ที่เป็นจริง การกระทำหลายอย่างของชนชั้นปกครองอาจเป็นเพียงการแสดงปฏิกิริยา (reacting) ต่อเหตุการณ์เฉพาะหน้าโดยปราศจากการวางแผนล่วงหน้าหรือไตร่ตรองถึงผลที่อาจจะเกิดขึ้นอย่างชัดเจนก็ได้

ผมคิดว่าในระหว่างการอธิบายเหตุการณ์หน้าสวนจิตรลดาในลักษณะ "สุดขั้ว" 2 อย่าง คือ (1) เป็นอุบัติเหตุที่ตำรวจผู้น้อย "ฟิวส์ขาด" คุมอารมณ์ไม่อยู่แบบวสิษฐ เดชกุญชร กับ (2) เป็นแผนปราบปรามประชาชนหรือแผนจุดชนวนให้เกิดความวุ่นวายของสามทรราช, ของกฤษณ์ สีวะรา หรือของ "กลุ่มที่สาม" แบบการสัมมนาที่น่านนั้น ยังมีความเป็นไปได้ที่จะอธิบายเรื่องนี้อีกแบบหนึ่ง.

หลังจากทบทวนหลักฐานต่างๆ ที่มีอยู่และพิจารณาถึงสถานการณ์ที่เป็นจริงในขณะนั้น โดยส่วนตัวผมมีความเห็นว่าการปะทะหน้าสวนจิตรฯ เป็นอุบัติเหตุ ไม่ใช่ในความหมายแบบวสิษฐ แต่ในความหมายที่เป็นเหตุการณ์ซึ่งฝ่ายที่รับผิดชอบไม่ได้จงใจให้ลามปามไปเป็นการจลาจลและปราบจลาจลอย่างขนานใหญ่ที่เกิดขึ้นในตอนสายของวันนั้น ไม่ได้จงใจให้เป็นส่วนหนึ่งของการปราบปรามประชาชนหรือสร้างสถานการณ์เพื่อล้มรัฐบาล

พูดให้เป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น ผมคิดว่า การตัดสินใจหรือคำสั่งให้ปิดถนนพระราม 5 ซึ่งเป็นสาเหตุเริ่มต้นของการปะทะนั้น เป็นสิ่งที่มนต์ชัย และ/หรือผู้เป็นนายที่แท้จริงของมนต์ชัยในขณะนั้น (ซึ่งไม่ใช่ทั้งทรราชและกฤษณ์) ตัดสินใจหรือสั่งไปโดยไม่ได้คิดล่วงหน้าว่าจะนำมาซึ่งการปะทะ และเมื่อเกิดการผลักดันกระทบกระทั่งระหว่างแถวตำรวจกับผู้ชุมนุมที่กำลังจะกลับบ้าน กระทั่งเกิดการขว้างปาสิ่งของใส่แถวตำรวจ มนต์ชัย และ/หรือ ผู้เป็นนายที่แท้จริงของมนต์ชัยในขณะนั้น ก็ออกคำสั่งให้ตำรวจใช้ความรุนแรงเข้าจัดการโดยไม่ได้คิดล่วงหน้าว่าจะกลายเป็นการจุดชนวน "วันมหาวิปโยค"

ผมคิดว่าเมื่อเกิดการปะทะที่หน้าสวนจิตรลดา ทั้งรัฐบาลสามทรราชและกลุ่มกฤษณ์ สีวะรา ต่างก็อยู่ในความมืดพอๆกันและต่างก็ react ต่อสิ่ง

ที่เกิดขึ้นตามแบบฉบับ คือสั่งเคลื่อนกำลังทหารออก "รักษาความสงบ" โดยเฉพาะในกรณีรัฐบาลสามทรราช คงจะเชื่อว่าสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องของ "มือที่สาม" เพราะพวกตนตกลงกับฝ่ายนักศึกษาได้แล้ว

เหตุใดรัฐบาลทรราชจึงลาออกในที่สุด? ผู้เข้าร่วมสัมมนา 14 ตุลาที่ฐานที่มั่นน่านมีความเห็นต่างกันเป็น 2 ส่วน ส่วนหนึ่งเห็นว่า "เกิดจากนโยบายออมชอมกันในหมู่ชนชั้นปกครองเพื่อคลี่คลายสถานการณ์รุนแรงขณะนั้น" อีกส่วนหนึ่งเห็นว่าเกิดจากการบีบบังคับแบบรัฐประหารเงียบ

ผู้เข้าร่วมสัมมนาส่วนหลังดูเหมือนจะไม่มีเหตุผลอะไรมากไปกว่าการที่ "ทรราชเป็นผู้ครองอำนาจย่อมไม่ยอมออกจากตำแหน่งโดยง่าย" นอกเสียจากว่าจะถูกบีบบังคับโดย "ผู้ที่กุมกระบอกปืนที่เหนือกว่า ซึ่งในขณะนั้นก็คือกฤษณ์" ขณะที่ผู้เข้าร่วมสัมมนาส่วนแรกอ้างคำสัมภาษณ์ของทรราชว่าออกนอกประเทศ "เพราะกษัตริย์ขอร้องและเพื่อเห็นแก่ความสงบของบ้านเมือง" และเสนอว่าถ้าเป็นการรัฐประหารเงียบบีบบังคับกัน ถนอมคงต้องออกนอกประเทศทันที แต่ความจริงยังหลบดูสถานการณ์ที่บ้านบุญชู จันทรุเบกษาอีก 2-3 วัน "ชนชั้นปกครองในอดีตที่ถูกรัฐประหารให้ออกไปนอกประเทศล้วน ไม่สามารถกลับคืนประเทศได้ แต่สามทรราชกลับมาสู่ประเทศไทยได้อีก จึงน่าคิดว่าการลาออกของรัฐบาลทรราชเกิดจากการออมชอมกันมากกว่าการรัฐประหารเงียบ"

ผมเห็นว่า อันที่จริงทั้งสองความเห็นไม่จำเป็นต้องขัดแย้งกัน ตามหลักฐานที่มีอยู่ ดูเหมือนสามทรราชจะถูก "ขอร้อง" ให้ลาออกจากตำแหน่งและออกนอกประเทศจริง แต่เป็นการ "ขอร้อง" ที่ปฏิเสธไม่ได้ เพราะ "ผู้ขอร้อง" (ซึ่งน่าจะเป็นทั้งกฤษณ์และ "กลุ่มที่สาม") ไม่เพียงมีความเหนือกว่าทั้งในแง่กำลังทหารและในแง่อื่น แต่ที่สำคัญยังมีภาวะ "ความไม่สงบ" คือการลุกขึ้นสู้ของประชาชนอย่างไม่ยอมเลิกรา มาเป็นประเด็นบีบบังคับด้วย ปัญหาที่น่าคิดคือ เหตุใดสามทรราช (หรือสุจินดากับพวกในเวลาต่อมา) จึงไม่สามารถทำการปราบปรามประชาชนอย่างนองเลือดจนถึงที่สุดได้ (อย่างในลาตินอเมริกา) โดยไม่ต้องเผชิญกับการถูกบีบบังคับให้ยุติจากชนชั้นปกครองกลุ่มอื่น?

การสัมมนา: ความทรงจำของผู้เข้าร่วมบางคน

ผมได้ใช้เวลานานพอสมควรเล่าการสัมมนา 14 ตุลาที่ฐานที่มั่นน่านเหนือ ตามที่ปรากฏอยู่ในเอกสารรายงานสรุปผลการสัมมนาซึ่งผมเพิ่งได้รับมาเมื่อเร็วๆนี้. อย่างไรก็ตาม ดังที่ผมได้กล่าวไว้ตั้งแต่ต้น ผมสงสัยว่าอาจมีการพูดคุยในบางประเด็นที่ไม่ได้รับการบันทึกไว้ในเอกสารสรุปผลการสัมมนา. ที่แน่ๆคือ เอกสารบันทึกแต่เพียง "ข้อสรุปร่วมกันของที่ประชุม" ไม่ได้บันทึกว่าผู้เข้าร่วมสัมมนาผ่านการถกเถียงอย่างไรบ้างจึงบรรลุข้อสรุปเช่นนั้น นอกจากนี้ยังอาจมีบางประเด็นซึ่งหาข้อสรุปร่วมกันไม่ได้เสียทีเดียวแต่ไม่ได้ถูกบันทึกไว้ (ยกเว้นกรณีการปะทะหน้าสวนจิตราที่เพิ่งเล่าจบไป) ในส่วนสุดท้ายของบทความนี้ ผมจะขอกล่าวถึงประเด็นเหล่านี้ตามที่ได้เรียนรู้มาจากหลักฐานอื่น.

ประเด็นแรก คือเรื่องบทบาทของ ศนท. ในการเคลื่อนไหว 14 ตุลา. ผมได้ตั้งข้อสังเกตก่อนหน้านี้ว่า เมื่อกล่าวถึงความขัดแย้งระหว่างกรรมการ ศนท. กับเสกสรรค์ ประเสริฐกุลและเพื่อนที่นำการชุมนุมเดินขบวนนั้น แม้เอกสารสรุปผลการสัมมนาจะเอนเอียงไปในทางลบต่อฝ่ายแรก แต่เมื่อเทียบกับข้อเขียนหรือความรู้สึกของผู้ปฏิบัติงานนักศึกษาในสมัยก่อน 6 ตุลาแล้ว ต้องนับว่าท่าทีในเชิงลบต่อศนท.ดังกล่าวน้อยกว่าก่อนหน้านั้นมาก ผมได้เดาไว้ด้วยว่าอาจจะเป็นเพราะมีธีรยุทธ บุญมี ร่วมอยู่ในการสัมมนาด้วย.

เป็นที่ทราบกันในขบวนการนักศึกษาว่า ในช่วงก่อนและหลัง 14 ตุลาไม่นาน ธีรยุทธและเสกสรรค์มีความขัดแย้งไม่ลงรอยต่อกันนัก (พูดตามภาษาสมัยนี้ก็ต้องว่าเป็น "เกาเหลา" กัน!) นอกจากปัญหาบุคลิกและความคิดเห็นทางการเมืองที่แตกต่างกันระหว่างทั้งคู่เองแล้ว ความ "ไม่กินเส้น" ดังกล่าวยังสะท้อนหรือเป็นส่วนหนึ่งของความขัดแย้งที่กว้างออกไประหว่างเสียงส่วนใหญ่ในศนท.กับบรรดา"กลุ่มอิสระ" ต่างๆในขบวนการนักศึกษา. กรณีที่เป็นตัวอย่างความขัดแย้งทั้งระดับตัวบุคคลของทั้งคู่และระดับ ศนท.กับกลุ่มอิสระพร้อมๆกันได้เป็นอย่างดี เกิดขึ้นเพียงไม่กี่เดือนก่อน 14 ตุลา คือหลังจากธีรยุทธลาออกจากตำแหน่งเลขาธิการ ศนท. องค์การนักศึกษาธรรมศาสตร์ ซึ่งมีพื้นฐานมาจากกลุ่มอิสระตัดสินใจส่งเสกสรรค์เป็นตัวแทนเข้าชิงตำแหน่งดังกล่าว

ปรากฏว่าเสกสรรค์แพ้คะแนนเลือกตั้งเพียงไม่กี่เสียงให้กับสมบัติ ธำรงธัญญวงศ์ ตัวแทนเกษตรศาสตร์ กล่าวกันว่าเพราะธีรยุทธซึ่งสนิทสนมกับสมบัติเป็นพิเศษให้การสนับสนุนและช่วยล็อบบี้หาคะแนนเสียงให้สมบัตินั่นเอง.

ผู้เข้าร่วมสัมมนาที่น่านคนหนึ่งเล่าว่า ในที่สัมมนามีการถกเถียงกันระหว่างธีรยุทธกับเสกสรรค์ เกี่ยวกับบทบาทของ ศนท. และของกลุ่มนักศึกษาอิสระต่างๆ โดยธีรยุทธอภิปรายจากจุดยืนของ ศนท. ขณะที่เสกสรรค์อภิปรายจากจุดยืนของกลุ่มอิสระ. ความเห็นที่ไม่ตรงกันมีลักษณะ "ไม่รุนแรง แต่ก็ประนีประนอมกันไม่ได้" เรื่องที่เถียงกันดูเหมือนจะเป็นประเด็นว่าใครมีบทบาทนำ น่าเสียดายที่ผมไม่มีรายละเอียดมากไปกว่านี้. เอกสารสรุปผลการสัมมนาได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ดังนี้

> กล่าวโดยสรุปแล้ว แกนนำการเคลื่อนไหว 14 ตุลาคมในระยะแรกสุดคือองค์การจัดตั้งและกลุ่มก้าวหน้าต่างๆของนักศึกษาธรรมศาสตร์ ต่อมา ศนท. ได้เข้ามามีส่วนร่วมนำในฐานะองค์การนำการเคลื่อนไหวที่นักศึกษาและประชาชนทั่วไปยอมรับ แต่แกนนำการเคลื่อนไหวส่วนใหญ่ยังคงเป็นองค์การจัดตั้งและกลุ่มก้าวหน้าต่างๆของนักศึกษาธรรมศาสตร์และมหาวิทยาลัยอื่นๆซึ่งเป็นผู้จัดการชุมนุมมาตั้งแต่ต้น. ภายหลังเกิดการแตกแยกในฝ่ายนำการเคลื่อนไหว กรรมการศนท.ฝ่ายที่ถูกชนชั้นปกครองปฏิกิริยาช่วงชิงไปได้อยู่ในฐานะครอบงำ ศนท. ทำให้กรรมการศนท.ส่วนใหญ่ละทิ้งการเคลื่อนไหว และหันกลับมาโจมตีการเคลื่อนไหวของนักเรียนนักศึกษาและประชาชน ยังผลให้ ศนท.หมดบทบาทการนำและฐานะขององค์การนำในการเคลื่อนไหว 14 ตุลาคม ช่วงปลาย. อย่างไรก็ดี ในความรับรู้ของนักศึกษาและประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะที่ไม่ได้เข้าร่วมชุมนุมเดินขบวนครั้งนั้น ยังคงรู้สึกอยู่ตลอดเวลาว่า ศนท.เป็นองค์การนำการเคลื่อนไหว 14 ตุลา มาโดยตลอด.

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า ผมไม่มีรายละเอียดของวิวาทะระหว่างธีรยุทธกับเสกสรรค์ในที่ประชุมสัมมนา แต่จากข้อความที่ยกมานี้ อาจจะอ่านว่าเป็นความตึงเครียด (tension) ระหว่างความเห็นของ 2 ฝ่าย (ศนท.กับกลุ่มอิสระ) ที่แต่ละคนแสดงจุดยืนเป็นตัวแทนก็ได้ ขอให้สังเกตการยืนยันบทบาทนำของแต่ละฝ่าย

สลับไปสลับมารวมกันถึง 5 ครั้ง! ซึ่งในที่สุดอาจจะมองว่าโดยรวมแล้วเป็นการให้น้ำหนักเอียงมาทางข้างกลุ่มอิสระมากกว่า. อย่างไรก็ดี การยืนยันว่า "ในความรับรู้ของประชาชนทั่วไป ศนท.เป็นผู้นำการเคลื่อนไหว 14 ตุลาโดยตลอด" ก็มีนัยยะที่สำคัญมาก. เพราะ 14 ตุลาไม่ใช่เรื่องของนักกิจกรรมที่นำการเคลื่อนไหวเพียงไม่กี่คน แต่เป็นเรื่องของประชาชนนับล้านโดยแท้จริง. ถ้าใน "ความรับรู้" ของพวกเขา ศนท.เป็นผู้นำ การที่พวกเขาให้การสนับสนุน 14 ตุลาก็ยากจะแยกออกจากเครดิตของ ศนท.ได้ การอภิปรายของธีรยุทธในลักษณะปกป้องบทบาท ศนท. ดังกล่าวอาจจะมีส่วนผลักดันให้ข้อสรุปออกมาเช่นนี้.

ประเด็นที่สอง ปัญหา "แนวทาง 14 ตุลา จงเจริญ". ตามเอกสารสรุปผลการสัมมนา ไม่ได้เป็นหนึ่งในหัวข้อการพูดคุยด้วยซ้ำ. ซึ่งเป็นเรื่องน่าแปลกเพราะนี่เป็นประเด็นสำคัญของการถกเถียงสมัยก่อน 6 ตุลาระหว่างสายงาน พคท. ในเมืองกับผิน บัวอ่อน อดีตกรรมการกรมการเมืองของพรรค. นอกจากนี้ในบทสัมภาษณ์เสกสรรค์ ที่ตีพิมพ์ใน *อธิปัตย์* หลังการสัมมนา ยังมีการกล่าวถึงประเด็นนี้ไว้ด้วย และเห็นได้ชัดว่าบทสัมภาษณ์ดังกล่าวในส่วนที่เกี่ยวกับ 14 ตุลา ล้วนแต่เป็นการหยิบยกเอาเรื่องที่พูดคุยในที่สัมมนามาเผยแพร่ต่อ (ถ้าไม่นับประเด็นนี้) ผมพบว่าเป็นเรื่องที่ยากจะอธิบายว่า ถ้านี่ไม่ใช่เป็นหนึ่งในประเด็นที่มีการพูดคุยในการสัมมนา เหตุใดเสกสรรค์และ *อธิปัตย์* จึงเห็นสมควรหยิบยกขึ้นมาอภิปรายในการสัมภาษณ์ด้วย? อย่างไรก็ตาม นี่คือส่วนดังกล่าวของการสัมภาษณ์:

> *อธิปัตย์:* เมื่อประชาชนเป็นปัจจัยชี้ขาดชัยชนะในการเคลื่อนไหว 14 ตุลาคมที่ยิ่งใหญ่แล้ว มีคนเสนอ "แนวทาง 14 ตุลาคมจงเจริญ" ขึ้นมา คุณมีความเห็นอย่างไร?
>
> *เสกสรรค์:* นั่นเป็นการประเมิน 14 ตุลาคมอย่างฉวยโอกาสเอียงขวา. การเคลื่อนไหว 14 ตุลาคมไม่ใช่การต่อสู้เพื่อยึดอำนาจรัฐ คำขวัญที่เสนอในครั้งนั้น เช่น การเรียกร้องรัฐธรรมนูญและขับไล่สามทรราชก็เป็นเพียงคำขวัญปฏิรูป แต่ไม่ใช่ลัทธิปฏิรูป. เราไม่ปฏิเสธการปฏิรูป....แต่จะเอามาแทนที่การปฏิวัติในส่วนทั้งหมดไม่ได้....

> การที่มีคนเคยเสนอ "แนวทาง 14 ตุลาคมจงเจริญ" ขึ้นมานั้นเป็นการเสนอให้พึงพอใจชัยชนะเฉพาะส่วน โดยละทิ้งชัยชนะในส่วนทั้งหมด เท่ากับเป็นการปฏิเสธปัญหาใจกลางของการปฏิวัติทั้งปวงอันได้แก่ปัญหาอำนาจรัฐ.... ฉะนั้นการเสนอ "แนวทาง 14 ตุลาคมจงเจริญ" ขึ้นมาจึงเป็นการดำเนินลัทธิปฏิรูปโดยธาตุแท้ เป็นการยกการต่อสู้และขบวนการประชาชนให้เป็นเพียงเครื่องพ่วงท้ายของชนชั้นปกครองปฏิกิริยากลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น....คนที่เสนอสิ่งนี้ขึ้นมาย่อมจะรู้ดีถึงความจำกัดของ 14 ตุลาคมและความหมายในทางทฤษฎีของแนวทางที่เขาเสนอ....
>
> เจตนารมณ์ 14 ตุลาคมเป็นสิ่งที่แยกไม่ออกจากจุดหมายของการปฏิวัติประชาชาติประชาธิปไตยที่เสนอไว้โดยพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และหนทางที่จะพิทักษ์เจตนารมณ์ 14 ตุลาคมก็เป็นสิ่งที่แยกไม่ออกจากการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธโดยอาศัยชนบทล้อมเมืองแล้วยึดเมืองในที่สุด อันเป็นหนทางการปฏิวัติที่พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยชี้ไว้เช่นเดียวกัน.

ขอให้สังเกตว่า คำวิจารณ์ข้อเสนอเรื่อง "แนวทาง 14 ตุลาจงเจริญ" ของเสกสรรค์ในที่นี้ ไม่ตรงกับคำวิจารณ์ของสายงานพรรคในเมืองก่อน 6 ตุลา. คำวิจารณ์อันหลังไม่ได้เชื่อมโยง "แนวทาง 14 ตุลา" เข้ากับ "ลัทธิปฏิรูป" แบบเสกสรรค์ แต่เข้ากับ "แนวทางลุกขึ้นสู้ในเมือง" ทำไมเสกสรรค์จึงพูด "ไม่ตรงสูตร" เสียทีเดียวในที่นี้ ผมก็อธิบายไม่ได้เหมือนกัน

ประเด็นที่สาม ปัญหาปัจจัยชี้ขาดชัยชนะ 14 ตุลา ผมได้ตั้งข้อสังเกตไว้ก่อนหน้านี้ว่า เอกสารสรุปผลการสัมมนาพูดถึงประเด็นนี้น้อยมาก ประมาณ 10 บรรทัดเท่านั้น โดยเพียงแต่แจกแจง "ปัจจัยฝ่ายประชาชน" 5 ข้อ (สามัคคี, ยืนหยัด, พลิกแพลง, มีจังหวะก้าว, จัดตั้งและบัญชาถูกต้อง) และ "ปัจจัยฝ่ายชนชั้นปกครอง" 1 ข้อ (การแตกร้าวกันเอง) และสรุปว่า:

> ปัจจัยทั้ง 2 ฝ่ายนี้ ปัจจัยฝ่ายประชาชนเป็นปัจจัยชี้ขาดชัยชนะของการเคลื่อนไหว 14 ตุลาคม พลังประชาชนมีส่วนอย่างมากที่กำหนดให้ความขัดแย้งในหมู่ชนชั้นปกครองซึ่งมีอยู่เดิมแหลมคมยิ่งขึ้น. ข้อเรียกร้องของฝ่ายประชาชนที่ให้ทรราชลงจากบัลลังก์เป็นการแยกสลายศัตรู หดเป้าการโจมตี

> ให้เล็กลง ยังผลให้กฤษณ์ สีวะราฉกฉวยโอกาสอิงพลังประชาชนบีบสามทรราชให้ลงจากบัลลังก์ไป

จะเห็นว่าเป็นการสรุปที่สั้น ขาดการขยายความให้เหตุผลประกอบ ซึ่งผิดกับหัวข้ออื่นบางหัวข้อในเอกสารฉบับเดียวกัน ที่สำคัญคือดูไม่สมกับความสำคัญที่สายงานพรรคในเมืองและขบวนการนักศึกษาให้กับประเด็นนี้ก่อน 6 ตุลาเลย.

ในทางตรงกันข้าม ส่วนสำคัญของคำสัมภาษณ์ *อธิปัตย์* ของเสกสรรค์ คือการขยายความให้เหตุผลสนับสนุนทัศนะที่ว่าปัจจัยชี้ขาดชัยชนะของการเคลื่อนไหว 14 ตุลา คือพลังและการต่อสู้ของประชาชน ไม่ใช่การที่ชนชั้นปกครองโค่นกันเอง.

ผู้เข้าร่วมสัมมนาคนหนึ่งซึ่งเคยมีบทบาทสำคัญในขบวนการนักศึกษาช่วง 14 ตุลาได้เล่าให้ผมฟังถึงผลการสัมมนาโดยทั่วไปและประเด็นปัจจัยชี้ขาดชัยชนะโดยเฉพาะ ดังนี้ (ข้อความในวงเล็บทั้งหมดเป็นของผมเอง):

> ข้อสรุปการสัมมนามันก็ยังอยู่ในกรอบ (ของพรรค) นะ อยู่ในกรอบ แต่จริงๆ ข้อสรุปหลายอย่างผมว่าคนรับไม่ได้ คณะเลขานุการ (ของการสัมมนา) ที่ไปเขียนส่งมา... ข้อสรุปที่ประชุมผมว่าส่วนใหญ่รับได้ แต่คณะเลขาฯพอไปเขียนส่งมา ผมเองก็เห็นว่ามีการพยายามเอาแนวคิดของพรรคไปครอบ (ใครคือคณะเลขานุการ?) ก็พวกเราเอง (หมายถึงอดีตนักกิจกรรมนักศึกษา) อย่างปัญหาปัจจัยหลักชนะ 14 ตุลาอยู่ที่ประชาชนหรือชนชั้นปกครอง สรุปออกมาว่าประชาชน แต่เลขาฯก็มีข้อสรุปของแกเอง ทีนี้เวลาสรุปเอาไปเขียนแกก็พยายามดึงไปทางแก ณรงค์ฤทธิ์น่ะ พยายามดึงไปทางแก... (หมายถึงณรงค์ฤทธิ์ ศรีรัตโนภาส อดีตสมาชิกกลุ่มนิติศึกษา เข้าพรรคในช่วง 14 ตุลา หลังจากนั้นรับผิดชอบงานด้านนักเรียนของสายงานในเมืองของพรรค)

ผมไม่แน่ใจว่าความทรงจำหรือข้อกล่าวหาที่ว่า ณรงค์ฤทธิ์พยายาม "ดึง" ข้อสรุปของการสัมมนากลับไปที่ข้อเสนอของสายงานพรรคในเมืองก่อน 6 ตุลา ที่ว่าความขัดแย้งระหว่างชนชั้นปกครองชี้ขาดชัยชนะ 14 ตุลา ตรงกับความจริงมากน้อยเพียงใด. เพราะอย่างน้อยผลสรุปที่เป็นทางการของการสัมมนาตามที่ปรากฏในเอกสารรายงานที่ผมยกมาข้างต้นก็ยืนยันว่า "ปัจจัยทั้ง 2 ฝ่ายนี้ ปัจจัยฝ่ายประชาชนเป็นปัจจัยชี้ขาดชัยชนะของการเคลื่อนไหว 14 ตุลาคม" แต่ก็อาจจะตีความได้ว่าการที่เอกสารส่วนนี้มีความสั้นรวบรัดมาก เป็นการสะท้อนความไม่เต็มใจของคณะเลขานุการการสัมมนา (หรือของณรงค์ฤทธิ์) ที่จะยอมรับข้อสรุปใหม่.

ปัจฉิมลิขิต

เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516, เช่นเดียวกับเหตุการณ์สำคัญอื่นๆในประวัติศาสตร์การเมืองไทยสมัยใหม่ เช่น 24 มิถุนายน 2475, 9 มิถุนายน 2489, 6 ตุลาคม 2519, และ 17 พฤษภาคม 2535, เป็นสิ่งที่สังคมไทยไม่ต้องการจะรู้ความจริงหรือต้องการจะรู้เท่าที่จำเป็น. การสัมมนาที่ฐานที่มั่นน่านเหนือในปี 2521 อาจกล่าวได้ว่าเป็นความพยายามเพียงหนึ่งเดียวที่จะแสวงหาความจริงทั้งหมดของเหตุการณ์ แม้จะภายในกรอบทางทฤษฎีที่อ่อนแอก็ตาม. ข้อเท็จจริงที่ว่าความพยายามดังกล่าวเกิดขึ้นภายใต้ร่มเงาของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย องค์กรจัดตั้งซึ่งถูกประณามว่าไม่เป็นอิสระและไม่เป็นประชาธิปไตย บอกอะไรเราได้หลายอย่าง.

เหมาเจ๋อตง
กับขบวนการนักศึกษาไทย

วันที่ 9 กันยายนที่ผ่านมา (2539) เป็นวันครบรอบ 20 ปีของการถึงแก่กรรมของเหมาเจ๋อตงผู้สถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีน การปฏิวัติสังคมนิยมจีนมีอิทธิพลและผลสะเทือนอย่างมหาศาลต่อปัญญาชนไทยตั้งแต่สมัยทศวรรษ 2490 มารุต บุนนาค ซึ่งขณะนั้นเป็นนักศึกษาธรรมศาสตร์เคยเขียนบทความแสดงความชื่นชมการปฏิวัติจีนในวารสารของสโมสรนักศึกษา ความสนใจเรื่องจีนตลอดชีวิตของทวีป วรดิลก ศิลปินแห่งชาติ ก็เริ่มมาตั้งแต่สมัยนั้น ปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้ "นายผี" (อัศนี พลจันทร) เปลี่ยนเป็นมาร์กซิสต์และเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) ในปี 2493 ก็คือชัยชนะของการปฏิวัติจีน ในวันปีใหม่ของปีนั้น นายผี ได้ตีพิมพ์บทกวี "จดหมายนายผี" มีความส่วนหนึ่งว่า

> มีอยู่หนึ่งซึ่งกระจ่างสว่างจัด ส่องสนัดในมรรครักสุขสุด
> คือแสงชัยใสสล้างล้างประทุษฐ ได้ผาดผุดผ่องมีที่เมืองจีน

ในปี 2496 นายผี ได้ถูกพรรคส่งไปศึกษาลัทธิมาร์กซที่ประเทศจีน เขาได้เขียน "ความเปลี่ยนแปลง" กาพย์กลอนพรรณนาตำนานตระกูล "พลจันทร-พลกุล" ฝากมาให้อุทธรณ์ พลกุล ผู้เป็นญาติ เพื่อเป็นกำลังใจแก่อุทธรณ์ในการสู้คดี "กบฏสันติภาพ" ในตอนท้าย นายผี ได้บรรยายการเดินทางไปจีนร่วมกับสหายร่วมพรรคว่า

> ทิพรูปบมิกลัวเพลิงพลาม โจนลงสู่สนาม
> สำนึกถนัดบมิหนี
> ลงสู่เบ้าหลอมรุจี สูบไล่ราคี
> คะคึกคะคึกบมิคลา
>
> ....
>
> ขึ้นจากเบ้าหลอมทันที มือถือคัมภีร์
> ลายแทงอันเรืองฤทธา
> เขม้นมุ่งเขาเขียวบมิคลา ดูดวงดารา
> ทั้งห้าก็เต้าตามดาว
> ห้าดาวส่องแสงสุกสกาว พร่างพร่างกลางหาว
> ให้เห็นวิถีทางจร
> เอาเบ้าใส่ไม้คานคอน เคียงเชษฐภราดร
> ก็เดินในดงกันดาร
> บุกป่าฝ่าห้วยเหวธาร เห็จขึ้นเขาทะยาน
> แลลงยังท้องชลธี
> ข้ามห้วงมหาวารี มุ่งหน้าบมิหนี
> ตระหนักในภพอำไพ

สองบทแรกที่ยกมาน่าจะหมายถึงการเข้าเป็นสมาชิกพรรค ("ทิพรูป" คือนายผี) ส่วนคำว่า "คัมภีร์" ที่อยู่ในมือนั้น เคยมีผู้ตีความว่าคือ *สรรนิพนธ์เหมาเจ๋อตง* (ซึ่งถ้าใช่ก็ต้องเป็นภาษาอังกฤษหรือจีนเพราะยังไม่มีการแปลเป็นไทย) ส่วน "ห้าดาว" ซึ่ง "ส่อง...ให้เห็นวิถีทางจร" ก็คือดาวห้าดวงแห่งธงชาติจีนอย่างไม่ต้องสงสัย

นายผี, มารุต และทวีป เป็นเพียงตัวอย่างของผู้ซึ่งปัจจุบันเรารู้จักกันดีที่ได้รับผลสะเทือนของการปฏิวัติจีนขณะเป็นนักศึกษาในทศวรรษ 2490 ความจริง ยังมีคนอื่นอีกมากและไม่เพียงแต่ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นฝ่ายซ้ายเท่านั้น แม้แต่ปัญญาชนที่ค่อนข้างไปทางขวา เช่น สนอง ถมังรักษ์สัตว์ และ แสวง เสนาณรงค์ ซึ่งร่วมทำ *อักษรสาส์น* กับ สุภา ศิริมานนท์ ในระยะแรก ก็ให้ความสนใจติดตามความเป็นไปในจีนอย่างมาก

เมื่อเราคำนึงถึงความใกล้ชิดระหว่างไทยกับจีน และข้อเท็จจริงที่ว่า หลังความอ่อนแอ แตกแยก และปั่นป่วนระส่ำระสายเป็นเวลาร่วมหนึ่งศตวรรษ (จากสงครามฝิ่น ถึงยุคขุนศึก ถึงสงครามกลางเมือง และการยึดครองของญี่ปุ่น) ในที่สุด ประเทศจีนก็ได้ "เป็นปึกแผ่น" (หรือถ้าใช้สำนวนของเหมาเจ๋อตงเองในคำประกาศสถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีนคือ "ประชาชนจีนได้ยืนขึ้นแล้ว") ถ้าเราคำนึงถึงสิ่งเหล่านี้ ก็อาจกล่าวได้ว่า ผลสะเทือนของการปฏิวัติจีนในหมู่นักศึกษาปัญญาชนไทยเป็นเรื่องที่คาดได้

ที่น่าสังเกตคือผลสะเทือนในขณะนั้นเป็นเรื่องของการปฏิวัติจีนและพรรคคอมมิวนิสต์จีนโดยรวมๆ ไม่ใช่เป็นเรื่องเฉพาะเจาะจงที่ตัวเหมาเจ๋อตงเอง แม้แต่ *ไมตรีสาร* ซึ่งเป็นสิ่งพิมพ์ภาษาไทยของคอมมิวนิสต์ที่ทำงานปลุกระดมคนจีนหรือคนเชื้อสายจีนในไทย ซึ่งในงานวิจัยทั่วไปมักเรียกว่า พรรคคอมมิวนิสต์จีนแห่งประเทศไทย หรือ พคจ.ท. (ความจริง ผมไม่คิดว่าพวกเขามีชื่อเป็นทางการขนาดนี้) ก็ไม่ได้โฆษณาเน้นที่ตัวเหมา ซึ่งเป็นเรื่องที่คาดได้อีกเช่นกัน เพราะ "ความคิดเหมาเจ๋อตง" เพิ่งได้รับการสถาปนาอย่างเป็นทางการในพรรคคอมมิวนิสต์จีนในปี 1945 (2488) และขณะนั้น ผู้นำคนอื่นๆโดยเฉพาะหลิวส้าวฉียังมีบทบาทอยู่

ในประเทศจีนเอง การเชิดชูเหมาแต่เพียงผู้เดียว มีขึ้นอย่างเต็มที่แท้จริงในช่วงการปฏิวัติวัฒนธรรม 1966-1976 (2509-2519) ซึ่งตรงกับช่วงของการก่อรูป เติบโต และเข้มแข็งที่สุดของขบวนการนักศึกษาไทย ("ขบวนการ 14 ตุลา") พอดี

โดยทั่วไป อาจกล่าวได้ว่า อิทธิพลของเหมาเจ๋อตงและความคิดเหมาในขบวนการนักศึกษาไทย มาพร้อมกับอิทธิพลของ พคท. ในลักษณะที่เป็นเรื่องเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ถ้าพูดในรายละเอียด เราสามารถแยกแยะสองเรื่องนี้ออกจากกันได้ในระดับหนึ่ง

การปฏิวัติวัฒนธรรมของจีนเกิดขึ้นในยุครัฐบาลถนอม-ประภาส ซึ่ง พคท. อยู่ในชนบทและใต้ดิน กลุ่มนักศึกษาที่ตื่นตัวทางการเมืองในยุคที่เรียกกันว่า "แสวงหา" นั้น เรียนรู้เรื่องจีนจากแหล่งข่าวสารข้อมูลตะวันตก หรือแม้แต่งานบุกเบิกของนักวิชาการอย่าง เขียน ธีรวิทย์ และสิ่งตีพิมพ์ที่เปิดเผยอย่าง

สังคมศาสตร์ปริทัศน์ และวารสารรายสะดวกที่นักศึกษาตีพิมพ์กันเอง (ที่เรียกกันว่า "หนังสือเล่มละบาท") ข้อมูลเรื่องจีนในสิ่งตีพิมพ์เหล่านี้เองก็มาจากตะวันตกไม่ใช่จากจีน (ถ้าเป็นของจีนก็จะผ่านที่แปลเป็นภาษาอังกฤษ)

เดือนเมษายน 2516 สายงานกรุงเทพของ พคท.สายหนึ่งได้เริ่มตีพิมพ์นิตยสาร *เอเชีย* ซึ่งจะกลายมาเป็นแหล่งข่าวสารประจำที่สำคัญที่สุดในเรื่องจีนจากจุดยืนของทางการจีนเอง ภายหลังนิตยสารนี้ถูกโจมตีจากอดีตผู้นำนักศึกษาที่ไม่เห็นด้วยกับ พคท.ว่า เชียร์จีนอย่างเลยเถิด ซึ่งสะท้อน "ความเป็นจีน" ของพรรคเอง ในขณะที่ความเป็นเชื้อสายจีนของคนที่ทำ *เอเชีย* อาจจะมีส่วนทำให้นิตยสารออกมาเช่นนั้น ผมเข้าใจว่าการเชียร์จีนดังกล่าว เริ่มมาจากเหตุผลในแง่ยุทธวิธีที่ต้องการจะ "อำพราง" ตัวเองให้ออกมาในรูปที่ไม่เกี่ยวกับการเมืองไทย ภายหลัง *เอเชีย* จึงหันมาเกี่ยวข้องกับการเมืองไทย โดยเฉพาะการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาในขณะนั้น ถึงขั้นที่ "บทนำ" และ "เรื่องจากปก" กลายเป็นเอกสารในลักษณะ "ชี้นำ" ที่สำคัญที่สุดของขบวนการหลัง 14 ตุลา ผู้รับผิดชอบ *เอเชีย* คือ ธวัช มนูธรรมธร ซึ่งเคยเป็นกำลังสำคัญของกลุ่มสังเกตการณ์การเลือกตั้ง 2511 ที่มีส่วนพัฒนามาเป็น ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย โดยมี "รวี โดมพระจันทร์" (ยุทธพงศ์ ภูริสัมบรรณ) อดีตผู้นำนักศึกษาธรรมศาสตร์ ผู้ล่วงลับไปแล้ว ร่วมอยู่ในทีมงานด้วย

ต้นปี 2517 องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จัดนิทรรศการ "จีนแดง" ซึ่งต้องนับว่าเป็นเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ มีคนไปดูหลายต่อหลายหมื่นคนจนหอประชุมใหญ่ดูคล้ายจะ "แตก" ขึ้นมาจริงๆ หนังสือ *ปรัชญานิพนธ์เหมาเจ๋อตง* ที่ตีพิมพ์เพื่อประกอบงาน จำนวนหนึ่งหมื่นเล่มขายหมดในพริบตา พิมพ์อีกหมื่นเล่มก็หมดในเวลาอันรวดเร็ว

ความจริงขณะที่มีนิทรรศการจีนแดงและจนตลอดปี 2517 พคท.ยังไม่ได้มีอิทธิพลนำขบวนการนักศึกษาอย่างแท้จริง (รวมทั้งต่อผู้จัดนิทรรศการด้วย) กระบวนการที่พรรคเข้านำขบวนการนักศึกษาเป็นเรื่องที่มีรายละเอียดมากเกี่ยวพันไปถึงเรื่องต่างๆ เช่น เช ฎวารา และ จิตร ภูมิศักดิ์ ซึ่งต้องเอาไว้เล่าในโอกาสอื่น แต่มีอยู่กรณีหนึ่งซึ่งควรกล่าวถึงในที่นี้ เพราะมีส่วนทำให้เกิด

การนำเช่นนั้นขึ้นและเกี่ยวข้องโดยตรงกับประเด็น เหมาเจ๋อตง แม้เรื่องนี้จะไม่มีการพูดถึงแม้แต่ในขบวนการนักศึกษาเอง แต่ผมเชื่อว่าเป็นเรื่อง irony ที่ความเป็นใหญ่ของพรรคในขบวนการนักศึกษาส่วนหนึ่งเป็นผลด้านกลับ ("พลอยได้") มาจากการเคลื่อนไหวต่อต้านพรรคของ ผิน บัวอ่อน

ผินเป็นสมาชิกกรมการเมืองของพรรค ซึ่งแยกตัวออกมาก่อน 14 ตุลา ไม่นาน หลังกรณีจลาจลที่ย่านพลับพลาไชย (กรกฎาคม 2517) ขบวนการนักศึกษาถูกโจมตีอย่างหนักจนระส่ำระสาย (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ถึงกับประกาศว่า "ยุคทองของขบวนการนักศึกษาสิ้นสุดลงแล้ว") ผินได้เขียนบทความขนาดยาวเรื่อง "สถานการณ์ปัจจุบันและภาระหน้าที่ของนักเรียนนิสิตนักศึกษา" ออกมาวิจารณ์ขบวนการนักศึกษา สายงานพรรคในกรุงเทพได้ออกเอกสารมาตอบโต้ทางนิตยสาร *ปิตุภูมิ* และหนังสือพิมพ์ *เสียงใหม่* ผินได้ออกเอกสารอื่นๆมาโจมตีพรรคว่าเข้าไปนำให้ขบวนการนักศึกษา "ซ้ายจัด" *ผลการถกเถียงกลับทำให้พรรคมีอิทธิพลทางความคิดต่อขบวนการนักศึกษามากขึ้น* หลายคนที่ก่อนหน้านั้นยังไม่รู้จักหรือซาบซึ้งกับแนวทางของพรรค ก็รู้จักหรือซาบซึ้งขึ้นมา (ครั้งแรกผู้นำนักศึกษาบางคนคิดว่าเอกสารชิ้นแรกของผินเป็นของพรรคด้วยซ้ำ)

ต้นปี 2518 ผินตีพิมพ์งานเขียนของเหมาเจ๋อตง "ว่าด้วยการศึกษา" และ "ว่าด้วยนโยบาย" ซึ่งมุ่งโจมตี "ลัทธิคัมภีร์" และ "พวกฉวยโอกาสเอียงซ้าย" ในพรรคจีน ออกเป็นรูปเล่มขนาดเล็กพร้อมคำนำของผินเอง "ชมรมหนังสือแสงตะวัน" ของสายงาน พคท. ออกมาโจมตีผินว่าเป็น พวก "ถ่อยปัญญานกสองหัว" และประกาศจะตีพิมพ์ *สรรนิพนธ์เหมาเจ๋อตง* ฉบับสมบูรณ์ออกมาทั้ง 8 เล่ม

ในเดือนพฤษภาคมปีนั้น *สรรนิพนธ์เหมาเจ๋อตง* เล่ม 1 ตอนต้น ของชมรมหนังสือแสงตะวัน ซึ่งถ่ายจากต้นฉบับของสำนักพิมพ์ภาษาต่างประเทศปักกิ่ง ออกวางตลาดในกรุงเทพ ซึ่งต้องถือว่าเป็นเหตุการณ์ที่มีความสำคัญยิ่งกว่าการตีพิมพ์หนังสือทั่วไป

ราวหนึ่งเดือนต่อมา เกรียงกมล เลาหะไพโรจน์ ได้รับเลือกเป็นเลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ความจริง ขณะนั้นนักศึกษาฝ่ายซ้ายภายใต้การนำของ พคท. ยังไม่ได้ยึดกุมสโมสรนักศึกษาในมหาวิทยาลัยต่างๆได้ทั้งหมด แม้แต่ที่จุฬาฯ ซึ่งเสนอชื่อเกรียงกมลเข้าชิงตำแหน่งเลขาฯศูนย์เอง แต่การได้เป็นเลขาฯศูนย์ของเกรียงกมล มีลักษณะเป็นสัญลักษณ์ (symbolic) ที่สะท้อนการเริ่มต้นของการนำของพรรคต่อขบวนการนักศึกษา เช่นเดียวกับที่การตีพิมพ์ *สรรนิพนธ์* เป็นสัญลักษณ์บ่งบอกการครอบงำของ "ความคิดเหมาเจ๋อตง" ต่อขบวนการ

เช้าวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ขณะที่ขบวนการนักศึกษาไทยกำลังถูกล้อมปราบที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กลุ่มผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์จีนของฮว่ากั๋วฟง-เย่เจี้ยนอิงได้ทำรัฐประหารโค่นเจียงชิงกับพวกที่เป็นแกนนำของการปฏิวัติวัฒนธรรมลงไป การเชิดชูเหมาเจ๋อตงแบบการปฏิวัติวัฒนธรรมยังดำเนินไปอีกสองปี ปลายปี 2521 ในที่ประชุมเต็มคณะครั้งที่ 3 ของคณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์จีนชุดที่ 11 เติ้งเสี่ยวผิงกับพวกได้ขึ้นกุมอำนาจการนำพรรคอย่างเป็นทางการ ยุติการปกครองของ "ความคิดเหมาเจ๋อตง" อย่างเด็ดขาดและนำประเทศจีนไปสู่ทิศทางใหม่

กงจักรปีศาจ
และหนังสือเกี่ยวกับกรณีสวรรคต

1.

กลางปี 2517 คือราวครึ่งปีเศษหลังกรณี 14 ตุลา โดยไม่มีสาเหตุที่แน่ชัด จู่ๆ ตลาดหนังสือกรุงเทพก็เต็มไปด้วยหนังสือเกี่ยวกับกรณีสวรรคตในหลวงอานันท์ฯ ที่ใจกลางของปรากฏการณ์นี้คือหนังสือ 2 เล่ม ที่ออกวางตลาดห่างกันเพียงหนึ่งสัปดาห์: *กรณีสวรรคต 9 มิถุนายน 2489* ของ นายแพทย์สรรใจ แสงวิเชียร และวิมลพรรณ ปีตธวัชชัย และ *ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับกรณีสวรรคต* ของสุพจน์ ด่านตระกูล ซึ่งภายในไม่กี่สัปดาห์ต่างได้รับการพิมพ์ซ้ำและขายได้รวมกันหลายหมื่นเล่ม ผลสำเร็จของทั้งคู่ทำให้เกิดการตีพิมพ์หนังสือกรณีสวรรคตอีกอย่างน้อย 6 หรือ 7 เล่ม เช่น *ในหลวงอานันท์กับคดีลอบปลงพระชนม์* ของ ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์ (ซึ่งภายหลังถูกปรีดี พนมยงค์ ฟ้องจนแพ้ความ) *ความเห็นแย้งคำพิพากษากรณีสวรรคต* ของ นเรศ นโรปกรณ์ และ *คดีประทุษร้ายพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล* (ซึ่งเป็นคำพิพากษาของศาลชั้นต้น, อุทธรณ์ และฎีกาในคดีนี้ พิมพ์เป็นเล่มขนาดใหญ่และหนาถึง 2 เล่ม โดยสำนักพิมพ์กรุงสยาม โดยไม่มีคำนำหรือคำอธิบายใดๆ)

ทำไมจึงเกิดปรากฏการณ์ดังกล่าว? ลำพังโอกาสครบรอบ 18 ปีการสวรรคต (9 มิถุนายน 2489-2517) ไม่น่าจะเป็นคำอธิบายที่เพียงพอ. หนังสือพิมพ์ *เสียงใหม่* รายวันในสมัยนั้นสันนิษฐานว่า "มันมาพร้อมกับการเลือกตั้ง" (นี่เป็นชื่อบทความของ *เสียงใหม่* เกี่ยวกับหนังสือเหล่านี้) แต่ในความทรงจำ

ของผม ดูเหมือนว่าในช่วงนั้น มีบางคนเคยอธิบายให้ฟังว่า พวกนิยมเจ้า (royalists) มีความวิตกว่า ปรีดี พนมยงค์ จะฉวยโอกาสจากบรรยากาศทางการเมืองที่เปิดกว้างขึ้นจาก 14 ตุลา เดินทางกลับประเทศไทย จึงผลักดันให้มีการออกหนังสือของสรรใจ-วิมลพรรณ (ซึ่งเป็นเล่มแรกที่จุดชนวนกระแสหนังสือกรณีสวรรคต) ออกมา เพื่อ "ดักคอ" ไม่ให้ปรีดีกลับมาได้. ใครที่เคยอ่านหนังสือของสรรใจ-วิมลพรรณย่อมทราบว่าเขียนจากจุดยืนที่เป็นปฏิปักษ์กับปรีดี แม้จะใช้รูปแบบที่เป็นงาน "วิชาการ" ต่างกับหนังสือประเภท "สารคดีการเมือง" ทั่วๆไปก็ตาม. (ต้องไม่ลืมว่าปรีดีเพิ่งเดินทางออกจากจีนที่ลี้ภัยอยู่ถึง 21 ปี มาพำนักที่ปารีสในปี 2513 เท่านั้น การออกจาก "หลังม่านไม้ไผ่" มาอยู่ในเมืองใหญ่ใจกลางยุโรปครั้งนั้นสร้างความสั่นสะเทือนให้แก่วงการเมืองไทยไม่น้อย หนังสือพิมพ์*สยามรัฐ* ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ถึงกับออกมาโจมตี "ดักคอ" จนถูกฟ้องร้องแพ้ไป ซึ่งจะมีความเกี่ยวพันกับเรื่องที่เรากำลังพูดกันอยู่นี้ ดังจะได้เห็นต่อไป)

แต่ก็เช่นเดียวกับตัวจีนนี่ในตะเกียงวิเศษที่ถูกปล่อยออกมาแล้วไม่มีใครควบคุมได้, กรณีสวรรคตก็เป็นเรื่องที่เมื่อเปิดประเด็นออกมาแล้วยากจะจำกัดให้อยู่ในกรอบของคนที่เปิดประเด็นได้. หนังสือของสุพจน์ที่ออกมาตอบโต้หนังสือของสรรใจ-วิมลพรรณอย่างทันควันมีความสำคัญมากในแง่นี้ เพราะสุพจน์ไม่เพียงแต่จะออกมาปกป้องปรีดีว่าไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสวรรคตอย่างที่สรรใจ-วิมลพรรณพยายามทำให้ผู้อ่านรู้สึกเท่านั้น หากยัง "รุกกลับ" ด้วยการนำเสนอว่าใครน่าจะมีส่วนมากกว่า (ในท่ามกลางความชุลมุนของการวิวาทะ น้อยคนจะสังเกตได้ว่าอันที่จริงทั้งสองฝ่ายพยายามชี้ให้เห็นเหมือนๆกันว่า *การสวรรคตเกิดจากการกระทำของผู้อื่น*ไม่ใช่ทรงกระทำพระองค์เอง) เมื่อเป็นเช่นนั้นฝ่ายที่ "เริ่มก่อน" ก็กลับเป็นฝ่ายที่ต้องการให้เรื่องยุติโดยเร็ว (ในคำสัมภาษณ์ต่อ *ปิตุภูมิ* รายสัปดาห์ ฉบับปฐมฤกษ์ 28 สิงหาคม 2517 สรรใจกล่าวว่า "ความจริงเรื่องนี้มันเกมไปแล้วตามกฎหมาย.... ผมอยากให้ทุกอย่างยุติกันที"! เขาคงไม่รู้ตัวว่าการกล่าวเช่นนั้นเป็นสิ่งที่ ironic มาก) นี่คงเป็นเหตุผลว่าทำไมสงครามหนังสือกรณีสวรรคตที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลันในเดือนมิถุนายนก็สงบลงอย่างฉับพลันเหมือนกันในราวเดือนกันยายนนั้นเอง

เป็นเรื่องน่าสนใจที่ควรบันทึกไว้ในที่นี้ว่า ในบทวิจารณ์เปรียบเทียบหนังสือกรณีสวรรคต 2 เล่มดังกล่าวที่ตีพิมพ์ใน *ประชาชาติ* รายสัปดาห์ โดยนักวิจารณ์ 2 คนที่ภายหลังกลายเป็นนักวิชาการ "รุ่นใหม่" ที่รู้จักกันดี หนังสือของสุพจน์ที่เชียร์ปรีดีถูกมองว่าดีสู้หนังสือของสรรใจ-วิมลพรรณที่ด่าปรีดีไม่ได้... ผมขอยกเอาข้อความบางตอนของบทวิจารณ์ดังกล่าวมาให้อ่านกัน เพื่อให้เห็นว่าในระยะ 2 ทศวรรษที่ผ่านมา ทัศนะที่มีต่อปรีดีของปัญญาชนไทย (ซึ่งในที่นี้แสดงออกที่ทัศนะต่อหนังสือที่โจมตีหรือที่สนับสนุนปรีดี) ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง. วิไลลักษณ์ เมฆารัตน์ และอัจฉราพร กมุทพิสมัย (ปัจจุบันเป็นนักวิจัยประจำสถาบันไทยคดีศึกษา ธรรมศาสตร์) เขียนไว้ในบทวิจารณ์ของพวกเธอ (*ประชาชาติ* รายสัปดาห์ 11 กรกฎาคม 2517) ดังนี้:

> คุณสุพจน์เสนอข้อเท็จจริงต่อสาธารณชนด้วยการ "เก็บมาเล่า" ขณะที่คุณสรรใจและคุณวิมลพรรณเสนอความจริงด้วยหลักฐานอันประกอบไปด้วยเรื่องราวจากบุคคลต่างๆ 149 คน หนังสือ 29 เล่ม ข่าวจากหนังสือพิมพ์ในสมัยนั้นหลายฉบับ ข่าวจากกรมโฆษณาการและภาพประกอบการสวรรคตอย่างละเอียดซึ่งแต่ละภาพมีค่าและหาดูได้ยาก การมีเชิงอรรถแสดงที่มาของข้อเขียนในแต่ละหน้า บรรณานุกรมท้ายเล่มและภาคผนวก ช่วยให้หนังสือเล่มนี้ดูสมบูรณ์ได้เนื้อหาตามลักษณะวิชาการน่าเชื่อถือมากขึ้น การดำเนินเรื่องราวโดยแบ่งความเป็นไปของช่วงเหตุการณ์อย่างมีขั้นตอนตามลำดับก่อนหลัง เรียบเรียงคำพูดได้ชัดเจน ใช้ภาษาดี ช่วยให้น่าอ่านชวนติดตาม ไม่ทำให้ผู้อ่านสับสน คลายความอึดอัดซึ่งมักจะเกิดกับหนังสือลักษณะนี้ได้หมดสิ้น
>
> ...การเสนอข้อมูลของผู้เขียนทั้งสองเล่มโดยเฉพาะของคุณสุพจน์ แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่าเป็นการเสนอข้อมูลในทัศนะของผู้เขียน นำข้อมูลมาสนับสนุนความคิดของตน ข้อมูลที่ทั้งสองเล่มใช้ส่วนใหญ่มาจากที่เดียวกัน แต่โดยที่คุณสุพจน์หยิบมาสนับสนุนความคิดเห็นส่วนตัวโดยปราศจากหลักฐานทางวิชาการ ไม่ทำเชิงอรรถบอกที่มาของข้อความเหล่านั้น มุ่งแต่จะเสนอข้อมูลเกี่ยวกับความบริสุทธิ์ของนายปรีดี พนมยงค์ ย้ำแล้วย้ำอีกถึงการเสนอให้สมเด็จพระอนุชาในขณะนั้นได้ขึ้นครองราชย์ เพื่อแสดงความจงรักภักดีที่ท่านปรีดีมีต่อพระราชวงศ์ สำนวนการเขียนออกจะเยิ่นเย้อมุ่งเยินยอและเป็นนวนิยายมากไปสักหน่อย.... วิธีการเล่าเหตุการณ์ของคุณสุพจน์ปราศจากการเรียบเรียงที่ดี นำเอาสิ่งที่ตนประสงค์จะให้เป็นไปมาอ้างคั่นอยู่เสมอ...
>
> ...จากสิ่งต่างๆดังได้กล่าวมานี้บั่นทอนความน่าเชื่อถือในการเสนอข้อเท็จจริงของคุณสุพจน์ลงเกือบหมดสิ้น มีค่าเหลือเพียงอ่านสนุก มีอันตรายอย่างมากสำหรับผู้อ่านที่ขาดความระมัดระวัง ย้ำความเชื่อแก่ผู้ที่มีแนวโน้มจะเชื่อสิ่งดังกล่าวนั้นแล้ว แทนที่จะช่วยเป็นดุลในการพิจารณาสำหรับผู้อ่าน กลับช่วยเสริมคุณค่าของอีกเล่มหนึ่งอย่างน่าเสียดายยิ่ง
>
> ในส่วนของคุณสรรใจและคุณวิมลพรรณนั้น น่าชมเชยอยู่มากแล้วที่ยึดหลักวิชาการในการเสนอข้อเท็จจริงตามหลักฐาน...
>
> สรุปในด้านเนื้อหาแล้วหนังสือทั้ง 2 เล่มไม่มีความเป็นกลาง ต่างฝ่ายต่างแก้แทนสิ่งที่ตนเห็นว่าถูกต้อง โดยคัดเลือกข้อมูลขึ้นมาสนับสนุนความคิดเห็นส่วนตน ซึ่งทั้ง 2 เล่มนี้ คุณสรรใจและคุณวิมลพรรณทำได้น่าเชื่อถือกว่า ด้วยการเสนอหลักฐานตามแนววิชาการ....

2.

ในขณะที่หนังสือของสรรใจ-วิมลพรรณ และของสุพจน์เป็นศูนย์กลางของความสนใจกรณีสวรรคตในวงกว้างในช่วงกลางปี 2517 หนังสือกรณีสวรรคตที่ "ร้อน" เป็นที่ต้องการมากที่สุดในแวดวงนักกิจกรรมการเมืองกลับเป็นอีกเล่มหนึ่งที่น้อยคนนักจะเคยได้เห็นตัวจริง, อย่าว่าแต่อ่าน: *กงจักรปีศาจ*.

หนังสือมีสถานะเป็น "ตำนาน" ในหมู่ผู้สนใจการเมืองว่าเป็นงานที่เขียนโดยฝรั่ง ที่เปิดเผย "ความลับดำมืด" กรณีสวรรคตในหลวงอานันท์ฯ ชนิดที่หนังสือที่เขียนโดยคนไทยทำไม่ได้ จนกลายเป็นหนังสือ "ต้องห้าม" ผิดกฎหมาย ไม่สามารถมีไว้ในครอบครองได้ ซึ่งแน่นอนยิ่งทำให้เป็นที่ต้องการกันมากขึ้น! ในท่ามกลางภาวะที่กระแสสูงของหนังสือกรณีสวรรคตท่วมตลาดกรุงเทพฯ กลางปี 2517 นั้นเอง ก็มีข่าวลือแพร่สะพัดว่าได้มีผู้ถือโอกาสพิมพ์ *กงจักรปีศาจ* ฉบับภาษาไทยออกเผยแพร่อย่างลับๆ.

กงจักรปีศาจ ฉบับภาษาไทยที่ขายกัน "ใต้ดิน" ในปี 2517 ในราคาเล่มละ 25 บาทนี้ เป็นหนังสือขนาด 16 หน้ายก (5 นิ้วคูณ 7 นิ้วครึ่ง) หนา 622 หน้า ปกพิมพ์เป็นสีดำสนิททั้งหน้าหลัง กลางปกหน้ามีพระบรม

ฉายาลักษณ์ในหลวงอานันท์ฯ วัยเยาว์ในกรอบรูปไข่ บนสุดของปกหน้ามีข้อความพิมพ์เป็นตัวอักษรสีขาว 3 บรรทัดว่า

> บทวิเคราะห์กรณีสวรรคต
> ของในหลวงอานันท์ฯ
> ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙

ด้านล่างเป็นชื่อหนังสือ พิมพ์ด้วยอักษรสีแดง **กงจักรปีศาจ** ตามด้วยอีก 2 บรรทัดพิมพ์ด้วยตัวอักษรสีขาว

> Rayne Kruger เขียน
> ร.อ.ชลิต ชัยสิทธิเวช ร.น. แปล

ที่มุมล่างซ้ายของปกหลังมีข้อความพิมพ์เป็นตัวอักษรเล็กๆสีขาว 4 บรรทัดว่า

> **ชมรมนักศึกษาประวัติศาสตร์ จัดพิมพ์**
> พิมพ์ถูกต้องตามกฎหมาย โดยคัดจากสำนวนศาลแพ่ง
> คดีดำที่ ๗๒๓๖/๒๕๑๓ ระหว่างนายปรีดี พนมยงค์ โจทก์
> บริษัทสยามรัฐจำกัด ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช กับพวก จำเลย

สำหรับผู้ที่สนใจ: นเรศ นโรปกรณ์ ได้นำรูปถ่ายปกหน้าของหนังสือเล่มนี้พร้อมรูปประกอบภายในที่สำคัญที่สุดมาตีพิมพ์ พร้อมด้วยความเห็นที่เขาเองมีต่อหนังสือใน *ความเห็นแย้งคำพิพากษากรณีสวรรคต*

ผมกล่าวว่าหนังสือหนา 622 หน้า แต่ถ้าใครพลิกปกหน้าขึ้นมา จะพบกับหน้า 17 เป็นหน้าแรกสุด เห็นได้ชัดว่า 16 หน้าแรกของหนังสือ (คือ 1 ยก) ซึ่งควรจะมีชื่อโรงพิมพ์และปีพิมพ์ และคำนำหรือคำชี้แจงต่างๆถูกดึงออกไปหรือไม่ถูกใส่เข้ามา. มีผู้บอกผมในสมัยนั้นว่า เดิมทีเดียวผู้จัดพิมพ์ตั้งใจพิมพ์เพื่อออกวางขายตามแผงหนังสืออย่างเปิดเผยจริงๆ แต่เปลี่ยนใจ หลังจากผู้นำนักศึกษาคนหนึ่ง (ซึ่งเขาระบุชื่อ) ให้คำแนะนำคัดค้าน ทำนองว่าจะเป็นผลเสียต่อขบวนการนักศึกษาโดยส่วนรวม. จนบัดนี้ผมก็ยังไม่ทราบจริงๆว่า

ผู้จัดพิมพ์ที่ใช้ชื่อ "ชมรมนักศึกษาประวัติศาสตร์" นั้นคือใครและจะขอบคุณอย่างสูงหากใครสามารถบอกได้.

สำหรับข้อความที่ปรากฏอยู่บนปกหลัง *กงจักรปีศาจ* ฉบับภาษาไทยว่า "พิมพ์ถูกต้องตามกฎหมาย โดยคัดจากสำนวนศาลแพ่ง คดีดำที่ ๗๒๓๖/๒๕๑๓ ระหว่างนายปรีดี พนมยงค์ โจทก์ บริษัทสยามรัฐจำกัด ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช กับพวก จำเลย" นั้น ตามคำอธิบายของนเรศ นโปกรณ์ (*ความเห็นแย้งคำพิพากษากรณีสวรรคต*, หน้า 196) ปรีดี ได้ส่ง *กงจักรปีศาจ* ฉบับแปลนี้มาให้ศาลในฐานะหลักฐานประกอบการฟ้องร้องในคดีดังกล่าว ซึ่งเห็นได้ชัดว่าเป็นกลยุทธอันฉลาดของปรีดีที่พยายามทำให้หนังสือมีความชอบธรรมตามกฎหมาย และมีโอกาสจะถูกเผยแพร่แก่คนไทยที่หาต้นฉบับหรืออ่านภาษาอังกฤษไม่ได้ และก็เห็นได้ชัดว่าในตอนแรกผู้จัดพิมพ์เองคงตั้งใจจะใช้ "ความถูกกฎหมาย" นี้เป็นเกราะ แต่ในท้ายที่สุดเกิดเปลี่ยนใจ ซึ่งสะท้อนว่าหนังสือมีภาพลักษณ์ "ร้อนเกินจับต้อง" มากเพียงใดในขณะนั้น.

นเรศเล่าว่าในฐานะนักข่าว นสพ. *สยามรัฐ*ในช่วงที่กำลังถูกปรีดีฟ้องนั้นเอง ทำให้ได้อ่าน *กงจักรปีศาจ* ฉบับแปลตั้งแต่ปี 2513. ผมเองไม่เคยเห็นเอกสารดังกล่าวจนกระทั่งมีการพิมพ์เป็นเล่มในปี 2517 แต่เข้าใจว่า น่าจะเหมือนกับต้นฉบับหนังสือ "ต้องห้าม" เล่มอื่นๆสมัยก่อน 14 ตุลา ที่มีการโรเนียวออกแจกจ่ายกันอ่านตามกลุ่มกิจกรรมต่างๆ. โดยส่วนตัว ถ้าจำไม่ผิด ผมเคยเห็น *แลไปข้างหน้า* ของศรีบูรพา ฉบับโรเนียวที่ "กลุ่มยุวชนสยาม" ก่อน 14 ตุลา พอหลังเหตุการณ์นั้นไม่นานก็ถูกพิมพ์เป็นเล่ม ภาวะ "ต้องห้าม" ทำให้งานประเภทนี้มีพลังเพิ่มขึ้นอย่างมหาศาลราวกับว่าเป็นอะไรบางอย่างที่เข้าไปห่อหุ้มมันไว้ หากใครอ่าน *แลไปข้างหน้า* ในสมัยนี้คงยากจะรู้สึกถึงพลังที่ว่าได้ อาจจะรู้สึกว่าค่อนข้างเป็นงานที่จืดชืดเสียด้วยซ้ำ

เมื่อเร็วๆนี้ในระหว่างที่รวบรวมข้อมูลเตรียมเขียนบทความชิ้นนี้ ผมได้ไปพบ *กงจักรปีศาจ*ฉบับโรเนียวในห้องสมุดแห่งหนึ่งเข้าอย่างบังเอิญมาก. ลักษณะเป็นเอกสารโรเนียวบนกระดาษยาวขนาดกระดาษฟุลสแก๊ปหน้าเดียวจำนวน 235 หน้า โดยที่หน้า 1-3 หายไป ถูกเย็บใส่ปกแข็ง เจ้าหน้าที่ของห้องสมุดเขียนชื่อของเอกสารไว้ที่หน้าปกและในบัตรรายการว่า "พระชนม์ชีพและการเสด็จ

สวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล" โดย ลิขิต ฮุนตระกูล. ครั้งแรกผมนึกว่าเป็นหนังสือเกี่ยวกับกรณีสวรรคตที่ผมไม่เคยเห็นมาก่อน ต่อเมื่อได้นำมาเทียบกับ *กงจักรปีศาจ* ที่พิมพ์เป็นเล่มแล้ว จึงพบว่าคืองานชิ้นเดียวกัน. ตัวเอกสารโรเนียวนั้นน่าจะคือต้นฉบับก่อนพิมพ์เป็นเล่ม เพราะตอนท้ายสุดของเอกสารมีรายชื่อ "บุคคลสำคัญในเรื่องบางคน" อยู่ด้วยตรงตามต้นฉบับภาษาอังกฤษ ซึ่งในฉบับพิมพ์เป็นเล่มไม่มี. ส่วนชื่อบนปก ความจริงคือ ชื่อภาคที่ 2 ของหนังสือ. คุณลิขิต ฮุนตระกูล ที่กลายมาเป็น "ผู้เขียน" ตามบัตรรายการของห้องสมุดนั้นจะเป็นใคร ผมก็ไม่ทราบ. ทราบแต่ว่าเขาเคยเขียนหนังสืออย่างน้อยเล่มหนึ่ง (เพราะมีในห้องสมุด) ชื่อ *ประวัติการสัมพันธ์ระหว่างชนชาติไทยและชนชาติจีน แต่ยุคโบราณจนถึงสมัยชาติไทยได้มาตั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีแห่งประเทศไทย* ซึ่งดูจากภายนอกน่าสนใจทีเดียว เป็นหนังสือที่ใช้หลักฐานภาษาจีน (เข้าใจว่าพวกพงศาวดาร) ถูกตีพิมพ์เป็นภาษาไทยครั้งแรกในปี 2494 และถูกตีพิมพ์ซ้ำเรื่อยมาทั้งในภาษาไทย, จีนและอังกฤษ ฉบับพิมพ์หลังสุดที่ผมพบคือปี 2516. เหตุใด *กงจักรปีศาจ* ฉบับโรเนียวที่ว่าจึงมาอยู่ภายใต้ชื่อคุณลิขิต แทนที่จะเป็น Rayne Kruger หรือ เรือเอก ชลิต ชัยสิทธิเวช ผู้แปลตัวจริง ก็ไม่ทราบอีกเหมือนกัน. หลังจากพยายามค้นหาต้นตอจากบันทึกที่มีอยู่ของห้องสมุดตามที่ผมขอ, เจ้าหน้าที่ก็บอกไม่ได้ว่าทำไมเอกสารดังกล่าวจึงตกมาอยู่ในครอบครองของห้องสมุดและทำไมจึงอยู่ภายใต้ชื่อคุณลิขิต.

3.

หนังสือภาษาอังกฤษที่เป็นต้นฉบับของ *กงจักรปีศาจ* ชื่อ *The Devil's Discus* เขียนโดย Rayne Kruger พิมพ์ครั้งแรกและครั้งเดียวโดยสำนักพิมพ์ Cassell ลอนดอนเมื่อปี 2507 (1964) ผู้เขียนอธิบายความหมายของชื่อหนังสือด้วยการยกข้อความต่อไปนี้มาพิมพ์ไว้ในหน้าแรกสุด:

> To confuse truth with lies or good with evil is to mistake the Devil's lethal discus for the Buddha's lotus.
>
> *Siamese saying.*

แปลแบบตรงๆว่า "การสับสนความจริงกับความเท็จหรือความดีกับความเลวคือการหลงผิดเห็นกงจักรอันร้ายแรงของปีศาจเป็นดอกบัวของพระพุทธองค์ ภาษิตสยาม"

เรน ครูเกอร์ เป็นใคร? หนังสือไม่ได้แนะนำอะไรไว้ (บางทีอาจจะมีบอกอยู่ที่แจ๊กเก็ตหนังสือตามแบบฉบับก็ได้ แต่เล่มที่ผมใช้ แจ๊กเก็ตหายไปนานแล้ว) นอกจากบอกว่าเขาเขียนหนังสือมาแล้ว 7 เล่มก่อน *The Devil's Discus* เป็นนิยาย 6 เล่ม และสารคดี 1 เล่มชื่อ *Goodbye Dolly Gray: The Story of the Boer War* ซึ่งผมไม่เคยเห็นตัวจริง แต่เท่าที่สำรวจดูอย่างคร่าวๆทางอินเตอร์เน็ต ดูเหมือนจะเป็นหนังสือที่ประสบความสำเร็จพอควร เพราะได้รับการอ้างอิงถึงตามเว็บไซต์ที่เกี่ยวกับสงครามบัวร์แทบทุกแห่ง. อันที่จริงหนังสือเพิ่งได้รับการตีพิมพ์ซ้ำเมื่อปี 1997 นี้เอง ซึ่งถ้าพิจารณาว่าเป็นงานที่ถูกพิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี 1959 (คือ 38 ปีก่อนหน้านั้น) ก็ต้องนับว่าไม่เลวเลย ผมยังเห็นการอ้างถึงฉบับพิมพ์ปี 1983 ด้วย.

สรุปแล้วครูเกอร์น่าจะจัดได้ว่าเป็นนักเขียนที่ประสบความสำเร็จระดับปานกลาง ก่อนมาเขียน *The Devil's Discus*. เรารู้จากนามสกุลเขาด้วยว่าเขาเป็นเชื้อสายชาวผิวขาวในอาฟริกาใต้ที่เรียกว่า อาฟริคาน (Afrikaners) หรือบัวร์ (Boers) คือพวกที่สืบเชื้อสายมาจากชาวดัทช์ที่ไปตั้งรกรากที่นั่นตั้งแต่ศตวรรษที่ 17. สงครามบัวร์ที่เขาเขียนถึงคือสงครามในปี 1899-1903 ระหว่างพวกนี้กับอังกฤษซึ่งไปตั้งถิ่นฐานและอาณานิคมทีหลัง แย่งยึดพื้นที่เดิมของพวกบัวร์. ชื่อของหนังสือมาจากเพลงที่ทหารอังกฤษร้องขณะออกเดินทางจากอังกฤษไปเมืองเคปทาวน์ อาฟริกาใต้ เพื่อ "สู้กับพวกบัวร์". ข้อมูลจากเว็บไซต์แห่งหนึ่งบอกว่า เรน ครูเกอร์เองเกิดในอาฟริกาใต้และสามารถไล่เรียงบรรพบุรุษของตนไปเชื่อมโยงกับตระกูลครูเกอร์ที่มีชื่อเสียง (ผู้นำอาฟริคานในสงครามบัวร์ชื่อ พอล ครูเกอร์) เหตุใดนักเขียนที่ไม่มีความเกี่ยวข้องกับเอเชีย (อย่าว่าแต่กับประเทศไทย) ก่อนหน้านั้นเลยอย่างครูเกอร์ จึงมาเขียนถึงกรณีสวรรคต 10 กว่าปีหลังจากเหตุการณ์? น่าเสียดายและน่าแปลกใจที่ครูเกอร์ไม่ได้อธิบายไว้เลยในคำนำของ *The Devil's Discus*.

ความเป็นคนที่ราวกับ "ไม่มีหัวนอนปลายเท้า" แต่จู่ๆมาเขียนเรื่อง

กรณีสวรรคตนี้เอง เป็นประเด็นที่ถูกหยิบฉวยเอามาโจมตีอย่างทันควันเมื่อหนังสือออกวางตลาดครั้งแรกในปี 2507 โดยสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ซึ่งขณะนั้นยังเป็นพวกนิยมเจ้า (royalist). ในบทวิจารณ์ที่ตีพิมพ์ใน *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* ที่เขาเป็นบรรณาธิการ (ปีที่ 2 ฉบับที่ 1, มิถุนายน 2517) สุลักษณ์ได้ประณาม *The Devil's Discus* อย่างรุนแรง. บทวิจารณ์ของสุลักษณ์นี้ต้องนับว่าเป็นบทวิจารณ์ที่แย่ ไม่ใช่เพราะผู้วิจารณ์ไม่เห็นด้วยกับผู้เขียนซึ่งเป็นเรื่องธรรมดา แต่เพราะผู้วิจารณ์เอาแต่โจมตี กระแนะกระแหนเสียดสีผู้เขียนและหนังสือแทนที่จะโต้แย้งประเด็นที่ผู้เขียนเสนอด้วยข้อมูลหรือการตีความที่ผู้วิจารณ์เห็นว่าถูกต้อง. เช่น สุลักษณ์เห็นว่าทฤษฎีของครูเกอร์ที่ว่าในหลวงอานันท์ฯ ปลงพระชนม์พระองค์เองผิด แต่ก็ไม่ได้บอกว่าผิดยังไง หรืออะไรคือคำอธิบายที่ถูกต้องของการสวรรคต ด้วยเหตุผลอะไร. ขอยกตัวอย่างบางตอนมาให้ดูดังนี้:

> หนังสือนี้ว่าด้วยกรณีสวรรคต สำนักพิมพ์คัสเซลส่งมาทางเมล์อากาศเพื่อขอให้วิจารณ์ โดยที่ข้าพเจ้าได้วิจารณ์หนังสืออื่นไปก่อนแล้ว จึงคิดว่าจะขอให้ผู้อื่นไปวิจารณ์หนังสือนี้ แต่ครั้นเมื่ออ่านจบลง กลับเห็นว่าต้องแสดงเอง
>
> ....ผู้เขียนเรียกตนเองว่าอังกฤษ (ใช้คำ English ไม่ใช่ British) ทั้งๆที่ชื่อแลชาติกำเนิดก็บ่งอยู่ชัดแล้วว่าเป็นบัวร์มาจากอาฟริกาใต้ ในรายการที่ลงชื่อหนังสือที่เขาแต่งนั้น ปรากฏว่ามีสารคดีเรื่องเดียวซึ่งเกี่ยวกับสงครามบัวร์อันเป็นต้นกำพืดของเขา นอกกระนั้นอีกหกเล่มล้วนเป็นนวนิยายทั้งสิ้น แสดงว่าเขาถนัดนวนิยายมากกว่าเรื่องจริง....
>
> ...นอกจากนั้น ผู้เขียนยังโจมตีวิธีพิจารณาคดีของศาลไทย ตลอดจนกฎหมายไทย โดยใช้ระดับมาตรฐานศาลแลกฎหมายอังกฤษ ถึงแม้ข้าพเจ้าจะเป็นเนติบัณฑิตอังกฤษและนิยมยกย่องกฎหมายอังกฤษ ก็เห็นว่าระบบอังกฤษเหมาะสมแก่บางประเทศเท่านั้น หาเหมาะแก่ประเทศนี้ไม่ การที่ผู้เขียนทำท่าว่าเข้าใจเราแต่แรกนั้น ก็เพื่อซ่อนความรู้สึกไว้ เพื่อหักล้างหลักอธิปไตยหนึ่งในสามของเรานั่นเอง "ปมเขื่อง" ของฝรั่งลูกผสมที่เร้นอยู่แต่แรกก็ฉายแสงแสดงความเลวทรามมาตอนนี้เอง...
>
> ....ในคำนำเองเขาก็บอกว่าเขาเข้ามากรุงเทพฯ เขาไปโลซาน เพื่อหาเอกสารหลักฐาน แต่เหตุไฉนเขาจึงปิดเสียสนิทว่าเขาไปสัมภาษณ์นายปรีดีที่เมืองจีนด้วยเล่า หนังสืออย่างนี้จะพิมพ์ได้สักกี่พันเล่ม ลำพังผู้เขียนชนิดไม่มีหัวนอนปลายเท้าอย่างนี้จะได้ค่าลิขสิทธิ์คุ้มที่ลงทุนไปละหรือ ที่ข้าพเจ้าอยากจะตั้งกระทู้ถามบ้างก็คือ ใครออกทุนให้ผู้เขียนสืบสาวราวเรื่องทั้งหมดนี้ เพื่อให้เสื่อมเสียถึงชาติและพระราชวงศ์
>
> ....แม้เพียงเท่านี้ ผู้เขียนคนนี้ก็จับจิตใจไทยเราผิดไปเสียแล้ว นับประสาอะไรจะไปพยายามพิสูจน์กรณีสวรรคตอันลึกลับซับซ้อน เว้นไว้แต่จะมีใครสนับสนุนออกทุนรอนให้แต่งเรื่องอิงพงศาวดารไปในรูปนั้น

ลักษณะไม่ใช้เหตุผล (irrationalism) ของบทวิจารณ์ของสุลักษณ์เป็นแบบฉบับ (typical) ของท่าทีของพวกนิยมเจ้าในสมัยนั้นเมื่อพูดถึงปัญหาปรีดีและกรณีสวรรคต. (เพียงการวิจารณ์ศาลและระบบกฎหมายไทยก็ถูกถือเป็นการพยายาม "หักล้างหลักอธิปไตยหนึ่งในสามของเรา"!) ปฏิกิริยาต่อ *The Devil's Discus* ของสุลักษณ์ยังสะท้อนให้เห็นถึงปรากฏการณ์อย่างหนึ่งที่ในความเห็นของผม มีความสำคัญอย่างมากในการเข้าใจประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ (ตั้งแต่กรณี "สมุดปกเหลือง" 2476 เป็นต้นมา) กล่าวคือในสังคมไทยนั้น royalism กับ anticommunism เป็นสิ่งที่ควบคู่กันอย่างใกล้ชิด. ในบทความที่ตีพิมพ์ใน *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* ฉบับต่อมา (ปีที่ 2 ฉบับที่ 2, ตุลาคม 2507) เพื่อขยายความต่อจากบทวิจารณ์ของเขา, สุลักษณ์กล่าวว่า "จะเป็นเผอิญหรืออย่างไรก็ตาม พอหนังสือนั้น (*The Devil's Discus*) ออกไม่ทันไร คอมมูนิสต์ก็มีบทบาทใหญ่อย่างน่าสะพรึงกลัว"!

4.

ผู้แปล *กงจักรปีศาจ* เป็นภาษาไทยคือเรือเอกชลิต ชัยสิทธิเวช พี่ชายของเรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวช. ดังที่ทราบกันทั่วไป, เรือเอกวัชรชัยซึ่งเป็นเลขานุการของปรีดี พนมยงค์ สมัยเป็นนายกรัฐมนตรี คือผู้ที่พวกนิยมเจ้ากล่าวหาว่าเป็น "มือปืน" ลอบปลงพระชนม์. เรือเอกชลิตเองมีประวัติอย่างไร? ยังมีชีวิตอยู่หรือไม่? (วัชรชัยถึงแก่กรรมในปี 2538) ผมไม่ทราบ. เขาได้มาเป็นผู้แปล *กงจักรปีศาจ* อย่างไร? เมื่อใด? (เมื่อฉบับภาษาอังกฤษออกจำหน่ายครั้งแรก หรือเมื่อปรีดีจะฟ้องคึกฤทธิ์?) ใช้เวลาในการแปลนานแค่ไหน? ไม่มีการชี้แจงไว้

ทั้งในฉบับพิมพ์และฉบับโรเนียวที่มีอยู่.

ในแง่สำนวนแปลภาษาไทย *ในส่วนที่แปลได้ถูก* นับว่าเรือเอกชลิตมีสำนวนแปลที่ดีทีเดียว. แต่ปัญหาคือ จากการตรวจสอบกับฉบับภาษาอังกฤษอย่างคร่าวๆ ผมพบว่าเขาแปลผิดความหมายหลายแห่ง เรียกได้ว่าเกือบจะทุกหน้าที่ผมลองสุ่มเปิดเปรียบเทียบกันดู จะมีบางประโยคที่แปลผิด. ส่วนใหญ่ของความผิดพลาดเหล่านี้ ดูเหมือนจะไม่ทำให้สาระของหนังสือผิดเพี้ยนไปโดยสำคัญอะไร. อย่างไรก็ตาม, ความผิดพลาดบางแห่งก็ทำให้รายละเอียดที่สำคัญบางประเด็นเสียไป จะขอยกตัวอย่างมาให้ดูดังนี้:

ในหน้า 71 ของฉบับภาษาอังกฤษ ครูเกอร์เล่าว่า ที่ท่าอากาศยานสวิตเซอร์แลนด์ ก่อนจะทรงโดยสารเครื่องบินที่จะนำพระองค์กลับไทย ในหลวงอานันท์ฯ ทรงแอบหลบไปโทรศัพท์ถึง "a student friend" (พระสหายนักเรียนผู้หนึ่ง) "With journalists swarming about he had time but to say *au revoir*. He told no one of the call." ซึ่งชลิตแปลว่า "พระองค์ทรงมีเวลาที่จะรับสั่งกับบรรดานักหนังสือพิมพ์ซึ่งมาห้อมล้อมพระองค์อยู่ว่า 'ลาก่อน' แต่พระองค์มิได้ทรงรับสั่งถึงเรื่องที่ได้ทรงโทรศัพท์กับใคร" แต่ความจริงควรจะแปลว่า "ด้วยเหตุที่มีนักหนังสือพิมพ์คอยห้อมล้อมเต็มไปหมด, พระองค์จึงทรงมีเวลารับสั่งต่อพระสหายผู้นั้นเพียงว่า 'ลาก่อน' พระองค์มิได้ทรงบอกใครถึงเรื่องที่ได้ทรงโทรศัพท์นั้น" (ในหน้าเดียวกันนั้น ยังมีประโยคที่แปลผิดอีกหลายประโยค)

ในหน้า 110 ของฉบับภาษาอังกฤษ ครูเกอร์เขียนว่า "Rejection of the accident theory could scarcely have been more embarrassing to Pridi and the authorities who had set so much store by it in trying to hush up the whole affair." ซึ่ง ชลิต แปลว่า "การไม่ยอมรับทฤษฎีอุบัติเหตุของคณะกรรมการฯทำให้นายปรีดีซึ่งเห็นความสำคัญอย่างมากในเรื่องนี้ มีความรู้สึกอึดอัด และเจ้าหน้าที่ได้พยายามที่จะทำให้เรื่องนี้ทั้งหมดให้เงียบหายไป." แต่ที่ถูกควรจะแปลว่า "การปฏิเสธทฤษฎีอุบัติเหตุของคณะกรรมการฯสร้างความอับอายอย่างใหญ่หลวงให้กับทั้งนายปรีดีและทางการที่หวังอย่างมากจะอาศัยทฤษฎีนี้มาทำให้เรื่องทั้งหมดเงียบหายไป"

ในหน้า 166 ของฉบับภาษาอังกฤษ ครูเกอร์เล่าคำให้การในฐานะพยานโจทก์ของสมเด็จพระราชชนนี "She recalled a private audience Pridi had of the King after dinner on 7 June.... Ananda told her that under the constitution he had the power of appointment [of the Regency Council]. She confirmed the Buddhist tutor's reporting to her Pridi's threat after this audience that he would not support the throne again." ในฉบับแปล "สมเด็จพระราชชนนีทรงให้การว่า.... ปรีดีเข้ามาเฝ้าในหลวงอานันท์ฯ เป็นการส่วนพระองค์ในวันที่ 7 มิถุนายน.... ในหลวงอานันท์ฯ ได้ทูลพระองค์ว่าภายใต้รัฐธรรมนูญพระองค์ทรงมีพระราชอำนาจที่จะทรงแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการ นายปรีดีได้ขู่ภายหลังการเข้าเฝ้านี้ว่าเขาจะไม่สนับสนุนพระราชวงศ์อีก" ข้อความที่ว่า "She confirmed the Buddhist tutor's reporting to her" หายไปไม่มีการแปล (อาจเป็นเพราะปัญหาการพิมพ์ก็เป็นได้) ซึ่งอาจทำให้เข้าใจผิดได้ว่าในหลวงอานันท์ฯ ทรงเล่าเรื่อง "การขู่" ของปรีดีให้สมเด็จพระราชชนนีฟังด้วยพระองค์เอง แต่ความจริงสมเด็จฯ ทรงได้ยินเรื่องนี้จากปากของ "the Buddhist tutor" (อนุศาสนาจารย์ คือนายวงศ์ เชาวนะกวี ผู้ถวายอักษรไทย)

ฯลฯ....ฯลฯ....ฯลฯ

ความผิดพลาดของการแปลเหล่านี้แม้จะทำให้รายละเอียดหลายอย่างสูญไปอย่างน่าเสียดาย แต่ก็ไม่ได้กระทบกระเทือนถึง "ภาพใหญ่" ที่สำคัญที่สุดของหนังสือ คือการตอบคำถามว่า "ใครปลงพระชนม์ในหลวงอานันท์ฯ?" ไม่มีใครที่ได้อ่าน *กงจักรปีศาจ* ฉบับภาษาไทย ที่แปลได้ไม่สู้จะสมบูรณ์นี้แล้วจะไม่รู้ว่าเรย์น ครูเกอร์มีคำตอบต่อปัญหานี้ว่าอย่างไร

5.

แม้ผู้ที่ไม่เคยได้เห็นหรืออ่าน *กงจักรปีศาจ* เลย ไม่ว่าจะเป็นฉบับจริงหรือฉบับแปล แต่หากสนใจติดตามกรณีสวรรคตอย่างใกล้ชิดจริงๆ ก็ต้องทราบว่าเรย์น ครูเกอร์ เสนอว่าในหลวงอานันท์ฯทรงปลงพระชนม์พระองค์เอง. นักเขียนนิยม

เจ้าบางคนเป็นผู้เล่าเรื่องนี้ให้ฟังเองด้วยซ้ำ. ในหนังสือ *กรณีสวรรคต 9 มิถุนายน 2489* ของพวกเขา, สรรใจ แสงวิเชียร และวิมลพรรณ ปีตธวัชชัย ได้อุทิศย่อหน้าขนาดยาวให้กับ *กงจักรปีศาจ* ดังนี้:

> ในแนวทางที่ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคับแค้นพระทัยเกี่ยวกับความรักนั้น ปรากฏว่ามีการปล่อยข่าวลือมาตั้งแต่หลังสวรรคตใหม่ๆ....
>
> ข่าวลือเรื่องนี้ได้แพร่หลายออกไปอีก เมื่อฝรั่งนายหนึ่งนำเรื่องกรณีสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลไปแต่งขึ้นเป็นหนังสือภาษาอังกฤษชื่อว่า *The Devil's Discus* ไม่ปรากฏว่านาย Rayne Kruger ได้รับรายละเอียดในข้อเท็จจริงเกี่ยวกับกรณีสวรรคตไปจากผู้ใด แต่เป็นที่น่าสังเกตว่ามีความสนใจในเรื่องนี้เกินกว่าที่ฝรั่งซึ่งอาจจะเคยเพียงผ่านเมืองไทยเป็นระยะสั้นๆ นาย Rayne Kruger เขียนว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรักใคร่อยู่กับสาวชาวสวิส และจะถูกบังคับให้ทรงเศกสมรสกับเจ้านายไทยจึงปลงพระชนม์เอง นาย Kruger เขียนข้อความเหล่านั้นดูน่าเชื่อ เพราะมีรูปผู้หญิงให้ดูด้วย ทั้งยังได้อ้างว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเผาจดหมายก่อนวันสวรรคต ซึ่งความข้อนี้แม้แต่จำเลยในคดีสวรรคตที่นาย Kruger เขียนเรื่องราวต่างๆให้เป็นประโยชน์แก่เขาก็ยังให้การยืนยันกับศาลกลางเมืองว่าไม่รู้เรื่อง แสดงให้เห็นว่านายฝรั่งคนนี้ปั้นเรื่องและบิดเบือนข้อเท็จจริงโดยตั้งใจ นอกจากนี้ นาย Kruger ยังตั้งสมมุติฐานเอาเองว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงยิงพระองค์ขณะประทับนั่ง อ้างด้วยว่าหมอนไม่ทะลุ ทั้งนี้เพื่อแก้ข้อขัดเขินในตำแหน่งของบาดแผลซึ่งยากที่จะเกิดขึ้นได้ถ้าบรรทม แต่ข้อเท็จจริงปรากฏว่าหมอนทะลุ ที่นอนก็มีรอยกระสุนที่ตำแหน่งตรงกับพระเศียรในท่าบรรทม นอกจากนี้ นาย Kruger ยังได้พยายามอ้างหลักจิตวิทยา.... และได้เขียนเป็นเชิงจิตวิทยาวิเคราะห์ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเติบโตในต่างประเทศจึงปรับพระองค์เข้ากับสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยได้ยาก จึงทำให้มีโอกาสปลงพระชนม์เองมากขึ้น นับเป็นวิธีการอีกอย่างหนึ่งที่ฝรั่งพยายามจะหลอกคนไทย มีคนไทยเป็นจำนวนมากที่เติบโตในต่างประเทศ แต่ก็สามารถปรับตัวให้อยู่ในประเทศไทยได้เป็นอย่างดี ยิ่งถ้าเป็นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้ว ก็ยิ่งจะแน่ใจได้ว่า พระองค์ท่านจะต้องได้รับการอบรมเลี้ยงดูอย่างเจ้านายไทย.... ข้อเขียนของนาย Rayne Kruger ในหนังสือเรื่อง *The Devil's Discus* ทั้งหมดมีเจตนาที่จะก่อให้เกิดความเข้าใจผิดและบิดเบือนข้อเท็จจริงอย่างน่าละอายที่สุด จึงเป็นที่น่าสลดใจว่าสิ่งตีพิมพ์โกหกชิ้นนี้ได้กลายเป็นที่เชื่อถือของคนไทยบางหมู่บางเหล่า โดยเฉพาะนักเรียนไทยในต่างประเทศที่ยกย่องเชิดชูชาวต่างชาติและเห็นว่าเมื่อเป็นฝรั่งแล้วทำอะไรก็ถูกหมด หลักฐานและข้อเท็จจริงอื่นๆไม่ต้องคำนึงถึง
>
> ข่าวลือท่านองที่ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีเรื่องขัดเคืองกับพระราชชนนีนั้นมีการปล่อยข่าวลือไปหลายกระแส นับตั้งแต่ทรงขัดเคืองกันด้วยเรื่องธรรมดาจนกระทั่งถึงเรื่องที่เสื่อมเสียพระเกียรติยศของพระองค์สมเด็จพระราชชนนี ข่าวลือดังกล่าวนี้เป็นสิ่งอัปยศอดสูสำหรับคนไทยและแสดงให้เห็นถึงความเสื่อมทรามทางสภาพจิตของคนที่ปล่อยข่าวลืออย่างเห็นได้ชัด และที่น่าละอายที่สุดก็คือ ข่าวลือนี้ออกมาจากสถาบันการศึกษาอันทรงเกียรติแห่งหนึ่งในประเทศไทย

ค่อนข้างจะแน่นอนว่า ประโยคสุดท้าย สรรใจและวิมลพรรณตั้งใจจะหมายถึงมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งผมอ่านแล้วก็อดขันไม่ได้ ที่ด้านหนึ่งพวกนิยมเจ้าอย่างทั้งคู่มีอคติต้องการจะประณามมหาวิทยาลัยที่ปรีดีตั้ง แต่อีกด้านหนึ่งก็ไม่กล้าระบุชื่อออกมาตรงๆ. ที่น่าขันยิ่งขึ้นไปอีกก็คือ ท้ายประโยคนี้มีเครื่องหมายดอกจันทน์ (*) ใส่ไว้ด้วย และมีข้อความเป็นเชิงอรรถของเครื่องหมายดอกจันทน์ว่า "บันทึกการสอบสวนของตำรวจ" น่าสงสัยว่า จะเป็นการเติมเข้ามาทีหลัง เพราะเชิงอรรถอื่นๆในหนังสือเป็นตัวเลข 1, 2, 3... เรียงลำดับกันไป ชะรอยว่าสรรใจ และวิมลพรรณ หลังจากพิมพ์ปรู๊ฟหนังสือไปแล้วเกิดเกร็งขึ้นว่า แม้จะไม่ระบุชื่อธรรมศาสตร์แล้วก็ตามอาจจะถูกหาว่าด่าธรรมศาสตร์โดยไม่มีหลักฐาน จึงใส่เข้ามาให้ดูน่าเชื่อถือ แต่กลับชวนขันมากกว่า เพราะการอ้าง "บันทึกการสอบสวนของตำรวจ" นี้ เลื่อนลอยจนหาค่าอะไรไม่ได้. (ขอให้ผู้อ่านกลับไปดูบทวิจารณ์ของนักวิชาการรุ่นใหม่ 2 คนที่ผมยกมาในตอนแรก ซึ่งแสดงความชื่นชมหนังสือของสรรใจและวิมลพรรณ โดยเฉพาะในประเด็นที่ "มีเชิงอรรถ...ตามลักษณะวิชาการน่าเชื่อถือ"!)

ที่ชวนขันในลักษณะ ironic อีกอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับ *กงจักร*

ปีศาจ ก็คือ ในขณะที่หนังสือเป็นของ "ต้องห้าม" เพราะความที่ถูกกล่าวหาว่าทำความเสียหายให้พระราชวงศ์ พวกนิยมเจ้าอย่างสรรใจและวิมลพรรณกลับเป็นฝ่ายนำมาเล่าให้คนอ่านทั่วไปที่ไม่มีโอกาสได้รู้จักหนังสือเพราะความต้องห้ามนั้น ว่าสาระสำคัญของหนังสือคืออะไร!

อันที่จริง สรรใจและวิมลพรรณยังได้เปิดเผยเนื้อหาสำคัญของ *กงจักรปีศาจ* อีกประเด็นหนึ่ง ดังนี้:

> นาย Kruger ได้บรรยายชักนำให้ผู้อ่านหนังสือ *The Devil's Discus* เข้าใจในทำนองนี้ [อุบัติเหตุปืนลั่นโดยผู้อื่น] เช่นเดียวกัน ด้วยพยายามเขียนในทำนองว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระอนุชาเล่นปืนกันเป็นประจำ ถึงแม้ในท้ายบทของตอนนั้นจะให้ความเห็นว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลไม่ได้สวรรคตเพราะอุบัติเหตุโดยสมเด็จพระอนุชาก็ตาม แต่ก็แสดงเจตนาให้เห็นว่า หนังสือเล่มนี้พยายามสอดใส่ความเท็จเพื่อให้อ่านเข้าใจไขว้เขว

ในแง่นี้ต้องนับว่า สุลักษณ์ ศิวรักษ์, ในบทวิจารณ์ประณาม *กงจักรปีศาจ* ที่กล่าวถึงก่อนหน้านี้ ฉลาดกว่า คือหลีกเลี่ยงไม่ยอมเปิดเผยว่าครูเกอร์เขียนพาดพิงถึงใคร: "เขายกตัวอย่างใครต่อใครอย่างเหลือเชื่อ อย่างขาดสัมมาคารวะอย่างแสดงความทรามในใจของเขาออกมาให้ปรากฏ ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะสรุปว่าไม่มีใครลอบปลงพระชนม์ดอก และก็ไม่ใช่คดีอุบัติเหตุ หากเป็นการปลงพระชนม์ชีพเอง เขาสร้างนวนิยายขึ้นจนพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 8 ทรงมีคู่รักชาวสวิส จนจะทรงถูก 'คลุมถุงชน' กับเจ้านายฝ่ายในที่สูงศักดิ์ในนี้ ฯลฯ" (โปรดสังเกตเครื่องหมาย "ฯลฯ" แปลได้ว่าจะไม่ยอมเล่ามากไปกว่านี้)

อาจกล่าวได้ว่า แม้แต่ในปี 2517 ที่มีผู้พิมพ์ฉบับแปลออกมาแต่ไม่กล้าวางขายโดยเปิดเผย *กงจักรปีศาจ* ก็ไม่ใช่หนังสือที่บรรจุ "ความลับดำมืด" ของกรณีสวรรคตที่น่าตื่นใจอย่างแท้จริง ทฤษฎี "อุบัติเหตุโดยสมเด็จพระอนุชา" นั้น ในหนังสือที่ โปรเจ้า-แอนตี้ปรีดี อย่างเต็มที่ของสรรใจและวิมลพรรณเองก็มีการนำมาอภิปรายอย่างตรงไปตรงมาไม่น้อยกว่าครูเกอร์ (ดูหน้า 161-162, 176-180) ถึงกระนั้น สำหรับผู้สนใจกรณีสวรรคตอย่างจริงจัง *กงจักรปีศาจ*

ยังเป็นหนังสือที่จำเป็นต้องอ่าน (required reading) โดยเฉพาะในประเด็น "คู่รักสาวชาวสวิส" และทฤษฎีปลงพระชนม์เองที่เชื่อมโยงกัน ซึ่งนับเป็นส่วนที่ "ใหม่" (original) ที่สุดของหนังสือ ยิ่งในปัจจุบันที่ประเด็นแบบนี้ไม่อาจนับเป็นเรื่องที่เข้าใจไม่ได้อีกต่อไป แม้ว่าอันที่จริงส่วนที่ original ที่สุดของหนังสือนี้ ก็เป็นส่วนที่อ่อนที่สุดและน่าเชื่อถือน้อยที่สุดด้วย

ส่วนที่สาม:

6 ตุลา

เราสู้: เพลงพระราชนิพนธ์การเมือง กับการเมืองปี 2518–2519

ปี 2518-19 ฝ่ายขวาที่ได้รับการจัดตั้งสนับสนุนจากกลไกและชนชั้นนำของรัฐได้ทำการเคลื่อนไหวต่อต้านโจมตีขบวนการนักศึกษาและพันธมิตรฝ่ายซ้ายด้วยรูปแบบต่างๆอย่างหนัก นับแต่การจัดตั้งอบรมมวลชน (ลูกเสือชาวบ้าน, นวพล), ใช้สื่อ เช่น หนังสือพิมพ์บางฉบับ (*ดาวสยาม, บ้านเมือง*) และเครือข่ายสถานีวิทยุของทหาร (ที่เรียกตัวเองว่า "ชมรมวิทยุเสรี" นำโดยสถานีวิทยุยานเกราะ), จัดชุมนุมของตัวเองหรือก่อกวนการชุมนุมของนักศึกษา, ไปจนถึงใช้อาวุธทำร้ายโดยตรง (ฆ่าอินถา ศรีบุญเรืองและผู้ปฏิบัติงานชาวนาอื่นๆ, ฆ่าอมเรศ ไชยสะอาด ผู้นำนักศึกษามหิดล และบุญสนอง บุญโยทยาน อาจารย์ธรรมศาสตร์เลขาธิการพรรคสังคมนิยม, ปาระเบิดใส่การเดินขบวนต่อต้านฐานทัพอเมริกัน และการชุมนุมต่อต้านการกลับมาของประภาส จารุเสถียร ทำให้มีผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บจำนวนมาก)

อย่างไรก็ตาม เฉพาะในส่วนการโฆษณานั้น อาจกล่าวได้ว่าขบวนการนักศึกษาและพันธมิตรฝ่ายซ้ายเองเป็นฝ่ายริเริ่มและเหนือกว่าในด้านสิ่งตีพิมพ์ประเภทหนังสือเล่ม (เรียกว่าเป็น "ยุคทองของพ็อกเก็ตบุ๊ค"), งานเขียน (กวีนิพนธ์, เรื่องสั้น), ภาพเขียนและการ์ตูนการเมือง (แนวร่วมศิลปิน, ชัย ราชวัตร) และการจัดนิทรรศการและการแสดงต่างๆ (บรรดากลุ่มละครและ "วงดนตรีเพื่อชีวิต") "สงครามวัฒนธรรม" ระหว่างทั้งสองฝ่ายจึงเป็นไปอย่างดุเดือด

ในด้านเพลง เราได้เห็นการต่อสู้ระหว่าง "เพลงเพื่อชีวิต" ของฝ่ายซ้ายกับ "เพลงปลุกใจ" ของฝ่ายขวา เป็นที่น่าสังเกตว่าเนื้อหาและท่วงทำนองของเพลงเพื่อชีวิต, ซึ่งโดยรวมแล้วมีความหลากหลายกว่าเพลงปลุกใจมาก, พัฒนาไปในทาง "สู้รบ" รับใช้การชุมนุมเคลื่อนไหวทางการเมืองมากขึ้น ถ้าผมจำไม่ผิดเพลงที่ได้รับความนิยมมากที่สุด ในระหว่างการชุมนุมของนักศึกษาในช่วงปี 2519 คือ โคมฉาย, บ้านเกิดเมืองนอน และวีรชนปฏิวัติ ซึ่งล้วนสะท้อนให้เห็นความเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ที่ว่านี้ "โคมฉาย" ซึ่งเป็นเพลงเดียวในสามเพลงนี้ที่แต่งโดยนักศึกษา เป็นการสดุดีการต่อสู้ด้วยอาวุธในชนบทโดยตรง ("ข้ามเขาลำธารฟันฝ่าศัตรู กระชับปืนชูสู้เพื่อโลกใหม่ กองทัพประชาแกร่งกล้าเกรียงไกร ชูธงนำชัยมาให้มวลชน...") ส่วนอีกสองเพลงจัดเป็น "เพลงปฏิวัติ" มากกว่า "เพลงเพื่อชีวิต" ในความหมายเดิม เพราะเป็นเพลงที่เอามาจาก "ในป่า" คือจากการออกอากาศของสถานีวิทยุเสียงประชาชนแห่งประเทศไทย สถานีวิทยุคลื่นสั้นของ พคท. ("บ้านเกิดเมืองนอน" แต่งโดยผู้ปฏิบัติงานพรรคเขตภูพาน ส่วน "วีรชนปฏิวัติ" แต่งโดยจิตร ภูมิศักดิ์สมัยอยู่ในคุก)

ในหมู่ฝ่ายขวา เพลงปลุกใจที่ได้รับความนิยมมากที่สุดอาจกล่าวได้ว่ามี 3 เพลงเช่นกัน "ทหารพระนเรศวร" เป็นเพลงที่พรรคชาติไทยซึ่งเป็นหัวหอกของฝ่ายขวาในวงรัฐบาลนำท่อนหนึ่งมาใช้เป็นคำขวัญในการหาเสียง ("เปรี้ยงๆ ดังเสียงฟ้าฟาด โครมๆพินาศพังสลอน เปรี้ยงๆลูกปืนกระเด็นกระดอน โครมๆ ตัสกรกระเด็นไกล *ถ้าสิ้นชาติสิ้นแผ่นดินสิ้นกษัตริย์ เห็นสุดจะยืนหยัดอยู่ได้...*") แต่ที่ได้รับความนิยมสูงสุดน่าจะเป็น "หนักแผ่นดิน" ซึ่งสมัยหนึ่งวงดนตรีกรรมาชนของนักศึกษาถึงกับเคยนำมาร้อง เพื่อโจมตีพวกฝ่ายขวาเอง เพราะเนื้อเพลงส่วนใหญ่สามารถ "ไปกันได้" กับการแอนตี้จักรวรรดินิยมต่างชาติของขบวนการนักศึกษา! ("คนใดใช้ชื่อไทยอยู่ กายก็ดูเหมือนไทยด้วยกัน... คนใดเห็นไทยเป็นทาส ดูถูกชาติเชื้อชนถิ่นไทย แต่ยังเฝ้าทำกินกอบโกยสินไทยไป เหยียดคนไทยเช่นทาสของมัน หนักแผ่นดิน หนักแผ่นดิน คนเช่นนี้เป็นคนหนักแผ่นดิน...")

อีกหนึ่งในสามเพลงปลุกใจยอดนิยมของฝ่ายขวาคือเพลงพระราชนิพนธ์

"เราสู้" ซึ่งเริ่มถูกนำออกเผยแพร่ในช่วงครึ่งแรกของปี 2519 ในความทรงจำของผม การปรากฏตัวของเพลงนี้ในฐานะหนึ่งในเพลงที่ฝ่ายขวาใช้ต่อสู้กับขบวนการนักศึกษาเป็นเรื่องที่ชวนให้แปลกใจไม่น้อยในสมัยนั้น โดยเฉพาะการที่เนื้อเพลงดูเหมือนจะโจมตีต่อต้านขบวนการนักศึกษาโดยตรง จำได้ว่าไม่มีใครทราบหรืออธิบายได้ว่าเหตุใดเพลงพระราชนิพนธ์จึงกลายมามีบทบาทเช่นนั้น ผมเองเก็บเอาความไม่รู้นี้ไว้กับตัวมากว่าสองทศวรรษจนเมื่อไม่นานมานี้จึงได้ลงมือค้นคว้าและพบข้อมูลที่น่าสนใจหลายอย่างเกี่ยวกับเพลงนี้ หนึ่งในข้อมูลที่พบก็คือ แม้จนปัจจุบันทางราชการเองก็ไม่รู้หรือรู้ผิดๆเกี่ยวกับความเป็นมาที่แท้จริงของเพลง "เราสู้"

เพลงพระราชนิพนธ์: ภาพรวม

"เพลงพระราชนิพนธ์" ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นสิ่งที่คนไทยทุกคนรู้จักคุ้นเคยเป็นอย่างดี ในระหว่างงานเฉลิมฉลองการครองราชสมบัติครบ 50 ปี เมื่อ พ.ศ. 2539 และพระชนมายุ 72 พรรษา เมื่อ พ.ศ. 2542 กิจกรรมอย่างหนึ่งที่ทั้งภาครัฐและเอกชนจัดขึ้นอย่างแพร่หลายก็คือ การอัญเชิญเพลงพระราชนิพนธ์ออกแสดงในรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะตามสถานีโทรทัศน์และวิทยุ, และการแสดงคอนเสิร์ต เพลงส่วนใหญ่ที่นำออกแสดงนั้นอาจกล่าวได้รวมๆว่าเป็นเพลงในแนว "โรแมนติก" ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมชาติและความรักที่เรารู้จักกันดี (เช่น แสงเทียน, ยามเย็น, สายฝน, ใกล้รุ่ง, ชะตาชีวิต, แก้วตาขวัญใจ และ ไกลกังวล เป็นต้น)

ที่เรียกว่า "เพลงพระราชนิพนธ์" นั้น ไม่ได้หมายความว่าทรงพระราชนิพนธ์คำร้องเอง อันที่จริงเพลงพระราชนิพนธ์ทั้งหมดคือเพลงที่ทรงพระราชนิพนธ์ทำนอง มีเพียง 5 เพลงเท่านั้นที่ทรงพระราชนิพนธ์คำร้องด้วย ซึ่งเป็นภาษาอังกฤษทั้ง 5 เพลง ที่เหลือส่วนใหญ่ทรงพระราชนิพนธ์ทำนองก่อน แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ผู้อื่นประพันธ์คำร้องใส่ (ทั้งภาษาไทยและอังกฤษ) มีบางเพลงที่ทรงพระราชนิพนธ์ทำนองใส่ให้กับคำร้องที่มีผู้อื่นประพันธ์ไว้แล้ว ("เราสู้" เป็นหนึ่งในเพลงประเภทนี้)

การนับจำนวนเพลงพระราชนิพนธ์โดยปกติจึงนับจากจำนวนทำนองเพลง

(หลายทำนองเพลงมีมากกว่าหนึ่งคำร้อง) จนถึงปัจจุบัน เพลงพระราชนิพนธ์ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นำออกแสดงเผยแพร่แก่สาธารณะมีทั้งสิ้น 47 เพลง ทั้งนี้นับตามหนังสือ *ธ สถิตในดวงใจนิรันดร์: หนังสือประมวลบทเพลงพระราชนิพนธ์* ซึ่งโรงเรียนจิตรลดาจัดพิมพ์ในโอกาสกาญจนาภิเษก โดยมีสมเด็จพระเทพฯ ทรงเป็นองค์ประธาน (หนังสือ *ดนตรีจากพระราชหฤทัย ศูนย์รวมใจแห่งปวงชน* ที่คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปีของรัฐบาลจัดพิมพ์ นับเพลง Blues for Uthit ซึ่งทรงพระราชนิพนธ์เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่นายอุทิศ ทินกร ณ อยุธยา นักดนตรีวงดนตรี "อ.ส. วันศุกร์" ที่ถึงแก่กรรมเมื่อปี 2522 เพิ่มขึ้นอีกหนึ่งเพลง) จากพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระเทพฯในหนังสือเล่มเดียวกันนี้ เรายังได้ทราบว่ามีเพลงอีกจำนวนหนึ่งที่ทรงพระราชนิพนธ์ "แต่ยังไม่เป็นที่พอพระราชหฤทัยจึงยังไม่ออกเผยแพร่" อย่างไรก็ตาม ถ้านับตามจำนวนคำร้อง เพลงพระราชนิพนธ์ที่เผยแพร่แล้วก็มีทั้งสิ้น 72 คำร้อง จาก 47 ทำนองเพลง (อีก 6 ทำนองเพลงไม่มีคำร้อง) การพิจารณาจากคำร้องนี้จะทำให้มองเห็นบางประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับเพลงพระราชนิพนธ์ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

ในหนังสือรวมเพลงพระราชนิพนธ์ฉบับทางการ เช่น สองเล่มที่เพิ่งกล่าวถึง เราจะพบเพลงพระราชนิพนธ์ตีพิมพ์ตามลำดับก่อนหลังของการพระราชนิพนธ์ทำนอง ถ้าทำนองใดมีมากกว่าหนึ่งคำร้อง ทุกคำร้องก็จะถูกตีพิมพ์ไว้ด้วยกัน ยกตัวอย่างเช่น เพลง Alexandra ซึ่งคำร้องภาษาอังกฤษ (โดย ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช) แต่งในปี 2502 แต่คำร้องภาษาไทยชื่อ "แผ่นดินของเรา" (โดยท่านผู้หญิงมณีรัตน์ บุนนาค) เพิ่งแต่งในปี 2516 ก็จะถูกตีพิมพ์ไว้ก่อนเพลงยูงทองซึ่งทรงพระราชนิพนธ์ทำนอง (และนายจำนงราชกิจ แต่งคำร้อง) ในปี 2506 เป็นต้น โดยแต่ละเพลงจะมีคำบรรยาย "เกร็ดประวัติ" ของการพระราชนิพนธ์ไว้สั้นๆ (ควรกล่าวด้วยว่า ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาและปีที่แต่งทั้งทำนองและคำร้องของหลายเพลง มีความแตกต่างกันระหว่างหนังสือสองเล่มข้างต้น ทำให้การจัดลำดับก่อนหลังต่างกันด้วย)

บทความที่กล่าวถึงเพลงพระราชนิพนธ์ทั้งหมดเท่าที่ผมเคยอ่านล้วนเป็นการสดุดีพระราชอัจฉริยภาพด้านดนตรีมากกว่าเป็นการวิเคราะห์วิจารณ์ จะมี "วิเคราะห์" บ้างก็ในประเด็นด้านเทคนิค เช่น การที่ทรง "บุกเบิก" การใช้ "ไมเนอร์ครึ่งเสียง" และ "บันไดเสียงโครมาติค" ในวงการเพลงไทยสากล ซึ่งก็ยังคงเป็นการวิเคราะห์ที่อยู่ในบริบทของการสดุดี อันที่จริง จากการพิจารณาเพลงพระราชนิพนธ์โดยรวม ผมขอเสนอว่าเราสามารถจะแบ่งออกได้เป็น 2 ช่วงใหญ่ๆ คือ ช่วงแรกที่ทรงรังสรรค์อย่างสม่ำเสมอ (Creative Period) จากปี 2489 ถึงปี 2509 กับช่วงหลังที่ทรงพระราชนิพนธ์แบบเฉพาะกิจ (Occasional Period) จากปี 2509 ถึงปัจจุบัน

ในช่วงแรกนั้นทรงพระราชนิพนธ์เพลงออกเผยแพร่แทบทุกปี จากปี 2489 ถึง 2502 ส่วนใหญ่ปีละมากกว่าหนึ่งทำนองเพลง รวมทั้งสิ้น 35 ทำนองเพลง หลังจากนั้นทรงเว้นช่วงออกไป คือ ปี 2506 ทรงพระราชนิพนธ์ 1 ทำนองเพลง, ปี 2508 ทรงพระราชนิพนธ์ 4 ทำนองเพลง และปี 2509 ทรงพระราชนิพนธ์ 2 ทำนองเพลง รวมทั้งสิ้น 42 ทำนองเพลงในระยะเวลา 20 ปี (หรือ 63 คำร้องจาก 36 ทำนอง อีก 6 ทำนองไม่มีคำร้อง)

จากปี 2509 ถึงปัจจุบัน คือ 35 ปี มีเพลงพระราชนิพนธ์ที่ได้รับการเผยแพร่เพียง 5 เพลง คือ ความฝันอันสูงสุด (2514), เราสู้ (2519), เรา-เหล่าราบ 21 (2519), รัก (2537) และ เมนูไข่ (2538) ทุกเพลงมีลักษณะต่างกับเพลงในช่วงแรก คือทรงพระราชนิพนธ์ทำนองใส่ให้กับคำร้องที่มีผู้อื่นประพันธ์ไว้แล้ว

ด้วยการแบ่งเช่นนี้ทำให้เราได้ข้อสังเกตอย่างน้อย 2 ประการ คือ ประการแรก ระยะสิ้นสุดของช่วงที่ทรงรังสรรค์อย่างสม่ำเสมอ คือเมื่อเริ่มเข้าสู่ทศวรรษ 2510 นั้น ตรงกับยุคปลายของรัฐบาลทหารเมื่อการเมืองไทยเริ่มเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างขนานใหญ่ โดยที่สถาบันกษัตริย์จะมีบทบาทสำคัญในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงนั้นด้วย

ประการที่สอง ถ้าไม่นับ 2 เพลงหลังสุด คือ "รัก" และ "เมนูไข่" ซึ่งมีความเป็นมาในลักษณะกึ่งส่วนพระองค์ (หรือ "ภายในครอบครัว" ถ้าใช้ภาษาสามัญ) คือทรงพระราชนิพนธ์จากบทกลอนเมื่อทรงพระเยาว์ของสมเด็จพระเทพฯ (ทั้ง 2 เพลง) และเพื่อเป็นของขวัญวันพระราชสมภพ 72 พรรษาสมเด็จพระพี่นางฯ (เมนูไข่) ทั้งยังทิ้งระยะห่างจากเพลงก่อนหน้านั้น (เรา-เหล่า

ราบ 21) ถึงเกือบ 20 ปีแล้ว เพลงของช่วงหลังที่เหลือทั้ง 3 เพลงล้วนมีลักษณะที่เกี่ยวพันกับการเมืองร่วมสมัยอย่างใกล้ชิด ยิ่งถ้าเราพิจารณารวมไปถึงอีก 2 คำร้องที่มีการประพันธ์ขึ้นใหม่ในช่วงนี้จากทำนองที่ทรงพระราชนิพนธ์ไว้แล้วในช่วงแรก คือ "เกิดเป็นไทยตายเพื่อไทย" (2514 จากทำนองเพลง "ไกลกังวล" ที่ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ในปี 2500) และ "แผ่นดินของเรา" (2516 จากทำนองเพลง Alexandra ที่ทรงพระราชนิพนธ์ในปี 2502) ก็จะเห็นลักษณะเกี่ยวพันกับการเมืองร่วมสมัยได้ชัดเจนขึ้น

มองในแง่นี้เราอาจจะแบ่งเพลงพระราชนิพนธ์ทั้งหมดออกตามลักษณะของเพลงเป็น 3 ช่วงก็ได้คือ คือ ช่วง 20 ปีแรก จาก 2489 ถึง 2509 เป็นเพลงพระราชนิพนธ์โรแมนติก, ช่วง 10 ปีหลังจากนั้น จาก 2509 ถึง 2519 เป็นเพลงพระราชนิพนธ์การเมือง, และช่วง 20 ปีเศษต่อมา จาก 2519 ถึงปัจจุบัน เป็นเพลงพระราชนิพนธ์ในลักษณะ "ส่วนพระองค์" คือ "รัก" และ "เมนูไข่" ควรกล่าวด้วยว่าช่วงต้นปี 2529 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระประชวรที่เชียงใหม่ หลังจากทรงหายแล้ว ก็ยังมีคณะแพทย์เฝ้าดูพระอาการพระองค์ได้ทรงรวบรวมคนเหล่านี้และผู้ตามเสด็จอื่นๆ ตั้งเป็นวงดนตรีพระราชทานชื่อวงว่า "สหายพัฒนา" โดยทรงฝึกสอนด้วยพระองค์เอง - บางคนในวงไม่เคยเล่นดนตรีมาก่อน - และได้ทรงเขียนโน้ตเพลง "พระราชทานแจกให้เล่น และได้ทรงพระราชนิพนธ์เพลงด้วยคอมพิวเตอร์ แต่ยังไม่เป็นที่พอพระราชหฤทัยจึงยังไม่ออกเผยแพร่" ดังที่สมเด็จพระเทพฯผู้ทรงเป็น "สมาชิกพระองค์แรก" ของวงทรงเล่าไว้ ซึ่งเป็นการสนับสนุนข้อสรุปที่ว่าช่วงหลังจากปี 2519 ถึงปัจจุบัน เพลงพระราชนิพนธ์มีลักษณะ "ส่วนพระองค์"

เพลงพระราชนิพนธ์การเมือง

ขอให้เรามาพิจารณาประเด็นเพลงพระราชนิพนธ์กับการเมืองให้ละเอียดยิ่งขึ้น เพลงพระราชนิพนธ์ในช่วงแรกเกือบทั้งหมดมีลักษณะเป็นเพลงในแนว "โรแมนติก" คือพรรณนาถึงธรรมชาติ ชีวิตและความรัก หรือเป็นเพลงรื่นเริงหยอกล้อในหมู่นักดนตรีที่ทรงดนตรีด้วย (H.M. Blues, Never Mind the H.M. Blues, ศุกร์สัญลักษณ์/Friday Night Rag) จริงอยู่มีบางเพลงที่

ทรงพระราชทานให้กับหน่วยทหาร (มาร์ชราชวัลลภ, ธงไชยเฉลิมพล, มาร์ชราชนาวิกโยธิน) แต่เพลงเหล่านี้มีลักษณะเป็นเพลงเฉพาะประจำหน่วยงานแบบเดียวกับที่ทรงพระราชทานให้บางมหาวิทยาลัย (มหาจุฬาลงกรณ์, ยูงทอง, เกษตรศาสตร์)

แต่ทั้งห้าเพลงพระราชนิพนธ์ที่เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 2510 (เกิดเป็นไทยตายเพื่อไทย, แผ่นดินของเรา, ความฝันอันสูงสุด, เราสู้, เรา-เหล่าราบ 21) มีลักษณะการเมืองในวงกว้างออกไป คือเป็นการต่อสู้ทางอุดมการณ์ (กับคอมมิวนิสต์) โดยตรง เพลง "เรา-เหล่าราบ 21" นั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นมีลักษณะเป็นเพลงประจำหน่วยงานมากกว่าเพลงต่อสู้ทางอุดมการณ์ แต่เป็นที่ทราบกันดีว่า ในช่วงต้นทศวรรษ 2520 นั้น สมเด็จพระนางเจ้าฯพระบรมราชินีนาถทรงมีความใกล้ชิดกับทหารหน่วยนี้เป็นการส่วนพระองค์เป็นพิเศษจนทำให้ "ราบ 21" เป็นที่รู้จักกันดีในนาม "ทหารเสือราชินี" (ดังในเนื้อเพลงที่ว่า "เราเชื้อชาติชายชาญทหารกล้า ทหารเสือราชินีศรีสยาม") ในบริบทของความแตกแยกในกองทัพขณะนั้น (ซึ่งเป็นผลต่อเนื่องมาตั้งแต่ 14 ตุลา) ข้อเท็จจริงนี้มีความสำคัญทางการเมืองอย่างมาก ดังจะเห็นว่าในระหว่างการปราบ "กบฏยังเตอร์ก" (รัฐประหาร 1-3 เมษายน 2524) ทหารหน่วยนี้ได้เป็นกำลังสำคัญที่เคลื่อนเข้าปลดอาวุธฝ่ายกบฏ

ประเด็นที่น่าสนใจอย่างหนึ่งของ "เพลงพระราชนิพนธ์การเมือง" ทั้งห้า คือ ยกเว้น "เราสู้" แล้ว ที่เหลืออีก 4 เพลงมีความเป็นมาเหมือนกัน คือเกิดจากพระราชเสาวนีย์ของสมเด็จพระนางเจ้าฯพระบรมราชินีนาถให้ประพันธ์คำร้องขึ้น และผู้ที่รับหน้าที่นี้ 3 ใน 4 เพลงคือท่านผู้หญิงมณีรัตน์ บุนนาค ยกเว้น "เรา-เหล่าราบ 21" ซึ่งประพันธ์คำร้องโดย ร.ต.ท.วัลลภ จันทร์แสงศรี

เพลง "เกิดเป็นไทยตายเพื่อไทย" นั้น หนังสือ *ดนตรีจากพระราชหฤทัย* กล่าวว่า "ใน พ.ศ. 2514 บ้านเมืองอยู่ในสถานการณ์ที่ไม่น่าไว้วางใจ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานให้ท่านผู้หญิงมณีรัตน์ บุนนาค แต่งคำร้องภาษาไทย [จากทำนองเพลง ไกลกังวล/When] เพื่อปลุกจิตสำนึกให้คนไทยรักและหวงแหนแผ่นดินไทย" ส่วนเพลง "แผ่นดินของเรา" หนังสือ *ธ สถิตในดวงใจนิรันดร์* กล่าวว่า "เกิดขึ้นในระยะหลังเมื่อ

สมเด็จพระนางเจ้าฯพระบรมราชินีนาถ โปรดเพลงปลุกใจให้รักชาติบ้านเมือง ทรงมีพระราชดำริว่าเพลงนี้ [Alexandra] น่าจะใส่คำร้องภาษาไทยได้" และคำร้องไทยของท่านผู้หญิงมณีรัตน์ก็มีเนื้อหาใกล้เคียงกับ "เกิดเป็นไทยตายเพื่อไทย"

ทั้งสองเพลงนี้ ถ้านับจากจุดเริ่มต้นจริงๆอาจจะมีขึ้นหลัง "ความฝันอันสูงสุด" เล็กน้อย ตามการบอกเล่าของท่านผู้หญิงมณีรัตน์เอง เมื่อตามเสด็จฯไปที่พระตำหนักภูพิงค์ราชนิเวศน์ในปี พ.ศ. 2512 ได้รับพระราชเสาวนีย์ ให้เขียนกลอนแสดงความนิยมส่งเสริมคนดีให้มีกำลังใจทำงานเพื่ออุดมคติและประเทศชาติ "ข้าพเจ้าค่อยๆคิดหาคำ กลั่นกรองให้ตรงกับความหมายเท่าที่จะสามารถ แล้วทูลเกล้าฯถวายทอดพระเนตร [สมเด็จพระนางเจ้าฯ] ทรงพระกรุณาติชม จนผลสุดท้ายออกมาเป็นกลอน 5 บท....ความบันดาลใจในเรื่องนี้มีที่มาจากการสังเกตของข้าพเจ้า ได้รู้เห็นพระราชอัธยาศัย พระราชจริยาวัตรที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประพฤติปฏิบัติอยู่ทุกเมื่อเชื่อวันไม่เสื่อมคลาย" หลังจากนั้น สมเด็จพระนางเจ้าฯพระบรมราชินีนาถโปรดให้พิมพ์บทกลอนนี้ลงในกระดาษการ์ดแผ่นเล็กๆ พระราชทานข้าราชการ ทหาร ตำรวจ พลเรือน และผู้ทำงานเพื่อประเทศชาติ เตือนสติมิให้ท้อถอยในการทำความดี "เพราะบ้านเมืองขณะนั้นยุ่งอลเวง น่าเป็นห่วงอนาคตของประเทศชาติ" (*ดนตรีจากพระราชหฤทัย*, หน้า 183) ต่อมาในปี 2514 สมเด็จพระนางเจ้าฯจึงได้กราบบังคมทูลขอให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใส่ทำนองให้กับคำกลอน กลายเป็นเพลง "ความฝันอันสูงสุด" ที่รู้จักกัน มีประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับเพลงนี้ 3 ประเด็น คือ

หนึ่ง ผู้ที่รู้จักเพลง The Impossible Dream คงสังเกตว่าเนื้อเพลงภาษาอังกฤษใกล้เคียงอย่างมากกับคำกลอนภาษาไทยของท่านผู้หญิงมณีรัตน์:

To dream the impossible dream
ขอฝันใฝ่ในฝันอันเหลือเชื่อ
To fight the unbeatable foe
ขอสู้ศึกทุกเมื่อไม่หวั่นไหว
To bear the unbearable sorrow
ขอทนทุกข์รุกโรมโหมกายใจ
To run where the brave dare not go...
ขอฝ่าฟันผองภัยด้วยใจทะนง...

And the world will be better for this
โลกมนุษย์ย่อมจะดีกว่านี้แน่
That one man scorned and covered with scars
เพราะมีผู้ไม่ยอมแพ้แม้ถูกหยัน
Still strove with his last ounce of courage....
คงยืนหยัดสู้ไปใฝ่ประจัญ....

เพลง The Impossible Dream นั้นมาจาก Man of La Mancha ละครเพลงที่มีชื่อเสียงมากที่สุดเรื่องหนึ่งในประวัติศาสตร์ของบรอดเวย์ ซึ่งแสดงระหว่างปี 2508-2514 ต่อมาได้รับการสร้างเป็นหนังในปี 2515 (บทละครเพลงเขียนโดย Dale Wasserman ทำนองเพลงโดย Mitch Leigh และคำร้องโดย Joe Darion) ขอให้สังเกตว่าบทกลอนของท่านผู้หญิงมณีรัตน์นั้นมีส่วนที่ "ไม่ลงตัว" ในแง่เนื้อหาบ้าง เช่น "*โลกมนุษย์ย่อมจะดีกว่านี้แน่ เพราะมีผู้...ยอมอาสัญก็เพราะปองเทิดผองไทย*" ซึ่งน่าจะเป็นร่องรอยของการพยายามทำคำร้องดั้งเดิมให้เป็นแบบไทยๆ

สอง ในความทรงจำของผม เพลงนี้เมื่อมีการนำออกเผยแพร่ใหม่ๆ ในช่วงก่อน 14 ตุลาเล็กน้อย ได้ทำในนาม "เพลงพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ"

สาม กลุ่มนักเรียนนักศึกษาที่ทำกิจกรรมการเมืองก่อน 14 ตุลาบางส่วน ได้นำเอาเพลงนี้ไปตีพิมพ์ในหน้าหนังสือของตนในฐานะคำขวัญของการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยเพื่อประชาชนในขณะนั้น นี่อาจถือได้ว่าเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของการที่ขบวนการนักศึกษาในระยะนั้นมองว่าสิ่งที่ตัวเองและสถาบันกษัตริย์กำลังทำเป็นสิ่งเดียวกัน ("เพื่ออุดมคติ", "เพื่อส่วนรวมและประเทศชาติ") ทั้งที่ความจริงสองฝ่ายมีจุดเริ่มต้นที่ไม่เหมือนกัน - ระหว่างการต่อต้านเผด็จการเรียกร้องเสรีภาพของนักศึกษากับการแอนตี้คอมมิวนิสม์พิทักษ์การดำรงอยู่ของสถาบันกษัตริย์ของราชสำนัก (ดู "ร.7 สละราชย์: ราชสำนัก, การแอนตี้คอมมิวนิสม์ และ 14 ตุลา" และ "พระราชหัตถเลขาสละราชย์ ร.7: ชีวประวัติของเอกสารฉบับหนึ่ง" ในหนังสือเล่มนี้)

เราสู้: ความเป็นมา

ตามประวัติที่เป็นทางการ "เราสู้" เกิดจากการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว "ทรงพระราชนิพนธ์ทำนองใส่คำร้องที่นายสมภพ จันทรประภา ประพันธ์เป็น

กลอนสุภาพ 4 บท ใน พ.ศ. 2516" โดยที่ "คำร้องนี้นายสมภพได้ขอพระราชทานพระราชดำรัสที่พระราชทานแก่สมาชิกสภานิติบัญญัติ ประกอบด้วยข้าราชการพลเรือน ทหาร ตำรวจ และประชาชน ซึ่งได้จัดแข่งฟุตบอลเพื่อนำรายได้ทูลเกล้าฯถวายโดยเสด็จพระราชกุศล และเข้าเฝ้าฯ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน มาเขียนเป็นคำกลอนถวาย" (*ดนตรีจากพระราชหฤทัย*, หน้า 187) "และได้ทรงพระราชทานให้เป็นของขวัญปีใหม่แก่ทหาร อาสาสมัครและตำรวจชายแดน" (*ธ สถิตในดวงใจนิรันดร์*, หน้า 333)

จากข้อมูลนี้ เราอาจตั้งเป็นข้อสังเกตเบื้องต้นได้ว่า "เราสู้" ต่างกับอีก 4 เพลงพระราชนิพนธ์ของช่วงทศวรรษ 2510 ที่มีลักษณะ "การเมือง" ในแง่ที่ว่า ขณะที่ 4 เพลงดังกล่าวเกิดจากพระราชเสาวนีย์ของสมเด็จพระนางเจ้าฯพระบรมราชินีนาถให้มีผู้ประพันธ์คำร้อง (ท่านผู้หญิงมณีรัตน์ บุนนาคเป็นสำคัญ) แล้วกราบบังคมทูลขอพระราชทานทำนองจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, "เราสู้" มีต้นกำเนิดมาจากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเอง เท่ากับว่าได้ทรง "พระราชนิพนธ์คำร้องโดยอ้อม" ซึ่งหมายความว่า "เราสู้" น่าจะสะท้อนพระราชดำริทางการเมืองของพระองค์เองได้มากกว่าเพลงอื่นๆ

แต่อันที่จริง "เราสู้" มีความพิเศษยิ่งไปกว่านี้ ขอให้เราได้พิจารณาความเป็นมาของเพลงอย่างใกล้ชิดมากขึ้น ประวัติที่เป็นทางการกล่าวว่า เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว "ทรงเกิดแรงบันดาลพระราชหฤทัยที่จะทรงพระราชนิพนธ์เพลง 'เราสู้' ก็ทรงหยิบซองจดหมายใกล้พระหัตถ์มาตีบรรทัด 5 เส้น เพื่อทรงพระราชนิพนธ์ทำนอง เมื่อแล้วเสร็จก็พระราชทานให้วงดนตรี อ.ส. วันศุกร์ ซึ่งกำลังบรรเลงอยู่ในงานวันขึ้นปีใหม่ 1 มกราคม พ.ศ. 2517 นำออกบรรเลง ณ พระราชวังบางปะอิน จากนั้นได้ทรงนำกลับไปแก้ไข ก่อนจะพระราชทานออกมาให้วงดนตรี อ.ส.วันศุกร์ บรรเลง และทรงแก้ไขอีกจนพอพระราชหฤทัย" (*ดนตรีจากพระราชหฤทัย*, หน้า 187)

เมื่อได้อ่านประวัติที่เป็นทางการของเพลง "เราสู้" นี้ครั้งแรก ผมรู้สึกงุนงงไม่น้อย เพราะถ้าประวัตินี้ถูกต้อง ก็หมายความว่าการที่เพลงพระราชนิพนธ์นี้ถูกเผยแพร่ในฐานะเพลงปลุกใจที่ฝ่ายขวาใช้ในการต่อสู้กับขบวนการนักศึกษาในปี 2519 นั้นเป็นเรื่อง "บังเอิญ" กล่าวคือ เพลงนี้ได้เกิดขึ้นมาก่อนหน้านั้นอย่างน้อย 2 ปี และถ้าพิจารณาจากปีที่ว่านายสมภพประพันธ์กลอนจากพระราชดำรัสคือปี 2516 ก็น่าจะสันนิษฐานได้ว่า พระราชดำรัสเองไม่ได้มีความเกี่ยวข้องใดๆกับการต่อสู้ทางอุดมการณ์ระหว่างฝ่ายขวากับฝ่ายซ้าย เพราะในปี 2516 นั้นยังไม่เกิดการต่อสู้เช่นนี้ขึ้น ซึ่งก็ยิ่งทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างเพลง "เราสู้" กับการเมืองปี 2519 เป็นเรื่องบังเอิญมากขึ้นอีก

แต่ในอีกด้านหนึ่ง เนื้อเพลงหลายตอนก็ดูราวกับว่าแต่งขึ้นเพื่อสถานการณ์ปี 2518-19 เพื่อตอบโต้ฝ่ายซ้ายขณะนั้นโดยเฉพาะ ("ถึงขู่ฆ่าล้างโคตรก็ไม่หวั่น จะสู้กันไม่หลบหนีหาย สู้ตรงนี้สู้ที่นี่สู้จนตาย ถึงเป็นคนสุดท้ายก็ลองดู") และถ้าเป็นเรื่องสมเหตุสมผลที่จะมีสมมุติฐานล่วงหน้าได้ว่าในการแต่งคำกลอนจากพระราชดำรัสนั้น นายสมภพคงต้องพยายามให้เนื้อหาของกลอนใกล้เคียงกับพระราชดำรัสให้มากที่สุด ก็ชวนให้คิดว่าพระราชดำรัสดั้งเดิมน่าจะมีบางอย่างเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ต่อสู้ระหว่างฝ่ายขวากับฝ่ายซ้าย ซึ่งก็ไม่น่าจะเป็นพระราชดำรัสปี 2516 ไปได้ (จริงอยู่ ในปี 2516 มีการต่อสู้กับ "ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์" แต่ถ้าพระราชดำรัสในปีนั้นจะพูดถึงการต่อสู้กับ "ผ.ก.ค." ก็ไม่น่าจะมีเนื้อหาอย่างที่เป็นอยู่)

ผมได้ตรวจดู *ประมวลพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทที่พระราชทานในโอกาสต่างๆ* ซึ่งสำนักราชเลขาธิการจัดพิมพ์เป็นประจำทุกปี พบว่าตลอดปี 2515 และ 2516 ไม่มี "พระราชดำรัสที่พระราชทานแก่สมาชิกสภานิติบัญญัติ ประกอบด้วยข้าราชการพลเรือน ทหาร ตำรวจ และประชาชน ซึ่งได้จัดแข่งฟุตบอลเพื่อนำรายได้ทูลเกล้าฯถวายโดยเสด็จพระราชกุศล และเข้าเฝ้าฯ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน" แต่อย่างใด ที่จริงไม่มีบันทึกการเฝ้าเช่นนี้ของกลุ่มบุคคลลักษณะนี้เลยแม้แต่ครั้งเดียวในระยะ 2 ปีนั้น

จริงอยู่ บางครั้ง *ประมวลพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท* มีการตกหล่นที่สำคัญโดยไม่มีคำอธิบาย เช่น ฉบับสำหรับปี 2516 ขาดพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่กรรมการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยที่เข้าเฝ้าฯ เมื่อบ่ายวันที่ 13 ตุลาคม 2516 ซึ่งได้ทรงแนะให้นักศึกษาสลายการชุมนุมหลังจากรัฐบาลปล่อย 13 ผู้ต้องหาเรียกร้องรัฐธรรมนูญแล้ว "เมื่อนิสิตนักศึกษาได้ดำเนินการมาตรงเป้าหมายและได้รับผลตามสมควรแล้ว ก็

ขอให้กลับคืนสู่สภาพปกติ" (ดูพระบรมราโชวาทฉบับนี้ได้ใน *ขบวนการประชาชน ตุลาคม 2516*, หน้า 203: อันที่จริงยังทรงมีพระราชดำรัสต่อกรรมการศูนย์ฯ นอกเหนือจากพระบรมราโชวาทฉบับนี้ด้วย ดู *เล่มเดียวกัน*, หน้า 179-181) หรือ ฉบับสำหรับปี 2521 ขาดพระราชดำรัสแก่ผู้มาเข้าเฝ้าถวายพระพร วันที่ 4 ธันวาคม อย่างน่าประหลาด เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ในกรณีพระราชดำรัส "เราสู้" นี้ การไม่ปรากฏใน *ประมวลพระราชดำรัส* สำหรับปี 2515 และ 2516 น่าจะเพราะไม่ได้ทรงพระราชทานในปีนั้นจริงๆ ทั้งนี้ นอกจากพิจารณาจากความไม่น่าจะเป็นของเนื้อหาดังกล่าวข้างต้นแล้ว ที่สำคัญ ผมพบว่ามีพระราชดำรัสที่พระราชทานในปี 2518 ครั้งหนึ่ง ที่มีเนื้อหาใกล้เคียงกับเพลงอย่างมาก อันที่จริง ผมอยากจะเสนอว่า นี่คือพระราชดำรัสที่เป็นต้นกำเนิดที่แท้จริงของเพลงนี้อย่างไม่ต้องสงสัย ผมกำลังพูดถึง "พระราชดำรัสที่พระราชทานแก่นักศึกษา พ่อค้า ประชาชน มูลนิธิ องค์การต่างๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคล เนื่องในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 5 ธันวาคม 2518 ณ ศาลาดุสิดาลัย พระราชวังดุสิต วันพฤหัสบดีที่ 4 ธันวาคม 2518" (นี่คือชื่อเรียกที่เป็นทางการของพระราชดำรัสนี้ตามที่ปรากฏใน *ประมวลพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทที่พระราชทานในโอกาสต่างๆ ปีพุทธศักราช 2518*, หน้า 315: น่าสังเกตที่มีคำว่า "นักศึกษา" ขึ้นก่อนเมื่อพระราชดำรัสนี้ถูกตีพิมพ์ใหม่เมื่อเร็วๆนี้ ชื่อเรียกได้ถูกเปลี่ยนเป็น "พระราชดำรัสที่พระราชทานแก่*คณะบุคคลต่างๆ*ที่เข้าเฝ้าฯ...")

การพระราชทานพระราชดำรัสในวันที่ 4 ธันวาคม

วันที่ 4 ธันวาคม 2518 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้คณะบุคคลต่างๆ เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรเนื่องในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษา พระราชดำรัสที่ทรงพระราชทานในครั้งนั้นอาจกล่าวได้ว่ามีลักษณะการเมืองมากที่สุดครั้งหนึ่ง – ถ้าไม่ใช่ครั้งที่มากที่สุด - ในตลอดรัชสมัยของพระองค์ (ผมหมายถึงการเมืองในความหมายแคบที่เข้าใจกันทั่วไป)

ปัจจุบันเราคุ้นเคยกับความสำคัญของการที่ทรงมีพระราชดำรัสต่อหน้าผู้มาเข้าเฝ้าฯถวายพระพรนับหมื่นคนในวันที่ 4 ธันวาคมของทุกปีเป็นอย่างดี

ล่าสุด พระราชดำรัสเมื่อ 4 ธันวาคม 2540 ("การจะเป็นเสือนั้นมันไม่สำคัญ...") ถูกหยิบยกมาเป็นจุดเริ่มต้นของการรณรงค์ระดับชาติครั้งใหญ่เพื่อ "เศรษฐกิจพอเพียง" พระราชดำรัสของปี 2518 นั้น เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่มีลักษณะหัวเลี้ยวหัวต่ออย่างแหลมคมชนิดที่ยากจะหาช่วงอื่นในประวัติศาสตร์มาเทียบได้: เพียงวันเดียวหลังการปฏิวัติสังคมนิยมลาวซึ่งทำให้สถาบันกษัตริย์("เจ้ามหาชีวิต") สิ้นสุดลง และเพียงครึ่งปีเศษหลังชัยชนะของคอมมิวนิสต์ในเขมรและเวียดนาม, โดยเฉพาะอย่างยิ่งเหตุการณ์ในลาวนั้น ด้วยเหตุผลทางสังคมและประวัติศาสตร์ที่มีความใกล้ชิดอย่างมากกับประเทศไทย ได้ก่อให้เกิด "คลื่นความตกใจ" ในหมู่ชนชั้นสูงของไทยอย่างกว้างขวาง สะท้อนออกมาที่พาดหัวตัวโตของ *Bangkok Post* ฉบับวันที่ 5 ธันวาคม โดยอ้างคำพูดของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น: No threat to our Throne.

ก่อนที่จะพิจารณาพระราชดำรัส 4 ธันวาคม 2518 อย่างละเอียด ผมขอพูดถึงประเพณีที่ให้ความสำคัญกับการพระราชทานพระราชดำรัสในวันที่ 4 ธันวาคมของทุกปีในปัจจุบันสักเล็กน้อย ผมเข้าใจเอาเองว่า การพระราชทานพระราชดำรัสในวันที่ 4 ธันวาคมแก่พสกนิกรที่เข้าเฝ้าฯเป็นจำนวนมากนับหมื่นคนและผ่านสื่อโทรทัศน์ไปทั่วประเทศที่เราเห็นกันทุกวันนี้ มีจุดเริ่มต้นมาจากการพระราชทานพระราชดำรัสแก่คณะบุคคลกลุ่มเล็กๆที่เป็นตัวแทนขององค์การทางศาสนาต่างๆที่เข้าเฝ้าฯถวายพระพรวันเฉลิมพระชนมพรรษา ผมเข้าใจว่าในปีแรกๆในช่วงต้นทศวรรษ 2510 นั้น การเข้าเฝ้าของคณะบุคคลกลุ่มนี้ถือเป็นสิ่งที่เราอาจจะเรียกได้ว่า "ส่วนเสริม" ของการเข้าเฝ้าฯถวายพระพร ที่นอกเหนือไปจากคณะอื่นๆเช่นทูตานุทูต (พูดแบบสามัญง่ายๆ คือ เมื่อมีตัวแทนของต่างประเทศแล้ว ก็มีตัวแทนของต่างศาสนาด้วย)

ในปี 2511 มีการเข้าเฝ้าฯของ "สถาบันและองค์การที่เกี่ยวกับศาสนา" โดยมี "ครูและนักเรียน" แยกเข้าเฝ้าฯอีกคณะหนึ่งในวันที่ 5

ปีต่อมา มีการเข้าเฝ้าฯของ "ผู้แทนองค์การศาสนาและผู้แทนสถาบันการศึกษาต่างๆ"

ปี 2513 มีการเข้าเฝ้าฯของ "คณะผู้แทนสมาคมและองค์การเกี่ยวกับศาสนา ครูและนักเรียนโรงเรียนต่างๆ กับนักศึกษามหาวิทยาลัย รวม 36 คณะ"

ปี 2514 ผู้เข้าเฝ้าฯถูกเรียกแบบเดียวกับปีก่อนเพียงแต่ไม่ได้ระบุจำนวนคณะ และมี "ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน คณะกรรมการของมูลนิธิ สมาคม และสโมสรต่างๆ" เข้าเฝ้าฯอีกคณะหนึ่งในวันที่ 5

ปี 2515 ไม่มีการพระราชทานพระราชดำรัสวันที่ 4 ธันวาคม ทั้งนี้ถือตามหนังสือ *ประมวลพระราชดำรัส* ผมไม่แน่ใจว่าปีนั้นไม่มีจริงๆหรือหนังสือตกหล่น ถ้าเป็นกรณีแรก ไม่แน่ใจว่าจะเกี่ยวกับการที่ในปี 2514 ทรงมีพระราชดำรัสที่อาจจะตีความได้ว่าเป็นการ "กระทบกระเทือน" ต่อ "คณะปฏิวัติ" ของจอมพลถนอม กิตติขจร ที่เพิ่งยึดอำนาจเมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน หรือไม่: "ที่จริงก็ไม่สมควรที่จะพูด เพราะว่าจะเป็นการกระทบกระเทือน แต่ก็ขอพูดสักเล็กน้อย เพราะว่าถือเป็นกันเอง... ที่มีวิกฤติการณ์ในทางการเมืองในปัจจุบันนี้ ส่วนหนึ่งที่ได้อ้างว่าเป็นเหตุผลที่จะต้องมีวิกฤติการณ์ทางการเมืองก็คือนักศึกษา นักศึกษาถูกอ้างว่าจะก่อความไม่เรียบร้อย... ในโอกาสที่ท่านทั้งหลายซึ่งเป็นผู้ที่สนใจและผู้ปฏิบัติในทางศาสนกิจต่างๆและในทางการศึกษามาอยู่ด้วยกัน ก็ขอให้ร่วมกันคิดในทางที่เหมาะสม... สร้างบ้านเมืองและสังคมของเราให้มั่นคงไม่ต้องปฏิวัติกัน"

ทั้งปี 2516 และ 2517 คณะบุคคลที่เข้าเฝ้าฯวันที่ 4 ธันวาคมถูกเรียกทำนองเดียวกับปี 2513-14 ("องค์การทางศาสนา, ครู, นักเรียน, นักศึกษา") ปี 2517 มี "105 คณะ" จำนวนประมาณพันคน เป็นที่น่าสังเกตว่าในปี 2516 ในหลวงยังทรงเริ่มพระราชดำรัสด้วยการเจาะจงขอบใจเฉพาะ "ผู้แทนขององค์การและกิจการเกี่ยวข้องกับศาสนา" ทำนองเดียวกับทุกปีก่อนหน้านั้น แม้ว่าในชื่อเรียกผู้เข้าเฝ้าฯ จะมีการระบุถึง "คณะนิสิตและนักศึกษา" และแม้จะเพิ่งเป็นเวลาเพียงสองเดือนหลัง 14 ตุลา ในทางกลับกัน เมื่อถึงปี 2517 แม้ผู้เข้าเฝ้าฯจะถูกเรียกขึ้นต้นว่า "คณะผู้แทนสมาคมองค์การเกี่ยวกับศาสนา..." แต่ทรงรับสั่งขอบใจ "ท่านทั้งหลายที่มาให้พรในวันนี้" อย่างไม่เจาะจง

ปี 2518 – ปีของพระราชดำรัส "เราสู้" - เป็นครั้งแรกที่ไม่มีการระบุถึงองค์การทางศาสนาเป็นการเฉพาะและเป็นอันดับแรกอีกต่อไป กลายเป็นการเข้าเฝ้าฯที่มีลักษณะทั่วไปแบบที่เรารู้จักกันในปัจจุบัน ชื่อพระราชดำรัสในหนังสือ *ประมวลพระราชดำรัส* กล่าวถึง "นักศึกษา พ่อค้า ประชาชน

มูลนิธิ องค์การต่างๆ" และในเชิงอรรถอธิบายความเป็นมาของพระราชดำรัสมีการกล่าวถึง "ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ" เพิ่มเข้าไปด้วย ซึ่งก็เป็นครั้งแรกที่มีระบุถึงคนกลุ่มนี้ในผู้เข้าเฝ้าฯ 4 ธันวาคม หลังจากนั้น คือจากปี 2519 เป็นต้นมา ชื่อเรียกพระราชดำรัสวันที่ 4 ธันวาคมใน *ประมวลพระราชดำรัส* จะระบุเพียงว่าเป็นพระราชดำรัสที่ "พระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆที่เข้าเฝ้าฯถวายชัยมงคล..."

ไม่เพียงแต่ "สาขาอาชีพ" เท่านั้น ขนาดของผู้เข้าเฝ้าฯ 4 ธันวาคมก็เพิ่มขึ้นอย่างมากด้วย ดังที่ในหลวงเองทรงมีรับสั่งแบบติดตลกในปี 2521 ว่า "งานในบ่ายวันนี้เป็นงานที่มีเป็นประจำมาหลายปีและไม่ได้รับชื่อ นอกจากเรียกเป็นภายในว่า งานอนุสมาคม มีงานมหาสมาคมในพระที่นั่งอมรินทรฯแล้วก็มีงานอนุสมาคมที่นี่ แต่งานอนุสมาคมนี้ปรากฏว่าใหญ่โตกว่ามหาสมาคม (เสียงหัวเราะ)" [1]

อย่างไรก็ตาม ในความเห็นของผม การให้ความสำคัญกับพระราชดำรัส 4 ธันวาคมแบบในปัจจุบันนั้น*เป็นปรากฏการณ์ใหม่ของทศวรรษ 2530* ขอให้นึกถึงพระราชดำรัส 4 ธันวาคม ปี 2532 เรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติ, ปี 2534 เรื่อง "รู้รักสามัคคี", ปี 2537 เรื่อง "ทฤษฎีใหม่", และปี 2540 เรื่อง "เศรษฐกิจ

1. สิบปีต่อมา ในวันที่ 4 ธันวาคม 2533 ทรงมีพระราชดำรัสถึงความเป็นมาของงานนี้อีกครั้งดังนี้: "แต่ก่อนนี้ในงานวันเกิดก็มีการออกมหาสมาคมอย่างเดียว คือเป็นพิธีที่ผู้ใหญ่ในราชการได้มาให้พรที่พระที่นั่งอมรินทร์ ต่อมาก็มีการมาให้พรที่สวนจิตรลดานี้ในวันที่ 5 หลังจากมหาสมาคม ซึ่งมีผู้แทนของเอกชน ของโรงเรียน ของสมาคม และกลุ่มต่างๆได้มาให้พรอีกคำรบหนึ่ง ต่อมาเมื่อมีคนมากขึ้น ก็ได้มีการให้พรนอกจากที่มหาสมาคมและหลังจากมหาสมาคม ก็มีการให้พรของกลุ่มศาสนาต่างๆที่มีอยู่ในประเทศ และกลุ่มเกี่ยวข้องกับการศึกษา คือของผู้ที่กำลังเรียนตั้งแต่ชั้นโรงเรียน ชั้นอนุบาล ชั้นประถม ชั้นมัธยม จนกระทั่งถึงชั้นวิทยาลัย มหาวิทยาลัย แยกออกมาเป็นอีกส่วนหนึ่งในวันที่ 4 เช่นในวันนี้ ต่อมาเห็นว่าการที่ได้พบในรายการที่เรียกว่าอนุสมาคม 2 รายการก็ทำให้ต้องใช้เวลามาก เพราะว่าในวันที่ 5 ธันวาคมหลังจากมหาสมาคมก็ทำให้ต้องใช้เวลาหลายชั่วโมง และจะต้องไปงานในตอนบ่ายอีก จึงรวมหมดมาวันที่ 4 เช่นวันนี้ มีทั้งข้าราชการ ทั้งสมาชิกสโมสร สมาคม โรงเรียน สมาชิก คณะศาสนาต่างๆและอื่นๆมาในวันที่ 4 นี้ แต่ก็ยังมีคณะต่างๆที่ได้พบกันที่บนตำหนักสวนจิตรลดานี้ มาทีหลังก็เลยรวมหมด เพราะว่าใครก็ตามที่มาให้พรก็พร้อมกันมา จนกระทั่งมาเป็นการให้พรเช่นที่เห็นกันวันนี้"

พอเพียง" แม้แต่จำนวนผู้เข้าเฝ้าฯก็ดูเหมือนจะเพิ่มสูงขึ้นอย่างเห็นได้ชัดในทศวรรษที่แล้วนี้เอง: ในปี 2524 มีผู้เข้าเฝ้าฯจำนวน 5,700 คน เจ็ดปีต่อมาในปี 2531 จำนวนผู้เข้าเฝ้าฯยังคงอยู่ที่ระดับ "เกือบหกพันคน" แต่ในปี 2535 เพิ่มขึ้นเป็นถึง 8,800 คน วันที่ 4 ธันวาคม 2543 มีผู้เข้าเฝ้าฯ 16,759 คน ในแง่นี้จึงไม่อาจกล่าวว่า พระราชดำรัส "เราสู้" ปี 2518 เป็นจุดเปลี่ยนจริงๆ ในประวัติศาสตร์ของการพระราชทานพระราชดำรัส 4 ธันวาคม แต่ความสำคัญของพระราชดำรัสนี้ก็หาได้ลดลงไปในฐานะพระราชดำรัสที่มีเนื้อหาการเมืองเข้มข้นแหลมคมที่สุด, พระราชทานในสภาพแวดล้อมที่ตึงเครียดทางการเมืองสูงสุด, และ - ในรูปแบบของเพลง "เราสู้" - ถูกนำมาใช้ในการรณรงค์ทางการเมืองอันดุเดือดรุนแรงซึ่งสิ้นสุดลงด้วยเหตุการณ์ 6 ตุลา [2]

---

2. ในสมัยสฤษดิ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสที่มีลักษณะการเมืองสนับสนุนรัฐบาล และที่สำคัญคือแอนตี้คอมมิวนิสม์หลายครั้ง เช่น ในโอกาสปีใหม่ 2505:

> สถานการณ์ภายในของชาติบ้านเมืองนั้นโดยทั่วไปก็กล่าวได้ว่าได้ผ่านพ้นอุปสรรคต่างๆในขวบปีมาแล้ว แม้จะมีอุทกภัยอัคคีภัยในท้องที่บางแห่ง ก่อความเสียหายและความทุกข์ยากขึ้นบ้าง แต่ภัยเหล่านี้ก็ย่อมได้รับการควบคุมให้อยู่ในขอบเขตและบรรเทาลง ถ้าท่านทั้งหลายและเจ้าหน้าที่ทุกๆฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะได้ร่วมแรงร่วมใจช่วยกันระมัดระวังป้องกันให้มาก อนึ่งรัฐบาลก็พยายามดำเนินการเพื่อส่งเสริมความปลอดภัยและความสมบูรณ์พูนสุขของประเทศชาติ และลงมือปฏิบัติตามโครงการต่างๆเพื่อการนี้อยู่แล้ว ถ้าท่านทั้งหลายให้ความร่วมมือในการนี้แก่ทางราชการด้วย ก็จะช่วยให้งานเหล่านี้สำเร็จเป็นผลดีแก่ประเทศชาติ
>
> แม้ว่าในขณะนี้ประเทศต่างๆกำลังพยายามที่จะทำความตกลงในข้อขัดแย้งระหว่างกัน ความตึงเครียดหาได้คลี่คลายลงไม่ กลับทวีขึ้นเป็นลำดับไป เฉพาะในด้านอาเซียอาคเนย์เหตุการณ์ในอาณาเขตใกล้เคียงมีลักษณะทำให้น่าวิตก จะวางใจเสียไม่ได้ เราจำต้องใช้ความระมัดระวังสอดส่องอย่าให้เหตุการณ์ซึ่งเป็นภัยเช่นนั้นเข้ามาคุกคามประเทศเรา ภัยดังกล่าวนี้เป็นภัยที่ร้ายแรงน่ากลัว ถ้าปราศจากการตรวจตราเพ่งเล็งอย่างกวดขันแล้ว อาจแทรกซึมเข้ามาทีละเล็กละน้อยโดยไม่รู้ตัว คอยบั่นทอนความสามัคคีกลมเกลียว และความเป็นปึกแผ่นของชาติ ปลุกปั่นทำลายความศรัทธาเชื่อถือในสิ่งที่เราทั้งหลายยึดมั่น ที่ตกทอดมาแต่บรรพบุรุษของเรา และในกรณีเช่นนี้ ทุกๆคนอาจตกเป็นเป้าหมายในการมุ่งทำลายจากภัยนั้นได้ง่ายด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรืออาจกลายเป็นเครื่องมือทำลายตัวเราเองและประเทศชาติที่รักของเราโดยไม่รู้ตัวก็ได้

พระราชดำรัส 4 ธันวาคม 2518

น่าสังเกตว่า ในหลวงทรงเริ่มพระราชดำรัส 4 ธันวาคม 2518 ด้วยการติงประภาศน์ อวยชัย ผู้กล่าวนำถวายพระพรว่าลืมเอ่ยว่าผู้มาร่วมวันนั้นมีชาวนาและกรรมกรด้วย ไม่ใช่มีแต่ "สมาชิกสมาคม มูลนิธิหรือฝ่ายทหาร ตำรวจ พลเรือน เจ้าหน้าที่ต่างๆ": "ก็ไม่ทราบว่าลืมหรืออย่างไร ไม่ได้พูดถึงเกษตรกร... ไม่ได้บอกว่ามีกรรมกรเหมือนกัน". "ขอขอบใจเป็นพิเศษแก่กลุ่มกสิกร... กรรมกรที่ได้มาให้พรในวันนี้ทำให้ที่ประชุมนี้ยิ่งสมบูรณ์ขึ้น" ซึ่งไม่น่าจะเป็นการบังเอิญ ขณะนั้นขบวนการนักศึกษาและฝ่ายซ้ายในเมืองกำลังเคลื่อนไหวอย่างหนักโดยอ้างผลประโยชน์และการสนับสนุนของกรรมการชาวนา และโจมตี "ชนชั้นปกครอง" ว่าเป็นฝ่ายตรงข้าม กดขี่ขูดรีดชนชั้นทั้งสองนี้ ในหลวงทรงเริ่มพระราชดำรัสด้วยการ "โต้" ขบวนการนักศึกษาโดยนัย (ทรง "หยอก" ด้วยว่า "ที่ได้มาร่วมประชุมนี้ จะเรียกว่าชุมนุมก็ไม่ได้ เดี๋ยวหาว่า มาประท้วงอะไร" [3])

ดู *พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทที่พระราชทานเนื่องในโอกาสต่างๆ ตั้งแต่พุทธศักราช 2498-2508*, หน้า 126-127: และดูพระราชดำรัสที่พระราชทานแก่กำนันผู้ใหญ่บ้านในเขตชายแดนภาคอีสานวันที่ 12 สิงหาคม 2505 และพระบรมราโชวาทแก่ผู้สำเร็จการศึกษาจาก วปอ. วันที่ 19 ตุลาคม 2508 ใน *เล่มเดียวกัน*, หน้า 138-139 และ 212-213 ผมขอขอบคุณคุณประจักษ์ ก้องกีรติที่ดึงให้ผมสนใจการมีอยู่ของพระราชดำรัสเหล่านี้.

สฤษดิ์สร้างชื่อเสียงให้ตัวเองด้วยการออกมารณรงค์ "ปราบอัคคีภัย" ถึงขั้นไปคุมการดับเพลิงเองทั้งกลางวันกลางคืน ทั้งที่กำลังเจ็บป่วย, สอบสวนหาผู้ลอบวางเพลิงเอง และที่ "ดัง" มากคือสั่งยิงเป้าผู้ต้องหาซึ่งล้วนเป็นคนจีน บางครั้ง ณ จุดที่เกิดเพลิงไหม้. ดู ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, *การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ*, หน้า 253-257.

3. ข้อความนี้ไม่ปรากฏอยู่ในพระราชดำรัสที่ตีพิมพ์ใน *ประมวลพระราชดำรัส..ปีพุทธศักราช 2518* แต่กลับปรากฏในพระราชดำรัสฉบับที่ "ทรงเรียบเรียงและปรับปรุงขึ้น" ด้วยพระองค์เอง "ตามที่ได้บันทึกพระสุรเสียงไว้" และโปรดเกล้าฯให้ตีพิมพ์ใหม่เมื่อปี 2541 (พร้อมคำแปลภาษาอังกฤษซึ่งทรงแปลเองเช่นกัน) ผมไม่คิดว่าข้อความ "หยอก" นี้ทรงเพิ่มเติมในปี 2541 โดยที่ในปี 2518 ไม่ได้ทรงรับสั่งไว้ เพราะโดยทั่วไปการเรียบเรียงใหม่เป็นการ "ตัด" มากกว่า "เพิ่ม" ส่วนใหญ่ตัดหรือเปลี่ยนคำที่เกิดจากภาษาพูด, ประโยคซ้ำ หรือไม่ครบรูปประโยค หรือไม่ชัดเจน (ดูเชิงอรรถถัดไปเป็นตัวอย่าง) แต่บางกรณีเข้าใจว่าเพื่อให้ดู "รุนแรง" น้อยลง (ดูเชิงอรรถที่ 5 และ 6 เป็นตัวอย่าง) ในกรณีนี้ผมอยากจะเดาว่า เพราะพระสุรเสียงที่บันทึกไว้มีข้อความนี้จริงๆ แต่ไม่มีใน *ประมวลพระราชดำรัส* จึงทรงเพิ่มเติมเข้าไป

หลังจากรับสั่งว่าถ้าทุกคนทำหน้าที่ตามอาชีพของตนและทำงานที่นอกเหนือหน้าที่แต่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ก็เท่ากับเป็น "ของขวัญวันเกิด" สำหรับพระองค์แล้ว ทรงรับสั่งถึงสถานการณ์การเมืองในขณะนั้นทันที:

> ปัจจุบันนี้บ้านเมืองเรายังอยู่เป็นบ้านเมืองดังที่ประจักษ์เห็นอยู่ ทำไมเกิดยังเป็นบ้านเมืองอยู่อย่างนี้ ไม่พังลงไป ดังที่มีใครต่อใครก็ได้คาดคะเนเอาไว้ว่าเมืองไทยจะไม่อยู่ในแผนที่โลกแล้วภายในปลายปีนี้ ข้าพเจ้าก็ได้ยินมา และต่อมาเมื่อเมืองไทยยังอยู่ในโลก ก็ได้ยินมาอีกว่า ปีหน้าไทยแลนด์นี้จะกลายเป็นตายแลนด์ ในแผนที่ที่เห็นไว้ว่าเมืองไทยนี้จะเป็นตายแลนด์ เห็นมานานแล้ว [4] แล้วก็เข้าใจว่าที่ทำไว้อย่างนั้น ก็เป็นแผนการที่แท้อย่างหนึ่งที่อยากให้เป็นตายแลนด์ พวกเราก็ไม่ยอม ไม่ยอมให้เป็นตายแลนด์ ไม่อยากให้เป็น ก็นึกว่าที่ให้เป็นตายแลนด์นั้น ก็เป็นการข่มขวัญ แต่ถ้าเราทุกคนทำหน้าที่ดีแล้วก็พยายามที่จะสามัคคีกันดี ช่วยกัน เราก็ไม่ตาย แล้วก็ข้อพิสูจน์ ก็ทุกคนที่ยืนอยู่ที่นี้ก็ยังไม่ตาย ก็ไม่ใช่ตายแลนด์ ทีนี้ปีหน้าเขาบอกเป็นปีวิกฤต เป็นปีวิกฤตก็คงเป็นวิกฤตทุกปี วันนี้ก็เป็นวันวิกฤต ถ้าดูถ้าเชื่อฤกษ์ยามอะไรต่างๆก็ไปดูซิ ใครที่เป็นหมอดูนะไปดู วันนี้ฤกษ์ไม่ดี... ถ้าอยากดูไปดู ไปผูกดวง เวลานี้เลวทั้งนั้น แล้วก็จะส่งผลให้เรามีหายนะจะล้มตายเป็นระนาว จะเกิดอาเพศต่างๆ ถ้าดูจริงๆก็เป็นจริง ถ้าเชื่อก็เชื่อได้ ทีนี้ได้ข่มขู่ท่านทั้งหลายอย่างรุนแรงแล้วว่าท่านต้องตายทุกคน แต่ทำไมท่านหัวเราะ ก็เพราะว่าทุกคน ถ้ามีความมั่นใจจริงๆว่าเรา...ทำเพื่อรักษาส่วนรวม คือส่วนรวมนี่เป็นที่อยู่ของเรา เป็นที่อาศัยของเรา ถ้าทุกคนมีความมุ่งมั่นไม่คิดถึงสิ่งที่มาข่มขู่...ถ้าใครมาขู่เข็ญว่าจะแย่หรือจะตายเราก็ต้องมาดูด้วยเหตุผล เดี๋ยวนี้เราตายหรือเราเป็น ก็ต้องบอกว่าเราเป็น ถึงยังมาพูดกันได้อย่างนี้

ผมไม่แน่ใจว่าแผนที่ที่ทรงรับสั่งว่าทรงเคยเห็น ซึ่งเป็น "แผนการที่แท้อย่างหนึ่งที่อยากให้ (เมืองไทย) เป็นตายแลนด์" นั้นหมายถึงแผนที่ไหน แต่ในช่วงนั้น เท่าที่จำได้มีการเผยแพร่ "แผนที่" สองฉบับโดยพวกฝ่ายขวา ฉบับหนึ่งเป็นรูปวาดแผนที่ประเทศไทย และมีรูป "คอมมิวนิสต์" (คนหน้าจีนๆ - หรือเวียดนาม - ใส่ชุดแบบทหารกองทัพปลดแอกของคอมมิวนิสต์) ตัวโตพอๆ กับแผนที่กำลังอ้าปากกว้างพยายามจะอมแผนที่ประเทศไทยไว้จากทางด้านภาคอีสาน อีกฉบับหนึ่งคือแผนที่ที่หนังสือพิมพ์บางฉบับนำมาตีพิมพ์โดยได้มาจากหน่วยงานด้านความมั่นคงของไทย แสดงให้เห็นสิ่งที่เรียกกันว่า "ยุทธศาสตร์รูปตัวแอลของ พคท." คือ แผนการ "ตัด" ("ปลดปล่อย") ภาคอีสานออกจากการควบคุมของกรุงเทพก่อน

ที่แน่ๆ คือในหลวงทรงกำลังหมายถึงฝ่ายซ้ายหรือคอมมิวนิสต์ ที่ว่ากำลัง "ข่มขวัญ" และ "ข่มขู่...หรือขู่เข็ญ" จะเปลี่ยน "ไทยแลนด์" ให้กลายเป็น "ตายแลนด์" น่าสนใจว่าทรงเชื่อแบบเดียวกับฝ่ายขวาในสมัยนั้นว่าการเปลี่ยนการปกครองเป็นสังคมนิยม-คอมมิวนิสต์นั้นหมายถึงการสูญสิ้นประเทศไทย การที่ทรงใช้อุปลักษณ์ (metaphor) ของความตายกับประเทศ มองจากมุมของฝ่ายซ้าย (ซึ่งรวมทั้งขบวนการนักศึกษา) ในขณะนั้น สิ่งที่พวกเขาต้องการคือการปฏิวัติเปลี่ยนระบอบเศรษฐกิจการเมืองและสังคม ซึ่งถ้าปฏิวัติสำเร็จก็ยังมีประเทศไทยอยู่ (ประโยคที่ว่า "อนาคตจะต้องมีประเทศไทย" ในเพลง "เราสู้" นั้น พูดตามคำตรงๆ เป็นสิ่งที่ฝ่ายซ้ายในขณะนั้นไม่มีข้อโต้เถียงด้วย สำหรับพวกเขา "อนาคตจะต้องมีประเทศไทย" อยู่แล้ว เพียงแต่เป็นประเทศไทยแบบสังคมนิยม)

ในหลวงทรงรับสั่งต่อไปว่าทุกคนต้องการความสุขส่วนตัว แต่ต้อง "เห็นผลประโยชน์ของผู้อื่นด้วย" จึงต้อง "สามัคคีกันปรองดองกัน"

> ประเทศชาติก็เหมือนกัน ถ้าร่วมกันจริงๆก็อยู่ได้ ทีนี้มาคิดอยู่อย่างหนึ่ง การอยู่นี้มีหลายพวก ถ้าอยากแบ่งเป็นพวก โดยมากชอบแบ่งเป็นพวก เป็นพวกทหาร พวกพลเรือน หรือตำรวจ พวกที่อยู่ในเครื่องแบบ และพวกที่อยู่นอกเครื่องแบบ แบ่งเป็นพวกเจ้าหน้าที่กับพวกประชาชน แบ่งเป็นผู้ใหญ่เป็นผู้น้อย เป็นผู้เฒ่าไดโนเสาร์กับนักศึกษาและนักเรียน แบ่งกันทั้งนั้น ชนชั้นต่างๆแบ่งกัน [5] ถ้าแบ่งกันอย่างนี้อยู่กันไม่ได้ ต้องช่วยกันทั้งนั้น... มาเมื่อเร็วๆนี้เองได้ยินมา ฟังแล้วก็หมั่นไส้ [6] บอกว่าลิ้นกับฟันมันก็ต้องกระทบกัน

4. ในฉบับที่ทรงเรียบเรียงใหม่เมื่อปี 2541 ประโยคนี้อ่านว่า "เคยเห็นแผนที่ที่เขาเขียนไว้ว่าเมืองไทยนี้เป็น 'ตายแลนด์' เห็นมานานแล้ว"

5. เมื่อทรงเรียบเรียงพระราชดำรัสนี้ใหม่ในปี 2541 ทรงตัด "ชนชั้นต่างๆแบ่งกัน" ออก

6. เมื่อทรงเรียบเรียงพระราชดำรัสนี้ใหม่ในปี 2541 ทรงเปลี่ยนเป็น "ฟังแล้วก็รำคาญ"

จริง ลิ้นกับฟันต้องกระทบกัน บางทีฟันก็กัดลิ้น แต่ใครเป็นลิ้นใครเป็นฟัน... เปรียบเทียบอย่างนี้มันตลกมาก ที่เปรียบเหมือนลิ้นกับฟัน แต่ว่าก็เป็นคำเปรียบโบราณก็พูดกันมาก เปรียบขณะนี้ถ้าเราอยากตลก เราก็ตลกให้เต็มที่ซิ ลิ้นกับฟันกระทบกันขอให้ไปคิด ฟันมันกระทบลิ้น มันกัดลิ้น แล้วลิ้นก็เจ็บเอ้ายอม ลิ้นก็คือประชาชน ฟันคือนาย เขาว่าต้องปลดแอก ก็ต้องถอนฟันแล้วอย่างไร ถ้าถอนฟันออกหมด เมื่อเดือนที่แล้วไปเยี่ยมนครพนม ไปแถวมุกดาหาร ไปเจอผู้หญิงคนหนึ่งมีฟันเหลือซี่เดียว เขาก็บ่นบอกว่ากินข้าวมันไม่อร่อย ไม่มีฟันนี่กินข้าวไม่อร่อย ก็เลยบอกเขาว่าถ้าให้ที่โรงพยาบาลใส่ฟันจะเอาไหม เขาถามว่าเจ็บไหม ก็บอกว่าย่อมต้องเจ็บบ้างแต่ว่าทำได้ เขาก็เอา เขาจะทำ... เพราะว่าจะได้กินข้าวอร่อย ทีนี้ก็ฟันที่ใส่นั้นมันก็ฟันปลอม ลิ้นกับฟันกระทบกัน ถ้าลิ้นของเราฟันของเรากระทบกันเองก็ยังไม่เป็นไร แต่ทำไมถ้าสมมุติว่าเอาฟันปลอมมาใส่ เขาจะเลือกฟันปลอมมาจากไหน ยี่ห้อใด จากประเทศใดมาใส่ ให้มากระทบลิ้นเรา อันนี้ต้องระวังดีๆ ฟันน่ะฟันปลอมมันใส่ได้ มีประโยชน์ทำให้กินข้าวอร่อย แต่ข้าวนั้นน่ะข้าวไทย ไปตอกตราฮานอย ก็มีเหมือนกัน จะเอาหรือ ฟันปลอมที่มาจากที่อื่นน่ะ... ระวังอย่าให้ฟันปลอมมาเคี้ยวลิ้นให้หมด อันนี้คิดไปคิดมามันกลุ้ม... อย่างที่ตะกี้ว่าลิ้นถูกกัด เพราะเรื่องของฟันปลอมจะเอามาจากไหน มันก็เลยทำให้คิดมาก และก็ถ้าคิดมากแล้วก็เกิดเสียวไส้ เกิดคิดไปมาก เลยทำให้อาจเกิดความไม่สบายใจ อาจเป็นความกลัวหรือความไม่สบายใจในจิตใจของเราหรือของแต่ละท่านที่มาอยู่ที่นี่...

ในปี 2541 เมื่อทรง "เรียบเรียงและปรับปรุง" พระราชดำรัสนี้ใหม่ และโปรดเกล้าฯให้ตีพิมพ์ "พระราชทานเพื่อใช้ในราชการ" พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทำเชิงอรรถอธิบายข้อความตอนนี้ว่า *"(หมายเหตุ) 'ฮานอย': ระยะนั้นได้มีการขายข้าวไทยแก่เวียดนามใต้ ข้าวนั้นถูกลอบนำเข้าเวียดนามเหนือ ซึ่งกลับส่งนอกไปอีกที ทำให้เป็นการแย่งตลาดไทย."* อย่างไรก็ตาม ถ้าเราอ่านข้อความตอนนี้ทั้งหมด ก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะสรุปว่า ในปี 2518 นั้น ทรงตั้งพระทัยให้มีความหมายอีกอย่างหนึ่ง. แม้จะทรงใช้อุปลักษณ์โดยตลอด, แต่สาระ (message) ที่รับสั่งนั้นชัดเจนมาก: การที่ฝ่ายซ้ายในขณะนั้นเรียกร้องให้ประชาชน ("ลิ้น") "ปลดแอก" จาก "นาย" ("ฟัน") นั้น ต้องระวังว่าเมื่อ

"ปลดแอก" แล้ว ผู้ที่จะมาเป็น "นาย" แทน ("ฟันปลอม") จะเป็นใคร ("จะเลือกฟันปลอมมาจากไหน ยี่ห้อใด *จากประเทศใด*มาใส่ ให้กระทบลิ้นเรา") และข้อสรุปของพระองค์ก็คือ "ต้องระวังให้ดีๆ" ผู้จะมาเป็น "นาย" แทน จะกลายเป็นคอมมิวนิสต์เวียดนาม ("ฮานอย") ไป

เป็นที่ทราบกันทั่วไปในสมัยนั้นว่า ชนชั้นนำไทยมีความเชื่อ (หรือความกลัว) อย่างหนึ่งว่า การเคลื่อนไหวเรียกร้อง "เอกราชประชาธิปไตย" ของขบวนการนักศึกษาและฝ่ายซ้ายเป็นการกระทำที่ได้รับการชักใยบงการจากคอมมิวนิสต์เวียดนาม ฉากที่อันธพาลฝ่ายขวารุมทำร้ายนักศึกษาที่ชุมนุมในธรรมศาสตร์ในเช้าวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ถึงขั้นนำไปแขวนคอ เผาและทารุณกรรมศพ ขณะเดียวกับที่ตะโกนประณามว่าคนที่กำลังถูกทารุณกรรมนั้นเป็น "ญวน" เป็นฉากที่รู้จักกันดี นี่เป็นประเด็นที่ผมมักไม่เข้าใจและมีความลำบากในการหาคำอธิบายที่ชัดเจนเป็นที่น่าพอใจ จริงอยู่ บ่อยครั้งพวกฝ่ายขวาสมัยนั้นก็โจมตีนักศึกษาเป็น "สมุนจีนแดง" และแม้แต่ "สมุนรัสเซีย" ด้วยในบางครั้ง แต่เหตุใด พวกเขาจึงมีความหมกมุ่น (obsession) ในเรื่อง "ญวน" มากกว่าเรื่องอื่น ทั้งๆที่ในความเป็นจริง กล่าวได้ว่าไม่มี "ความเป็นญวน" อะไรเกี่ยวกับขบวนการนักศึกษาเลย (ถ้าจะเป็นเรื่อง "ความเป็นจีน" ทั้งในแง่เชื้อสายของนักกิจกรรม หรือในแง่ที่ขบวนการมีความสัมพันธ์กับ พคท. ซึ่งเชียร์จีน ก็ยังพอเข้าใจได้ แต่พวกฝ่ายขวากลับหมกมุ่นเรื่อง "ญวน" มากกว่า) ถึงจุดนี้แม้ผมจะยังไม่มีคำอธิบายที่น่าพอใจ แต่อย่างน้อย เราก็ได้ทราบว่า ความหมกมุ่นเรื่อง "ญวน" นี้แพร่หลายเข้มข้นในหมู่ชนชั้นนำไทยเพียงใด

ในหลวงทรงย้ำว่าสถานการณ์ในขณะนั้นเรียกร้องให้ทุกคนยิ่งต้อง "คิดดี ทำดี"

> เพราะว่าถ้าเรานึกว่าเดี๋ยวนี้มาถือว่าประเทศชาติของเรามีความปั่นป่วน แน่นอนมีอันตรายคุกคามแน่นอนจากทุกทิศทั้งภายนอกภายใน กำลังรู้สึกกันนะทุกคนรู้สึกว่าเมืองนี้ชักจะอันตราย จนกระทั่งมีบางคนเล่าลือกันว่า เก็บกระเป๋าขายของ ไปต่างประเทศเสียแล้วก็มี แต่ว่าท่านพวกนั้นที่เก็บของ ขายของ หนีออกจากประเทศ ไปเสียทีเพราะว่าเมืองไทยมันเต็มทนแล้ว กลับไปเจอเขาริบของในประเทศโน้นที่ไปอาศัยเขา พังเคไปหมด หารู้ไม่ว่าเมืองไทยนี่น่าอยู่นะ มีชาวต่างประเทศที่อยู่ต่างประเทศในเมืองเสียอีก เป็นอารย

ประเทศ เป็นประเทศที่ศิวิไลซ์ ประเทศที่ก้าวหน้าแล้ว เขาอยู่ไม่ได้ เขาขอมาอยู่เมืองไทย ขอมาตั้งรกรากที่เมืองไทยนี่ ฉะนั้นประเทศไทยนี่ทำไมอยู่ได้ ก็เพราะพวกเราทุกคน ถ้าเราสร้างความดีคือทำปฏิบัติในสิ่งที่บริสุทธิ์ใจที่สุจริต... ก็เป็นการสร้างกำลังของบ้านเมือง ทำให้เป็นเหมือนฉีดยาป้องกันโรค...

หลังจากนี้ ทรงรับสั่งถึงสาเหตุที่ได้ทำและจะทำให้ "เมืองไทยอยู่ได้" เนื้อหาในพระราชดำรัสตอนนี้ ผู้ที่รู้จักคำร้องเพลง "เราสู้" ควรต้องรู้สึกคุ้นเคยเป็นอย่างดี:

แต่ทำไมเมืองไทยอยู่ได้ ก็เพราะว่าบรรพบุรุษของเราทำมาเป็นแรมปีเป็นร้อยๆปี ทำมาด้วยความสุจริตใจ ในสิ่งที่เรารู้ในประวัติศาสตร์ว่านักรบไทยได้ป้องกันประเทศให้อยู่ นักปกครองไทยได้ป้องกันความเป็นอยู่ของเมืองไทยให้อยู่ได้ตกทอดมาถึงเรานั่นน่ะ ท่านได้ทำมาด้วยความตั้งใจให้เป็นมรดก... คือเป็นบารมี ได้สร้างบารมีมาตั้งแต่โบราณกาลมา สะสมมาเรื่อย... ขอเปรียบเทียบเหมือนบารมี นั่นคือทำความดีนี้ เปรียบเทียบเหมือนการธนาคาร... เราอย่าไปเบิกบารมีที่บ้านเมืองที่ประเทศได้สร้างสมเอาไว้ตั้งแต่บรรพบุรุษของเราให้เกิน เราต้องทำบ้าง หรือเพิ่มพูนให้ประเทศชาติมีอนาคตที่แน่นอน อนาคตที่จะสามารถถือว่าชั่วลูกชั่วหลานชั่วเหลนชั่วโหลน ประเทศไทยก็ยังคงอยู่... การสร้างบารมีของบรรพบุรุษของเราแต่โบราณกาล ที่ได้รักษาสร้างบ้านเมืองขึ้นมาจนถึงเราแล้ว ก็ในสมัยนี้ที่เราอยู่ในที่ที่เรากำลังเสียขวัญกลัวก็ไม่ต้องกลัวไม่ต้องกลัวเพราะเรามีทุนอยู่...

เรามีบ้านเมืองแล้ว เราต้องรักษาไม่ใช่ทำลาย ใครอยากทำลายบ้านเมืองก็ทำลายเข้า เชิญทำลาย เราสู้ แต่ว่าผู้ที่จะทำลายระวังดีๆ คือว่าผู้ที่อยากทำลายนั้นไม่ใช่ว่าเขาอยากทำลายเพื่ออะไร แต่เขาทำลายตัวเอง น่าสงสาร ส่วนมากเขาทำลายตัวเอง...[7]

7. หลังจากพระราชทานพระราชดำรัสนี้แล้ว, วันต่อมา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสในการเสด็จออกมหาสมาคม ซึ่งมีสาระไม่แตกต่างกัน เพียงแต่สั้นกว่ามาก (ตามพระราชประเพณี): "คนไทยมีชาติมีประเทศอันตั้งมั่นโดยอิสระและเสรีมาช้านาน...แต่ในปัจจุบันนี้ มีสภาวการณ์หลายอย่างทั้งภายในและภายนอกประเทศ เป็นเหตุบีบคั้นคุกคามความมั่นคงปลอดภัยและอิสรภาพของเรามากขึ้นทุกวัน จำเป็นที่ทุกคนจะต้องต่อสู้ป้องกัน เพื่อรักษาชาติประเทศและความเป็นไทยไว้มิให้เสื่อมสลาย ข้าพเจ้าใคร่ขอให้ทุกฝ่ายยืนหยัดขึ้นต้านทานวิกฤตการณ์ทั้งนั้น"

วันรุ่งขึ้นหนังสือพิมพ์หลายฉบับได้รายงานข่าวพระราชดำรัส 4 ธันวาคม 2518 นี้ แต่ที่น่าแปลกใจคือ *ดาวสยาม* ไม่ใช่หนึ่งในจำนวนนั้น ทั้งนี้อาจเพราะได้ตีพิมพ์ "ฉบับพิเศษ" วันเฉลิมพระชนมพรรษาแทน โดยอุทิศหน้าหนึ่งทั้งหน้าให้กับการถวายราชสดุดี[8] *ดาวสยาม* วันต่อมา (6 ธันวาคม) พาดหัวตัวโต "ญวนหมิ่นในหลวง วิจารณ์พระราชดำรัสวันเฉลิมฯ" จากข่าวเล็กๆ ที่มีการจับชาวไทยเชื้อสายเวียดนามอาชีพช่างตัดเสื้อคนหนึ่งที่ถูกกล่าวหาว่าหมิ่นพระบรมเดชานุภาพวิจารณ์พระราชดำรัสวันที่ 4 ขณะฟังการถ่ายทอดเสียงทางวิทยุ (ฉบับอื่นมีเพียง *เดลินิวส์* วันที่ 6 ธันวาคม ที่ให้ความสำคัญกับข่าวนี้ ด้วยการพาดหัว "รวบญวนโอหัง หมิ่นพระบรมเดชานุภาพ": *The Nation* วันเดียวกันรายงานข่าวนี้ในหน้าแรก แต่ให้พื้นที่ของข่าวเล็กนิดเดียวและเขียนด้วยภาษาเรียบๆ)

หนังสือพิมพ์อื่นของวันที่ 5 ธันวาคม 2518 ให้ความสำคัญกับพระราชดำรัสวันที่ 4 ในระดับที่ต่างกัน ทั้ง *Bangkok Post* กับ *The Nation* รายงานเป็นข่าวเล็กๆหน้าหนึ่ง (พาดหัว King says 'Don't be alarmed' และ King calls for unity ตามลำดับ) ขณะที่ *ประชาชาติ* ให้พื้นที่ข่าวมากกว่าแต่ไม่ถึงกับเป็นข่าวนำ (พาดหัว: ทรงเตือน 'อย่าแบ่งพวก') *ไทยรัฐ*, *เดลินิวส์* และ *บ้านเมือง* เป็นเพียง 3 ฉบับที่พาดหัวตัวโตเป็นข่าวนำ. *ไทยรัฐ*: ในหลวงรับสั่งวันเฉลิม ชี้ภัยไทย แบ่งชนชั้น. *เดลินิวส์*: ในหลวงทรงประกาศสู้ผู้ทำลายชาติ ไม่ยอมให้ไทย เป็น 'ตายแลนด์'. *บ้านเมือง*: ในหลวงทรงรับสั่งให้ตระหนัก ไทยแลนด์จะเป็น 'ตายแลนด์' เตือนสามัคคี.

8. ด้วยการพาดหัวตัวโต 3 บรรทัด: เทิดพระเกียรติ ร.9 'จอมราชัน' ทุกสารทิศถวายพระพร, ตามด้วยหัวรองว่า "เผยพระราชกรณียกิจสำคัญ เสด็จทุกแห่งที่ประชาชนมีภัย" ที่เหลือของหน้าเป็นพระบรมฉายาลักษณ์. *ประชาธิปไตย* วันที่ 5 ธันวาคม 2518 เป็นอีกฉบับที่ชวนให้แปลกใจ เพราะไม่มีข่าวพระราชดำรัสวันที่ 4 เลย ทั้งๆที่โดยปกติเป็นหนังสือพิมพ์ประเภท broadsheet เน้นข่าวการเมืองแบบซีเรียสจริงจัง ส่วน *สยามรัฐ* งดตีพิมพ์ในวันนั้น

จากพระราชดำรัสถึงเพลง

ผมขอเสนอว่า พระราชดำรัส 4 ธันวาคม 2518 นี้ คือต้นตอที่แท้จริงของเพลงพระราชนิพนธ์ "เราสู้" อย่างไม่ต้องสงสัย นี่คือพระราชดำรัสที่นายสมภพ จันทรประภานำมาประพันธ์เป็นกลอนแปด แล้วทูลเกล้าฯถวาย และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใส่ทำนอง ไม่ใช่ "พระราชดำรัสที่พระราชทานแก่สมาชิกสภานิติบัญญัติ ประกอบด้วยข้าราชการพลเรือน ทหาร ตำรวจ และประชาชน ซึ่งได้จัดแข่งฟุตบอล..." ใน พ.ศ. 2516 (ซึ่งน่าจะไม่มีตัวตน) แต่อย่างใด

เห็นได้ชัดว่าสมภพได้ประพันธ์ตามพระราชดำรัสอย่างใกล้เคียงมาก ไม่เพียงในแง่ความ, แต่คำและวลีหลักๆก็ล้วนนำมาจากพระราชดำรัสทั้งสิ้น ตั้งแต่ชื่อกลอน "เราสู้" จนถึงวลีต่อไปนี้ (ในวงเล็บเป็นคำในพระราชดำรัส): "บรรพบุรุษของไทย (เรา) แต่โบราณ", "(ชั่ว)ลูก(ชั่ว)หลาน(ชั่ว)เหลน(ชั่ว)โหลน", "อนาคตจะต้องมีประเทศไทย" (อนาคต...ประเทศไทยก็ยังคงอยู่), "บ้านเมืองเราเราต้องรักษา" (เรามีบ้านเมืองแล้ว เราต้องรักษา), และ "อยากทำลายเชิญมาเราสู้" (ใครอยากทำลาย...เชิญทำลาย เราสู้)

ตามประวัติที่เป็นทางการ (ดังที่ได้เล่าแล้วในตอนต้น) หลังจากสมภพได้เขียนกลอนถวายแล้ว ได้ทรงพระราชทานกลอนนี้ "ให้เป็นของขวัญปีใหม่แก่ทหาร อาสาสมัคร และตำรวจชายแดน" (*ธ สถิต*, หน้า 333) ส่วนทำนองเพลงนั้น ได้ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นในลักษณะที่ "ทรงเกิดแรงบันดาลพระราชหฤทัย... หยิบซองจดหมายใกล้พระหัตถ์มาตีบรรทัด 5 เส้น เพื่อทรงพระราชนิพนธ์ทำนอง เมื่อแล้วเสร็จก็พระราชทานให้วงดนตรี อ.ส.วันศุกร์ ซึ่งกำลังบรรเลงอยู่ในงานวันขึ้นปีใหม่ 1 มกราคม 2517 นำออกบรรเลง ณ พระราชวังบางปะอิน จากนั้นได้ทรงนำกลับไปแก้ไข ก่อนจะพระราชทานออกมาให้วงดนตรี อ.ส.วันศุกร์บรรเลง และทรงแก้ไขอีกจนพอพระราชหฤทัย" (*ดนตรี*, หน้า 187)[9]

9. ในหนังสือ *ธ สถิต*, หน้า 333 มีการเล่า "เกร็ด" การพระราชนิพนธ์ทำนองเพลง "เราสู้" ว่าทรง "เกิดแรงบันดาลพระราชหฤทัย...หยิบซองจดหมายใกล้พระหัตถ์มาตีบรรทัด 5 เส้น" เช่นเดียวกัน แต่ไม่ได้ระบุว่าเกิดขึ้นในวันปีใหม่ 2517 พอดี โดยกล่าวว่า "เกร็ด" นี้มาจากคำบอกเล่าของ แมนรัตน์ ศรีกรานนท์ ขณะเดียวกัน ก็กล่าวว่า "ตอนที่ทรงพระราชนิพนธ์ทำนองเสร็จใหม่ๆ ได้พระราชทานให้ ม.ล.อัศนี ปราโมช เรียบเรียงและโปรด

ในขณะที่ประวัติทางการของเพลง "เราสู้" ผิดพลาดในเรื่องพระราชดำรัสซึ่งเป็นที่มาของเพลง ด้วยเหตุนี้จึงเป็นไปไม่ได้ที่การบรรเลงเพลงนี้ครั้งแรกของวง อ.ส. วันศุกร์จะเกิดขึ้นในวันปีใหม่ 2517, ผมเชื่อว่ารายละเอียดอื่นๆ ในประวัติที่เป็นทางการน่าจะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง เพียงแต่เราต้องเปลี่ยนปี พ.ศ. เท่านั้น ดังนี้:

(1) วันที่ 4 ธันวาคม 2518	ทรงมีพระราชดำรัสวันเฉลิมพระชนมพรรษา
(2) ระหว่างวันที่ 4 - ปลายเดือนธันวาคม 2518	สมภพ จันทรประภา เขียนกลอน "เราสู้" จากพระราชดำรัส แล้วทูลเกล้าฯถวาย
(3) ปลายธันวาคม 2518	ทรงพระราชทานกลอน "เราสู้" ให้เป็นของขวัญปีใหม่แก่ทหาร และ ตชด.
(4) วันที่ 1 มกราคม 2519	ทรงเกิดแรงบันดาลพระราชหฤทัย พระราชนิพนธ์ทำนองให้กลอน "เราสู้" ขณะทรงประทับ ณ พระราชวังบางปะอิน แล้วทรงพระราชทานให้วง อ.ส.วันศุกร์ ซึ่งกำลังบรรเลงในงานวันปีใหม่ที่นั่นทดลองบรรเลง
(5) ต้น - กลางปี 2519	ทรงนำทำนองเพลง "เราสู้" กลับไปแก้ไขจนพอพระราชหฤทัย แล้วพระราชทานฉบับสมบูรณ์ออกมา

เกล้าให้วงดนตรี อ.ส.วันศุกร์ บรรเลงก่อน ภายหลังจากที่วง อ.ส.วันศุกร์บรรเลงแล้ว ได้ทรงนำกลับไปแก้ไขและเรียบเรียงขึ้นใหม่ก่อนจะพระราชทานออกมาใหม่ เพลงรุ่นหลังๆนี้มีพระราชประสงค์ให้นักดนตรีทุกคนมีส่วนเข้ามาช่วยกันแสดงความคิดเห็นปรับปรุงแก้ไขทำนอง มีพระราชดำรัสว่า การแต่งแบบนี้เรียกว่า 'การแต่งแบบสหกรณ์'..." ความแตกต่างเล็กน้อยระหว่างหนังสือ 2 เล่ม อาจสรุปได้ดังนี้

ธ สถิต: พระราชนิพนธ์บนซองจดหมายแบบฉับพลัน, พระราชทานให้ ม.ล.อัศนีเรียบเรียง, พระราชทานให้ อ.ส.วันศุกร์บรรเลงก่อน, ทรงนำกลับไปแก้ไขโดยนำความเห็นของนักดนตรีมาประกอบ แล้วพระราชทานฉบับสมบูรณ์ออกมา

ดนตรี: พระราชนิพนธ์บนซองจดหมายแบบฉับพลันในวันปีใหม่ 2517, พระราชทานให้ อ.ส.วันศุกร์ที่กำลังบรรเลงอยู่ในวันนั้นที่บางปะอิน บรรเลงก่อน, ทรงนำกลับไปแก้ไข, พระราชทานให้ *อ.ส.วันศุกร์ บรรเลง*, ทรงแก้ไขอีกจนพอพระราชหฤทัย

(6) ต้น - กลางปี 2519 มีการนำเพลง "เราสู้" ออกเผยแพร่ในหมู่กลุ่มพลังฝ่ายขวา

เราได้เห็นรายละเอียดของข้อ (1) แล้ว ซึ่งทำให้ได้เข้าใจข้อ (2) ด้วย, ในส่วนข้อ (3) นั้น ประวัติที่เป็นทางการกล่าวว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานกลอน "เราสู้" ที่สมภพแต่งถวาย "ให้เป็นของขวัญปีใหม่แก่ทหาร อาสาสมัคร และตำรวจชายแดน" แต่ไม่มีการให้รายละเอียดหรือหลักฐาน อันที่จริง ผมเชื่อว่าคนเขียนประวัติทางการไม่รู้รายละเอียดและไม่มีหลักฐานด้วย เพราะมิเช่นนั้นจะต้องไม่ผิดพลาดเรื่องปีเกิดของเพลงอย่างแน่นอน เพราะเมื่อเร็วๆนี้ผมพบหลักฐานว่าทรงพระราชทานกลอนให้เป็นของขวัญปีใหม่จริงๆ แต่เป็นปีใหม่ 2519 และในลักษณะที่น่าสนใจยิ่ง

ดังที่ผมได้กล่าวบ้างแล้วข้างต้น, เมื่อเร็วๆนี้ (ตุลาคม 2541) ในหลวงได้ทรงนำพระราชดำรัส 4 ธันวาคม 2518 มา "ทรงเรียบเรียงและปรับปรุง" ใหม่พร้อมๆกับพระราชดำรัส 4 ธันวาคมอีก 4 ปี คือปี 2517, 2519, 2520 และ 2521 ทั้งยังได้ทรงแปลเป็นภาษาอังกฤษด้วยพระองค์เองทั้ง 5 พระราชดำรัส แล้วโปรดเกล้าฯให้ตีพิมพ์รวมกันเป็นเล่มเดียว ภาษาไทยอยู่หน้าขวา อังกฤษอยู่หน้าซ้ายคู่กันไปตลอดเล่ม (โดยบริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง) ออกเผยแพร่ "พระราชทานเพื่อใช้ในราชการ" ในหนังสือรวมพระราชดำรัส 4 ธันวาคมเล่มนี้ นอกจากจะทรงโปรดเกล้าฯให้ตีพิมพ์ภาพถ่ายทั้งสีและขาวดำการเข้าเฝ้าฯของคณะบุคคลในวันที่ 4 ธันวาคมของปีต่างๆนั้นแล้ว ในหน้า 46 ยังได้ทรงให้ตีพิมพ์สิ่งที่ดูเหมือนกับ การ์ด ส.ค.ส. ปี 2519 ที่ทรงประดิษฐ์ขึ้นด้วยพระองค์เอง คล้ายกับการ์ด ส.ค.ส. ที่พระองค์ทรงประดิษฐ์ขึ้นและพระราชทานแก่พสกนิกรในวันสิ้นปีเก่าขึ้นปีใหม่ของทุกปีในปัจจุบัน เนื้อหาของสิ่งที่ดูเหมือนการ์ด ส.ค.ส. 2519 นี้ ก็คือบทกลอน "เราสู้" นั่นเอง โดยมีคำแปลภาษาอังกฤษพิมพ์สลับกับกลอนภาษาไทยบทต่อบท แม้จะไม่มีคำอธิบายใดๆ ก็แทบจะไม่ต้องสงสัยเลยว่าคำแปลดังกล่าวเป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (ความแตกต่างที่เห็นได้ระหว่าง "การ์ด" ปี 2519 ที่ว่านี้กับการ์ดของในหลวงในปัจจุบัน คือการ์ดปี 2519 ไม่ได้พิมพ์ด้วยคอมพิวเตอร์: ดูคำอธิบายเรื่องนี้ข้างล่าง)

==

ส่งท้ายปีเก่า ... 2518

ส.ค.ส 2519 ... รับปีใหม่

==

"เราสู้"

\+ + + + + +

บรรพบุรุษของไทยแต่โบราณ ปกบ้านป้องเมืองคุ้มเหย้า
เสียเลือดเสียเนื้อมิใช่เบา หน้าที่เรารักษาสืบไป
The ancestors of the Thai since ancient times
Have defended the nation and the motherland
They have sacrificed their blood and their lives
Our duty is to keep that heirloom forever

ลูกหลานเหลนโหลนภายหน้า จะได้มีพสุธาอาศัย
อนาคตจะต้องมีประเทศไทย มิยอมให้ผู้ใดมาทำลาย
Our children, grandchildren, great-grandchildren,
And their offsprings will have a land to live on
The future map must show the Land of the Thai
We will not allow anyone to destroy it

ถึงขู่ฆ่าล้างโคตรก็ไม่หวั่น จะสู้กันไม่หลบหนีหาย
สู้ตรงนี้สู้ที่นี่สู้จนตาย ถึงเป็นคนสุดท้ายก็ลองดู
Unmoved by any threat of anihilation
We will fight without any thought of flight
We will fight here in this place, fight to death
Let it be known, to the last one it shall be

บ้านเมืองเราเราต้องรักษา อยากทำลายเชิญมาเราสู้
เกียรติศักดิ์ของเราเราเชิดชู เราสู้ไม่ถอยจนก้าวเดียว
This Land of ours is in our keeping
Come any destroyer, we will fight
Our honor and dignity are ours to sustain
We will fight without backing even one step

ผมเชื่อว่า การ์ด ส.ค.ส. 2519 "เราสู้" นี้มีความสำคัญมาก อย่างน้อย 3 ประการ คือ *หนึ่ง* เป็นการยืนยันว่าในหลวงได้ทรงพระราชทานกลอน "เราสู้" เป็นของขวัญปีใหม่จริงๆ แต่เป็นปี 2519; *สอง* แสดงว่ามี "เราสู้" ใน version ภาษาอังกฤษ ซึ่งทรงพระราชนิพนธ์เอง. (เรื่องนี้ผมไม่เคยได้ยินใครพูดถึงมาก่อน รวมทั้งหนังสือเกี่ยวกับเพลงพระราชนิพนธ์และพระราชกรณียกิจต่างๆ) ในขณะที่กลอน "เราสู้" ของสมภพ จันทรประภานั้น อาจกล่าวได้ว่า สะท้อนพระราชดำริของในหลวงได้อย่างใกล้เคียงมากแล้ว, การที่ทรงพระราชนิพนธ์ "เราสู้" เป็นภาษาอังกฤษและพระราชทานการ์ดนี้ในพระนามพระองค์เองเท่ากับทรงยืนยันว่า "เราสู้" เป็นพระราชดำริของพระองค์โดยสมบูรณ์;

สาม มีความเป็นไปได้อย่างยิ่งที่การ์ดนี้จะเป็นการ์ด ส.ค.ส. ฉบับแรกที่ในหลวงทรงประดิษฐ์ขึ้น และดูเหมือนว่าจะไม่มีใครรู้เรื่องการ์ดนี้มาก่อน

ประวัติที่เป็นทางการเกี่ยวกับเรื่องนี้ ("พระราชอัจฉริยภาพด้านคอมพิวเตอร์" ใน *เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 72 พรรษามหาราชา*, จัดพิมพ์โดยคณะกรรมการจัดงานวันสื่อสารแห่งชาติ, 2542, หน้า 72) กล่าวว่า

> ผลงานที่พระองค์ทรงประดิษฐ์ด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์อีกอย่างหนึ่งก็คือ ส.ค.ส. ที่พระองค์ทรงใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ "ปรุง" อวยพรในวันปีใหม่ ซึ่งพระองค์ทรงพระราชทานถึงข้าราชบริพารและหน่วยงานต่างๆอยู่เป็นประจำทุกปี แม้จะทรงมีพระราชกรณียกิจมากมาย ซึ่งแต่เดิมพระองค์ทรงใช้วิธี "ปรุ" แถบเทเล็กซ์พระราชทานพรปีใหม่ โดยในบัตร ส.ค.ส. ฉบับแรก ปี พ.ศ. 2528 มีความว่า "ในโอกาสขึ้นปีใหม่ 2529 นี้ ขอขอบใจที่ทุกคนได้ช่วยงานในด้านต่างๆมาด้วยดี..."
>
> ท้ายบัตร ส.ค.ส. ฉบับแรกระบุว่า "ก.ส. ๙ ปรุ" อันเป็นหลักฐานแสดงถึงการใช้เครื่องเทเล็กซ์หรือโทรพิมพ์ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2530 พระองค์ทรงประดิษฐ์ ส.ค.ส. ให้มีลวดลายมากขึ้น ท้ายบัตร ส.ค.ส. ระบุว่า "ก.ส. 9 ปรุง" จนถึงปัจจุบัน แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีสื่อสารที่พระองค์ทรงใช้ในการประดิษฐ์บัตร ส.ค.ส. จากเดิมที่เคยทรง "ปรุ" พระราชทานผ่านเครื่องเทเล็กซ์ มาทรง "ปรุง" ใหม่โดยทรงใช้เครื่องคอมพิวเตอร์แทน...

==

ส.ค.ส. ๒๕๒๑(Telex)

==

รอ.1

จิตรลดา

จาก จิตรลดา ... รอ.3.

ถึง เจ้าหน้าที่ ทุกเหล่า ทุกหน่วย

....

ส.ค.ส. 2521 ....

....

นักรบใด ใจมั่น หลั่นเริงร่า

นักรบใด ใจมั่น หลั่นเริงร่า
สู้สุดฤทธิ์ ในกิจ ทั้งหนักเบา
เป็นเกลอกับ ทุกข์กล้า แสนสาหัส
ถึงขามจิต โลหิตซับ กับพสุธา
แลเห็นความ ลำเค็ญ เป็นประโยชน์
ตั้งจิตไว้ ไม่พรั่น ด้วยมั่นคง
ไม่ยอมลด กายใจ ให้ต่ำต้อย
ซึ่งยศศักดิ์ อัครฐาน ศฤงคารตน
กฎอันใด แม้วางไว้ ในยามสงบ
ดำเนินตาม ที่เห็นชัด ในหทยา

ถ้วนทหาร ปรารถนา เป็นเช่นเขา
ยอมรับเอา ด้วยมโน อันโอฬาร์
อันตราย สารพัด ไม่หน่ายหน้า
ใจเย็นได้ ไม่ว้า หวั่นพะวง
อันช่วงโชติ ชวลิต น่าพิศวง
และอาจอง พะนงรัก ศักดิ์แห่งตน
เพื่อจะคอย ตวงตัก แม้สักหน
หมายเพิดผล คือความดี ที่ศรัทธา
ปองเคารพ ชูเชิด ให้เจิดจ้า
ว่าเป็นภา- ระเลิศ ประเสริฐจริง

....

ขอให้ทุกคนได้เป็น นักรบ ใจมั่น หลั่นเริงร่า
จักประสบความสุขที่แท้จริง

....

กส.9 ปรุ/ส่ง 310130 ธค. 2520

==

(จากหนังสือ "นายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ")

==

> นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา พระองค์ได้ทรงประดิษฐ์บัตร ส.ค.ส.ด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์พระราชทานพรแก่พสกนิกรชาวไทยทุกหมู่เหล่าผ่านสื่อมวลชนทุกปี เหล่าพสกนิกรทั้งหลายต่างพากันตั้งใจรอคอยผลงานของพระองค์ที่จะทรงพระกรุณาพระราชทานให้...

ขณะที่ ส.ค.ส. ที่ทรงประดิษฐ์ด้วยคอมพิวเตอร์ฉบับแรกน่าจะเป็นฉบับที่ทรงประดิษฐ์ในเดือนธันวาคม 2530 - คือ ส.ค.ส. ปี 2531 - จริง เพราะเพิ่งทรงมีคอมพิวเตอร์ส่วนพระองค์เครื่องแรกในเดือนธันวาคมปีก่อนหน้านั้น (*เล่มเดียวกัน*, หน้า 67; ดูภาพถ่าย ส.ค.ส. ที่ทรงประดิษฐ์ด้วยคอมพิวเตอร์ทุกฉบับตั้งแต่ปี 2530/31 ถึงปี 2541/42 ในหน้า 70, 73, 74 และ 79), ประวัติทางการนี้ผิดแน่ๆ ที่กล่าวว่า ส.ค.ส. ที่ทรงประดิษฐ์ขึ้นฉบับแรก (ด้วยเทเล็กซ์) คือ ส.ค.ส. ปี 2529 (ธันวาคม 2528) เพราะต่อให้เราไม่นับ การ์ด ส.ค.ส. 2519 "เราสู้" ข้างต้น, ในหนังสือรวมพระราชดำรัส 4 ธันวาคม เล่มเดียวกับที่มีรูปการ์ด "เราสู้", ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ตีพิมพ์, ในหน้า 80, "ส.ค.ส. 2521 (Telex)" ซึ่งขึ้นต้นว่า "รอ. 1 จิตรลดา จาก จิตรลดา... รอ. 3. ถึง เจ้าหน้าที่ ทุกเหล่า ทุกหน่วย" และลงท้ายว่า "ก.ส. ๙ ปรุ/ส่ง 310130 ธ.ค. 2520" อย่างชัดเจน [10]

ผมคิดว่า การมีอยู่ของ ส.ค.ส. ปี 2521 นี้ยิ่งยืนยันว่ารูปถ่ายที่เห็นเป็น ส.ค.ส. ปี 2519 "เราสู้" ข้างต้นนั้น น่าจะเป็น ส.ค.ส.ปี 2519 ที่ทรง "ปรุ/ส่ง" จริงๆ และด้วยเหตุนี้จึงต้องถือเป็น ส.ค.ส. ที่ทรงประดิษฐ์ด้วยพระองค์เอง

---

10. เนื้อหาของการ์ดฉบับนี้ คือ กลอนภาษาไทย "นักรบใด ใจมั่น พลันเริงร่า" ซึ่งการ์ดระบุในบรรทัดสุดท้าย ต่อจาก "ก.ส. ๙ ปรุ/ส่ง" ว่า "(จากหนังสือ "นายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ")" อาจจะสงสัยว่าหนังสือ *นายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ* เพิ่งตีพิมพ์ในปี 2536 การ์ด ส.ค.ส. ที่มีกลอนนี้จะเป็นการ์ด ส.ค.ส. ปี 2521 ได้อย่างไร? ความจริง ทรงเริ่มแปล *A Man Called Intrepid* ตั้งแต่วันที่ 20 มิถุนายน 2520 (*เฉลิมพระเกียรติ*, หน้า 119; ทรงแปลเสร็จวันที่ 25 มีนาคม 2523) เนื่องจากกลอนของ William Wordsworth นี้อยู่ในหน้าแรกของหนังสือ จึงเป็นไปได้ว่าจะทรงเริ่มแปลเป็นอันดับต้นๆ ดังนั้น การที่กลอนแปลนี้ปรากฏอยู่ใน ส.ค.ส. ที่ทรงประดิษฐ์ขึ้นในเดือนธันวาคมปีนั้น นับว่าสอดคล้องในเรื่องเวลาอย่างยิ่ง

ฉบับแรกเท่าที่เรามีหลักฐานอยู่ในขณะนี้ ที่น่าสังเกตคือ ตรงข้ามกับปัจจุบันที่หนังสือพิมพ์จะรายงานข่าว ส.ค.ส.ของพระองค์โดยพร้อมเพรียง ในปี 2519 ไม่มีฉบับใดที่กล่าวถึง ส.ค.ส. นี้เลย ที่เป็นข้อยกเว้นบางส่วน คือกรณี *บ้านเมือง* ฉบับวันที่ 8 มกราคม 2519 ซึ่งอุทิศส่วนบนสุดหนึ่งในสี่ของหน้า 13 ให้กับกลอน "เราสู้" โดยตีกรอบสี่เหลี่ยมล้อมรอบ มีพระบรมฉายาลักษณ์รูปพระพักตร์อยู่ด้านซ้ายมือและรูปถ่ายอาสาสมัครในเครื่องแบบยืนเรียงแถวเป็นแบ็คกราวน์ ภายใต้หัวว่า:

> พิเศษ - วันนี้ "บ้านเมือง" อัญเชิญกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานแก่เหล่าข้าราชบริพาร ทหาร ตำรวจ และอาสาสมัคร ในวันส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่

หลังจากนั้นเป็นกลอน "เราสู้" ทั้งสี่บท จะเห็นว่าคำบรรยายหัวนี้ผิดความจริงแบบง่ายๆ เพราะเห็นได้ชัดว่า นี่ไม่ใช่ "กระแสพระราชดำรัส" แน่ๆ (ถ้าใช้คำว่า "พระราชนิพนธ์กลอน" ยังจะใกล้เคียง) และอันที่จริงในวันส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ 2518-19 นั้น ในหลวงทรงมีพระราชดำรัสอื่นซึ่งหนังสือพิมพ์ทุกฉบับรวมทั้ง *บ้านเมือง* เองได้รายงานไปแล้ว [11] แต่เป็นไปได้ว่าบางคนใน *บ้านเมือง* (เช่น อาจจะเป็น "สีน้ำ" นักเขียนฝ่ายขวาผู้เป็นศัตรูอย่างรุนแรงกับขบวนการนักศึกษาสมัยนั้น) ได้รับการ์ด ส.ค.ส. "เราสู้" เองหรือไปได้มาจากผู้อื่น จึงนำ

---

11. ดูพระราชดำรัสนี้ได้ใน *ประมวลพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท...ปีพุทธศักราช 2518*, หน้า 365-366. ทรงรับสั่งตอนหนึ่งว่า "ประเทศของเราต้องประสบความวิกฤตด้านต่างๆติดต่อกันมาเป็นเวลานานพอสมควร ทำให้เกิดหวั่นวิตกกันไปว่าจะต้องประสบเคราะห์กรรมและอันตรายต่างๆอย่างร้ายแรง ความจริง...สถานการณ์ในบ้านเมืองของเรานั้นนับว่ายังดีอยู่...ไม่ควรที่เราจะตื่นตกใจจนเกินไป" *บ้านเมือง* 1 มกราคม 2519 พาดหัวตัวโตว่า: ในหลวงพระราชทานพรปีใหม่ วิกฤตต่างๆ ยังดีอยู่ เชื่อชาติไทยไปรอด; *ไทยรัฐ*: พระราชดำรัสทรงอำนวยพรปวงชน ทรงเตือน 'อย่าตื่นตระหนก'; *เดลินิวส์*: พระพรวันปีใหม่ 'บ้านเมืองเรายังดีอยู่ ไม่ควรตื่นตกใจ'; *ดาวสยาม*: พระราชดำรัสวันปีใหม่ 'อย่าตกใจ' บ้านเมืองเรายังดีอยู่; *ประชาธิปไตย*: พระราชดำรัสในโอกาสขึ้นปีใหม่ ทรงให้ชาวไทยหนักแน่น-สามัคคี; *Bangkok Post*: King calls for unity; *The Nation*: The King's Message PANIC WILL ONLY LEAD TO CHAOS.

มาตีพิมพ์ โดยเขียนคำบรรยายเอาเอง เนื่องจากเห็นเป็น ส.ค.ส.ของในหลวง จึงเขียนไปเช่นนั้น การตีพิมพ์ "เราสู้" ใน *บ้านเมือง* นี้น่าจะเป็นการเผยแพร่กลอนนี้ต่อสาธารณะเป็นครั้งแรก แม้ว่าคงมีน้อยคนที่สังเกตเห็นในขณะนั้น

ขณะเดียวกัน, ดังที่เราได้เห็นแล้ว, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเกิดแรงบันดาลพระราชหฤทัยโดยฉับพลัน ระหว่างที่ทรงประทับในงานเลี้ยงวันปีใหม่ที่พระราชวังบางปะอิน โดยมีวงดนตรี อ.ส.วันศุกร์ กำลังบรรเลงเพลง (ซึ่งต้องเป็นปี 2519 อย่างแน่นอน ไม่ใช่ 2517 ตามประวัติทางการ) "ทรงหยิบซองจดหมายใกล้พระหัตถ์มาตีบรรทัด 5 เส้น เพื่อทรงพระราชนิพนธ์ทำนอง" ให้กับกลอน "เราสู้" เมื่อเสร็จแล้วก็พระราชทานให้วง อ.ส.วันศุกร์ ทดลองบรรเลงเดี๋ยวนั้น นายแมนรัตน์ ศรีกรานนท์ ผู้เล่า "เกร็ด" เรื่องนี้กล่าวว่า "ทรงเป็นเสมือนนักประพันธ์เพลงหรือปราชญ์ของโลก คือทรงแต่งสดๆ" อย่างไรก็ตาม ผมคิดว่า จากการที่เราได้เรียงลำดับความเป็นมาของเพลงข้างต้น ทำให้เราอาจจะเข้าใจภูมิหลังของ "แรงบันดาลพระราชหฤทัย" อย่างฉับพลันในวันปีใหม่นั้นได้ง่ายยิ่งขึ้น กล่าวคือ เห็นได้ชัดว่าขณะนั้นน่าจะเพิ่งทรงพระราชนิพนธ์แปล กลอน "เราสู้" เป็นภาษาอังกฤษได้ไม่นาน และเพิ่งทรง "ปรุ/ส่ง" ทั้งภาษาไทยและอังกฤษในพระนามของพระองค์เป็น ส.ค.ส.ไปยังหน่วยงานราชการโดยเฉพาะทหารและ ตชด. พูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ "เราสู้" น่าจะกำลังอยู่ในพระราชหฤทัยตลอดเวลาในระยะนั้น ทำให้ในระหว่างงานปีใหม่ที่มีวงดนตรีบรรเลง ทรง "เกิดแรงบันดาลพระราชหฤทัย" โดยฉับพลันขึ้นได้

เราไม่มีข้อมูลว่าในหลวงทรงใช้เวลาทั้งหมดในการแก้ไขปรับปรุงทำนองเพลง "เราสู้" ที่ทรงพระราชนิพนธ์ในวันปีใหม่นานเพียงใดจนพอพระราชหฤทัย หรือรายละเอียดของการ "ปล่อย" (release) เพลงออกสู่สาธารณะเป็นอย่างไร เช่น ใครผลิต (กรมประชาสัมพันธ์? กองทัพ?), วงดนตรีและนักร้องคือใคร, สถานีวิทยุอะไรเริ่มเล่นก่อนหรือพร้อมๆกัน? เมื่อไร? แต่ดังที่กล่าวในตอนต้นบทความ, เพลงนี้ได้กลายเป็นที่นิยมของกลุ่มพลังฝ่ายขวาที่ต่อสู้กับขบวนการนักศึกษาในขณะนั้น ผมไม่ทราบแน่นอนว่าเมื่อใด หลักฐานแรกสุดที่ผมหาได้คือ การที่ *ดาวสยาม* ฉบับวันที่ 11 กรกฎาคม 2519 เอาบางตอนของเพลงมาพิมพ์ (โดยแปลงบางคำ) เพื่อตอบโต้ท้าทายการที่นักศึกษาธรรมศาสตร์กลุ่มหนึ่งเดินขบวนไปวางหรีดหน้าสำนักงาน แม้ว่าโดยส่วนตัวผมคิดว่า "เราสู้" น่าจะเป็นที่รู้จักกันแล้วก่อนหน้านั้นเล็กน้อย [12]

จาก "เราสู้" ถึง 6 ตุลา

เพลงปลุกใจโดยทั่วไปและ "เราสู้" โดยเฉพาะ มีบทบาทอย่างไรในการต่อสู้ทางการเมืองในช่วงก่อน 6 ตุลา? ผมขอเสนอว่าเพลงปลุกใจ (หรือเพลงปฏิวัติ/เพื่อชีวิต) มีบทบาทเช่นนั้นเอง - "ปลุกใจ" ผมหมายความว่า เพลงเหล่านี้ไม่ได้มีบทบาทในการ "ให้การศึกษา" หรือ "ทำให้คนเชื่อ" ในสาระทางการเมืองที่มีอยู่ในเพลง พูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ *เพลงเหล่านี้เป็นเพลงเพื่อคนที่เชื่ออยู่แล้ว ไม่ใช่สำหรับทำให้คนที่ยังไม่เชื่อหันมาเชื่อ* สำหรับคนพวกหลัง เนื้อหาของเพลงที่มีลักษณะการเมืองอย่างสูงเช่นนี้ เป็นสิ่งที่ยากจะ "ซาบซึ้ง" ได้ แต่สำหรับพวกที่เชื่อในอุดมการณ์ที่เพลงเหล่านี้สะท้อนอยู่แล้ว เพลงช่วยทำให้เกิดกำลังใจ, มีความสุข ("บันเทิง"), ให้ความรู้สึกที่เป็น "ชุมชน" ร่วมกับผู้อื่นที่คิดอย่างเดียวกัน และเพิ่มความเชื่อมั่นในสิ่งที่กำลังคิดและทำ, ทำให้อยากคิดแบบนั้นและทำแบบนั้นให้มากขึ้นไปอีกดีขึ้นไปอีก - พูดอย่างสั้นๆ ก็คือ "ปลุกใจ" นั่นเอง

กรณี *ดาวสยาม* ที่เพิ่งกล่าวถึงเป็นตัวอย่างที่ดี หนังสือพิมพ์รู้สึกว่ากำลังถูกโจมตีจากศัตรู (ขบวนการนักศึกษา) ถึงกับมีการ "ยกกำลัง" มาที่สำนักงาน (ความจริงผู้เดินขบวนไปวางหรีดวันนั้นน่าจะมีไม่กี่ร้อยคน) "เราสู้" ถูกอ้างขึ้นเพื่อยืนยันความถูกต้องของตัวเอง โดยเฉพาะในส่วนของเนื้อเพลงที่พูดถึงการปักหลักสู้ ในที่ที่ตัวเองอยู่ ("สู้ที่นี่ สู้ตรงนี้")

---

12. *ดาวสยาม* 11 กรกฎาคม 2519, หน้า 4 คอลัมน์ "บุคคลในข่าว" ของ "กะแช่": "เราสู้! ถึงใครจะขู่ฆ่าล้างโคตรก็ไม่หวั่น! สู้มันที่นี่!! สู้มันตรงนี้!!!..." และหน้า 5 คำบรรยายใต้ภาพการชุมนุมหน้าสำนักงาน *ดาวสยาม*: "สู้ที่นี่ สู้ตรงนี้ ฯลฯ" ผมถือเองในที่นี้ว่า *ดาวสยาม* เอาข้อความเหล่านี้มาจากเพลงไม่ใช่จากกลอน ส่วนกรณี ร.ต. สิรินธร กีรติบุตร ร.น., "เพลงปลุกใจไทย (พ.ศ. 2475-2525): การวิเคราะห์ทางการเมือง." วิทยานิพนธ์รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2528, หน้า 117 ที่ระบุว่า เพลงนี้เผยแพร่ในช่วงปี 2520-2525 นั้น ผิดอย่างแน่นอน

แน่นอนว่า การที่ "เราสู้" เป็นเพลงพระราชนิพนธ์ย่อมมีความหมายมากกว่าเพลงปลุกใจทั่วไป สำหรับ *ดาวสยาม* และกลุ่มพลังฝ่ายขวาอื่นๆ (กระทิงแดง, ลูกเสือชาวบ้าน, นวพล) ทุกครั้งที่ได้ยิน, ร้อง หรือเพียงแต่นึกถึงเพลงนี้ในใจ ย่อมสามารถรู้สึกได้ว่าสิ่งที่พวกเขากำลังทำนั้นไม่เพียงแต่ถูกต้อง แต่เป็นพระราชประสงค์ - พระราชบัญชา - โดยตรง และแม้ในหลวงจะทรงมีพระราชดำรัสที่เป็นต้นกำเนิดของเพลงมาตั้งแต่วันที่ 4 ธันวาคม 2518 หรือกระทั่งทรง "ปรุ" กลอนที่เขียนจากพระราชดำรัสเป็น ส.ค.ส. ออกพระราชทานในวงจำกัด แต่การคงอยู่ในใจ, การพร้อมใช้ (ready-to-use) ของเพลงย่อมสูงกว่า - และด้วยเหตุนี้จึง "มีพลัง" กว่า - พระราชดำรัสร้อยแก้วหรือกลอนธรรมดามาก

ชนวน: ภาพละครแขวนคอ ที่นำไปสู่กรณี 6 ตุลา

เมื่อวันที่ 6 ตุลาคมที่ผ่านมา (2543) ในระหว่างงานรำลึก 6 ตุลาที่ธรรมศาสตร์ ใจ อึ๊งภากรณ์ อาจารย์คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ออกใบปลิวโจมตีหนังสือพิมพ์ *บางกอกโพสต์* โดยมีข้อความตอนหนึ่งว่า

> ในวันที่ 5 ตุลาคม 2519 หนังสือพิมพ์*บางกอกโพสต์* และหนังสือพิมพ์ *ดาวสยาม* ได้ตีพิมพ์รูปภาพของการเล่นละครที่ธรรมศาสตร์ โดยเสนอข่าวในทำนองว่านักศึกษาจงใจดูหมิ่นเจ้าฟ้าชาย หลายคน เช่น อดีตนายกรัฐมนตรีเสนีย์ และ ดร. ป๋วย มีความเห็นว่ามีการแต่งภาพและปั้นน้ำเป็นตัวในเรื่องนี้ อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เป็นความจริงคือนักศึกษาไม่ได้เล่นละครดูหมิ่นแต่อย่างใด ไม่ว่าจะมีการแต่งภาพหรือไม่ และที่สำคัญคือการประโคมข่าวดังกล่าวของสื่อมวลชนบางกลุ่มนำไปสู่เหตุการณ์นองเลือดและการทำทารุณกรรมในเช้าวันที่ 6 ตุลาคม หนังสือพิมพ์ *บางกอกโพสต์* ไม่เคยขอโทษเรื่องนี้แต่อย่างใดต่อผู้ถูกกระทำในวันนั้น.... ฝ่ายบริหารของหนังสือพิมพ์มิได้พัฒนาตนเองจาก 24 ปีก่อนแต่อย่างใด

ในคำสัมภาษณ์ของใจต่อสำนักข่าวไทยและในแถลงข่าวของคณะกรรมการรับข้อมูลและสืบพยานเหตุการณ์ 6 ตุลาที่เขาเป็นเลขานุการ ที่ออกเผยแพร่ในวันนั้นก็มีข้อความพาดพิงถึง *บางกอกโพสต์* ในลักษณะเดียวกัน

วันต่อมา *บางกอกโพสต์* ได้ออกแถลงการณ์ในหน้าหนึ่ง ยืนยันอย่างหนักแน่นว่าไม่ได้มีส่วนร่วมในแผนการยั่วยุให้เกิดกรณีนองเลือด 6 ตุลา และ

โจมตีใจว่ากล่าวหา *โพสต์* อย่างไม่มีหลักฐาน อันที่จริง สี่ปีก่อนหน้านี้ ในวาระครบรอบ 20 ปีของเหตุการณ์ 6 ตุลา *โพสต์* ได้ออกแถลงการณ์หน้าหนึ่งชี้แจงความเป็นมาของภาพที่ตีพิมพ์ในฉบับวันที่ 5 ตุลาคม 2519 อย่างละเอียด แต่คำชี้แจงไม่เป็นผล เป็นที่ทราบกันดีว่า ความเชื่อที่ใจแสดงออกไม่ใช่ของใจคนเดียว

เห็นได้ชัดว่า เรื่องนี้ไม่ใช่ความขัดแย้งส่วนตัวระหว่างใจ อึ๊งภากรณ์กับ *บางกอกโพสต์* แต่เกี่ยวพันถึงความจริงทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ ผมเห็นว่าหลังจาก 24 ปี น่าจะถึงเวลาที่เรื่องนี้มีข้อยุติ ยิ่งกว่านั้น ผมยังเชื่อว่าแม้หลักฐานชิ้นสำคัญบางอันจะยังขาดหายไปดังจะได้อธิบายต่อไป เราก็สามารถรู้แล้วว่าความจริงขั้นพื้นฐานของเรื่องนี้คืออะไร

สำหรับผู้ที่ไม่ต้องการอ่านบทความนี้ต่อหรือต้องการจะทราบข้อสรุปทันที (ผมขอเตือนว่ารายละเอียดของเรื่องที่จะเล่าข้างล่างค่อนข้างจะซับซ้อน) นี่คือสิ่งที่ผมพบจากการตรวจสอบหลักฐานที่เกี่ยวข้อง:

(1) *บางกอกโพสต์* ไม่เคย "เสนอข่าวในทำนองว่านักศึกษาจงใจดูหมิ่นเจ้าฟ้าชาย" ด้วยเหตุนี้ จึงไม่มีความจำเป็นต้อง "ขอโทษ" ในเรื่องนี้แต่อย่างใด

(2) แม้ว่าภาพถ่ายละครที่ตีพิมพ์ใน ฉบับวันที่ 5 ตุลาคม 2519 จะถูกกลุ่มพลังฝ่ายขวายกขึ้นมาอ้างและแจ้งความต่อตำรวจ กล่าวหาว่านักศึกษาหมิ่นองค์รัชทายาท แต่ภาพดังกล่าว*ไม่ใช่*ภาพที่ถูกนำมา รณรงค์โจมตีนักศึกษาและระดมกำลังฝ่ายขวาในบ่ายวันนั้น อย่างน้อยก็ไม่ใช่ภาพที่ถูกใช้เป็นหลัก ภาพที่ทำหน้าที่นั้นคือภาพที่ตีพิมพ์ใน *ดาวสยาม* ซึ่งเป็นคนละภาพกับที่ตีพิมพ์ใน *โพสต์* และ *ดาวสยาม* ก็เป็นเพียงฉบับเดียว (โดยการร่วมมือของวิทยุยานเกราะ) ที่ "เสนอข่าวในทำนองว่านักศึกษาจงใจดูหมิ่นเจ้าฟ้าชาย" คือสร้างสถานการณ์ในบ่ายวันที่ 5 อันนำไปสู่การนองเลือดในวันรุ่งขึ้น

(3) มีความเป็นไปได้ว่า กลุ่มฝ่ายขวาจะ "ได้ไอเดีย" สร้างสถานการณ์โจมตีนักศึกษาครั้งแรกจากการเห็นภาพที่ตีพิมพ์ใน *บางกอกโพสต์* แต่ความเป็นไปได้นี้ (และข้อเท็จจริงในข้อ 2 ที่ว่า *โพสต์* ถูกพวกเขานำมาอ้าง) ไม่ควรถูกนำมาใช้โจมตีว่าเป็นความผิดของ *โพสต์* เพราะถ้าเช่นนั้น ผู้ที่เล่นละครก็สามารถถูกกล่าวหาว่ามีความผิดได้เพราะเล่นละครที่ทำให้ฝ่ายขวา "ได้ไอเดีย" ขึ้น ความจริงคือ ทั้งผู้เล่นละครและ *โพสต์* เพียงแต่ทำหน้าที่ของตนไปตามปกติ คือสะท้อน*เหตุการณ์ออกมาเป็นละครและเสนอภาพข่าวที่น่าสนใจ*

(4) ในความเห็นของผม ภาพที่ตีพิมพ์ใน *บางกอกโพสต์* เป็นภาพจริง ไม่ได้รับการแต่ง ยิ่งกว่านั้น แม้แต่ภาพใน *ดาวสยาม* ก็เป็นภาพที่ไม่ได้รับการแต่ง การสร้างสถานการณ์ในบ่ายวันที่ 5 ไม่จำเป็นต้องอาศัยความ "เหมือน" หรือ "ไม่เหมือน" ของผู้แสดงละครในภาพ

ละครกลางแจ้งที่ลานโพธิ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แสดงระหว่างพักเที่ยงวันที่ 4 ตุลาคม 2519 จากเวลานั้นถึงเช้าวันที่ 6 ตุลา มีหนังสือพิมพ์ภาษาไทยออกวางจำหน่าย 3 ครั้ง (หรือ 3 "กรอบ" ตามที่เรียกกันในวงการ) คือ บ่ายวันที่ 4 (แต่พิมพ์หัวเป็นวันที่ 5), เช้าวันที่ 5 และบ่ายวันที่ 5 (แต่พิมพ์หัวเป็นวันที่ 6) ถ้านับรวมฉบับที่ออกเช้าวันที่ 6 ด้วยก็จะเป็น 4 ฉบับ

ปกติ *ดาวสยาม* จะต่างจากหนังสือพิมพ์ภาษาไทยฉบับอื่น (*ไทยรัฐ*, *เดลินิวส์*) แต่เหมือนกับ *สยามรัฐ* คือออกเฉพาะตอนบ่ายของแต่ละวัน (และพิมพ์หัววันที่วันนั้นเหมือน *สยามรัฐ*) แต่ในช่วงเหตุการณ์ 6 ตุลานั้น *ดาวสยาม* ออกวันละ 2 กรอบ นี่เป็นข้อเท็จจริงสำคัญที่คนรุ่นผมหลายคนไม่เห็นด้วย แต่ผมสามารถพิสูจน์ได้ อย่างไรก็ตามจะเป็นเรื่องยาวเกินไปที่จะอธิบายข้อพิสูจน์ในที่นี้

จากการแสดงละครถึงการนองเลือด *ดาวสยาม* ออกวางตลาด 3 ครั้ง คือ บ่ายวันที่ 4 (ลงหัววันที่ 5), เช้าวันที่ 5 และบ่ายวันที่ 5 (ลงหัววันที่ 6) ถ้านับเช้าวันที่ 6 ด้วย ก็จะเป็น 4 ฉบับด้วยกัน

ปัญหาแรกที่เกิดขึ้นสำหรับผู้ที่ต้องการสืบค้นความจริงกรณี 6 ตุลาในปัจจุบันคือ *ดาวสยาม* ที่มีเก็บอยู่ในหอสมุดแห่งชาติขณะนี้และที่ทุกฝ่ายมีอยู่ในมือ (เท่าที่ผมทราบ) เป็น *ดาวสยาม* ฉบับที่ออกในตอนเช้าทั้งวันที่ 5 และ 6 ยกตัวอย่างเช่น ฉบับวันที่ 6 ตุลาที่มีการถ่ายภาพมาแสดงในนิทรรศการ 6 ตุลาเมื่อสี่ปีก่อน ก็เป็นฉบับที่ออกในเช้าวันนั้นจริงๆ ไม่ใช่ที่ออกในตอนบ่ายวันที่ 5 เพราะฉะนั้น รูปถ่ายละครแขวนคอที่ปรากฏ จึงไม่ใช่รูปที่ใช้ในการปลุกระดมมวลชนฝ่ายขวาในบ่ายและค่ำวันที่ 5

ที่สำคัญ มีหลักฐานว่า *ดาวสยาม* ตีพิมพ์ภาพที่ถ่ายจากการแสดง

ละครครั้งแรกตั้งแต่ฉบับที่ออกในบ่ายวันที่ 4 (ลงหัววันที่ 5) แต่ *ดาวสยาม* กรอบนี้ปัจจุบันหาไม่ได้แล้ว ภาพนี้จะมีลักษณะอย่างไรไม่สามารถบอกได้ แต่จากคำของ *ดาวสยาม* เองที่พูดถึงเมื่อเกิดการกล่าวหาว่านักศึกษาแสดงละครหมิ่นองค์รัชทายาทแล้ว "ภาพนั้นเล็กและดูไม่ชัดเจน" สรุปแล้วในช่วงบ่ายและเย็นวันที่ 4 *ดาวสยาม* และกลุ่มฝ่ายขวายังไม่รู้สึกว่ามีอะไรผิดปกติเกี่ยวกับละครหรือภาพจากละครที่ลงใน *ดาวสยาม* ครั้งแรกเอง

คงเพราะเหตุนี้ หนังสือพิมพ์ *ดาวสยาม* กรอบต่อมาคือที่ออกในเช้าวันที่ 5 จึงไม่มีภาพเกี่ยวกับการแสดงละครเลย ในทางกลับกัน ในเช้าวันนั้น หนังสือพิมพ์ 3 ฉบับที่พิมพ์ภาพที่ถ่ายจากการแสดงละครไม่ใช่หนังสือพิมพ์ฝ่ายขวา คือ *ประชาธิปไตย, เนชั่น* และ *บางกอกโพสต์* (มีหลักฐานว่า *อธิปัตย์*ของศูนย์นิสิตฯ เองก็พิมพ์ภาพจากละคร แต่ผมหาดูไม่ได้ในขณะนี้) แต่ *โพสต์* เป็นฉบับเดียวที่เห็นหน้าด้านตรงของผู้แสดงที่ถูกแขวน (หมายถึงอภินันท์ บัวหภักดี *ประชาธิปไตย* เป็นภาพด้านตรงของวิโรจน์ ตั้งวาณิชย์ ผู้แสดงอีกคนหนึ่ง ทั้งยังเป็นภาพเล็กและมัวมาก ส่วน *เนชั่น* เป็นภาพด้านข้างของอภินันท์) คำบรรยายใต้ภาพของ *โพสต์* บอกอย่างชัดเจนว่าเป็นการแสดง "ฉาก...การฆ่าแขวนคออย่างทารุณของแอ๊คติวิสต์สองคนหลังการกลับมาของอดีตผู้เผด็จการถนอม กิตติขจร"

ผมเห็นว่าข้อเท็จจริงนี้เป็นจุดสำคัญที่ยืนยันว่าการพิมพ์ภาพละครในเช้าวันที่ 5 ของ *บางกอกโพสต์* ไม่เกี่ยวกับพวกฝ่ายขวา เพราะถ้าพวกฝ่ายขวาต้องการเผยแพร่ภาพโดยมีแผนล่วงหน้าที่จะจุดชนวนระดมคน พวกเขาน่าจะเอาไปพิมพ์ใน *ดาวสยาม* ในเช้าวันนั้นมากกว่า

ตามแถลงการณ์เมื่อสี่ปีก่อนของ *บางกอกโพสต์* ตั้งแต่เช้าวันนั้นมีผู้โทรศัพท์มาที่สำนักงานข่มขู่กล่าวหาที่ตีพิมพ์ภาพนั้น แต่ตามบันทึกของพลเอกวัลลภ โรจนวิสุทธิ์ ในหนังสือ *ยังเตอร์กของไทย* (2521) "กลุ่มผู้รักชาติและชมรมแม่บ้านจำนวนประมาณ 300 คน" ที่ชุมนุมกันหน้าทำเนียบรัฐบาลตั้งแต่เช้าวันนั้นเพื่อเรียกร้องให้เสนีย์ รับสมัคร สุนทรเวช และสมบุญ ศิริธร กลับเป็นรัฐมนตรี เมื่อใกล้จะสลายตัวตอนบ่ายสามโมง "ก็เกิดเหตุการณ์ที่คาดไม่ถึงขึ้นมาและมีผลสะท้อนร้ายแรงยิ่งนัก กล่าวคือผู้ที่มาชุมนุมอยู่นั้นได้

หนังสือพิมพ์*บางกอกโพสต์*ประจำวันที่ 5 ตุลาคม 2519 มาสามสี่ฉบับ มีภาพผู้ถูกแขวนคอเหมือนสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช...."

ผมคิดว่าปัญหาเรื่องเวลาว่าฝ่ายขวา "เกิดไอเดีย" เกี่ยวกับรูปใน *บางกอกโพสต์* เมื่อไร คงยากจะยืนยันลงไปให้แน่นอนแล้วในปัจจุบัน แต่คิดว่าน่าจะเป็นประมาณบ่ายต้นๆ เมื่อนางนงเยาว์ สุวรรณสมบูรณ์ สมาชิกชมรมแม่บ้าน เข้าแจ้งความที่สน.ชนะสงครามในค่ำนั้น ว่าศูนย์นิสิตฯ เล่นละครหมิ่นองค์รัชทายาทก็เล่าว่า "14.00 น. ตนได้เห็นภาพในหน้า นสพ. *บางกอกโพสต์*..." หนังสือพิมพ์ทุกฉบับที่รายงานข่าวการชุมนุมของพวกนี้จนถึงประมาณเที่ยงวันหรือหลังเที่ยงวันเล็กน้อย ก็ยังไม่มีการกล่าวถึงเรื่องภาพการแสดงละคร

แต่หลังจากนั้น เรื่องนี้ได้แพร่กระจายไปในหมู่กลุ่มพลังฝ่ายขวาในขณะนั้นอย่างรวดเร็ว *ดาวสยาม* เองได้รายงานเรื่องนี้ไว้อย่างน่าสนใจดังนี้

> เมื่อวันที่ 5 เดือนนี้เวลา 17.00 น. ได้มีบุคคลหลายอาชีพได้นัดประชุมโดยยกรูปภาพในหน้าของ นสพ. *ดาวสยาม* ฉบับวันที่ 5 ต.ค. (กรอบแรก) [คือฉบับที่ออกในบ่ายวันที่ 4 - สมศักดิ์] และได้นำมาวิเคราะห์ถึงภาพและการกระทำของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาที่เล่นละครการเมืองในบริเวณลานโพธิ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยได้วิเคราะห์ว่ารูปภาพนั้นเหมือนสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช แต่เนื่องจากภาพนั้นเล็กและดูไม่ชัดเจน จึงได้ติดต่อขอมาที่ นสพ.*ดาวสยาม* และทาง นสพ. *ดาวสยาม* ก็ได้ให้ความร่วมมือ โดยขยายภาพให้ชัดเจนและไม่ได้มีการตบแต่งภาพแต่อย่างไร ส่งไปให้ยังตัวแทนของบุคคลกลุ่มนี้ที่มาขอรับ ที่ประชุมของบุคคลกลุ่มนี้ ได้มีมติเห็นพ้องต้องกันเป็นเอกฉันท์ว่าภาพนี้เป็นภาพที่ส่อเจตนาดูหมิ่นราชวงศ์จักรี....

ที่น่าสนใจไม่แพ้กันคือ *ไทยรัฐ* ซึ่งกล่าวว่า "ทางด้านกลุ่มต่อต้านนักศึกษาเปิดประชุมกันเครียดตั้งแต่บ่ายวันที่ 5 นี้ ณ ที่แห่งหนึ่ง..." แล้วรายงานเรื่องที่พวกนี้ประชุมกันราวกับมีนักข่าวเข้าร่วมฟังอยู่ด้วย

ผมเข้าใจว่า ในช่วงบ่ายวันที่ 5 นั้นเอง *ดาวสยาม* กรอบบ่าย (ลงวันที่ 6 ตุลาคม) ได้ตีพิมพ์ภาพจากการแสดงละครอีกครั้ง และภาพนี้แหละที่ถูกใช้ในการระดมพลของฝ่ายขวาตลอดเย็นและค่ำวันนั้น น่าเสียดายที่ *ดาวสยาม*

กรอบนี้ปัจจุบันหาไม่ได้เช่นกัน (ดังที่กล่าวในตอนต้นว่าฉบับวันที่ 6 ที่ทุกคนเห็นจากหอสมุดแห่งชาติในขณะนี้เป็นคนละกรอบกัน)

ผมเชื่อว่าตัวเองเคยเห็น ภาพละครแขวนคอใน *ดาวสยาม* ที่ถูกใช้รณรงค์กล่าวหานักศึกษาในบ่ายวันที่ 5 นั้น ในความจำของผม เป็นภาพแบบ "โคลสอัพ" ขนาดใหญ่ เห็นตัวละครที่ถูกแขวนเพียงครึ่งตัว เป็นไปได้ว่านี่คือภาพที่ *ดาวสยาม* เองกล่าวถึงว่าได้ "ขยายภาพให้ชัดเจนและ...ส่งไปให้ยังตัวแทน" ของกลุ่มฝ่ายขวาในเย็นนั้น (และอาจจะมาจากเป็นภาพที่ทั้ง *ดาวสยาม* และ *บ้านเมือง* พิมพ์ในกรอบเช้าวันที่ 6 แต่อันหลังซึ่งไม่มีผลต่อการรณรงค์แล้ว จะเป็นระยะไกลขึ้น แสดงตัวผู้เล่นเกือบทั้งตัว) ที่แน่ๆคือเป็นคนละภาพกับที่พิมพ์ใน *บางกอกโพสต์*

ทำไมผมจึงพูดในตอนต้นว่าแม้แต่ภาพใน *ดาวสยาม* ตอนบ่ายวันที่ 5 นี้ก็ไม่น่าจะเป็นภาพแต่ง? ผมไม่ได้ต้องการเสนอว่าเพราะหน้าคนเล่นละคร "เหมือน" อยู่แล้วจึงไม่ต้องแต่งภาพ แต่ต้องการจะเสนอว่า ความรู้สึกที่ว่า "เหมือน" นั้นที่สำคัญไม่ใช่มาจากหน้าคนเล่นละครแต่มาจากความรับรู้ (perception) ที่แพร่หลายไม่เพียงแต่ในหมู่ฝ่ายขวา แต่ในหมู่คนจำนวนไม่น้อยในขณะนั้นว่า ขบวนการนักศึกษา "แอนตี้สถาบัน" ด้วยเหตุนี้ ขอเพียงแต่ให้องค์ประกอบบางอย่างของภาพมีส่วนคล้ายคลึงเท่านั้น ก็ทำให้คิดไปในทางนั้นได้ทันที ในแง่นี้ เสื้อชุดทหารที่ตัวละครใส่อาจจะมีผลต่อความรู้สึกของคนดูภาพมากกว่าใบหน้าตัวละครเสียอีก

เมื่อถึงเช้าวันที่ 6 ตุลาคม หนังสือพิมพ์แทบทุกฉบับก็ลงข่าวเรื่องนักศึกษาถูกกล่าวหาว่าเล่นละครหมิ่นองค์รัชทายาทแล้วราวกับว่านักศึกษาผิดจริงๆ และที่เหมือนกับจะเป็นการเยาะเย้ย (irony) ของประวัติศาสตร์ก็คือ *บางกอกโพสต์* อาจเป็นฉบับที่ลงข่าวเข้าข้างนักศึกษาที่สุดในสถานการณ์เช่นนั้น แม้แต่ *ไทยรัฐ* หรือ *ประชาชาติ* ที่เคยเข้าข้างนักศึกษามาตลอดก็พาดหัวว่า "จับนักศึกษาหมิ่นฟ้าชาย" และ "สั่งสอบแขวนคอลานโพธิ์ ระบุภาพหมิ่นองค์รัชทายาท" ตามลำดับ *โพสต์* เกือบเป็นฉบับเดียวที่ไม่ยอมระบุตรงๆเช่นนั้น แต่กลับพาดหัวเพียงว่า "สั่งสอบละครแขวนคอ ศูนย์นิสิตปฏิเสธผู้แสดงหน้าเหมือนใครทั้งสิ้น"

คืนที่ยาวนาน:
การไม่ตัดสินใจสลายการชุมนุม
ในธรรมศาสตร์คืนวันที่ 5 ตุลาคม 2519

ช่วงบ่ายและเย็นวันอังคารที่ 5 ตุลาคม 2519 หนังสือพิมพ์บางฉบับได้นำเอาภาพที่ถ่ายจากการแสดงละครกลางแจ้งในระหว่างการชุมนุมประท้วงการกลับมาของจอมพลถนอม กิตติขจรของนักศึกษาที่ลานโพธิ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในวันก่อนหน้านั้นมาตีพิมพ์ในลักษณะโจมตีว่า นักศึกษาแสดงละครหมิ่นองค์รัชทายาท กลุ่มการเมืองฝ่ายขวาต่างๆในขณะนั้นได้อาศัยเรื่องนี้ระดมกำลังขึ้นอย่างรวดเร็วโดยมีสถานีวิทยุยานเกราะเป็นศูนย์กลาง มีการเรียกร้องให้ประชาชนผู้จงรักภักดีไปชุมนุมกันในเช้าวันรุ่งขึ้นทั้งที่สนามหลวงและลานพระบรมรูปทรงม้า เพื่อจัดการกับนักศึกษาที่กำลังชุมนุมอยู่ในธรรมศาสตร์อย่างเด็ดขาด

ประมาณสามทุ่มเศษของคืนนั้น สุธรรม แสงประทุมและกรรมการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยได้นำผู้แสดงละครออกแถลงข่าวต่อสื่อมวลชนที่ตึกองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และติดต่อขอเข้าพบนายกรัฐมนตรีเพื่อชี้แจงทำความเข้าใจในเช้าวันรุ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม ยังไม่ทันที่ฟ้าจะสาง กำลังตำรวจและกลุ่มอันธพาลการเมืองฝ่ายขวาที่ทำการปิดล้อมมหาวิทยาลัยอยู่ก็ได้ลงมือโจมตีการชุมนุมด้วยอาวุธอย่างขนานใหญ่ มีการจับผู้ชุมนุมมาทำทารุณกรรมต่างๆ เช่น แขวนคอ เผาทั้งเป็น ทำร้ายศพ ข่มขืน ทำอนาจาร ฯลฯ ผู้ชุมนุมเสียชีวิตหลายสิบคน ที่เหลืออีกกว่าสามพันคน ถูกทำร้ายร่างกายและกวาดต้อนไปขัง

ขณะที่การกระทำของตำรวจและกลุ่มอันธพาลการเมืองฝ่ายขวาในเช้าวันนั้นเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมายและศีลธรรมอย่างไม่มีข้อสงสัย คำถามหนึ่งที่เกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้คือ เหตุใดนักศึกษาจึงไม่ยุติการชุมนุมตั้งแต่คืนวันที่ 5 ตุลาคม เมื่อมีการก่อกระแสเรื่องหมิ่นองค์รัชทายาท? และถ้าทำเช่นนั้นจะสามารถหลีกเลี่ยงความสูญเสียในเช้าวันที่ 6 ตุลาคมได้หรือไม่?

ในช่วงที่เกิดเหตุการณ์ 6 ตุลา ผมเป็นผู้หนึ่งที่มีหน้าที่ในการตัดสินใจกำหนดจังหวะก้าวการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษา ตลอดยี่สิบกว่าปีที่ผ่านมา ผมถูกถามและถามตัวเองถึงคำถามในลักษณะนี้บ่อยครั้ง ต้นปี 2521 คือหลังจากรัฐบาลธานินทร์ กรัยวิเชียรที่มีอำนาจจากเหตุการณ์ 6 ตุลาและที่มีนโยบายปิดกั้นการแสดงออกทางการเมืองอย่างเบ็ดเสร็จถูกรัฐประหารโค่นไป และเริ่มมีเสรีภาพของการแสดงออกขึ้นอีก ก็เริ่มมีผู้ตั้งคำถามทำนองนี้ในที่สาธารณะเป็นครั้งแรก ขณะนั้นผมกับเพื่อนอีก 18 คนกำลังติดคุกและถูกส่งขึ้นศาลในคดี 6 ตุลา เราได้คุยตกลงกันว่าจะทำการชี้แจงและตอบโต้การโจมตีในเรื่องนี้และเรื่องอื่นๆที่เกี่ยวกับ 6 ตุลา เราได้จัดสัมมนากันเองในคุกแล้วเขียนเป็นข้อสรุปออกมา โดยมีผมเป็นผู้ร่าง แล้วส่งออกมาเผยแพร่ข้างนอกทั้งแบบ "ใต้ดิน" (ในฉบับเต็ม) และ "บนดิน" (ในฉบับดัดแปลงแก้ไขถ้อยคำซึ่งคนข้างนอกคุกทำเอง)

ในส่วนที่เกี่ยวกับท่าทีของเราในค่ำวันที่ 5 ตุลาคมนั้น พวกเราซึ่งหลายคนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจได้สรุปออกมาว่า

> คืนวันที่ 5 ตุลาคม... ฝ่ายเราได้ตกลงให้ดำเนินการดังต่อไปนี้ (1) แถลงข่าวเปิดเผยข้อเท็จจริงแก่สื่อมวลชน (2) ติดต่อกับรัฐบาลขอเข้าพบเพื่อชี้แจงข้อเท็จจริงซึ่งรัฐบาลตกลงให้เข้าพบได้ในวันรุ่งขึ้น.... (3) เคลื่อนย้ายผู้ปฏิบัติงานส่วนหนึ่งออกจากธรรมศาสตร์เพื่อรับมือกับการสร้างสถานการณ์ (4) ตกลงให้สลายการชุมนุมในวันรุ่งขึ้น เหตุที่ต้องสลายการชุมนุมในวันรุ่งขึ้นก็เพราะเห็นว่าสถานการณ์อาจจะรุนแรงขึ้นได้ การสลายไม่อาจทำได้ในตอนกลางคืน เพราะเราไม่สามารถประกันความปลอดภัยแก่ผู้ร่วมชุมนุมได้

ในความทรงจำของผม ขณะนั้น (คือปี 2521) เราคิดว่ากำลังต่อสู้ทางการเมืองกับผู้ที่ต้องการบิดเบือนว่ากรณี 6 ตุลาเป็นความผิดของนักศึกษาเอง การสัมมนาและข้อสรุปที่เขียนขึ้นถูกชี้นำด้วยความคิดนี้ ผมจำได้ว่าขณะที่เขียนถึงการตัดสินใจในคืนวันที่ 5 ผมมีความลำบากที่ด้านหนึ่งต้องพยายามไม่เขียนให้ผิดข้อเท็จจริง แต่อีกด้านหนึ่งก็ต้องระวังไม่สร้างความชอบธรรมให้กับผู้ที่โจมตีเรา ในความเป็นจริงผมตระหนักดีว่ามาตรการที่ 1 และ 2 นั้น ไม่เกี่ยวกับประเด็นว่าจะสลายการชุมนุมหรือไม่ (ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่สุดที่เราถูกโจมตี) ยิ่งกว่านั้น ถ้าจำไม่ผิด จากการสัมมนาพบว่าในคืนวันที่ 5 นั้น แม้เราจะมีการพูดถึงการสลายการชุมนุมในวันรุ่งขึ้น แต่ความจริงไม่ได้มีการพิจารณาถกเถียงถึงเรื่องนี้อย่างจริงจังหรือตกลงอย่างเป็นมติทางการ การคุยเรื่องนี้ออกมาในลักษณะที่ว่า มีคนถามก่อนแยกย้ายเลิกประชุมในราวสามสี่ทุ่มว่า ถ้าสถานการณ์รุนแรงขึ้นจะทำอย่างไร ก็มีบางคนตอบว่าให้เลิกชุมนุม แต่ไม่มีการอภิปรายอะไรเพิ่มเติมในที่ประชุม เพราะความสนใจของผู้ร่วมประชุมไม่ได้อยู่ที่ประเด็นนั้น ส่วนที่ว่าการสลายชุมนุมในตอนกลางคืนทำไม่ได้นั้น ก็ไม่ใช่เป็นผลจากการถกเถียงอภิปรายอย่างจริงจังกว้างขวาง แต่เป็นความเข้าใจร่วมกันของพวกเราในสมัยนั้นมากกว่า ที่สำคัญ เนื่องจากเราไม่ได้มีการพิจารณาประเด็นสลายการชุมนุมอย่างจริงจัง ประเด็นเรื่องจะสลายคืนนั้นได้หรือไม่จึงไม่ได้ถูกหยิบยกขึ้นมา

นับตั้งแต่การสัมมนาในคุกครั้งนั้น ทุกครั้งที่มีการพูดถึงเรื่องนี้ในที่สาธารณะ ผมและเพื่อนก็จะเสนอในแนวเดียวกันว่า คืนวันที่ 5 ตุลาคม เราได้ตัดสินใจในทางหลักการให้สลายการชุมนุมแล้ว แต่เห็นว่าทำไม่ได้ในตอนกลางคืนเพราะไม่ปลอดภัยต่อผู้ร่วมชุมนุม ต้องรอถึงเช้า ซึ่งเมื่อถึงเวลาก็ถูกโจมตีก่อน...

ผมอยากจะย้ำว่าที่พูดนี้ไม่ได้แปลว่าพวกเราจงใจโกหก แต่ผมเชื่อว่าเราได้ขยายความให้น้ำหนักเพิ่มเติมกับสิ่งที่เป็นเพียงความเข้าใจแบบหลวมๆ ("ถ้าพรุ่งนี้สถานการณ์รุนแรงก็สลาย") ให้เป็นมติอย่างเป็นทางการ ("ตกลงจะสลายตอนเช้า") และภายใต้การกดดันของการต่อสู้ทางการเมืองเพื่อยืนยันว่าฝ่ายเราไม่ใช่ผู้ผิดในกรณี 6 ตุลา ทำให้สิ่งนี้กลายเป็นความทรงจำร่วมของพวกเราไป (แบบเดียวกับความทรงจำเรื่องการตัดสินใจให้เคลื่อนขบวนไปหน้าสวนจิตรลดาในคืนวันที่ 13 ตุลาคม 2516 ซึ่งในความเป็นจริง น่าจะมาจาก

เหตุผลบางอย่าง แต่ความจำเป็นของการต่อสู้กับผู้โจมตีการตัดสินใจนั้น ทำให้ผู้นำเดินขบวนต้องชูเหตุผลอื่นแทน เมื่อเวลาผ่านไปก็เลยกลายเป็นความเชื่อของเขาเองว่าเขาได้ตัดสินใจไปเพราะเหตุผลที่ชูขึ้นทีหลังนี้จริงๆ)

เพื่อนบางคนที่เข้าร่วมทั้งการตัดสินใจในคืนวันที่ 5 ตุลาและการสัมมนาทบทวนเรื่องนี้ในคุกอาจจะแย้งว่าความจำในเรื่องนี้ทั้งหมดของผมผิดพลาด เพื่อให้ไม่เป็นการเข้าใจผิดในสิ่งที่ผมต้องการเสนอในบทความนี้ ผมขอให้สมมุติว่าความจำของผมที่กล่าวมาข้างต้นผิดจริง ให้สมมุติว่าในคืนวันที่ 5 มีการอภิปรายตัดสินใจอย่างจริงจังว่าจะสลายการชุมนุม แต่ตกลงกันว่าทำไม่ได้ในคืนนั้นเพราะไม่ปลอดภัย จะทำในวันรุ่งขึ้น -- ต่อให้สมมุติเช่นนี้ ผมก็ยังเห็นว่า *การไม่สลายการชุมนุมในคืนนั้นเป็นความผิดพลาด*

สิ่งที่เป็นกุญแจในเรื่องนี้ทั้งหมดมี 2 อย่างคือเวลาและความเป็นไปได้ของการคาดการณ์ล่วงหน้า

เหตุผลที่ว่าไม่สามารถสลายการชุมนุมตอนกลางคืนได้เพราะไม่สามารถประกันความปลอดภัยแก่ผู้ชุมนุมที่สลายตัวนั้นอาจจะจริง ถ้าเราพูดถึงหลังเที่ยงคืนไปแล้ว แต่ผมคิดว่าแม้แต่ผู้ที่คิดเช่นนี้ก็น่าจะยอมรับว่ามีความเป็นไปได้อย่างสูงที่จะสลายการชุมนุมอย่างปลอดภัยในเวลาสามหรือสี่ทุ่ม (ซึ่งเป็นเวลาปกติสำหรับการชุมนุมที่ไม่ข้ามคืน) หรืออาจจะดึกกว่านั้นถึงห้าทุ่มหรือเที่ยงคืนได้ กำลังตำรวจที่ทำการปิดล้อมมหาวิทยาลัยในคืนนั้นและเข้าโจมตีในตอนเช้ายังไม่เข้าประจำที่จนเลยเที่ยงคืนไปมากแล้ว (ตำรวจพลร่มมาถึงราวตีห้า) ในส่วนกลุ่มอันธพาลการเมืองที่มีอยู่บ้าง (ผมเชื่อว่าพวกนี้ส่วนใหญ่ก็อาจจะมาถึงก่อนเช้าไม่นาน) ก็ไม่ได้มีทีท่าว่าจะลงมือก่อนหน้านั้น และลำพังพวกนี้ซึ่งมีอยู่กับการชุมนุมไม่ว่าเวลาใดก็ไม่น่าจะเป็นปัจจัยให้ไม่สามารถสลายการชุมนุมได้

ช่วงเวลาประมาณสามถึงสี่ทุ่มเป็นช่วงที่เราประชุมพิจารณามาตรการที่จะตอบโต้ข้อกล่าวหา หมิ่นองค์รัชทายาทและติดต่อรัฐบาลขอเข้าพบ มีการเปิดแถลงข่าวต่อสื่อมวลชนในช่วงนั้น หากเราให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกกับการสลายการชุมนุม เราก็สามารถตัดสินใจสลายได้ในตอนนั้น ก่อนหรือพร้อมๆไปกับการเปิดแถลงข่าวและติดต่อรัฐบาล ปัญหาอยู่ที่ว่าในช่วงเวลานั้น

มีความเป็นไปได้หรือไม่ที่เราจะตัดสินใจเช่นนั้น ผมหมายถึงว่าเราจะสามารถคาดการณ์ล่วงหน้าได้เพียงใดว่าวันรุ่งขึ้นจะเกิดอะไรขึ้น?

ผมเห็นว่าที่ผ่านมา ผู้ที่คิดหรือโจมตีว่าขบวนการนักศึกษาน่าจะสลายการชุมนุมในคืนวันที่ 5 นั้นอาศัยเหตุผลที่ผิดมาสนับสนุนความคิดของตน คือ อาศัยความรู้หลังเหตุการณ์ที่ว่าเกิดอะไรขึ้นจริงในเช้าวันที่ 6 มาตัดสินการตัดสินใจในคืนวันที่ 5 เข้าทำนอง "ถ้าสลายการชุมนุมก็จะไม่ถูกฆ่าหมู่ทารุณกรรม" ผมยังยืนยันว่าข้อเสนอเช่นนี้ผิด *เพราะไม่มีใครแม้แต่ผู้ที่ลงมือฆ่าหมู่และทำทารุณกรรมในเช้าวันที่ 6 เอง สามารถรู้ล่วงหน้าตั้งแต่คืนวันที่ 5 ว่าจะเกิดการฆ่าหมู่ทารุณกรรมในลักษณะที่เกิดขึ้นจริง* ผมหมายความว่า ในความเห็นของผม พวกเขาไม่ได้วางแผนมาว่าจะทำแบบที่ได้ทำจริงๆ สิ่งที่พวกเขาตั้งใจไว้มากที่สุดคือจะ "จัดการ" นักศึกษาในธรรมศาสตร์*ด้วยความรุนแรง* แต่เมื่อพวกเขาปล่อยความรุนแรงออกมาแล้ว รูปแบบการคลี่คลายของมันเป็นเรื่องเป็นไปเอง

ด้วยเหตุนี้ ผมจึงยังยืนยันว่าขบวนการนักศึกษาไม่สามารถตัดสินใจได้ตั้งแต่คืนวันที่ 5 ว่าควรยุติการชุมนุมเพื่อหลีกเลี่ยงสิ่งที่เกิดขึ้นในเช้าวันที่ 6 *เพราะไม่มีใครแม้แต่คนเดียวที่สามารถรู้หรือคาดการณ์ได้ว่าจะเกิดเหตุการณ์อย่างที่เกิดขึ้นจริงในเช้าวันที่ 6*

แต่ผมขอเสนอในที่นี้ว่า เราสามารถและควรจะตัดสินใจสลายการชุมนุมในคืนวันที่ 5 ตุลาคม ด้วยเหตุผลที่ "ง่าย" กว่านั้น "เล็ก" กว่านั้นได้

เราไม่รู้ว่าจะเกิดอะไรขึ้น "ไม่รู้พวกมันจะเอายังไง" แต่ที่แน่ๆ ครั้งนี้ "ประเด็นที่พวกมันใช้ก่อกระแสโจมตีเราเป็นประเด็นที่ผิดปกติอย่างมาก ถ้าให้ดีเราน่าจะกลับไปตั้งหลักใหม่รอดูสถานการณ์ เลิกชุมนุมชั่วคราวคืนนี้ ถ้าไม่มีอะไรวันหลังค่อยเรียกชุมนุมใหม่" ผมเชื่อว่า*เราสามารถที่จะคิดทำนองนี้ได้ในคืนนั้นและสลายการชุมนุมไปในช่วงสามหรือสี่ทุ่ม*

อย่างไรก็ตาม ผมขอเสนอต่อไปด้วยว่า ต่อให้เราสลายการชุมนุมในคืนนั้น *ความรุนแรงในเช้าวันที่ 6 ตุลาคม เป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ แต่จะเป็นความรุนแรงในรูปแบบที่ต่างจากที่เกิดขึ้นจริง* ผมคิดว่า*ในขั้นต่ำที่สุด*และเป็นไปได้อย่างมากที่สุดคือ จะเกิดการเผาทำลายธรรมศาสตร์อย่างที่ได้เกิด

ขึ้นในวันที่ 20 สิงหาคม 2518 แต่นอกเหนือจากอาคารสถานที่แล้วเราจะสูญเสียอะไรอีกหรือไม่? คงไม่สามารถบอกได้โดยแน่นอน ถ้าเราโชคร้าย สุธรรมและเพื่อนที่เดินทางไปพบนายกรัฐมนตรีในเช้าวันนั้นอาจจะถูกรุมประชาทัณฑ์ สมาชิกครอบครัวและที่อยู่อาศัยของนักกิจกรรมบางคนอาจถูกทำอันตราย ทารุณกรรม "ขนาดย่อย" เช่น การจับบางคนมาแขวนคอ ฯลฯ ยังคงอาจเกิดขึ้นได้ ที่แน่นอนคือ เป็นไปไม่ได้ที่จะหลีกเลี่ยงความรุนแรงในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งในวันที่ 6 ตุลาคม 2519

เพราะสถานการณ์ที่พวกฝ่ายขวาก่อขึ้นมาในบ่ายวันที่ 5 ตุลาคม 2519 นั้นเหมือนกับผีดูดเลือดที่เมื่อถูกปลุกขึ้นมาแล้วไม่มีใครสามารถควบคุมได้ ไม่มีใครสามารถทำให้มันสงบลงได้จนกว่ามันจะได้ดื่มเลือดคนจริงๆ

ใครเป็นใครในกรณี 6 ตุลา

สงัด ชลออยู่, ธานินทร์ กรัยวิเชียร และแผนรัฐประหารปี 2519

ในหนังสือ *บันทึกการปฏิวัติ 1-3 เมษายน 2524 กับข้าพเจ้า* (2525), บุญชนะ อัตถากร ได้ตีพิมพ์เป็นหนึ่งในภาคผนวก บันทึกช่วยจำที่เขาเขียนขึ้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2520 เกี่ยวกับการสนทนาระหว่างเขากับพล.ร.อ.สงัด ชลออยู่ ระหว่างงานศพพล.อ.แสวง เสนาณรงค์ ที่มีขึ้นในคืนก่อนหน้านั้น เนื้อหาของบันทึกดังกล่าว (หน้า 186-187) มีดังนี้:

> ระหว่างสวดพระอภิธรรม ข้าพเจ้าได้คุยกับพลเรือเอกสงัด เกี่ยวกับเหตุการณ์บ้านเมืองในปัจจุบัน คำบอกเล่าต่างๆของคุณสงัดในฐานะเป็นหัวหน้าคณะปฏิรูป 6 ตุลาคม 2519 และในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม เป็นความรู้ซึ่งคงไม่ค่อยมีคนทราบ ข้าพเจ้าจึงขอบันทึกไว้ดังต่อไปนี้....
>
> คุณสงัดเล่าให้ฟังว่า ในเดือนกุมภาพันธ์ 2519 มีข่าวลืออยู่ทั่วไปว่าจะมีทหารคิดก่อการปฏิวัติ เหตุการณ์บ้านเมืองในขณะนั้น ฝ่ายซ้ายกำลังฮึกเหิมและรบกวนความสงบอยู่ทั่วไป จึงได้กราบบังคมทูลขึ้นไปยังในหลวงที่เชียงใหม่ซึ่งประทับอยู่ภูพิงค์ราชนิเวศน์ในขณะนั้นว่า จะขอให้คุณสงัดซึ่งเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด (กับพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันท์ ผู้ช่วยผู้บัญชาการฯ) กับพลเอกบุญชัย บำรุงพงศ์ ผู้บัญชาการทหารบก พลอากาศเอกกมล เดชะตุงคะ ผู้บัญชาการทหารอากาศขึ้นไปเฝ้า แต่ในหลวงโปรดเกล้าฯให้คุณสงัดเข้าเฝ้าคนเดียว ทั้งๆที่ตั้งใจว่าถ้าเข้าเฝ้าทั้ง 3 คนก็จะได้ช่วยกันฟังนำมาคิดและปฏิบัติโดยถือว่าเป็นพรสวรรค์
>
> เมื่อคุณสงัดไปเฝ้าในหลวงที่ภูพิงค์ราชนิเวศน์นั้นได้ไปโดยเครื่องบินเข้าเฝ้าคนเดียวอยู่ราว 2 ชั่วโมงครึ่งในตอนบ่าย ไปวันนั้นและกลับในวันเดียวกัน คุณสงัดบอกว่าไม่เคยเข้าเฝ้าในหลวงโดยลำพังมาก่อนเลย คราวนี้

เป็นครั้งแรก ได้กราบบังคมทูลให้ทรงทราบถึงสถานการณ์บ้านเมืองว่าเป็นที่น่าวิตก ถ้าปล่อยไปบ้านเมืองอาจจะต้องตกอยู่ในสถานะอย่างเดียวกับลาวและเขมร จึงควรดำเนินการปฏิวัติ

คุณสงัดเล่าต่อไปว่า อยากจะได้พรจากพระโอษฐ์ให้ทางทหารดำเนินการได้ตามที่คิดไว้ แต่ในหลวงก็มิได้ทรงรับสั่งตรงๆ คงรับสั่งแต่ว่าให้คิดเอาเองว่าจะควรทำอย่างไรต่อไป

คุณสงัดเห็นว่า เมื่อไม่รับสั่งตรงๆก็คงดำเนินการไม่ได้ จึงกราบบังคมทูลว่า ถ้าทางทหารยึดอำนาจการปกครองได้แล้วก็มิได้ประสงค์จะมีอำนาจเป็นใหญ่ต่อไป จึงอยากจะให้ฝ่ายพลเรือนเข้ามาบริหารประเทศ สมมุติว่าถ้ายึดได้แล้วใครจะควรเป็นนายกรัฐมนตรีต่อจากนั้น เสร็จแล้วคุณสงัดก็ได้กราบบังคมทูลรายชื่อบุคคลที่น่าจะได้เป็นนายกรัฐมนตรีทีละชื่อ เพื่อจะได้พระราชทานความเห็น

คุณสงัดเล่าว่า ได้กราบบังคมทูลชื่อไปประมาณ 15 ชื่อ รวมทั้งคุณประกอบ หุตะสิงห์ หลวงอรรถสิทธิสุนทร คุณประภาศน์ อวยชัย คุณเชาว์ ณ ศีลวันต์ด้วย แต่ก็ไม่ทรงรับสั่งสนับสนุนผู้ใด

เมื่อไม่ได้ชื่อบุคคลที่น่าจะเป็นนายกได้และเวลาก็ล่วงไปมากแล้ว คุณสงัดก็เตรียมตัวจะกราบบังคมทูลลากลับ แต่ก่อนจะออกจากที่เฝ้า ในหลวงได้รับสั่งว่า จะทำอะไรลงไปก็ควรจะปรึกษานักกฎหมาย คือ คุณธานินทร์ กรัยวิเชียร ผู้พิพากษาศาลฎีกาเสียด้วย คุณสงัดบอกว่าไม่เคยรู้จักคุณธานินทร์มาก่อนเลย พอมาถึงกรุงเทพฯก็ได้บอกพรรคพวกทางทหารให้ทราบแล้วเชิญคุณธานินทร์มาพบ

คุณสงัดบอกว่าได้ถามคุณธานินทร์ว่า ได้คุ้นเคยกับในหลวงมานานตั้งแต่เมื่อใด คุณธานินทร์บอกว่าไม่เคยเข้าเฝ้าในหลวงใกล้ชิดเลย แต่อย่างไรก็ดีคุณสงัดก็ได้เริ่มใช้ให้คุณธานินทร์เตรียมคำแถลงการณ์ต่างๆและเอกสารต่างๆให้พร้อม พิจารณาแล้วก็เก็บไว้ในตู้นิรภัยอย่างเอกสารลับ เพื่อจะนำไปใช้หลังจากการปฏิวัติแล้ว

คุณสงัดบอกต่อไปว่า ได้รอคอยโอกาสที่จะยึดอำนาจการปกครองอยู่เรื่อยๆแต่ก็ไม่ได้จังหวะ จนในที่สุดก็เกษียณอายุต้องออกจากราชการ เมื่อ 1 ตุลาคม 2519 เพื่อนฝูงนายทหารผู้ใหญ่ก็หาว่าคุณสงัดเตะถ่วง ซึ่งความจริงจะว่าจริงก็ได้ เพราะยังไม่มีเหตุผลหรือเหตุการณ์จะให้ทำเช่นนั้นได้

ง่ายๆและในหลวงก็ไม่ได้รับสั่งสนับสนุน

โดยที่คุณธานินทร์ได้ร่วมงานก่อการมาด้วยกันดังกล่าว คุณสงัดบอกว่าจึงไม่มีเหตุผลอย่างใดที่จะไม่กราบบังคมทูลให้ในหลวงตั้งคุณธานินทร์เป็นนายกรัฐมนตรี ส่วนข่าวลือที่ว่าคุณสงัดเสนอ 3 ชื่อ คือ คุณประกอบ คุณประภาศน์ และคุณธานินทร์ และในหลวงเลือกคุณธานินทร์นั้น ก็เป็นเรื่องเล่าๆกันไปอย่างนั้นเอง

ธานินทร์ กรัยวิเชียร ได้ยืนยันต่อยศ สันตสมบัติ (ในหนังสือ *อำนาจ บุคลิกภาพ และผู้นำการเมืองไทย*, 2533, หน้า 136) ว่า "ผมไม่เคยเข้าเฝ้าหรือได้รับพระราชกระแสจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในเรื่องนี้มาก่อนเลย แต่ผมก็ได้รับทราบจากคุณสงัด ชลออยู่ตามนั้น" คำถามที่น่าสนใจคือ เหตุใดจึงทรงแนะนำให้พล.ร.อ.สงัดไปปรึกษากับธานินทร์ทั้งๆที่ฝ่ายหลัง "ไม่เคยเข้าเฝ้าใกล้ชิดเลย"?

ธานินทร์เกิดปี 2470 (ปีเดียวกับปีพระราชสมภพ) สำเร็จการศึกษาวิชากฎหมายจากประเทศอังกฤษ แล้วเริ่มรับราชการในกระทรวงยุติธรรม ตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ในปี 2499 แล้วย้ายมาเป็นหัวหน้ากองการคดี (ดูประวัติส่วนตัวของเขาก่อนหน้านั้น โดยเฉพาะในแง่ที่เหมือนและต่างกับ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ใน "ป๋วย อึ๊งภากรณ์, สล้าง บุนนาค, ธานินทร์ กรัยวิเชียร" ในหนังสือเล่มนี้) ตามคำบอกเล่าของเขา (ยศ, *อำนาจ*, หน้า 130):

> ผมเองมีความสนใจในปัญหาเกี่ยวกับคอมมิวนิสต์เป็นอย่างมากมาตั้งแต่ปี 2501 ตั้งแต่ตอนที่คุณพระดุลยพากย์สุวมัณฑ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม มีบัญชาให้ผมค้นคว้าและวิจัยเกี่ยวกับลัทธิคอมมิวนิสต์และผลของการใช้กฎหมายว่าด้วยการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ ทั้งต่อมาในปี 2504 กระทรวงยุติธรรมได้ส่งผมไปเรียนวิชาสงครามจิตวิทยาอันเป็นเรื่องเกี่ยวกับการป้องกันภัยทางการเมืองจากการคุกคามของคอมมิวนิสต์ที่กระทรวงกลาโหม และจากนั้นมาทางราชการกระทรวงกลาโหมก็ได้มอบหมายให้ผมเป็นผู้บรรยายในเรื่องของลัทธิและวิธีการของคอมมิวนิสต์และการใช้กฎหมายป้องกันคอมมิวนิสต์ในสถาบันการศึกษาที่เกี่ยวกับความมั่นคงของชาติหลายแห่งเป็นเวลา 10 ปีเศษ ผมได้เรียบเรียงคำบรรยายประกอบการสอนเรื่อง

เกี่ยวกับคอมมิวนิสต์และระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยหลายเล่มด้วยกัน....

นับตั้งแต่ปี 2504 เป็นต้นมา ธานินทร์ (ตามคำสรุปของยศ สันตสมบัติ) "ได้เริ่มเป็นที่รู้จักกันดีในแวดวงของผู้ที่ทำงานด้านความมั่นคงและกลุ่มอนุรักษ์นิยมในฐานะที่เป็นผู้เชี่ยวชาญและนักต่อต้านคอมมิวนิสต์คนสำคัญ" ธานินทร์เริ่มต้นแสดงบทบาททางการเมืองในช่วงหลัง 14 ตุลา โดยออกมาต่อต้านสิ่งที่เขามองว่าเป็นการเคลื่อนไหวของคอมมิวนิสต์ทั้งนอกรัฐสภาและในรัฐสภา (ซึ่งเขายืนยันว่าการเคลื่อนไหวของคอมมิวนิสต์ดังกล่าว "เป็นประวัติศาสตร์ที่ไม่มีผู้ใดจะบิดผันให้เป็นอื่นไปได้ รายงานการประชุมของรัฐสภาขณะนั้น ระบุชัดเจนว่าใครทำอะไรหรือไม่ทำอะไรบ้าง") เขาได้ร่วมกับดุสิต ศิริวรรณ ออกอากาศรายการโทรทัศน์ "สนทนาประชาธิปไตย" เรื่อง "ความมั่นคงของชาติและความผาสุกของประชาชน" เพื่อให้ "สังคมไทยอยู่รอดและคงความเป็นไทยไว้โดยปลอดจากภัยคอมมิวนิสต์" แต่รายการดังกล่าวถูกรัฐบาลคึกฤทธิ์สั่งระงับในเดือนมกราคม 2519 หลังจากออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 4 ของรัฐบาลได้เพียง 4 ครั้ง อย่างไรก็ตาม พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันท์ เสนาธิการทหาร "ตระหนักในภัยจากการคุกคามของคอมมิวนิสต์" จึงจัดให้ไปออกอากาศต่อทางช่อง 5 ของกองทัพบกอีก 6 ครั้ง รวมเป็น 10 ครั้ง

จากข้อมูลเหล่านี้ น่าจะมีเหตุผลเพียงพอที่จะตั้งสมมุติฐานว่า ในหลวงทรงสามารถแนะนำให้ พล.ร.อ.สงัดไปปรึกษาธานินทร์ได้ทั้งๆที่ธานินทร์ "ไม่เคยเข้าเฝ้าใกล้ชิด" มาก่อน เพราะได้ทรงติดตามผลงานด้านหนังสือและ/หรือรายการโทรทัศน์ต่อต้านคอมมิวนิสต์ของธานินทร์ดังกล่าวนั่นเอง

ธานินทร์เล่าว่า เมื่อได้รับพระราชกระแสแล้ว "ทางทหารจึงได้มาติดต่อกับผม แล้วเขาถึงได้ให้ผมช่วยวางแผนให้ว่า ถ้าเผื่อมีการปฏิวัติจะจัดอย่างไรในแง่ของกฎหมายจะมีการประกาศของคณะปฏิวัติอย่างไร และแผนการที่จะเป็นรัฐบาลควรจะเป็นในรูปใด" แผนการดังกล่าวซึ่งธานินทร์กับอีกบางคนร่วมกันร่างขึ้นนำเสนอต่อฝ่ายทหารและได้รับการเห็นชอบจากฝ่ายหลัง ถูกธานินทร์เรียกว่า "แผนแม่บท" หรือ Master Plan "คือหลักการปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน เราจัดทำกัน 3-4 คน....ไม่ต้องรู้ก็แล้วกันว่ามีใครบ้าง คำว่าการปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ก็เริ่มจากตรงนี้ เริ่มจากหลักการปฏิรูปอันนี้"

ธานินทร์เล่าว่า แผนแม่บท หรือ Master Plan นี้ ประกอบด้วยหลักการสำคัญ 8 ประการ (ดูรายละเอียดใน ยศ, *อำนาจ*, หน้า 279-286) ในจำนวนนี้ส่วนใหญ่ เราอาจกล่าวได้ว่ามีลักษณะเป็นหลักการทั่วไปแบบนามธรรม เช่น "ดำเนินงานทุกสิ่งทุกอย่างให้เป็นไปตามวิถีทางของระบอบประชาธิปไตย", "สร้างรากฐานประชาธิปไตย โดยส่งเสริมคนดี", "ทุกคนในคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินซึ่งเป็นฝ่ายทหารต้องมีอุดมการณ์แน่วแน่ กระทำการเพื่อความอยู่รอดของชาติและความผาสุกของประชาชน ไม่ปรารถนาสิ่งตอบแทนเป็นการส่วนตัว", ฯลฯ

ส่วนที่มีลักษณะเป็นแผนปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมได้แก่ ตั้งรัฐบาลชั่วคราวเพื่อรับมอบภาระการบริหารราชการจากคณะปฏิรูปโดยสิ้นเชิง คณะปฏิรูปให้คงอยู่ดูแลด้านความมั่นคง แต่จะดำเนินการใดๆก็ต่อเมื่อรัฐบาลชั่วคราวร้องขอเท่านั้น หมายความว่าฝ่ายทหารยึดอำนาจแล้ว ไม่เข้าบริหารเอง ยกให้คนอื่นที่ทาบทามมาเป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่ง "ควรจะเป็นพลเรือน" และต้องเป็นคนที่ "เลื่อมใสต่อระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข, มีประวัติและการทำงานดีเด่น ไม่เห็นแก่ตัวเป็นที่ตั้ง มีความรู้ความสามารถสูงและเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย"; ให้ยกเลิกรัฐธรรมนูญปี 2517 ประกาศใช้รัฐธรรมนูญชั่วคราวที่ให้อำนาจฝ่ายบริหารมากขึ้น; ยุบสภาที่มีอยู่ ตั้ง "สภาปฏิรูป" จากบุคคลสาขาอาชีพต่างๆ; รัฐบาลชั่วคราวและสภาปฏิรูปอยู่ในตำแหน่ง 4 ปี จึงให้มีการเลือกตั้งสภาผู้แทนราษฎร แต่ยังให้มีวุฒิสภาที่มาจากการแต่งตั้งและมีอำนาจเท่ากันดำรงอยู่อีกอย่างน้อย 4 ปี (ในที่สุด รัฐธรรมนูญชั่วคราว 2519 ซึ่งธานินทร์เป็นผู้ร่วมร่างและประกาศใช้หลังการรัฐประหาร กำหนดให้มี "แผนพัฒนาประชาธิปไตย" 12 ปี โดยในระยะสี่ปีที่สามให้ "ขยายอำนาจของสภาผู้แทนราษฎรให้มากขึ้นและลดอำนาจของวุฒิสภาลงเท่าที่จะทำได้")

ยศ สันตสมบัติเขียนว่า ในการพูดถึงแผนแม่บทนี้ "ประเด็นที่อาจารย์ธานินทร์เน้นย้ำอยู่เสมอๆก็คือ แผนการดังกล่าวได้รับการเห็นชอบจากฝ่าย

ทหารหรือคณะปฏิรูปฯทั้งหมด พูดง่ายๆก็คือ แผนการดังกล่าวเป็นข้อตกลงร่วมกันของทุกฝ่ายและเป็นหลักการในการที่จะดำเนินงานต่อไปภายหลังจากการรัฐประหารโค่นล้มรัฐบาลอาจารย์เสนีย์เรียบร้อยแล้ว และรัฐบาลของอาจารย์ธานินทร์ก็ได้ทำตามแผนการที่ได้ตกลงร่วมกันไว้ทุกอย่าง ไม่มีอะไรที่เบี่ยงเบนไปจากข้อตกลงหรือ Master Plan นี้"

อย่างไรก็ตาม ไม่เป็นที่ชัดเจนว่าฝ่ายทหารที่มาติดต่อขอให้ธานินทร์ช่วยเตรียมการรัฐประหาร ให้ความสำคัญกับสิ่งที่เรียกว่า "แผนแม่บท" ของธานินทร์ มากเพียงใด ในคำบอกเล่าต่อบุญชนะ อัตถากร, พล.ร.อ.สงัด ชลออยู่ กล่าวแต่เพียงว่าเขา "ได้เริ่มใช้ให้คุณธานินทร์เตรียมคำแถลงการณ์ต่างๆและเอกสารต่างๆให้พร้อมพิจารณาแล้วก็เก็บไว้ในตู้นิรภัยอย่างเอกสารลับเพื่อจะนำไปใช้หลังจากการปฏิวัติแล้ว" และเป็นเรื่องที่ยังถกเถียงได้ว่าสงัดซึ่ง "ไม่เคยรู้จักคุณธานินทร์มาก่อนเลย" ให้การ "เห็นชอบ" กับแผนแม่บทของธานินทร์เพราะเห็นชอบด้วยจริงๆหรือเพราะ "ในหลวงทรงรับสั่งว่าจะทำอะไรลงไปก็ควรจะปรึกษานักกฎหมายคือคุณธานินทร์ กรัยวิเชียรเสียด้วย"

แน่นอนว่ามาตรการรูปธรรมที่ธานินทร์วางไว้ได้รับการปฏิบัติตามหลังการยึดอำนาจ: ยกเลิกรัฐธรรมนูญที่มีอยู่และประกาศใช้รัฐธรรมฉบับใหม่ที่ให้อำนาจฝ่ายบริหารมากเป็นพิเศษ, ตั้งรัฐบาลชั่วคราวที่มีนายกรัฐมนตรีเป็นพลเรือน (คือตัวธานินทร์เอง) และแต่งตั้งสภานิติบัญญัติใหม่ที่มีสมาชิกจาก "ทุกสาขาอาชีพ" (ในความเป็นจริง สมาชิกสภาปฏิรูป 190 คนจาก 340 คนเป็นทหารตำรวจทั้งในและนอกราชการ). แต่มาตรการเหล่านี้ก็เป็นมาตรการในลักษณะที่การรัฐประหารแทบทุกครั้งต้องทำอยู่แล้ว อาจกล่าวได้ว่า สิ่งสำคัญที่สุดที่ธานินทร์ มอบให้กับการเตรียมรัฐประหารปี 2519 คือคิดชื่อใหม่ให้กับการรัฐประหารและคณะรัฐประหาร: "คณะ/การปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน" แทนที่จะเป็น "คณะ/การปฏิวัติ" การที่ธานินทร์ให้ความสำคัญกับสิ่งที่เรียกว่า "แผนแม่บท" ของตน ซึ่งอันที่จริงถ้าตัดเนื้อหาส่วนใหญ่ที่มีลักษณะนามธรรมลอยๆดังกล่าวข้างต้นออกแล้ว ก็เหลือเพียงมาตรการรูปธรรมที่ไม่ต่างจากการรัฐประหารอื่นๆนั้น น่าจะสะท้อนให้เห็นลักษณะพาซื่อและอ่อนประสบการณ์ของธานินทร์เองมากกว่าอย่างอื่น

การประเมินสถานการณ์ของขบวนการนักศึกษาในปี 2519: ประเมินจากปัจจุบัน

ผมจำได้แน่ๆว่าในช่วงปี 2519 ก่อน 6 ตุลา ได้รับการบอกเล่าว่า มีผู้วางแผนจะทำรัฐประหารโดยจะใช้ชื่อว่าเป็น "การปฏิรูป" น่าเสียดายที่จำไม่ได้เสียแล้วว่าใครเป็นผู้บอก แต่ที่จำได้ว่ามีการบอกแบบนี้เพราะ หนึ่ง ชื่อ "การปฏิรูป" เป็นชื่อที่แปลกและสะดุดใจที่จะใช้สำหรับการรัฐประหาร และ สอง เมื่อผมได้ยินข่าว "การปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน" ในคืนวันที่ 6 ตุลาคม ระหว่างที่ถูกขังอยู่ในคุกโรงเรียนพลตำรวจบางเขน ผมนึกขึ้นได้ทันทีว่าเป็นสิ่งที่ตรงกับที่เคยถูกบอกไว้ผมยังจำได้ด้วยว่าผู้ที่บอกว่าจะมีการใช้ชื่อ "การปฏิรูป" สำหรับการรัฐประหารครั้งต่อไป อธิบายว่าเนื่องจากชื่อ "การปฏิวัติ" เสียเครดิตไปแล้วชื่อใหม่มีขึ้นเพื่อ "หลอกลวงประชาชน"

ในช่วงปี 2519 นั้น ภายในขบวนการนักศึกษาเรา มีการพูดถึงการรัฐประหารตลอดเวลา เป็นที่เข้าใจกันทั่วไปในขบวนการว่า รัฐประหารเป็นสิ่งที่ต้องเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะ "ชนชั้นปกครอง" ไม่มีทางที่จะปล่อยให้บรรยากาศประชาธิปไตยเช่นนั้นดำรงอยู่ต่อไปอีกนานนัก ผมไม่คิดว่าข่าวเรื่องจะมีการทำรัฐประหารภายใต้ชื่อ "การปฏิรูป" สร้างความตื่นเต้นหรือมีผลกระทบต่อขบวนการเป็นพิเศษอะไร แน่นอนว่า ปัจจุบันเราได้ทราบจากคำให้การของสงัด ชลออยู่ และธานินทร์ กรัยวิเชียรข้างต้นแล้วว่า ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ปีนั้นเป็นต้นมา มีการวางแผนจะยึดอำนาจโดยใช้ชื่อ "การปฏิรูป" จริงๆ ซึ่งแสดงว่าแม้แผนแม่บทของธานินทร์จะถูกสงัด "เก็บไว้ในตู้นิรภัยอย่างเอกสารลับ" แต่เรื่องดังกล่าวก็ไม่ได้เป็นความลับทั้งหมด (อย่างไรก็ตามเหตุการณ์ต่อมาก็พิสูจน์ว่าการได้รู้ล่วงหน้าเช่นนั้นไม่ได้ช่วยอะไรพวกเราเลย)

คำให้การของสงัดและธานินทร์ยังได้ทำให้เกิดปัญหาที่น่าสนใจข้อหนึ่งคือ ในปี 2519 ขบวนการนักศึกษาคาดการณ์กลุ่มปกครองที่จะทำรัฐประหารผิดกลุ่มหรือไม่?

ตามการประเมินของพวกเราในขณะนั้น, "ชนชั้นปกครองไทย" แบ่งออกเป็นกลุ่มสำคัญใหญ่ๆ 4 กลุ่ม คือ กลุ่มกฤษณ์ สีวะราเก่า (หรือกลุ่มสี่เสาเทเวศม์), กลุ่มพรรคชาติไทย (หรือกลุ่มซอยราชครู), กลุ่มถนอม-ประภาส

เก่า, และ กลุ่มที่เราเรียกว่า "ศักดินา" ซึ่งได้แก่ส่วนใหญ่ของพรรคประชาธิปัตย์และแวดวงอื่นๆที่พรรคนี้มีสายสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ด้วย.

เรามองว่าสืบเนื่องมาจาก 14 ตุลา, กลุ่มกฤษณ์เก่า เป็นกลุ่มที่กุมอำนาจรัฐโดยมีกลุ่มศักดินาเป็นพันธมิตร พูดอย่างเป็นรูปธรรมคือ หลัง 14 ตุลา พรรคของศักดินาอย่างกิจสังคมและประชาธิปัตย์ เล่นการเมืองเป็นรัฐบาลอยู่หน้าฉาก ขณะที่กฤษณ์ สีวะรากับพวก กุมกองทัพสนับสนุนอยู่หลังฉาก เรามองว่าที่สองกลุ่มนี้ได้ครองอำนาจก็เพราะร่วมกัน "หักหลัง" ถนอม-ประภาส ในระหว่างที่เกิด 14 ตุลา กลุ่มกฤษณ์นั้นถัดจากตัวกฤษณ์ลงมาได้แก่ บุญชัย บำรุงพงศ์ ซึ่งกฤษณ์ตั้งให้สืบตำแหน่ง ผบ.ทบ.เมื่อ 1 ตุลาคม 2518, กมล เดชะตุงคะ, เกรียงศักดิ์ ชมะนันท์ และสงัด ชลออยู่. เสริม ณ นคร และเปรม ติณสูลานนท์ที่เป็นผบ.ทบ.ต่อจากบุญชัยตามลำดับ ก็จัดอยู่ในกลุ่มนี้. ที่เรียกว่ากลุ่มกฤษณ์เก่า ก็เพราะตัวกฤษณ์เองตายอย่างลึกลับเมื่อวันที่ 23 เมษายน 2519 เพียงไม่กี่วันหลังจากรับตำแหน่งรมต.กลาโหมให้รัฐบาลเสนีย์ที่เพิ่งตั้งใหม่หลังการเลือกตั้ง 4 เมษายน

กลุ่มถนอม-ประภาสหรือกลุ่ม "ทรราช" เก่า คือนายทหารกุมกำลังส่วนน้อยที่เรามองว่ายังให้การสนับสนุนถนอม-ประภาสอยู่ ที่สำคัญคือ ยศ เทพหัสดิน ณ อยุธยา แม่ทัพกองทัพภาคที่ 1 ในปี 2519 และเทพ กรานเลิศ กลุ่มนี้ซึ่งสูญเสียอำนาจให้กับกลุ่มกฤษณ์ได้ร่วมมือเป็นพันธมิตรกับกลุ่มพรรคชาติไทยซึ่งเป็นกลุ่มการเมือง (ไม่ได้กุมกำลังทหาร) ที่ฟื้นคืนชีพขึ้นหลัง 14 ตุลา ภายใต้การนำของประมาณ อดิเรกสาร และ ชาติชาย ชุณหะวัณ

เรามองต่อไปว่า ในความขัดแย้งระหว่างกลุ่มกฤษณ์-ศักดินาฝ่ายหนึ่งกับกลุ่มราชครู-ทรราชเก่าอีกฝ่ายหนึ่งนั้น ฝ่ายหลังเป็น "ด้านรองของความขัดแย้ง" คือไม่ได้เป็นฝ่ายกุมอำนาจรัฐ ทำให้มีลักษณะที่ก้าวร้าวเป็นฝ่ายรุก, เป็น "ขวา" มากกว่าฝ่ายแรก (ขอให้นึกถึงคำขวัญ "ขวาพิฆาตซ้าย" ของประมาณ อดิเรกสาร) โดยเฉพาะกลุ่มพรรคชาติไทยนั้น อาศัยอำนาจทางการเมืองที่เติบโตเข้มแข็งขึ้นอย่างรวดเร็ว พยายามเข้าไปสร้างฐานอำนาจในกองทัพ เราวิเคราะห์ว่านายทหารระดับสูงอย่างพลเอกฉลาด หิรัญศิริ เป็นคนที่ชาติไทยดึงเป็นพวกได้ แม้แต่ภายในพรรคประชาธิปัตย์ของกลุ่มศักดินาเอง พวกที่

เราเรียกว่าประชาธิปัตย์ปีกขวา คือธรรมนูญ เทียนเงิน, สมัคร สุนทรเวช และส่งสุข ภัคเกษม ก็จัดเป็นพันธมิตรที่ใกล้ชิดของชาติไทย

ตลอดปี 2519 ขบวนการนักศึกษาเรามองว่าฝ่ายกฤษณ์เก่า-ศักดินาเป็นฝ่ายที่ไม่ต้องการทำรัฐประหารเพราะครองอำนาจอยู่แล้ว ขณะที่ฝ่ายชาติไทย-ทรราชเก่าพยายามสร้างสถานการณ์เพื่อการรัฐประหารอยู่เสมอ ที่สำคัญที่สุดคือการนำเอาประภาสกลับเข้าประเทศในเดือนสิงหาคม และถนอมในเดือนกันยายน

คำให้การของสงัด ชลออยู่และธานินทร์ กรัยวิเชียรข้างต้น ขณะที่ยืนยัน "ข่าวกรอง" และความเชื่อของขบวนการนักศึกษาที่ว่ามีการวางแผนจะทำรัฐประหารจริงๆในปี 2519 ก็ดูเหมือนจะชี้ให้เห็นว่า เรามองความเป็นไปได้ที่รัฐประหารจะมาจากกลุ่มกฤษณ์เก่า (สงัด-บุญชัย) น้อยไป (ถ้าผมจำไม่ผิดเราเกือบจะไม่ได้มองเลย) แน่นอนว่าการที่กลุ่มกฤษณ์เก่าเตรียมทำรัฐประหารไม่ได้แปลว่าฝ่ายชาติไทย-ทรราชเก่าจะไม่ได้เตรียมทำเหมือนกัน และการเข้ามาของถนอมและ 6 ตุลาจะไม่ใช่การกระทำของกลุ่มนี้ สงัดได้บอกทั้งธานินทร์และเสนีย์ ปราโมชเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ว่าสองหรือสี่ทุ่มของคืนวันนั้นจะมี "อีกฝ่ายหนึ่ง" ทำรัฐประหาร จึงต้องชิงลงมือทำเสียเองก่อนตอนหกโมงเย็น เพื่อทำความกระจ่างในเรื่องนี้ เราจำเป็นต้องหันไปพิจารณาหลักฐานอื่นที่มีอยู่

อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะทำเช่นนั้น ยังมีสองประเด็นที่ผมจำได้ว่าการวิเคราะห์ของเราในสมัยนั้น มีความ ไม่ลงตัวนัก ซึ่งควรกล่าวถึงในที่นี้

ประเด็นแรก ปัญหาเกี่ยวกับกลุ่มที่เราเรียกว่า "ศักดินา" ซึ่งผมอธิบายข้างต้นว่าหมายถึง "ส่วนใหญ่ของพรรคประชาธิปัตย์และแวดวงอื่นๆที่พรรคนี้มีสายสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ด้วย" ปัญหาอยู่ตรงที่ส่วนหลังของคำนิยามนี้ กล่าวคือ ขณะที่ด้านหนึ่งเรามองว่ากลุ่มศักดินาโดยรวมเป็นกลุ่มที่ได้ประโยชน์จากเหตุการณ์ 14 ตุลา ตั้งแต่การขึ้นสู่อำนาจของรัฐบาลสัญญา ธรรมศักดิ์ และ "สภาสนามม้า" จนถึงรัฐบาลคึกฤทธิ์ ในปี 2518 และเสนีย์ในปี 2519 เรามองว่า การที่กลุ่มนี้เป็นฝ่ายได้ครองอำนาจ และโดยที่ตัวเองไม่มีกองทัพในมือโดยตรง แต่อาศัยการสนับสนุนจากกลุ่มสี่เสาเทเวศม์ (กฤษณ์-บุญชัย) ที่ขึ้นมาคุมกองทัพได้จากเหตุการณ์เดียวกัน ทำให้พวกเขาไม่น่าจะเป็นพวกที่

ทำรัฐประหาร (รัฐประหารเกิดจากพวกที่ยังไม่มีอำนาจ) มิหนำซ้ำยังมีแนวโน้มจะ "พึ่งพากำลังประชาชน" คือเอาประชาชนเป็นฐานสนับสนุนในการต่อสู้กับกลุ่มอื่นๆด้วย ซึ่งแสดงออกที่ท่าทีของรัฐบาลโดยเฉพาะตัวคึกฤทธิ์ที่มีนโยบาย "ก้าวหน้า", "เอียงข้างประชาชน" บางอย่าง (กรณีให้อเมริกาถอนฐานทัพ, การเปิดสัมพันธ์กับจีน, การให้เสรีภาพในการแสดงออกทางการเมือง)

อย่างไรก็ตาม อีกด้านหนึ่งในช่วงปี 2518-2519 ดูเหมือนว่า บางส่วนของกลุ่มศักดินา โดยเฉพาะพวกที่อยู่นอกพรรคการเมืองกิจสังคม-ประชาธิปัตย์จะมีแนวโน้มไปทางขวามากขึ้นทุกที คือไปในทางเดียวกับพรรคชาติไทย และกลุ่มทรราชเก่า ซึ่งอันที่จริงเป็นกลุ่มที่พวกเขา "หักหลัง" โค่นอำนาจไปเองเมื่อ 14 ตุลา ตัวอย่างเช่น บทบาทของลูกเสือชาวบ้าน และการเกิดขึ้นของกลุ่มนวพล (แปลว่า "กำลังที่เก้า": "เก้ากำลังไม่ร่นก้าวเวลา" เป็นชื่อบทกวีปี 2518 เกี่ยวกับนวพลของชัชรินทร์ ไชยวัฒน์)

ประเด็นที่สอง ปัญหา "ปีกซ้ายประชาธิปัตย์" คือกลุ่มของสุรินทร์ มาศดิตถ์, ดำรง ลัทธพิพัฒน์, ชวน หลีกภัย และวีระ มุสิกพงศ์ เท่าที่ผมจำได้ เราไม่เคยอธิบายพฤติกรรมของกลุ่มนี้ได้อย่างน่าพอใจ คือไม่สามารถจัดพวกเขาให้อยู่ในกรอบทางทฤษฎีของเราในขณะนั้นได้อย่างแท้จริง ดูเหมือนจะมีการพูดๆกันว่า พวกเขาเป็น "นายทุนชาติ" ซึ่งตามทฤษฎีวิเคราะห์สังคมไทยแบบกึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินาของเราในขณะนั้น จัดเป็นพวกที่มีทั้งลักษณะก้าวหน้าและปฏิกิริยาอยู่ในตัวพร้อมๆกัน แต่หลายคนก็รู้สึกว่า ไม่น่าจะจัดเช่นนั้นได้ เพราะพวกเขาไม่ได้ร่ำรวยเป็นเจ้าของกิจการอุตสาหกรรมแบบนายทุน และดูเหมือนพวกเขาจะมีความ "ก้าวหน้า" มากกว่าภาพลักษณ์นายทุนชาติที่เรามีอยู่ ผมคิดว่าปัญหาของขบวนการนักศึกษาในขณะนั้นคือ ในทางทฤษฎีเรามองว่าทุกคนในรัฐบาลเป็น "ชนชั้นปกครอง" ซึ่งเป็น "ศัตรูประชาชน" ที่เราต้องโค่นล้ม แต่ในทางเป็นจริงหลายคนรู้สึกว่า กลุ่มปีกซ้ายประชาธิปัตย์มีการกระทำที่เป็น "ฝ่ายประชาชน"

ผิน บัวอ่อน เคยเขียนวิพากษ์ขบวนการนักศึกษาในบทความชิ้นหนึ่งทำนองว่า ที่เกิดการนองเลือดฆ่าหมู่เมื่อ 6 ตุลาเพราะเราตัดสินใจชุมนุมยืดเยื้อตามการ "ผลักดันอย่างสำคัญ" ของปีกซ้ายประชาธิปัตย์ "การยอมให้

แนวร่วมนำและไม่ยืนหยัดนำแนวร่วมในปัญหาสำคัญครั้งนี้ ทำให้การเคลื่อนไหวก้าวเข้าสู่ประตูแพ้"ผมเป็นคนหนึ่งที่ร่วมประชุมตัดสินใจในครั้งนั้นด้วย ขอยืนยันว่าไม่เป็นความจริงเลย ไม่มีการผลักดันอะไรจากใครภายนอกขบวนการและเราก็ไม่เคยเอาความต้องการของใครภายนอกมาเป็นเหตุแห่งการตัดสินใจของเราด้วย แต่เรื่องที่เรามีปัญหาว่าควรจะมองปีกซ้ายประชาธิปัตย์อย่างไรนั้น ผมจำได้ว่ามีอยู่จริงๆ

จดหมายสองฉบับของ สุรินทร์ มาศดิตถ์

เราได้เห็นข้างต้นว่า การที่สงัด ชลออยู่และบรรดาผู้บัญชาการเหล่าทัพ ซึ่งเราจัดเป็นกลุ่มสี่เสาเทเวศม์วางแผนจะทำรัฐประหาร ถึงขั้นเข้าเฝ้าขอพระราชทาน "พรสวรรค์" (คำของสงัด) ให้ดำเนินการได้ แต่ในหลวงทรงเพียงแต่แนะนำให้ไปปรึกษาธานินทร์ กรัยวิเชียร และทั้งสองฝ่ายร่วมกันร่างแผนดำเนินการหลังการยึดอำนาจนั้น แสดงว่าขบวนการนักศึกษาในปี 2519 อาจจะประเมินภัยรัฐประหารจากกลุ่มสี่เสาฯต่ำเกินไป อย่างไรก็ตาม สงัดเองกล่าวว่า "รอคอยโอกาสที่จะยึดอำนาจการปกครองอยู่เรื่อยๆแต่ก็ไม่ได้จังหวะ จนในที่สุดก็เกษียณอายุต้องออกจากราชการเมื่อ 1 ตุลาคม 2519 เพื่อนฝูงนายทหารผู้ใหญ่ก็หาว่า...เตะถ่วง ซึ่งความจริงจะว่าจริงก็ได้" จนกระทั่ง 6 ตุลา จึงลงมือเพราะมี "อีกฝ่ายหนึ่ง" กำลังจะทำตอนสองทุ่มคืนนั้น ซึ่งแสดงว่าการวิเคราะห์ของเราในปี 2519 ที่ว่ากระแสรัฐประหารครั้งต่างๆ โดยเฉพาะการนำเอาประภาสกลับในเดือนสิงหาคมและถนอมในเดือนกันยายน(อันนำไปสู่ 6 ตุลา) เป็นการกระทำของฝ่ายพรรคชาติไทยไม่ใช่ของกลุ่มสี่เสาฯนั้น อาจจะไม่ผิดก็ได้ เพื่อความชัดเจนในเรื่องนี้ ขอให้เรามาพิจารณาหลักฐานสำคัญอีกชิ้นหนึ่งซึ่งเป็นที่รู้จักกันดี: จดหมายเกี่ยวกับ 6 ตุลา ของสุรินทร์ มาศดิตถ์

สุรินทร์เขียนจดหมาย 2 ฉบับ ถึง "เพื่อนอดีต ส.ส. และสมาชิกพรรคประชาธิปัตย์" ในเดือนตุลาคม 2520 ฉบับแรกยาว 2 หน้ากระดาษลงวันที่ 3 ฉบับที่สองยาว 3 หน้าลงวันที่ 24. ขณะที่เขียนเขายังบวชเป็นพระอยู่ที่วัดในนครศรีธรรมราช (เขาอธิบายในจดหมายฉบับแรกว่า ที่บวชเพราะเมื่อเกิด 6 ตุลา แม่เขาบนพระไว้ว่า "ขอให้ลูกสุรินทร์กลับบ้านโดยความปลอดภัย แล้ว

จะให้บวช") เขาต้องการ "เปิดเผยความจริง...เท่าที่คิดว่าพอเปิดเผยได้" เกี่ยวกับ 6 ตุลาแก่เพื่อนร่วมพรรค ซึ่งหลายคนยังไม่รู้ความจริงจนทำให้ "เข้าใจผิดต่อตัวอาตมาก็มี"

สุรินทร์เล่าในจดหมายฉบับแรกว่าเมื่อมีการปลุกระดมโจมตีรัฐบาลของสถานีวิทยุยานเกราะและสถานีวิทยุทหารอื่นๆบางสถานี โดยเฉพาะในช่วงการกลับมาของประภาส เขาได้เสนอให้ม.ร.ว.เสนีย์ ดำเนินการ ซึ่งเสนีย์ก็ได้ออกคำสั่งไป "แต่ไม่ถึง 3 ช.ม. พลตรีประมาณ อดิเรกสาร รองนายกรัฐมนตรี นายสมัคร สุนทรเวช รัฐมนตรีช่วยว่าการมหาดไทยมาขอให้นายกรัฐมนตรีแก้คำสั่งนั้น การปลุกระดมด้วยความเท็จก็ถูกดำเนินต่อไปจนถึง...วันที่ 6 ตุลาคม 2519"

สุรินทร์เขียนว่า

> แผนการที่เขาจะปฏิวัติและการย้ายนายทหารผู้ใหญ่ที่สั่งในเดือนกันยายนและมีผลในวันที่ 1 ตุลาคม 2519 เป็นแผนที่อยู่ในแผนปฏิวัติ อาตมาได้ให้เลขานุการรัฐมนตรี (นายสัมพันธ์ ทองสมัคร) กราบเรียนนายกรัฐมนตรีแล้วเพื่อแก้ไข ที่ไม่กล้ากราบเรียนเองกลัวว่าจะถูกเข้าใจผิดว่ากลัวถูกออกจากรัฐมนตรีจึงคิดมากไปว่าจะมีการปฏิวัติ แต่เมื่อให้นายสัมพันธ์กราบเรียนแล้วยังไม่มีอะไรแก้ไข อาตมาจึงกราบเรียนนายกรัฐมนตรีเองในวันที่ 28 กันยายน 2519 ว่าจะมีการปฏิวัติยึดอำนาจรัฐบาลของประชาชน พร้อมกับเสนอแนะทางแก้ไขให้แก่นายกรัฐมนตรีเกี่ยวกับการแต่งตั้งทหาร 2-3 คน เพื่อป้องกันการถูกยึดอำนาจของประชาชน คือการปฏิวัติ จากข้อเสนอของอาตมาในวันนั้น นายกรัฐมนตรียังคิดแล้วพูดว่า "ทำไม่ได้สุรินทร์ ทหารจะแตกแยก เพราะการย้ายทหารนั้น 3 เหล่าทัพเขาประชุมกันมาแล้ว" แสดงว่านายกรัฐมนตรี ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เชื่อในความสุจริต เจตนาดีของนายทหารชั้นผู้ใหญ่ อาตมาก็พูดว่า "ก็ตามใจท่านหัวหน้า เรามานั่งรอวันถูกยึดอำนาจกันเท่านั้น และจะเกิดขึ้นในเร็วๆนี้" แล้วอาตมาก็ออกจากห้องนายกรัฐมนตรีไปทำงานตามปกติ
>
> วันที่ 1 ตุลาคม 2519 มีหนังสือด่วนที่สุดจากสำนักราชเลขาธิการให้รัฐมนตรีทุกคนไปรับเสด็จองค์รัชทายาทเสด็จฯกลับจากประเทศออสเตรเลีย นายกรัฐมนตรีเรียกอาตมาไปพบและได้พูดถึงเค้าของการปฏิวัติว่ามีขึ้นแล้ว นายสมัคร สุนทรเวช นายสมบุญ ศศิธร รู้ข่าวว่าไม่ได้รับความเห็นชอบจากกรรมการพรรคให้ดำรงตำแหน่ง รมช.มหาดไทย จะถูกย้ายกระทรวง 2 คนนี้ได้ทำหนังสือยื่นถึงนายกรัฐมนตรีว่าอย่ากราบทูลแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีหากว่าไม่ได้อยู่กระทรวงมหาดไทย หากแต่งตั้งก็จะลาออก โดยยื่นหนังสือถึงนายกรัฐมนตรีที่ห้องรับรองของกองทัพอากาศขณะไปรอรับเสด็จฯ ในตอนที่นายกรัฐมนตรีพูดถึงเค้าการปฏิวัติว่ามาจากฝ่ายไหนกับอาตมานั้น อาตมาได้กล่าวว่า "ตามใจ ใครจะปฏิวัติล่ะ หากมีการปฏิวัติเกิดขึ้นอีก เราจะแพ้คอมมิวนิสต์ นิสิตนักศึกษาปัญญาชน จะขึ้นเขารวมกับพวกบนเขามากขึ้น เป็นเรื่องน่าเสียดายที่จะถูกทำลายประชาธิปไตย" ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช นายกรัฐมนตรีพูดว่า "ผมทำงานเพื่อประชาธิปไตยและราชบัลลังก์มา 30 ปีแล้ว ทำอย่างดีที่สุดแล้ว

น่าเสียดายที่สุรินทร์ไม่ได้ขยายความว่า "เค้าการปฏิวัติ" ที่เขาพูดถึงในปลายเดือนกันยายนต่อต้นเดือนตุลาคมนั้นมาจากฝ่ายไหนกันแน่ ข้อมูลของเขาที่ว่าประมาณและสมัครขัดขวางการเล่นงานวิทยุยานเกราะดูเหมือนจะเป็นการยืนยันการวิเคราะห์ของขบวนการนักศึกษาในช่วงนั้นที่ว่า การเคลื่อนไหวของกลุ่มพลังฝ่ายขวาที่มียานเกราะเป็นหัวหอกมีที่มาหรือได้รับแรงหนุนจากพรรคชาติไทยและปีกขวาประชาธิปัตย์ซึ่งเป็นพันธมิตรชาติไทย อย่างไรก็ตาม ข้อมูลที่ว่า "แผนปฏิวัติ" เกี่ยวข้องกับการโยกย้ายทหารในปีนั้นและที่สุรินทร์เสนอให้แก้รายชื่อการโยกย้ายใหม่ กลับชี้ไปที่กลุ่มสี่เสาฯที่ครองอำนาจในกองทัพแน่นอนว่า มีความเป็นไปได้ที่ว่า ในช่วงปี 2519 โดยเฉพาะในเดือนท้ายๆก่อน 6 ตุลา ชนชั้นปกครองทุกกลุ่มต่างจ้องหาจังหวะทำรัฐประหารด้วยกันทั้งนั้น

ถ้าผมเข้าใจไม่ผิด จดหมายเกี่ยวกับกรณี 6 ตุลาถึงสมาชิกพรรคประชาธิปัตย์ของสุรินทร์ มาศดิตถ์ ฉบับแรกลงวันที่ 3 ตุลาคม 2520 ไม่เคยได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ในวงกว้างในที่ใดมาก่อน ในทางตรงกันข้าม ฉบับที่สองลงวันที่ 24 ตุลาคม 2520 ต้องนับว่าเป็นเอกสารการเมืองไทยสมัยใหม่ที่รู้จักกันดีมากที่สุดชิ้นหนึ่ง และถ้าผมเข้าใจไม่ผิดอีกเช่นกัน จดหมายฉบับนี้ถูกตีพิมพ์ครั้งแรกในนิตยสารรายสัปดาห์ *ข่าวไทยนิกร* ฉบับวันที่ 12 มิถุนายน

2521 ในยุคที่มีคำนูญ สิทธิสมาน เป็นเสมือนบรรณาธิการหลังฉาก (ชื่อคำนูญไม่เคยปรากฏในนิตยสารเลย) หลังจากนั้นได้มีผู้นำมาตีพิมพ์ซ้ำอีกไม่ต่ำกว่า 2-3 ครั้ง โดยเฉพาะในปี 2531 เมื่อเกิดการโต้แย้งทางการเมืองครั้งใหญ่หลังจากมีการเปิดเผยว่าจำลอง ศรีเมืองมีส่วนร่วมในการชุมนุมของกลุ่มพลังฝ่ายขวาหน้าทำเนียบรัฐบาลในเช้าวันที่ 6 ตุลาคม 2519 (เช่นใน *มติชนสุดสัปดาห์* และในหนังสือ *คดีประวัติศาสตร์ 6 ตุลา ใครคือฆาตกร?* ซึ่งสมยศ เชื้อไทยเป็นบรรณาธิการ) ผมเข้าใจว่า ในการตีพิมพ์ครั้งหลังๆ ได้ใช้ฉบับที่ตีพิมพ์ใน *ข่าวไทยนิกร* เป็นต้นแบบ เนื่องจากในฉบับนั้นมีข้อความตกหล่นอยู่ 2 แห่ง ยาวรวมกัน 2 บรรทัด ซึ่งไม่สำคัญมากนัก และฉบับที่ตีพิมพ์ครั้งหลังๆก็มีข้อความตกหล่นนั้นตามไปด้วย

ผมขออนุญาตยกเอาส่วนสำคัญของจดหมายสุรินทร์ฉบับดังกล่าวมาพิมพ์ซ้ำในที่นี้ หลังจากนั้นจะเป็นการวิเคราะห์ ผมมีความรู้สึกเมื่อได้กลับไปอ่านจดหมายนี้ใหม่เมื่อเร็วๆนี้ว่า มีประเด็นน่าสนใจบางประเด็นที่ก่อนหน้านี้เราอาจจะมีแนวโน้มมองข้ามไป

สุรินทร์เขียนว่า:

> วันที่ 6 ตุลาคม 2519 อาตมาถึงตึกบัญชาการ สำนักนายกรัฐมนตรี เวลาประมาณ 7.00 น.เศษ มีนักหนังสือพิมพ์มาคอยอยู่ที่บันไดและลานก่อนเข้าลิฟท์หลายคน ต่างก็ถามถึงการที่มีภาพแขวนคอหน้าคล้ายเจ้าฟ้าชาย อาตมาตอบว่าไม่มีปัญหาอะไรแล้ว นายกรัฐมนตรีสั่งดำเนินคดีและกรรมการศูนย์นิสิตนักศึกษาบางคนเข้ามอบตัวแล้ว ต้องดำเนินคดีไปตามกฎหมาย แล้วอาตมารีบขึ้นไปชั้น 4 ที่ห้องทำงานนายกรัฐมนตรี พบ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช นายกรัฐมนตรีได้ดูภาพในหนังสือพิมพ์ *ดาวสยาม* และ *บ้านเมือง* จึงเสนอความเห็นต่อนายกรัฐมนตรีว่า ให้รีบประกาศภาวะฉุกเฉินห้ามชุมนุมทั่วประเทศ เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย ฯพณฯ นายกฯ เห็นด้วย และว่าเดี๋ยว 9 โมงเช้า ประชุมคณะรัฐมนตรีจะเสนอที่ประชุมคณะรัฐมนตรี อาตมาจึงลงไปห้องทำงานชั้น 3 เห็นหนังสือที่ด่วนไม่กี่ฉบับ เวลา 9 น.เศษ จึงรีบลงไปประชุมคณะรัฐมนตรีที่ตึกไทยคู่ฟ้า ไปถึงคณะรัฐมนตรีเปิดประชุมไปแล้ว นายกรัฐมนตรีกล่าวกับอาตมาว่ากำลังพิจารณาเรื่องประกาศภาวะฉุกเฉิน

> อาตมาว่าก็ไม่มีปัญหาอะไรเป็นอำนาจของนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีมหาดไทยและจำเป็นต้องประกาศภาวะฉุกเฉิน เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยและป้องกันเหตุร้ายในบ้านเมือง ปรากฏว่า พลตรีชาติชาย ชุณหะวัณ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม และรัฐมนตรีอื่นฝ่ายพรรคชาติไทยคัดค้านไม่ให้ประกาศภาวะฉุกเฉิน ไม่ให้ห้ามการชุมนุม โดยอ้างเหตุผลว่า หากห้ามการชุมนุม ลูกเสือชาวบ้านจำนวนมากที่นัดมาชุมนุมที่อนุสาวรีย์พระบรมรูปทรงม้าเดินทางเข้ามาชุมนุมมากแล้วและกำลังเดินทางมา ก็จะเดือดร้อนชุมนุมไม่ได้ แล้วจะหันมาเป็นปฏิปักษ์กับรัฐบาล
>
> เหตุผลการคัดค้านของพลตรีชาติชายอ่อน รัฐมนตรีส่วนมากนั่งเฉยแสดงว่าเห็นด้วยในการประกาศภาวะฉุกเฉิน พลตรีชาติชายจึงได้ไปนำเอาพล.ต.ต.เจริญฤทธิ์ จำรัสโรมรัน ผู้เป็นหัวหน้าลูกเสือชาวบ้านคนหนึ่งของฝ่าย ตชด. เข้ามาในคณะรัฐมนตรี มาคัดค้านการประกาศภาวะฉุกเฉิน และกล่าวว่าจะต้องปราบนักศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ให้สิ้นซาก นายกรัฐมนตรีพูดว่าไม่ได้ คุณจะเอาลูกเสือชาวบ้านเอาประชาชนไปฆ่านักศึกษาประชาชนไม่ได้ หากเกิดจลาจลเป็นหน้าที่ของตำรวจทหาร บ้านเมืองมีขื่อแป คุณจะเอาประชาชนไปฆ่าประชาชนไม่ได้ พล.ต.ต.เจริญฤทธิ์ บังอาจโต้นายกรัฐมนตรีต่อไปว่า ลูกเสือชาวบ้านก็มีวินัยร่วมกับตำรวจทหารได้ ดูเหตุการณ์จากการกระทำของรัฐมนตรีฝ่ายพรรคชาติไทย และที่ไปนำพล.ต.ต.เจริญฤทธิ์ เข้ามาโต้เถียงกับนายกรัฐมนตรีแล้ว อาตมาเข้าใจได้ทันทีว่าพวกนี้ต้องวางแผนการปฏิวัติไว้แล้ว และเชื่อแน่ของพวกเขาแล้วว่าต้องสำเร็จแน่ ตำรวจยศพลตำรวจตรียังกล้าเถียงนายกรัฐมนตรีถึงในที่ประชุมคณะรัฐมนตรี พล.ต.ประมาณ อดิเรกสาร หัวหน้าพรรคชาติไทย รมต.เกษตรฯแสดงความเห็นในคณะรัฐมนตรีว่า เป็นจังหวะและโอกาสดีที่สุดแล้วที่จะปราบปรามให้ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยให้ถูกลบชื่อหายไปจากประเทศ
>
> ก่อนเที่ยงที่กำลังโต้กันเรื่องจะประกาศภาวะฉุกเฉินหรือไม่ โดยรัฐมนตรีฝ่ายประชาธิปัตย์ให้ประกาศ รัฐมนตรีฝ่ายพรรคชาติไทยไม่ยอมให้ประกาศ ทั้งๆที่เลขาธิการคณะกรรมการกฤษฎีการ่างประกาศไว้แล้ว ยังไม่เป็นที่ยุตินั้น พล.ต.ท.ชุมพล โลหะชาละ รองอธิบดีกรมตำรวจได้เข้ามารายงานในคณะรัฐมนตรีพร้อมกับร้องไห้โฮๆว่า ฝ่ายนักศึกษามีอาวุธปืน

สงครามร้ายแรงระดมยิงตำรวจบาดเจ็บและตายจำนวนมาก ฝ่ายนักศึกษาก็ตายเยอะ พูดพลางร้องไห้พลาง ตำรวจนครบาลสู้ไม่ได้จึงส่งตำรวจพลร่มและตชด.เข้าไปปราบปราม ต่อมา พล.ต.อ.ศรีสุข มหินทรเทพ อธิบดีกรมตำรวจเข้าไปรายงานเหตุการณ์ว่า ควบคุมสถานการณ์ในธรรมศาสตร์ไว้ได้แล้ว มีความสงบเรียบร้อยแล้ว นายกรัฐมนตรีถามว่า "ตำรวจตายกี่คนท่านอธิบดี" อธิบดีกรมตำรวจตอบว่า "ตำรวจไม่ตาย แต่บาดเจ็บไม่กี่คน" รัฐมนตรีจึงแสดงสีหน้าสงสัย อธิบดีกรมตำรวจหันไปมองพล.ต.ท.ชุมพล กำลังนั่งเช็ดน้ำตา จึงไม่รู้ว่าก่อนนั้นเขารายงานกันว่าอย่างไร อธิบดีกรมตำรวจจึงเดินออกจากที่ประชุมไป ต่อมา พล.ต.ต.กระจ่าง ซึ่งเป็นหัวหน้านำตชด.เข้าไปทำการควบคุมนักศึกษา 3,000 คนเศษไว้แล้วนั้น เข้ารายงานเหตุการณ์ในคณะรัฐมนตรี ท่านผู้นี้อาตมาไม่ทราบนามสกุล แต่อาตมายกย่องเขาอยู่จนบัดนี้ว่า เป็นตำรวจอาชีพ ผู้บังคับบัญชาสั่งไปทำงานก็ไปทำ แล้วมารายงานคณะรัฐมนตรีตามความเป็นจริง แต่สังเกตดูไม่เป็นที่พอใจของรัฐมนตรีฝ่ายที่ไม่ใช่ประชาธิปัตย์ พล.ต.ต.กระจ่าง รายงานว่า "ปืนที่ยึดได้จากนักศึกษาเป็นปืนพกเพียง 3 กระบอก" คุณเสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์ รองนายกรัฐมนตรีถามว่าปืนอะไรที่เสียงดังมาก ดังปุดๆปึงๆ ใครยิง ฝ่ายเรายิงหรือฝ่ายนักศึกษายิง พล.ต.ต.กระจ่าง ตอบว่า ปืนอย่างนั้นนักศึกษาจะเอามาจากไหน ตำรวจยิงทั้งนั้น จนกระทั่งเที่ยง ปัญหาจะประกาศภาวะฉุกเฉินหรือไม่ยังตกลงกันไม่ได้ อาตมาจึงตัดบทด้วยการเสนอว่า มอบอำนาจนายกรัฐมนตรีก็แล้วกัน ท่านจะประกาศภาวะฉุกเฉินเวลาใด แล้วพักรับประทานอาหาร อาตมาถามพล.ต.ต.กระจ่าง เป็นการส่วนตัวนอกที่ประชุมว่า ยึดอาวุธจากนักศึกษาได้เพิ่มหรือไม่ พล.ต.ต.กระจ่างวิทยุถามไปยังที่ควบคุมนักศึกษาบางเขน ซึ่งเป็นศูนย์ฯ ได้รับตอบมาทางวิทยุว่า ได้ปืนจากนักศึกษาในธรรมศาสตร์เพียง 3 กระบอก เป็นปืนพกขนาด .22

ตอนบ่ายประชุมคณะรัฐมนตรีต่อ มีการพิจารณาร่างแถลงการณ์ ได้มีการแถลงการณ์บางตอนไม่ตรงความจริง อาตมาเป็นผู้คัดค้านไม่ให้ออกแถลงการณ์เท็จ ต่อมา พล.ต.ชาติชาย รมต.อุตสาหกรรมออกไปนอกห้องประชุมแล้ว พูดว่า ลูกเสือชาวบ้านที่ชุมนุม ณ ลานพระบรมรูปทรงม้าเริ่มอึดอัดแล้ว เพราะไม่ได้รับคำตอบจากรัฐบาล

นายกรัฐมนตรีถามว่าเหตุการณ์สงบแล้วยังไม่กลับบ้านกันอีกหรือ

พล.ต.ชาติชาย ตอบว่ายังไม่กลับ และเตรียมเดินขบวนมาทำเนียบรัฐบาลเพื่อขอทราบคำตอบจากรัฐบาลตามข้อเรียกร้อง จึงมีรัฐมนตรีคนหนึ่ง จำไม่ได้ว่าใคร ถามว่าลูกเสือชาวบ้านเรียกร้องอะไร นายกรัฐมนตรีตอบว่า กลุ่มแม่บ้านได้ยื่นข้อเรียกร้องมาเมื่อวันก่อน พร้อมกับล้วงซองขาวออกจากเสื้อแล้วอ่านให้ฟังถึงข้อเรียกร้องของกลุ่มแม่บ้าน จำได้ว่ามีข้อเรียกร้องให้นายสุรินทร์ มาศดิตถ์ นายชวน หลีกภัย นายดำรง ลัทธพิพัฒน์ ออกจากรัฐมนตรี ให้จับ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ นายแคล้ว นรปติ และกรรมการพรรคสังคมนิยมทุกคน ให้ใช้กฎหมายป้องกันปราบปรามคอมมิวนิสต์โดยเด็ดขาด เมื่ออ่านข้อเรียกร้องจบ นายประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์ รองนายกรัฐมนตรีกล่าวว่า ข้อเรียกร้องให้รัฐมนตรีออกจากตำแหน่งเป็นสิ่งที่มากไป นายกรัฐมนตรีได้รับพระกรุณาแต่งตั้งจากพระมหากษัตริย์ การออกจากตำแหน่งมีบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ หากเห็นว่าไม่เหมาะสม ส.ส.ก็อาจลงมติไม่ไว้วางใจได้ การแถลงนโยบายในวันมะรืนนี้ (8 ตุลาคม 2519) เพื่อรับความไว้วางใจจากสภาผู้แทนราษฎร ก็มีสิทธิที่จะลงมติไม่ไว้วางใจได้ ประชาชนเพียงบางส่วนจะมาเรียกร้องแบบนี้เห็นว่าไม่ถูกต้อง

อาตมาประชุมคณะรัฐมนตรีด้วยความอดทน สิ่งที่จะพูดหลายครั้งแต่ไม่พูด แต่เฉพาะเรื่องข้อเรียกร้องของแม่บ้านกลุ่มหนึ่งนั้น อาตมาเห็นว่าจะต้องพูด เพราะมีรัฐมนตรีบางคนในพรรคชาติไทยเป็นผู้ร่วมก่อเรื่องขึ้นด้วย อาตมาจึงพูดว่า..... อาตมาไม่ได้หวงตำแหน่งรัฐมนตรี ยอมทำตามมติพรรค คำสั่งพรรค และดำเนินแนวนโยบายของพรรคอย่างเคร่งครัดทุกประการ "แต่เมื่อมาบีบบังคับกันด้วยเล่ห์การเมืองที่สกปรกแบบนี้ผมไม่ลาออก ผมจะสู้ สู้เพื่อศักดิ์ศรีของผม" เป็นคำพูดของอาตมาในวันนั้น หลังจากนั้น พล.ต.ประมาณ อดิเรกสาร พูดขึ้นว่า การใส่ร้ายป้ายสีกันก็มีทั้งนั้นละ นี่ก็มีข่าวว่าคุณดำรงไปพูดที่ขอนแก่นว่า ไม่ให้พรรคชาติไทยร่วมรัฐบาลอีก อาจารย์ดำรงพูดว่า ผมไม่เคยไปที่สถานีวิทยุขอนแก่น

หลังจากนั้น พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ ก็ออกจากที่ประชุมคณะรัฐมนตรี ไม่นานลูกเสือชาวบ้าน และพวกเขาที่เตรียมไว้ที่ลานพระบรมรูปทรงม้า โดยมีนายธรรมนูญ เทียนเงิน นายสมัคร สุนทรเวช นายส่งสุข ภัคเกษม และพวก ได้ไปร่วมอยู่ที่นั่นด้วย ก็เคลื่อนขบวนมาทั้งรถยนต์ และเดินมาล้อมทำเนียบรัฐบาลขณะฝนกำลังตกหนัก การประชุมคณะรัฐมนตรีเลิกประมาณ

> 15 น.เศษ อาตมานั่งรถยนต์จากตึกไทยคู่ฟ้าไปตึกบัญชาการ ตั้งใจว่าจะทำงานอยู่ตามปกติ เพราะถือว่าตนไม่ได้ทำผิดอะไร แต่นายตำรวจคนหนึ่งยืนกรำฝนรออยู่และเตือนว่า "ท่านรัฐมนตรีรีบออกจากทำเนียบรัฐบาลเร็วที่สุด มิเช่นนั้นเป็นอันตรายถึงชีวิต" อาตมาก็ได้คิดและสั่งคนขับรถออกจากทำเนียบไปได้อย่างปลอดภัย....

เช่นเดียวกันกับคนอื่นๆในขบวนการนักศึกษาที่เคยผ่านเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 มา ผมได้อ่านจดหมายของสุรินทร์ มาศดิตถ์ ที่เล่าการประชุมคณะรัฐมนตรีในเช้าวันนั้น ด้วยความรู้สึกชื่นชมที่สุรินทร์นำความจริงมาเปิดเผย จนกระทั่งเมื่อเร็วๆนี้ เมื่อกลับไปอ่านอีกครั้งอย่างตั้งใจวิเคราะห์และวิจารณ์มากขึ้น ผมเริ่มมองเห็นว่าบางอย่างที่สุรินทร์เล่าชวนให้ตั้งคำถามกับบทบาทของสุรินทร์และพรรคประชาธิปัตย์เองได้

ประการแรก ผมคิดว่าที่ผ่านมาเรามีแนวโน้มจะมองข้ามความจริงที่ว่าการถกเถียงในที่ประชุมครม.ครั้งนั้น โดยเฉพาะมาตรการที่สุรินทร์และพรรคประชาธิปัตย์เสนอเพื่อแก้วิกฤติ คือให้ประกาศภาวะฉุกเฉินนั้น ไม่มีความหมายใดๆเลยต่อชะตากรรมของผู้ชุมนุมที่ธรรมศาสตร์ สุรินทร์เล่าว่า เขาเดินทางถึงทำเนียบรัฐบาล "เวลาประมาณ 7 น.เศษ" และคณะรัฐมนตรีเริ่มประชุมเวลา 9 นาฬิกา เมื่อถึงเวลาทั้งสองนั้น การโจมตีธรรมศาสตร์โดยกำลังตำรวจและม็อบฝ่ายขวาได้ดำเนินไปแล้ว ต่อให้มีการประกาศภาวะฉุกเฉินทันทีที่เริ่มประชุมครม.ก็จะไม่มีผลอะไรต่อการฆ่าหมู่ที่ท่าพระจันทร์ สุรินทร์เขียนว่า "อาตมารีบขึ้นไปชั้น 4 ที่ห้องทำงานนายกรัฐมนตรี พบ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช นายกรัฐมนตรี ได้ดูภาพในหนังสือพิมพ์ *ดาวสยาม* และ*บ้านเมือง* จึงเสนอความเห็นต่อนายกรัฐมนตรีว่าให้รีบประกาศภาวะฉุกเฉินห้ามชุมนุมทั่วประเทศเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย" เห็นได้ชัดว่า ความคิดให้ประกาศภาวะฉุกเฉินของสุรินทร์ มาจากความต้องการป้องกันการชุมนุมประท้วงรัฐบาลของฝ่ายขวาที่กำลังจะมีขึ้น ไม่ใช่จากความต้องการจะปกป้องคุ้มครองการชุมนุมที่ธรรมศาสตร์แต่อย่างใด

ประการที่สอง ต่อเนื่องจากประการแรก สิ่งที่ชวนให้สะดุดใจที่สุดเมื่อ

กลับไปอ่านจดหมายสุรินทร์ คือ สุรินทร์และฝ่ายประชาธิปัตย์เองไม่ได้แสดงให้เห็นว่าห่วงใยต่อการบุกโจมตีธรรมศาสตร์ของตำรวจมากนัก ในความเป็นจริงเสนีย์ได้สั่งการให้อธิบดีตำรวจดำเนินการสอบสวนและจับกุมผู้กระทำความผิด "หมิ่นองค์รัชทายาท" เท่านั้นและตัวแทนศูนย์นิสิตฯก็ได้ติดต่อเข้ามอบตัวแล้ว ด้วยเหตุนี้จึงไม่มีเหตุผลใดๆที่ตำรวจจะต้องใช้กำลังเข้าทำลายการชุมนุมที่ธรรมศาสตร์ สุรินทร์เล่าถึงการที่ชุมพล โลหะชาละ "เข้ามารายงานในคณะรัฐมนตรีพร้อมกับร้องไห้โฮๆ" แต่เขาไม่ได้เล่าว่าเขาหรือใครในประชาธิปัตย์เองตั้งคำถามว่า เหตุใดจึงต้องมีการบุกยึดธรรมศาสตร์ จับผู้ชุมนุมถึงกว่า 3 พันคน? ใครเป็นคนออกคำสั่งให้ทำเช่นนั้น?

ประเด็นนี้มีความสำคัญและเป็นสิ่งชอบธรรมที่จะยกขึ้นมาเพียงใด ดูได้จากเหตุการณ์เล็กๆหนึ่งที่เกิดขึ้นไม่ห่างจากการเขียนจดหมายของสุรินทร์เท่าไรนัก คือในวันที่ 7 กันยายน 2520 รัฐบาลธานินทร์ กรัยวิเชียร ได้ออก "แถลงการณ์เรื่องกรณีผู้ถูกจับกุมเนื่องจากเหตุการณ์ในวันที่ 6 ตุลาคม 2519" ฉบับหนึ่งเพื่อ "ชี้แจงข้อเท็จจริง" ในกรณีดังกล่าว (ที่รัฐบาลออกแถลงการณ์ก็เพราะก่อนหน้านั้น 2 วัน คดี 6 ตุลาได้ถูกนำขึ้นสู่ศาลเป็นครั้งแรก ผู้ต้องหา 19 คน - สุธรรม แสงประทุมและอีกบางคนในชุดนักโทษเด็ดขาดพร้อมตรวนที่ขา - ถูกนำตัวไปที่ศาลทหารในกระทรวงกลาโหม และโดยที่ไม่มีใครคาดคิดมาก่อน ผู้คนหลายพันคน รวมทั้งช่างภาพสื่อมวลชน และผู้แทนองค์กรสิทธิมนุษยชนต่างประเทศ พร้อมใจกันไปฟังการพิจารณาคดีและให้กำลังใจผู้ต้องหาจนเบียดเสียดกันแน่นศาลและกระทรวงกลาโหม - ในทางปฏิบัติเป็นการชุมนุมทางการเมืองครั้งแรกหลังรัฐประหาร - สร้างความตกใจแก่รัฐบาลไม่น้อย) ส่วนหนึ่งของแถลงการณ์กล่าวว่า:

> ในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 รัฐบาลชุดก่อน (ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี) ได้จับกุมบุคคลที่ใช้กำลังและใช้อาวุธต่อสู้ขัดขวางเจ้าพนักงานซึ่งปฏิบัติตามหน้าที่ เพื่อก่อความวุ่นวายและเปลี่ยนแปลงรัฐบาล รวมทั้งร่วมกันฆ่าและพยายามฆ่าเจ้าพนักงานและผู้อื่น และในข้อหาอื่นๆซึ่งเป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาและกฎหมายอื่น เป็นจำนวนทั้งสิ้น 3,154 คน

ทันทีที่รัฐบาลธานินทร์ออกแถลงการณ์ฉบับนี้ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ได้ออก "คำชี้แจง" ออกมาตอบโต้ฉบับหนึ่ง ดังนี้:

> ข้าพเจ้าขอชี้แจงว่า ในวันที่ 5 ตุลาคม 2519 ก่อนมีการปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ข้าพเจ้าในตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ได้สั่งให้ตำรวจดำเนินการสอบสวนและจับกุมเฉพาะแต่ผู้ต้องหาว่ากระทำความผิดฐานดูหมิ่นหรือแสดงความอาฆาตมาดร้ายต่อองค์รัชทายาท อันเป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112 แต่ฐานเดียวเท่านั้น ดังที่ข้าพเจ้าได้ชี้แจงแถลงให้ทราบทั้งทางวิทยุและโทรทัศน์ตอนค่ำวันที่ 5 ตุลาคม 2519 ส่วนความผิดฐานอื่นไม่ได้สั่ง

แต่ในการประชุมครม.ในเช้าวันที่ 6 ตุลาคม นั้นเอง - ถ้าเราเชื่อตามจดหมายของสุรินทร์ มาศดิตถ์ - ไม่ว่าตัวเสนีย์, หรือสุรินทร์, หรือพรรคประชาธิปัตย์ ไม่มีใครถามชุมพล โลหะชาละหรือศรีสุข มหินทรเทพ (อธิบดีกรมตำรวจ) ว่าเหตุใดจึงใช้กำลังเข้าปราบปรามการชุมนุมในธรรมศาสตร์ในเมื่อ "ผู้ต้องหาว่ากระทำความผิดฐานดูหมิ่นองค์รัชทายาท" ติดต่อเข้ามอบตัวแล้ว? ใครสั่งให้ทำ? ที่ผ่านมาผมคิดว่าเราอ่านจดหมายสุรินทร์ในแง่ที่เป็นการเปิดโปงการเข้าไป "เล่นบทโศก" ในที่ประชุมครม.ของชุมพล โดยมองข้ามความจริงไปว่าฝ่ายประชาธิปัตย์เอง (รวมทั้งตัวสุรินทร์) ไม่ได้ตั้งข้อสงสัยหรือคัดค้านการที่ตำรวจใช้กำลังเข้าสลายการชุมนุมของนักศึกษาโดยตรง อันที่จริง เสนีย์และสุรินทร์ควรจะทำอย่างที่เสนีย์เพิ่งมาทำใน "คำชี้แจง" ในต้นเดือนกันยายน 2520 คือยืนยันว่า "ความผิดฐานอื่นไม่ได้สั่ง" อาจจะแย้งได้ว่า จดหมายสุรินทร์ฉบับดังกล่าวมีถึงสมาชิกพรรคประชาธิปัตย์ จึงไม่ต้องการเล่าว่าตัวเองออกมาปกป้อง การชุมนุมของนักศึกษาในที่ประชุมครม.ในเช้าวันนั้น แต่ในจดหมายที่สุรินทร์เขียนถึง สุธรรม แสงประทุม ที่คุกบางขวางในเวลาไล่เลี่ยกัน (ลงวันที่ 17 ตุลาคม 2520) ก็กล่าวแต่เพียงว่า "อาตมาไม่พอใจเลยในการที่นิสิตนักศึกษาประชาชนไม่ได้รับความเป็นธรรมและถูกกล่าวร้ายโดยปราศจากความจริง เรื่องภายในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีวันนั้น อาตมาพยายามที่จะให้ทุกอย่างเป็นไปตามความจริง แต่รัฐมนตรีพวกพรรคชาติไทยได้ต่อต้านคัดค้านอาตมาและร่วมแผนการปฏิวัติของพวกเขาอย่างชัดเจน" ซึ่งน่าจะหมายถึงการถกเถียงกันเรื่องจะประกาศใช้ภาวะฉุกเฉินหรือไม่มากกว่า (หรือมิเช่นนั้น ก็อาจจะหมายถึง แถลงการณ์ที่ดูเหมือนจะมีการพยายามร่างกันขึ้น ในจดหมายถึงสมาชิกพรรค สุรินทร์กล่าวว่า "ตอนบ่ายประชุมคณะรัฐมนตรีต่อ มีการพิจารณาร่างแถลงการณ์ ได้มีการแถลงการณ์บางตอนไม่ตรงความจริง อาตมาเป็นผู้คัดค้านไม่ให้ออกแถลงการณ์เท็จ" ผมไม่แน่ใจว่า สุดท้ายมีการออกแถลงการณ์นี้หรือไม่ เพราะไม่เคยเห็น)

ในจดหมายถึงพรรคฉบับที่สองของสุรินทร์ มีตอนหนึ่งที่กล่าวว่า "พล.ต.ชาติชาย จึงได้ไปนำเอาพล.ต.ต.เจริญฤทธิ์ จำรัสโรมรัน ผู้เป็นหัวหน้าลูกเสือชาวบ้านคนหนึ่งของฝ่ายตชด.เข้ามาในคณะรัฐมนตรี มาคัดค้านการประกาศภาวะฉุกเฉินและกล่าวว่าจะต้องปราบนักศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ให้สิ้นซาก นายกรัฐมนตรีพูดว่าไม่ได้ คุณจะเอาลูกเสือชาวบ้าน เอาประชาชนไปฆ่าประชาชนไม่ได้" และ "พล.ต.ประมาณ อดิเรกสาร หัวหน้าพรรคชาติไทย รมต.เกษตรฯแสดงความเห็นในคณะรัฐมนตรีว่า เป็นจังหวะและโอกาสที่ดีที่สุดที่จะปราบปรามให้ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยให้ถูกลบชื่อหายไปจากประเทศ" ซึ่งน่าจะเป็นเหตุการณ์เดียวกับที่จดหมายถึงพรรคฉบับแรกกล่าวอย่างสั้นๆว่า "วันนั้นได้มีผู้เสนอให้ฆ่านักศึกษา นายกรัฐมนตรีเป็นผู้คัดค้านไม่ให้กระทำ" แต่ทั้งสองกรณีเป็นการคัดค้านการใช้ลูกเสือชาวบ้านมากกว่า ไม่ปรากฏว่ามีการตั้งข้อสงสัยหรือคัดค้านการกระทำของตำรวจ ซึ่งอาจจะเป็นการแสดงให้เห็นลักษณะพาซื่อของเสนีย์และสุรินทร์ก็ได้ อย่างไรก็ตาม ผมยังคงเห็นว่าทั้งคู่น่าจะได้ยืนยันในวันนั้น อย่างที่เสนีย์มายืนยันในภายหลัง ว่า "ความผิดฐานอื่นไม่ได้สั่ง"

ความจริงก็คือ ในเช้าวันที่ 6 ตุลาคม 2519 นั้น กำลังตำรวจประเภทต่างๆได้บุกเข้าโจมตีการชุมนุมที่ธรรมศาสตร์โดยไม่ได้รับคำสั่งใดๆจากรัฐบาล ปัญหาที่เราต้องพิจารณาต่อไปคือ ใครเป็นผู้สั่ง? และสั่งเพื่อผลประโยชน์ของใคร? กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ ใครเป็นผู้บงการ?

ใครสั่ง/ใครบงการ บุกธรรมศาสตร์?

กำลังที่บุกเข้าโจมตีผู้ชุมนุมในธรรมศาสตร์ในเช้าวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ถ้าจะแบ่งแบบกว้างที่สุด ประกอบด้วย 2 พวก คือ มีเครื่องแบบกับไม่มีเครื่องแบบ พวกไม่มีเครื่องแบบอย่างน้อยได้แก่ลูกเสือชาวบ้าน (สังเกตจาก "ผ้าพันคอพระราชทาน") และน่าจะกระทิงแดง (สังเกตจากบุคลิกท่าทาง) นอกจากนี้มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่าหลายคนอาจจะเป็นเจ้าหน้าที่หรืออดีตเจ้าหน้าที่ทหารตำรวจนอกเครื่องแบบ เช่น มีเพื่อนผมบางคนแสดงความเห็นว่า ลักษณะทารุณกรรมที่พวกนี้กระทำเช่นตอกลิ่ม เผาทั้งเป็น แขวนคอแล้วประทุษร้ายศพ คล้ายกับวิธีการที่ทหารอเมริกันหรือคนพื้นเมืองที่ทหารอเมริกันฝึก กระทำในสงครามเวียดนาม ถ้าเป็นชาวบ้านธรรมดาไม่น่าจะมีจิตใจเหี้ยมเกรียมพอจะทำเช่นนั้นได้ ในความเป็นจริง ทารุณกรรมต่างๆที่นิยาม 6 ตุลาในความทรงจำของคนทั่วไปเป็นฝีมือของพวกไม่มีเครื่องแบบนี้มากกว่าพวกมีเครื่องแบบ อย่างไรก็ตาม ลำพังพวกไม่มีเครื่องแบบที่มีอาวุธไม่มาก ไม่สามารถจะสลายการชุมนุมในวันนั้นได้ พวกมีเครื่องแบบเป็นผู้โจมตีสังหารหมู่ด้วยอาวุธหนักเบาครบเครื่องก่อน เปิดทางให้พวกไม่มีเครื่องแบบทำทารุณกรรม

ลักษณะเด่นที่สุดของกำลังติดอาวุธในเครื่องแบบที่ลงมือปราบปรามการชุมนุมของนักศึกษาประชาชนในกรณี 6 ตุลา ซึ่งตรงข้ามกับกรณี 14 ตุลาและ 17 พฤษภา คือ มีแต่ตำรวจไม่มีทหาร ถ้าดูจากหลักฐานต่างๆที่มีอยู่ รวมทั้งคำให้การของพยานที่เป็นตำรวจในคดี 6 ตุลา จะพบว่ากำลังตำรวจแทบทุกหน่วยถูกระดมมาใช้ในการโจมตีธรรมศาสตร์ ทั้งนครบาล (ตั้งแต่จาก สน. ถึงแผนกอาวุธพิเศษ หรือ "สวาท"), สันติบาล, กองปราบปราม โดยเฉพาะตำรวจแผนกปราบจลาจล ("คอมมานโด") 200 คนภายใต้สล้าง บุนนาค และตำรวจพลร่มตระเวนชายแดนจากค่ายนเรศวร หัวหิน สองหน่วยหลังนี้ผมเข้าใจว่าน่าจะเป็นกำลังหลักในการโจมตี ขอให้เรามาพิจารณาอย่างใกล้ชิดยิ่งขึ้น

ตำรวจปราบจลาจลและสล้าง บุนนาค

ตำรวจปราบจลาจลเป็นแผนกหนึ่ง (แผนก 5) ของกองกำกับการ 2 กองปราบปราม พ.ต.ท.สล้าง บุนนาค เป็นรองผู้กำกับการ 2 คนหนึ่ง เขาให้การแก่

ศาลทหารว่า ได้รับคำสั่งจากพล.ต.ต.สุวิทย์ โสตถิทัต ผู้บังคับการกองปราบปราม เมื่อเวลาตีหนึ่งของคืนวันที่ 5 ตุลาคม 2519 ให้นำกำลังตำรวจปราบจลาจลไป "รักษาความสงบที่บริเวณท้องสนามหลวงและหน้ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์" เขาจัดกำลังได้ประมาณ 200 คน นำไปถึงธรรมศาสตร์เมื่อเวลาตีสาม ต่อมาเวลาประมาณ 8 นาฬิกา ก็ได้รับคำสั่งจากอธิบดีกรมตำรวจ "ให้เข้าไปทำการตรวจค้นจับกุมและให้ใช้อาวุธปืนได้ตามสมควร" (อย่างไรก็ตาม "ที่ข้าฯได้รับคำสั่งให้ใช้อาวุธได้จากอธิบดีตำรวจนั้น ได้รับคำสั่งโดยมีนายตำรวจมาบอกด้วยวาจา จำนายตำรวจนั้นไม่ได้ว่ามียศเป็นอะไร...มาบอกกันหลายคน")

ขณะที่สล้าง ทั้งในคำให้การต่อศาลทหารและในบันทึกความทรงจำเกี่ยวกับ 6 ตุลาที่เขาเผยแพร่หลังจากนั้น (เช่นในส่วนที่เกี่ยวกับป๋วย อึ๊งภากรณ์ เมื่อเร็วๆนี้) พยายามเสนอภาพตัวเองว่าเป็นเพียงเจ้าพนักงานที่ปฏิบัติหน้าที่โดยปกติตามกฎหมายและตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชา คำให้การและบันทึกความจำของเขาเองมีช่องโหว่และจุดที่ขัดแย้งกันเอง ซึ่งชวนให้สงสัยได้ว่าพฤติกรรมของเขาในวันนั้นมีเบื้องหลังทางการเมือง คือ มีความเป็นไปได้ที่เขาจะเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มพลังฝ่ายขวาที่มุ่งกวาดล้างทำลายขบวนการนักศึกษาเพื่อปูทางไปสู่การรัฐประหาร

สล้างอ้างว่าในคืนวันที่ 5 ตุลาคม 2519 เวลาประมาณห้าทุ่มครึ่ง เขาเดินทางไปสังเกตการณ์บริเวณสนามหลวงหน้ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ด้วยตัวเองโดยแต่งกายนอกเครื่องแบบ แล้วจู่ๆในระหว่างที่เดินอยู่บริเวณหน้าประตูมหาวิทยาลัยด้านวัดมหาธาตุ ก็มี "ผู้หญิง 3 คนซึ่งข้าฯไม่เคยรู้จักมาก่อนมาพบข้าฯ...บอกข้าฯว่าเขาเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์...บอกว่าในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีการแสดงละครการเมืองดังกล่าวซึ่งน่าจะทำให้เกิดเหตุร้ายขึ้นได้ ทางตำรวจไม่ดำเนินการอย่างไรบ้างหรือ" เขาจึงพาทั้งสามไปรายงานพล.ต.ต.สุวิทย์ โสตถิทัต เพื่อให้ปากคำที่กองปราบ แล้วจึงเดินทางไปแผนก 5 "เพื่อเตรียมกำลังตามคำสั่งพล.ต.ต.สุวิทย์" จัดกำลังได้ 200 คนนำกลับมาที่ธรรมศาสตร์

นี่เป็นความบังเอิญอันเหลือเชื่อ อย่าลืมว่านั่นเป็นเวลาใกล้เที่ยงคืน สล้างไม่ได้แต่งเครื่องแบบ "อาจารย์ธรรมศาสตร์" ทั้งสามจะรู้ได้อย่างไรว่าเขา

เป็นใคร? (สล้างอ้างว่า "เชื่อว่าคงมีอาจารย์คนใดคนหนึ่งรู้จักหน้าข้าฯ") อย่าว่าแต่ "อาจารย์" ทั้งสามไปทำอะไรดึกดื่นเที่ยงคืนขนาดนั้นในบริเวณนั้น? ยิ่งถ้าไม่พอใจการแสดงละครของนักศึกษาทำไมไม่ไปแจ้งความที่ สน. สักแห่งตั้งแต่กลางวัน หรือตั้งแต่วันที่ 4 ซึ่งเป็นวันแสดงละคร กลับมาเดินท่อมๆในยามวิกาลให้เจอสล้างโดยบังเอิญเพื่อร้องเรียนได้เช่นนั้น?

เรื่องประหลาดของสล้างในวันที่ 5 ตุลาคม ยังมีอีก: ในระหว่างตอบคำถามโจทก์ในศาลทหาร เขาไม่ยอมเล่าถึงการกระทำอย่างหนึ่งของตัวเอง จนกระทั่งเมื่อทนายจำเลยซักค้าน จึงได้ยอมรับว่า หลังจากพา "อาจารย์ธรรมศาสตร์" ทั้งสามไปให้ปากคำที่กองปราบ แต่ "ก่อนที่ข้าฯจะนำเอากำลังตำรวจ 200 คนออกไปปฏิบัติการนั้น ข้าฯได้ไปพบหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ที่บ้านในซอยเอกมัยก่อน ข้าฯไปเองไม่มีใครสั่งให้ไป ข้าฯไปดูความเรียบร้อยของผู้ใต้บังคับบัญชาของข้าฯ"

อย่าลืมว่าขณะนั้น (ตี 1-2) ตามคำให้การของเขาเอง สล้างอยู่ภายใต้ "คำสั่งพล.ต.ต.สุวิทย์" ให้นำกำลังไปที่ธรรมศาสตร์ แต่แทนที่จะรีบไปปฏิบัติตามคำสั่งผู้บังคับบัญชา กลับเถลไถลแวะไปบ้านเสนีย์โดย "ไม่มีใครสั่งให้ไป" เพียงเพื่อ "ดูความเรียบร้อยของผู้ใต้บังคับบัญชา" ทนายจำเลยเสนอเป็นนัยยะว่าแท้จริงสล้างไปเพื่ออาสานำกำลังไปปราบนักศึกษา (ในฐานะของความเป็นฝ่ายขวา แบบเดียวกับที่จำลอง ศรีเมืองและพวก "ยังเตอร์ก" เคยแอบเข้าพบเสนีย์ที่บ้านเพื่อเรียกร้องทางการเมืองในปีนั้น) แต่สล้างปฏิเสธ "โดยส่วนตัว ข้าฯไม่ได้ขออนุญาตต่อท่านนายกรัฐมนตรีนำกำลังออกปฏิบัติการ" อย่างไรก็ตาม เขากล่าวว่า "ได้พบกับนายกรัฐมนตรีและเล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นให้ฟังด้วย เมื่อข้าฯได้เล่าเหตุการณ์ให้ท่านนายกรัฐมนตรีฟังแล้ว ท่านได้บอกกับข้าฯว่า เรื่องนี้สั่งการไปทางอธิบดีกรมตำรวจแล้ว ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมชไม่ได้สั่งอะไรเป็นพิเศษแก่ข้าฯในขณะนั้น" ซึ่งชวนให้สงสัยว่าคนระดับนายกรัฐมนตรีจะต้องมาชี้แจงให้นายตำรวจระดับรองผู้กำกับที่แวะมาหาตอนตีสองโดยไม่บอกล่วงหน้าและเป็นการส่วนตัวทำไม?

ในบันทึก "กรณีเหตุการณ์ 6 ตุลาคมที่เกี่ยวข้องกับดร.ป๋วย" ที่สล้างเผยแพร่ในโอกาสการถึงแก่กรรมของป๋วย อึ๊งภากรณ์เมื่อเร็วๆนี้ เขาเล่าว่าในวันที่ 6 ตุลา หลังจากนักศึกษาในธรรมศาสตร์ "มอบตัว" ต่อตำรวจแล้ว เขา "ได้รับวิทยุจากผู้บังคับการกองปราบฯ...สั่งการให้ผมเดินทางไปที่ทำเนียบรัฐบาลโดยด่วน เนื่องจากประชาชนที่ไม่พอใจรัฐบาลในขณะนั้นบุกเข้าไปในทำเนียบ โดยมีคำสั่งให้รักษาความปลอดภัยหรือหาทางพาท่านนายกฯม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ออกจากทำเนียบรัฐบาลให้ได้" เมื่อไปถึงทำเนียบ "ทราบว่า ฯพณฯ นายกฯมีความประสงค์จะลาออก เพื่อให้เกิดความสงบสุข มีส.ส.ส่วนหนึ่งเห็นด้วย อีกส่วนหนึ่งไม่เห็นด้วย ตัวคุณสราวุธ นิยมทรัพย์ (เลขาธิการนายกรัฐมนตรี) ก็ถูกคุมเชิงอยู่ ไม่กล้านำใบลาออกที่พิมพ์เสร็จแล้วไปเสนอนายกฯ"

สล้างอ้างต่อไปว่า

> หลังจากหารือกับคุณสราวุธ, ม.ล.เสรี ปราโมช กับพวก ส.ส. เห็นด้วยกับการคลี่คลายสถานการณ์ โดยให้ท่านนายกฯลาออก ได้ข้อยุติดังนี้
>
> 1. มอบหมายให้ผมเป็นผู้นำใบลาออกไปให้นายกฯลงนาม
>
> 2. จัดรถปราบจลาจลมาจอดหน้าทำเนียบเพื่อให้ท่านนายกฯประกาศลาออกต่อหน้าประชาชนที่บุกเข้ามาในทำเนียบ
>
> 3. จัดกำลังคุ้มกันนายกรัฐมนตรีไปที่บก.ร่วมซึ่งตั้งอยู่ในบก.สูงสุด(เสือป่า) ปัจจุบันนี้ เพื่อร่วมกันพิจารณาคลี่คลายสถานการณ์
>
> เมื่อได้รับการขอความร่วมมือและเห็นว่าเป็นทางเดียวที่ดีที่สุด คือให้ผู้นำทั้ง 2 ฝ่าย คือท่านนายกฯและฝ่ายทหารได้เจรจาหรือแก้ไขร่วมกันก็คงจะเป็นประโยชน์ ผมจึงได้ปฏิบัติ
>
> ผลการปฏิบัติภารกิจที่ได้รับมอบหมาย ดำเนินการไปได้ด้วยความเรียบร้อย....

เป็นเรื่องประหลาดที่นายตำรวจระดับรองผู้กำกับการจะมีบทบาทมากมายเพียงนี้ ถึงขนาดที่ทั้งทำเนียบรัฐบาลไม่มีใครเหมาะสมพอจะ "เอาใบลาออกไปให้นายกฯลงนาม" และ "นำนายกฯไปพบกับคณะทหาร" ต้องพึ่งพาให้เขาทำ ตั้งแต่ไปพบอาจารย์ธรรมศาสตร์ที่เห็นเหตุการณ์ละคร "แขวนคอ" โดยบังเอิญกลางดึกที่สนามหลวง, นำไปให้ปากคำที่กองปราบฯ, แล้วได้รับคำสั่งให้ไปจัดกำลังไป "รักษาความสงบ" ที่ธรรมศาสตร์, แวะไปบ้านนายกรัฐมนตรีในซอยเอกมัยตอนตีสอง, ปฏิบัติการที่ธรรมศาสตร์, เดินทางไปทำเนียบ จัดการ

ให้นายกฯเซ็นใบลาออกแล้วพาไปพบผู้นำทหาร - บทบาทของสล้าง บุนนาค ในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 มีมากมายอย่างน่าอัศจรรย์ใจ แน่นอนว่าบทบาทของเขาในวันนั้นยังไม่หมดเท่านี้ ก่อนจะหมดวัน เขายัง "ได้รับคำสั่ง" ให้ไปปฏิบัติการที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งทำให้เขามีชื่อเสียงที่ไม่อาจลบล้างได้จนทุกวันนี้:

> ประมาณ 2 ทุ่ม (ของวันที่ 6 ตุลาคม 2519) ได้ขออนุญาตกลับบ้านถนนแจ้งวัฒนะ เพื่ออาบน้ำและเปลี่ยนเครื่องแต่งกาย เนื่องจากไม่ได้กลับบ้านมา 3-4 วันแล้ว ระหว่างที่เดินทางมาถึงสี่แยกบางเขน ได้รับวิทยุสั่งการโดยตรงจาก พล.ต.ต.สงวน คล่องใจ ผู้บังคับการกองปราบฯให้รีบเดินทางไปที่สนามบินดอนเมืองโดยด่วนที่สุดเพื่อป้องกันช่วยเหลือ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ให้รอดพ้นจากการทำร้ายจากกลุ่มประชาชน พวกนวพลและกระทิงแดงให้ได้ จึงได้รีบเดินทางไปปฏิบัติหน้าที่ตามคำสั่ง....
>
> กระผมจึงได้รีบเดินไปที่ดร.ป๋วยที่กำลังโทรศัพท์อยู่ โดยบอกว่า อาจารย์ครับเข้าไปโทรข้างใน พูด 2 ครั้ง ท่านก็ยังพยายามต่อโทรศัพท์อยู่ ผมจึงปัดโทรศัพท์จากมือท่านและกระชากท่านเพื่อนำเข้าไปในห้องของท่าอากาศยาน เมื่อเข้าไปในห้องและเห็นว่าปลอดภัยแล้ว จึงกราบท่านและแนะนำตัวว่าผมเป็นลูกศิษย์ท่านที่ธรรมศาสตร์ ที่ได้แสดงกิริยารุนแรงกับอาจารย์ก็เพื่อแสดงให้กลุ่มพลังข้างนอกเข้าใจว่าผมไม่ใช่พวกเดียวกับอาจารย์ ดร.ป๋วยได้บอกกับพวกผมและเจ้าหน้าที่ท่าอากาศยาน ศุลกากร ตม. ว่าที่ต้องโทรก็เพราะไม่มีเงินติดตัวมาเลย....เจ้าหน้าที่หลายนายได้บอกว่าผมเป็นลูกศิษย์และมีหลายคนรวบรวมเงินมอบให้อาจารย์ ท่านก็รับไป...

บันทึกดังกล่าวของสล้างได้รับการตอบโต้จากนักวิชาการบางคน รวมทั้งผมด้วย (ดู "ป๋วย อึ๊งภากรณ์, สล้าง บุนนาค, ธานินทร์ กรัยวิเชียร" ในหนังสือเล่มนี้: สล้างเริ่มเผยแพร่เหตุการณ์ที่ดอนเมืองเวอร์ชั่นนี้ในปี 2534) ทุกคนใช้วิธีอ้างความทรงจำของอาจารย์ป๋วยเองทั้งที่อยู่ในบทความ "ความรุนแรงและรัฐประหาร 6 ตุลาคม 2519" และที่อาจารย์เล่าให้ลูกชายฟัง ซึ่งมีแต่กล่าวถึงการที่สล้าง "ตรงเข้ามาจับผู้เขียน [ป๋วย] โดยที่กำลังพูดโทรศัพท์อยู่ ได้ใช้กิริยาหยาบคาย ตบหูโทรศัพท์ร่วงไป แล้วบริภาษผู้เขียนต่างๆนานา บอกว่าจะจับไปหาอธิบดีกรมตำรวจ ผู้เขียนก็ไม่ได้โต้ตอบประการใด" ไม่มีตอนใดที่บอกว่าสล้างได้กราบขอโทษ "ที่ได้แสดงกิริยารุนแรงกับอาจารย์ก็เพื่อแสดงให้กลุ่มพลังข้างนอกเข้าใจว่าผมไม่ใช่พวกเดียวกับอาจารย์" เลย

อย่างไรก็ตาม การตอบโต้แบบนี้ ถึงที่สุดแล้ว เป็นการใช้ความทรงจำของคนหนึ่งไปหักล้างกับความทรงจำของอีกคนหนึ่ง และแม้ว่าคนทั่วไปอาจจะเลือกที่จะเชื่อป๋วยมากกว่า (ดังที่ผมเขียนว่า "ถ้าจะให้เลือกระหว่างอาจารย์ป๋วยกับสล้าง บุนนาค ว่าใครพูดความจริงถึงสิ่งที่เกิดขึ้นที่ดอนเมือง ผมเลือกอาจารย์ป๋วยโดยไม่ลังเล") แต่หากสล้างยืนกรานใน "ความทรงจำ" ของตัวเอง แม้ว่าจะฟังดูเหลือเชื่อเพียงใด ในระยะยาวก็ยากจะพิสูจน์ได้ว่าอะไรคือความจริง จนกระทั่งเมื่อไม่กี่วันมานี้ ผมพบว่าเรามี "บุคคลที่สาม" ที่สามารถเป็น "พยาน" พิสูจน์ได้ว่า "ความทรงจำ" ของสล้างเกี่ยวกับ 6 ตุลา รวมทั้งที่เกี่ยวกับอาจารย์ป๋วยที่ดอนเมือง เป็นสิ่งที่เชื่อถือไม่ได้เลย

"บุคคลที่สาม" ที่ว่านี้ก็คือ ตัวสล้าง บุนนาค เอง!

เพื่อที่จะเขียนบทความชุดนี้ ผมได้กลับไปอ่านคำให้การต่อศาลทหารของพยานโจทก์ทุกคนในคดี 6 ตุลา (ซึ่งผมเป็นจำเลยคนหนึ่ง) อย่างละเอียด รวมทั้งของสล้าง บุนนาคด้วย ผมพบว่าสล้างได้ให้การเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่ดอนเมืองแตกต่างกับที่เขานำมาเขียนถึงในระยะไม่กี่ปีนี้อย่างมาก ดังนี้:

> เย็นวันที่ 6 ต.ค. 19 ข้าฯไม่ได้ไปห้ามสายการบินสิงคโปร์แอร์ไลน์ไม่ให้ทำการบิน หรือเลื่อนเวลาทำการบินออกไป ข้าฯไปเพราะได้รับทราบข่าวจากสถานีวิทยุยานเกราะออกข่าวว่าด็อกเตอร์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ จะเดินทางออกนอกประเทศไทยโดยทางเครื่องบินที่ดอนเมือง และมีประชาชนจำนวนมากได้ติดตามไปที่สนามบินดอนเมืองเพื่อเข้าทำการแย่งตัวเพื่อจะทำร้าย ข้าฯจึงไปและกันให้ด็อกเตอร์ป๋วยไปอยู่เสียที่ชั้นล่างของท่าอากาศยานกรุงเทพ เพื่อให้ห่างจากฝูงคนที่จะเข้าไปทำร้าย จนทำให้ด็อกเตอร์ป๋วยรอดชีวิตอยู่ได้จนถึงบัดนี้...ในวันนั้นข้าฯไปเพียงคนเดียว ไม่มีกำลังตำรวจไปด้วย ในวันนั้นข้าฯยังพูดกับด็อกเตอร์ป๋วยว่า มหาวิทยาลัยกำลังยุ่งอยู่ทำไมท่านจึงหนีออกนอกประเทศเอาตัวรอดแต่เพียงคนเดียว ขณะที่พูดมีคนอื่นได้ยินกันหลายคน เพราะข้าฯมีความเห็นว่าขณะนั้นด็อกเตอร์ป๋วยควรจะอยู่อย่างยิ่ง

ถ้ามีความรับผิดชอบในฐานะที่เป็นผู้ใหญ่ ด็อกเตอร์ป๋วยไม่ได้ขอพูดโทรศัพท์กับนายตำรวจชั้นผู้ใหญ่และข้าฯ*ก็ไม่ได้กระชากโทรศัพท์มาเสียจากด็อกเตอร์ป๋วย*

ยกเว้นเรื่องที่สล้างอ้างว่าช่วยไม่ให้ป๋วยถูกฝูงชนทำร้ายแล้ว จะเห็นว่าคำให้การปี 2521 กับบันทึกปี 2542 มีสาระและน้ำเสียงที่ตรงข้ามกันโดยสิ้นเชิงที่สำคัญที่สุดคือการที่สล้างปฏิเสธอย่างชัดถ้อยชัดคำในศาลเมื่อปี 2521 ว่า "ไม่ได้กระชากโทรศัพท์มาเสียจากด็อกเตอร์ป๋วย" แต่มายอมรับในปี 2542 (2534) ว่า "ปัดโทรศัพท์จากมือท่านและกระชากท่านเพื่อนำเข้าไปในห้อง"

แสดงว่าสล้างให้การเท็จต่อศาลทหาร (ซึ่งเป็นความผิดทางอาญา น่าเสียดายที่อายุความสิ้นสุดเสียแล้ว)

ขณะเดียวกันทัศนะของสล้างต่อป๋วยที่แสดงออกในคำให้การปี 2521 น่าจะใกล้เคียงกับความรู้สึกของเขาสมัย 6 ตุลามากกว่า ("ทำไมท่านจึงหนีออกนอกประเทศเอาตัวรอดแต่เพียงคนเดียว..." ฯลฯ) ซึ่งแสดงว่า ข้ออ้างในปีหลังที่ว่าเขา "กราบ" ป๋วยก็ดี ช่วยเหลือในการเรี่ยไรเงินให้ก็ดี เป็นเรื่องโกหก และสุดท้าย การที่สล้างมาอ้างเมื่อเร็วๆนี้ว่า ไปดอนเมืองเพราะ "ได้รับวิทยุสั่งการโดยตรงจาก...ผู้บังคับการกองปราบฯ" ก็น่าจะไม่จริงอีกเช่นกัน เพราะในปี 2521 เขาเองบอกว่า "ไปเพราะได้รับทราบข่าวจากสถานีวิทยุยานเกราะออกข่าวว่าด็อกเตอร์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ จะเดินทางออกนอกประเทศไทย"

การที่สล้างยอมรับออกมาเองในปี 2521 ว่า เขาได้พูดจากล่าวหาใส่หน้าป๋วยว่า "หนีออกนอกประเทศเอาตัวรอดแต่เพียงคนเดียว" ไม่สมกับ "ฐานะที่เป็นผู้ใหญ่" เช่นนี้ มีความสำคัญอย่างมาก อย่าลืมว่า ขณะนั้นสล้างเป็นเพียงรองผู้กำกับการยศพันตำรวจโทอายุ 40 ปี ถึงกับกล้าต่อว่าป๋วยซึ่งอายุ 60 ปีและมีฐานะระดับอธิบดีกรม (ความจริงสูงกว่าเพราะอธิการบดีเป็นตำแหน่งโปรดเกล้าฯแต่งตั้ง) ในระบบราชการต้องนับว่าเป็นการบังอาจเสียมารยาทอย่างร้ายแรงเข้าข่ายผิดวินัย ในลักษณะเดียวกับที่ สุรินทร์ มาศดิตถ์ กล่าวถึงพฤติกรรมของ พล.ต.ต. เจริญฤทธิ์ จำรัสโรมรัน ในที่ประชุมครม.ในเช้าวันนั้น ("บังอาจโต้ นายกรัฐมนตรี...ตำรวจยศพลตำรวจตรียังกล้าเถียงนายกรัฐมนตรีถึงในที่ประชุมคณะรัฐมนตรี") ความ "กล้า" แสดงออกของสล้างขนาดนี้ชี้ให้เห็นอย่างไม่เป็นที่ต้องสงสัยเลยว่า ที่เขารีบไปดอนเมืองเพราะได้ฟังการ "ออกข่าว" (ชี้นำ?) จากยานเกราะนั้น จะต้องมีจุดมุ่งหมายเพื่อหวังจะยับยั้งการลี้ภัยของป๋วยอย่างแน่นอน เมื่อบวกกับความจริง ซึ่งเขาให้การเท็จต่อศาลแต่เพิ่งมายอมรับในปี 2534 ที่ว่าเขาได้ "ปัดโทรศัพท์ออกจากมือ" และ "กระชาก" ตัวป๋วย ซึ่งเป็นเรื่องผิดทั้งทางวินัยและทางอาญา เราก็น่าจะสรุปได้ (เช่นเดียวกับที่สุรินทร์สรุปได้เมื่อเห็นพฤติกรรมของเจริญฤทธิ์: "พวกนี้ต้องวางแผนการปฏิวัติไว้แล้ว และเชื่อแน่ของพวกเขาแล้วว่าต้องสำเร็จแน่") ว่าในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 สล้างไม่ได้เป็นเพียงเจ้าพนักงานที่ทำตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชา แต่เป็นหนึ่งในการระดมกำลังของฝ่ายขวาเพื่อทำลายขบวนการนักศึกษาและทำรัฐประหาร

ข้อสรุปเช่นนี้ ทำให้เราสามารถอธิบายได้ว่าทำไมในวันนั้นสล้าง บุนนาค จึงมีบทบาทอย่างมากมายในลักษณะ "วิ่งรอก" ทั่วกรุงเทพ - จากการไปพบ "อาจารย์ธรรมศาสตร์" 3 คนที่สนามหลวงอย่าง "บังเอิญ" ตอนใกล้เที่ยงคืน, นำมาให้ปากคำที่กองปราบปราม, แล้วไปจัดเตรียมกำลังตำรวจปราบจลาจล, ไปบ้านเสนีย์ซอยเอกมัยตอนตีสอง โดย "ไม่มีใครสั่งให้ไป", กลับมานำกำลังตำรวจปราบจลาจลไปธรรมศาสตร์, ทำการปราบปรามผู้ชุมนุม, ไปทำเนียบรัฐบาล, เอาใบลาออกไปให้เสนีย์ลงนามแล้วพาไปพบผู้นำทหารที่สนามเสือป่า, จนถึงการไปสะกัดกั้นป๋วยที่ดอนเมืองเมื่อได้ข่าวจากยานเกราะในที่สุด. ขณะนั้น เฉพาะกองกำกับการ 2 กองปราบปราม ก็มีรองผู้กำกับถึง 6 คน และเฉพาะแผนก 3 (รถวิทยุศูนย์รวมข่าว) และแผนก 5 (ปราบจลาจล) ที่สล้างคุมอยู่ ก็มีรองผู้กำกับอื่นช่วยดูแลด้วยอีก 2 คน ทุกคนแม้แต่ตัวผู้กำกับการ (พ.ต.อ.จิระ เครือสุวรรณ) ก็ดูจะไม่มีบทบาทในวันนั้นมากเท่าสล้าง

ผมได้เสนอความเห็นข้างต้นว่า สล้างและตำรวจปราบจลาจล 200 คนที่เขาคุมเป็นหนึ่งในสองกำลังหลักที่บุกเข้าโจมตีธรรมศาสตร์ ขอให้เรามาพิจารณากำลังหลักอีกกลุ่มหนึ่ง

ตำรวจพลร่มตระเวนชายแดน

"ตำรวจพลร่ม" หรือชื่อที่เป็นทางการว่า กองกำกับการสนับสนุนทางอากาศ ตำรวจตระเวนชายแดน ขึ้นอยู่กับกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน ตามคำให้การของ ส.ต.อ.อากาศ ชมภูจักร พยานโจทก์คดี 6 ตุลา เขาและตำรวจพลร่มอย่างน้อย 50-60 คนจากค่ายตำรวจพลร่มนเรศวรมหาราช หัวหิน ได้รับคำสั่งเมื่อเวลาตี 2 ของวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ให้เดินทางมากรุงเทพ โดยที่ "ขณะนั้นข้าฯยังไม่ทราบว่าที่ได้รับคำสั่งให้เดินทางไปครั้งนี้เพื่อจุดประสงค์อะไร" พวกเขาขึ้นรถบรรทุก 2 คัน รถจี๊บเล็ก 1 คัน เดินทางถึงกองบัญชาการ ตชด.ถนนพหลโยธินเวลา 6 นาฬิกา รับประทานข้าวห่อ 15 นาที แล้วเดินทางต่อมายังโรงแรมรอยัล รองผู้กำกับการที่ควบคุมการเดินทางมาจากหัวหินจึงได้ "แจ้งสถานการณ์พร้อมวิธีที่จะปฏิบัติให้ทราบ โดยแจ้งว่าที่ให้มาที่นี้ก็เพื่อมารักษาสถานการณ์ภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์" เขากล่าวว่า "ที่นำกำลังมา 50-60 คนเป็นเฉพาะตำรวจในหน่วยที่ข้าฯประจำอยู่เท่านั้น....ข้าฯไม่ทราบว่าจะมีตำรวจตระเวนชายแดนหน่วยอื่นไปปฏิบัติการด้วยหรือไม่"

ภาพถ่ายเหตุการณ์ 6 ตุลาหลายภาพที่แสดงให้เห็นคนในเครื่องแบบคล้ายทหารถืออาวุธปืนขนาดใหญ่ (ปืนไร้แรงสะท้อนถอยหลัง หรือ ปรส.) และปืนครก กำลังทำท่าโจมตีเข้าไปในมหาวิทยาลัย คือภาพของตำรวจตระเวนชายแดนนั่นเอง ("อาวุธปืนในภาพที่มีคนแบกอยู่กับอาวุธปืนที่ติดกล้องเล็งขนาดใหญ่นั้น เป็นอาวุธปืน ปรส. ภาพตำรวจที่แบกอาวุธปืน ปรส.นั้นเป็นตำรวจตระเวนชายแดน", ส.ต.อ.อากาศ ให้การ)

ถ้านับจำนวนตำรวจหน่วยพลร่มเฉพาะในสังกัดเดียวกับ ส.ต.อ.อากาศ ที่เข้าร่วมปฏิบัติการ 50-60 คน รวมกับตำรวจปราบจลาจล 200 คนที่สล้าง บุนนาคนำมา และตำรวจแผนกอาวุธพิเศษ หรือหน่วย "สวาท" ทั้งแผนกอีก 45 คน (ตามคำให้การในคดี 6 ตุลาของพ.ต.ต.สพรั่ง จุลปาธรณ์ สารวัตรประจำแผนก ซึ่งขึ้นต่อกองกำกับการสายตรวจและปฏิบัติการพิเศษ กองบัญชาการตำรวจนครบาล) ก็เท่ากับว่าในเช้าวันนั้นเฉพาะกำลังส่วนที่ติดอาวุธหนักและร้ายแรงที่สุดของกรมตำรวจ 3 หน่วยนี้ที่ถูกใช้ในการโจมตีก็มีถึง 300 คน ถ้ามีตำรวจตระเวนชายแดนหน่วยอื่นนอกจากหน่วยพลร่มเข้าร่วมด้วย

ตัวเลขนี้ก็จะสูงขึ้นและ "อำนาจการยิง" (fire power) ก็ย่อมเพิ่มขึ้นอีกมาก (ดูข้างล่าง) นอกจากนี้ยังมีตำรวจจาก สน.และหน่วยงานอื่นๆอีกไม่ทราบจำนวนแต่น่าจะเป็นไปได้ที่มีตั้งแต่ 50 ถึง 100 คน (ผมคิดว่านี่เป็นการประเมินแบบต่ำที่สุดแล้ว) รวมแล้วแสดงว่ามีตำรวจอย่างต่ำ 400 คน

เมื่อเปรียบเทียบกับผู้ชุมนุม ที่ถูกจับได้ 3,000 คน และที่หนีไปได้ซึ่งน่าจะไม่เกิน 1,000-2,000 คน (ประเมินแบบสูง) ก็หมายความว่า สัดส่วนของตำรวจต่อผู้ชุมนุมอยู่ในระดับที่สูงมากในฝ่ายตำรวจ คือ ตำรวจ 1 คนพร้อมอาวุธครบครันสำหรับผู้ชุมนุมเพียง 10-12 คน *โดยที่ส่วนใหญ่ที่สุดของผู้ชุมนุมเป็นเพียงนักศึกษา และแทบทุกคนไม่มีอาวุธ* และนี่ยังไม่นับรวมพวกไม่ใส่เครื่องแบบ (ลูกเสือชาวบ้าน, กระทิงแดง, ฯลฯ) ที่เข้าร่วม "ปฏิบัติการ" กับตำรวจด้วย

เฉพาะการเปรียบเทียบตัวเลขง่ายๆแบบนี้ก็เห็นได้ชัดว่ากรณี 6 ตุลา เป็นการ "ล้อมปราบ" หรือ "รุมทำร้าย" อย่างแท้จริง

ขอให้เรากลับมาพิจารณาตำรวจพลร่มตระเวนชายแดนกันต่อ ตำรวจพลร่มเป็นหน่วยงานระดับกองกำกับการ (sub-division) ของกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน มีชื่อทางการว่า "กองกำกับการสนับสนุนทางอากาศ" เราไม่มีหลักฐานว่าตำรวจตระเวนชายแดนหน่วยอื่นได้ถูกระดมเข้าร่วมในการโจมตีด้วยหรือไม่ (หน่วยงานหลักที่เหลืออีก 7 หน่วยของ บช.ตชด. เป็นระดับกองบังคับการ (division) ได้แก่กองบังคับการ ตชด.ภาคต่างๆ เช่น ภาค 1 คุมพื้นที่ภาคกลาง 25 จังหวัด) ส.ต.อ.อากาศ ชมภูจักรยอมรับในคำให้การของตนว่าตำรวจในรูปถ่ายที่แบกปืน ปรส.เล็งยิงเข้าไปในธรรมศาสตร์ในเช้าวันนั้นเป็น ตชด. แต่ก็ไม่ได้กล่าวว่าเป็นหน่วยของตน จึงมีเหตุผลที่เราจะตั้งสมมุติฐานได้ว่าคงมีหน่วยตชด.อื่นเข้าร่วมด้วย

ในบันทึกความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์ 6 ตุลาที่ตีพิมพ์เมื่อไม่กี่ปีก่อน (*มติชนสุดสัปดาห์,* 7 ตุลาคม 2537) มนัส สัตยารักษ์ นายตำรวจนักเขียนที่รู้จักกันดี ได้เล่าถึงพฤติกรรมของ ตชด. ที่เขาเห็นในเช้าวันนั้นไว้อย่างน่าสนใจ ขณะเกิดเหตุ มนัสเป็นสารวัตรคนหนึ่งของกองกำกับการ 2 กองปราบปราม นั่นคืออยู่ภายใต้สล้าง บุนนาค ซึ่งเป็นรองผู้กำกับการ 2 โดยตรง สล้างเอง

กล่าวไว้ในคำให้การของตนว่า "ผู้ใต้บังคับบัญชาของข้าฯที่วางกำลังไว้ที่สนามหลวงมีนายตำรวจชั้นสัญญาบัตรกว่า 10 คน [เช่น]....ร้อยตำรวจเอกมนัส สัตยารักษ์" แต่มนัสไม่เพียงแต่ไม่ได้เอ่ยถึงข้อมูลนี้หรือชื่อสล้างไว้ในบันทึกของเขาเลยเท่านั้น ยังเขียนทำนองว่าเขาไปที่นั่นเอง ไม่มีใครสั่ง ซึ่งน่าจะสะท้อนอะไรบางอย่าง มนัสเขียนว่า:

> ผมพบ พล.ต.ต.วิเชียร แสงแก้ว ผู้บังคับการกองปราบปราม กับกำลังตำรวจจำนวนหนึ่งที่ระเบียงด้านหน้าหอประชุม เมื่อเสียงปืน ค. ของ ตชด. คำรามขึ้นทีไร กระจกหอประชุมจะแตกหล่นกราวลงมาใส่ท่านทีนั้น ผมภูมิใจมากที่มีโอกาสได้นอนทับตัวท่านเพื่อบังเศษกระจกไว้
>
> ผมขอให้ท่านสั่งหยุดยิง
>
> "ผมสั่งแล้ว!" ท่านตอบทันที "มนัส คุณวิ่งไปบอกด้วยตัวเองอีกที"
>
> ผมวิ่งไปยังกลุ่มตำรวจชายแดน 4-5 นายที่ดูเหมือนจะบันเทิงอยู่กับอาวุธปืน ค. ซึ่งปลายลำกล้องชี้ไปทางอาคารฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ผมบอกว่าผู้บังคับการกองปราบปรามสั่งให้หยุดยิง
>
> "กระสุนดัมมี่ครับ ไม่ใช่กระสุนจริง" พวกเขาไม่ฟังเสียงหันไปทางปืนและเสียงปืนก็คำรามขึ้นอีก
>
> ผมย้ำอีกครั้ง "ผู้การสั่งให้หยุดยิง!"
>
> สิ้นเสียงผมเสียงปืนสนั่นในทันที! เราต่อปากต่อคำกันไม่นานผมก็ถอยพวกเขาเป็นตำรวจชั้นผู้น้อย อ้างว่าผู้บังคับบัญชาของเขาสั่งให้ยิง ยศ พ.ต.ต. ของผมกับคำสั่งของพล.ต.ต.นอกหน่วยไม่มีความหมายสำหรับพวกเขา
>
> ผมวิ่งกลับมาที่ระเบียงหอประชุม ถึงไม่รายงานท่านผู้การก็รู้ว่าสภาพของเหตุการณ์มันถึงขั้นอยู่เหนือการควบคุมไปแล้ว การปฏิบัติการต่างๆ กลายเป็นเรื่องส่วนตัวไปเสียแล้ว....

การระดมเอาตำรวจพลร่มและ(อาจจะ)ตำรวจตระเวนชายแดนหน่วยอื่นๆมาช่วยในการโจมตีธรรมศาสตร์นี้ ต้องถือว่าเป็นเรื่องผิดปรกติอย่างยิ่ง และน่าจะเป็นการผิดระเบียบปฏิบัติของราชการด้วย เพราะหน้าที่ของหน่วยพลร่มคือการทำสงครามนอกแบบในชนบท อย่างไรก็ตาม ถ้าเราพิจารณาประวัติความเป็นมาของทั้งตำรวจพลร่มและตำรวจตระเวนชายแดนโดยทั่วไป

ก็จะพบว่านี่เป็นหน่วยงานตำรวจที่อาจจะกล่าวได้ว่ามีลักษณะการเมืองมากที่สุด

ทั้งตำรวจพลร่มและตำรวจตระเวนชายแดนเป็นหน่วยงานที่ถูกสร้างขึ้นในระยะพร้อมๆกันในช่วงที่พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ เป็นอธิบดีตำรวจในทศวรรษ 2490 ในทางยุทธการ ตำรวจพลร่มจะขึ้นต่อ บช.ตชด. แต่ในทางปฏิบัติ มีความเป็นเอกเทศสูง อันที่จริง พลร่มเป็น (ตามคำของ *พิมพ์ไทย* สมัย 2500) "กำลังตำรวจสำคัญที่สุดในยุคจอมอัศวินเผ่า" ถูกสร้างขึ้นด้วยคำแนะนำและการช่วยเหลือด้านเงิน, การฝึกและอาวุธจากองค์การซีไอเอ โดยผ่านบริษัทบังหน้า "ซีซับพลาย" (SEA Supply) ที่ซีไอเอตั้งขึ้น ทำให้มีอาวุธยุทโธปกรณ์ทันสมัยยิ่งกว่าทหารบกภายใต้สฤษดิ์คู่ปรับของเผ่าในสมัยนั้น เผ่าสร้างหน่วยงาน "ตำรวจ" ที่เป็นมากกว่าตำรวจในลักษณะนี้อีกหลายหน่วย เช่น "ตำรวจยานยนต์" (ซึ่งมีรถถังใช้!), ตำรวจรักษาดินแดน (ร.ด.) และกองบัญชาการตำรวจรักษาชายแดน (บช.รช.) สองหน่วยหลังนี้ถูกรวมเข้าเป็นกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน ในปี 2498

เมื่อสฤษดิ์รัฐประหารในปี 2500 ก็ทำการแยกสลายและยุบกำลังเหล่านี้ บช.ตชด.ถูกยกเลิกแล้วจัดตั้งเป็น "กองบัญชาการชายแดน" แทน ต่อมาก็ย้ายตำรวจชายแดนไปขึ้นต่อกองบัญชาการตำรวจภูธร ในส่วนตำรวจพลร่มในสัปดาห์แรกหลังรัฐประหารเกือบจะเกิดการปะทะกับทหารบกของสฤษดิ์ที่พยายามไปปลดอาวุธ "กองพันตำรวจเสือดำ (ฉายาที่นสพ.ตั้งให้พลร่ม) ตั้งป้อมฝังระเบิดเวลารอบค่ายเตรียมรับทหาร ยกกองหนีเข้าป่า ทหารไม่กล้าตาม" เป็นพาดหัวข่าวของ *พิมพ์ไทย* สมัยนั้น แต่ในที่สุด กำลังของหน่วยพลร่มก็ถูกโยกย้ายกระจายกันไปตามหน่วยงานอื่นๆ (ไม่แน่ชัดว่าหน่วยงานพลร่มถูกเลิกไปเลยหรือลดฐานะไปขึ้นกับหน่วยอื่น)

เมื่อคณะปฏิวัติของจอมพลถนอม กิตติขจร ประกาศรื้อฟื้นจัดตั้ง กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดนขึ้นใหม่ในปี 2515 สถานการณ์ได้เปลี่ยนไป เกิดองค์ประกอบใหม่หลายอย่างขึ้นในการเมืองไทย เช่น การต่อสู้ด้วยอาวุธของพคท. แต่ที่สำคัญที่สุดคือการที่สฤษดิ์ในระหว่างครองอำนาจได้รื้อฟื้นและขยายสถานะและบทบาทของสถาบันกษัตริย์อย่างใหญ่หลวง (ดูรายละเอียดในหนังสือ *การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ* ของทักษ์ เฉลิมเตียรณ)

บทบาทสำคัญอย่างหนึ่งของสถาบันกษัตริย์ที่เริ่มในสมัยนั้นคือการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทและการต่อต้านการก่อการร้าย เช่น ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ชาวเขาในเขตยุทธศาสตร์ด้วยพระองค์เอง ในปี 2509 เริ่มมีการบริจาคเงินทูลเกล้าฯถวายเพื่อต่อต้านคอมมิวนิสต์เป็นครั้งแรก เข้าใจว่าบทบาทของสถาบันกษัตริย์ในด้านนี้เป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้ได้เข้าไปใกล้ชิดกับตำรวจตระเวนชายแดน

สมัยนี้เองที่มีการพยายามสร้างภาพ "โรแมนติก" ให้กับตชด. เช่น ด้วยเพลง "โอ้ชีวิตเรา อยู่ตามเขาลำเนาป่า ตระเวนชายแดน เหมือนดังพรานล่องพนา ต้องนอนกลางดิน ต้องกินล้วนอาหารมีในป่า..." (ในลักษณะเดียวกับที่ภายหลังมีการพยายามสร้างภาพ "โรแมนติก" ให้เปรม ติณสูลานนท์ ด้วยเพลง "จากยอดดอยแดนไกลใครจะเห็น ยากลำเค็ญเพียงใดใจยังมั่น จะปกป้องผองไทยชั่วนิรันดร์ สิ้นชีวันก็ยังห่วงหวงแผ่นดิน...")

ความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างสถาบันกษัตริย์กับตชด. แสดงออกอย่างรวมศูนย์ที่สุดที่การจัดตั้งลูกเสือชาวบ้านในปี 2514 ในฐานะกิจกรรมในพระบรมราชานุเคราะห์ที่ดำเนินงานโดยตชด. เมื่อถึงปี 2519 รองผู้บัญชาการตำรวจตระเวนชายแดนที่ทำหน้าที่ดูแลกิจการลูกเสือชาวบ้านก็คือ พล.ต.ต. เจริญฤทธิ์ จำรัสโรมรัน ผู้เข้าไปประกาศในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีในเช้าวันที่ 6 ตุลาคม 2519 (ตามคำให้การของสุรินทร์ มาศดิตถ์) ว่า "จะต้องปราบนักศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ให้สิ้นซาก" นั่นเอง

ผมขอทบทวนสิ่งที่ได้เสนอไปแล้ว ดังนี้ กำลังติดอาวุธที่บุกเข้าโจมตีธรรมศาสตร์ในเช้าวันที่ 6 ตุลาคม 2519 มีทั้งส่วนที่มีเครื่องแบบและไม่มีเครื่องแบบ ในขณะที่พวกไม่มีเครื่องแบบ (ซึ่งอาจเป็นเพียงอยู่นอกเครื่องแบบหรือเป็นอดีตทหารตำรวจ) เป็นผู้รับผิดชอบต่อทารุณกรรมต่างๆที่นิยาม 6 ตุลา ในความทรงจำของคนทั่วไป. พวกมีเครื่องแบบคือกำลังหลักที่แท้จริงที่เปิดฉากการฆ่าหมู่นองเลือด ผมได้ชี้ให้เห็นว่า ต่างกับกรณี 14 ตุลาและ 17 พฤษภา พวกมีเครื่องแบบในเช้าวันนั้นล้วนแต่เป็นตำรวจทั้งสิ้นไม่ใช่ทหาร เป็นที่ชัดเจนด้วยว่า ตำรวจเกือบทุกหน่วยถูกระดมมาร่วมรุมทำร้ายผู้ชุมนุมในเช้าวันนั้น

อย่างไรก็ตาม ผมเสนอว่ากำลังที่สำคัญที่สุดคือตำรวจแผนกปราบจลาจล 200 คนที่นำโดยสล้าง บุนนาค, ตำรวจพลร่มและตำรวจตระเวนชายแดนหน่วยอื่นๆอีกไม่ต่ำกว่า 50-60 คน ซึ่งใช้อาวุธหนัก เช่น ปืนไร้แรงสะท้อนถอยหลังและปืนครก และตำรวจหน่วย "สวาท" ทั้งแผนกอีก 45 คน

ผมได้พยายามแสดงให้เห็นว่าบทบาทของสล้างในวันที่ 6 ตุลาไม่ใช่บทบาทของเจ้าพนักงานระดับล่างที่ทำตามคำสั่งแต่เป็นบทบาทของนักเคลื่อนไหวฝ่ายขวาที่มุ่งทำลายขบวนการนักศึกษา (แบบเดียวกับจำลอง ศรีเมืองในช่วงนั้น) เช่นเดียวกัน การระดมตำรวจพลร่มจากค่ายนเรศวรหัวหินซึ่งมีหน้าที่ในการทำสงครามนอกแบบในชนบทเข้ามาปราบนักศึกษาในกรุงเทพเป็นเรื่องที่ผิดปกติและผิดวิธีปฏิบัติราชการอย่างเห็นได้ชัด แต่เป็นเรื่องที่เข้าใจได้ถ้าดูจากวิวัฒนาการของตำรวจตระเวนชายแดนที่มีลักษณะการเมืองสูง (highly politicized) จากการเป็นกำลังที่เผ่า ศรียานนท์ตั้งขึ้นเป็นฐานอำนาจตัวเอง จนกลายมาเป็นหน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบกิจการลูกเสือชาวบ้านในพระบรมราชานุเคราะห์

เหนืออื่นใดเราต้องไม่ลืมว่าการโจมตีธรรมศาสตร์ในเช้าวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ไม่ได้เป็นคำสั่งของรัฐบาลเสนีย์ ปราโมช เป็นความจริงที่ว่า ในค่ำวันที่ 5 ตุลาคม รัฐบาลเสนีย์ได้ "สั่งกำชับให้เจ้าหน้าที่ตำรวจสืบสวนสอบสวน" การแสดงที่ธรรมศาสตร์ที่ "มีลักษณะไปในทางดูหมิ่นอาฆาตมาดร้ายต่อองค์รัชทายาท...อันเป็นการกระทบกระเทือนต่อจิตใจของประชาชนชาวไทย....เพื่อนำเอาผู้กระทำผิดมาลงโทษให้ได้" (คำแถลงของเสนีย์ทางสถานีโทรทัศน์เวลา 22.15 น. น่าสังเกตว่าประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีเมื่อเวลา 21.40 น. กล่าวเพียงว่า "ให้กรมตำรวจดำเนินการสืบสวนและสอบสวนกรณีนี้โดยด่วน" ไม่มี "อันเป็นการกระทบกระเทือนจิตใจ..." และ "เพื่อนำเอาผู้กระทำผิดมาลงโทษให้ได้")

แต่หาก "เจ้าหน้าที่ตำรวจ" ปฏิบัติหน้าที่ "สืบสวนสอบสวน" ตามระเบียบวิธีปฏิบัติราชการ ก็ย่อมไม่เกิดกรณีนองเลือด 6 ตุลาคม เพราะผู้ที่อยู่ในข่ายเป็น "ผู้ต้องหา" คือกรรมการศูนย์นิสิตและผู้จัดการแสดงละครก็ได้แสดงความจำนงยินดีเข้าพบกับรัฐบาลเพื่อให้ดำเนินการ "สืบสวนสอบสวน" ได้ตั้งแต่คืนวันที่ 5 แล้ว ไม่เฉพาะแต่บทบาทอันน่าสงสัยของสล้างและการ

สั่งเคลื่อนกำลัง ตชด.เข้ากรุงเทพเท่านั้น การระดมกำลังทั้งกรมตำรวจเข้าปิดล้อมธรรมศาสตร์ ไม่สามารถอ้างได้เลยว่าเป็นการ "สืบสวนสอบสวน" ตามกฎหมาย ใครคือผู้รับผิดชอบต่อการใช้อำนาจเกินขอบเขตเช่นนั้น?

ทั้งสล้าง บุนนาค และมนัส สัตยารักษ์ ได้เล่าไว้ในคำให้การและบันทึกความทรงจำของแต่ละคนว่า เช้าวันนั้นอธิบดีกรมตำรวจพล.ต.อ.ศรีสุข มหินทรเทพ ได้มีคำสั่งให้ตำรวจ "เข้าไปทำการตรวจค้นจับกุมและให้ใช้อาวุธปืนได้ตามสมควร" สล้างอ้างว่าศรีสุข "สั่งมาทางวิทยุ" แต่ "มีนายตำรวจมาบอก (ผม) ด้วยวาจา" ที่หน้าธรรมศาสตร์ ส่วนมนัสอ้างว่าได้ยินการทบทวนคำสั่งทางวิทยุในรถสายตรวจที่เขาโดยสารมา อย่างไรก็ตาม คำสั่งดังกล่าวถ้ามีจริงก็เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในตอนสายมากแล้ว (สล้าง: "เวลาประมาณ 8 นาฬิกา") ในลักษณะที่เป็นคำสั่ง "ตรายาง" ที่ประทับ "ความชอบธรรม" ให้กับการล้อมปราบที่ได้ดำเนินไปแล้วหลายชั่วโมง ในความเป็นจริง หลักฐานที่มีอยู่บ่งชี้ว่า บทบาทของศรีสุขในวันนั้นถ้าจะมี ก็เป็นแบบ "ตรายาง" มากกว่า ตัวศรีสุขเองไม่ได้อยู่ในบริเวณที่เกิดเหตุด้วยซ้ำ

ตามการแถลงยอมรับด้วยตัวเองและตามคำให้การและบันทึกความทรงจำของคนอื่น ผู้สั่งการที่แท้จริงในเช้าวันนั้นไม่ใช่ศรีสุข แต่คือพล.ต.ท.ชุมพล โลหะชาละ ผู้มีตำแหน่งทางการเป็นเพียงรองอธิบดีกรมตำรวจ

จดหมายของสุรินทร์ มาศดิตถ์ได้บรรยายถึงเหตุการณ์เล็กๆอันหนึ่งซึ่งสะท้อนถึงบทบาทที่ต่างกันของสองคนในเช้าวันนั้นอย่างเห็นภาพดังนี้:

> ก่อนเที่ยงที่การโต้เถียงเรื่องจะประกาศภาวะฉุกเฉินหรือไม่ โดยรัฐมนตรีฝ่ายประชาธิปัตย์ให้ประกาศ รัฐมนตรีฝ่ายชาติไทยไม่ยอมให้ประกาศ ทั้งๆที่เลขาธิการคณะกรรมการกฤษฎีการ่างประกาศไว้แล้ว ยังไม่เป็นที่ยุตินั้น พล.ต.ท.ชุมพล โลหะชาละ รองอธิบดีกรมตำรวจได้เข้ามารายงานในคณะรัฐมนตรี พร้อมกับร้องไห้โฮๆว่า ฝ่ายนักศึกษามีอาวุธปืนสงครามร้ายแรงระดมยิงตำรวจบาดเจ็บและตายจำนวนมาก ฝ่ายนักศึกษาก็ตายแยะ พูดพลางร้องไห้พลาง ตำรวจนครบาลสู้ไม่ได้จึงส่งตำรวจพลร่มและตชด.เข้าไปปราบปราม ต่อมา พล.ต.อ.ศรีสุข มหินทรเทพ อธิบดีกรมตำรวจเข้าไปรายงานเหตุการณ์ว่า ควบคุมสถานการณ์ในธรรมศาสตร์ไว้ได้แล้ว มีความสงบเรียบร้อยแล้ว นายกรัฐมนตรีถามว่า "ตำรวจตายกี่คนท่านอธิบดี" อธิบดีกรมตำรวจตอบว่า "ตำรวจไม่ตาย แต่บาดเจ็บไม่กี่คน" รัฐมนตรีจึงแสดงสีหน้าสงสัย อธิบดีกรมตำรวจหันไปมอง พล.ต.ท.ชุมพลนั่งเช็ดน้ำตา จึงไม่รู้ว่าก่อนนั้นเขารายงานกันว่าอย่างไร อธิบดีกรมตำรวจจึงเดินออกจากที่ประชุมไป

ก่อนเข้าไปแสดงบท "ร้องไห้โฮๆ" ในที่ประชุม ครม. ชุมพลอยู่ควบคุมการโจมตีธรรมศาสตร์จากพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติตลอดเวลา สล้าง บุนนาคเองกล่าวว่า "พล.ต.ท.ชุมพล เป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุด ณ ที่นั้น"

เพียง 30 ชั่วโมงเศษหลังการปราบปราม (21.30 น. วันที่ 7 ตุลาคม 2519) ชุมพลได้มาออกรายการ "สนทนาประชาธิปไตย" ของดุสิต ศิริวรรณ ทางทีวีอธิบายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แม้ว่าขณะนั้นจะอยู่ในช่วงบรรยากาศของความดีอกดีใจของกลุ่มพลังฝ่ายขวาและนัยยะและผลสะเทือนของความโหดเหี้ยมทารุณของวันก่อนหน้านั้นยังไม่เป็นที่รู้สึกกันมากนัก ก็เห็นได้ว่าชุมพลเริ่มพยายามวาดภาพ "การปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมาย" ให้กับการกระทำที่ผิดกฎหมายของตำรวจ แต่ช่องโหว่และความไม่สมเหตุสมผลในภาพที่วาดขึ้น ยิ่งทำให้มองเห็นบทบาทอันแท้จริงของชุมพลเอง

> ในขณะที่มีการยิงตอบโต้กันอยู่ เป็นเวลาเดียวกับที่มีคนบาดเจ็บวิ่งกระเสือกกระสนออกมา ที่ถูกประชาทัณฑ์นั้น ผมเศร้าใจมากที่เกิดเหตุการณ์เช่นนี้ขึ้น เหตุการณ์นี้ไม่เคยปรากฏมาก่อน ตำรวจไม่ได้รู้เห็นเป็นใจให้ฝูงชนเหล่านั้นรุมประชาทัณฑ์ผู้บาดเจ็บเลย

ทุกคนรู้ดีว่า ต่อให้ตำรวจ "ไม่ได้รู้เห็นเป็นใจ" จริงๆ การ "รุมประชาทัณฑ์ผู้บาดเจ็บ" เป็นสิ่งผิดกฎหมาย การที่ตำรวจปล่อยให้ "เหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้น" โดยไม่มีความพยายามที่จะเข้าจับกุม "ฝูงชน" เหล่านั้นเลย ก็เป็นการละเลยไม่ปฏิบัติหน้าที่ มีความผิดทั้งทางกฎหมายและทางวินัย ถ้าจะอ้างว่ายากจะจับใครใน "ฝูงชน" เหล่านั้นได้ก็ย่อมฟังไม่ขึ้น: ชายที่เอาเก้าอี้ฟาดศพที่ห้อยแขวนคออยู่หลายครั้ง หรืออีกคนที่เอาลิ่มตอกอกหลายศพ ไม่มีเวลาหรือตัวตนแน่นอนให้จับ? ต่อให้ไม่จับทันทีในวันนั้น มีภาพถ่ายที่เห็นชัดเจนขนาดนั้นก็สามารถตามจับได้ง่ายๆในภายหลัง

ชุมพลเล่าว่า:

ได้รับรายงานจากตำรวจเมื่อเช้าวันที่ 5 ว่ามีประชาชนบางกลุ่มไม่พอใจกับการที่ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาจัดแสดงล้อเลียนการฆ่าแขวนคอที่นครปฐม โดยบุคคลที่นำมาเป็นตัวแสดงนั้น มีหน้าตาคล้ายพระพักตร์ของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ดังภาพที่ปรากฏจากหนังสือพิมพ์หลายฉบับทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ จึงได้ไปดูภาพแขวนคอที่ธรรมศาสตร์จากหนังสือพิมพ์หลายฉบับ ก็เห็นว่ามีลักษณะคล้ายๆกับสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชจริง จึงรีบเดินทางไปหานายกรัฐมนตรีที่บ้านพร้อมกับอธิบดีกรมตำรวจ ตอนนั้นเห็นจะเป็นเวลาสัก 15 นาฬิกา นายกรัฐมนตรีท่านก็ร้อนใจเหมือนกัน และได้พยายามตามหาตัวผม ท่านต้องการให้ผมรับเอาเอาสารมาให้ดู เราก็นำภาพมาดูกัน ทุกคนก็มีความเห็นว่าเหมือนมาก และการที่เล่นนั้นก็มิใช่มีแต่เพียงการแขวนคอ ยังมีการใช้ถ้อยคำว่า "ยังจำได้ไหม..หนี้เลือดที่ยังไม่ชดใช้" อยู่ด้วย ก็เห็นกันว่าการที่เล่นละครล้อในลักษณะเช่นนี้ น่าจะเป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 นายกรัฐมนตรีท่านก็สั่งการให้ตำรวจดำเนินการทันที ผมเองก็รู้สึกว่าต้องดำเนินการแน่ แต่จะดำเนินการอย่างไรเพื่อให้เป็นไปตามกระบวนการสอบสวน สุจริตยุติธรรม ถึงแม้ว่าในกรณีนี้จะเป็นการหมิ่นต่อสมเด็จพระบรมฯ ในทางปฏิบัติเราก็ต้องพยายามทำให้ดี ก็ได้คิดกันว่าในเรื่องนี้ควรจะแถลงทางโทรทัศน์ว่ารัฐบาลตกลงใจจะทำอะไร

ทางตำรวจได้รีบดำเนินการเรื่องนี้ในคืนวันนั้นทันที โดยได้ติดตามสอบคนที่รู้เห็นทันทีว่าเขาทำอะไรกัน เขามีอะไรอยู่เบื้องหลังหรือไม่ ที่ทำนั้นมีความประสงค์อย่างไร ได้สอบอาจารย์ที่เกี่ยวข้องมีส่วนรู้เห็นในวันที่เกิดเหตุ...โดยเชิญอาจารย์ผู้หญิงสองสามท่านมาสอบในตอนตีหนึ่ง ได้ดำเนินการสอบสวนแล้ว ก็เห็นว่า การแต่งหน้าให้เหมือนทำไปทำไม การแต่งกายให้เหมือนสมเด็จพระบรมฯทำไม คนอื่นที่เห็นแล้วมีความรู้สึก แม้แต่อาจารย์ที่เชิญมาสอบก็มีความรู้สึกว่าแบบนี้ทนไม่ได้ บอกว่าถ้ามีระเบิดอยู่ในมืออยากจะขว้างฆ่าเสียให้ตาย นี่เป็นความคิดของอาจารย์ที่เชิญมาสอบ และเมื่อดูภาพประกอบต่างๆแล้วก็วินิจฉัยว่า เป็นการจงใจที่จะทำให้เหมือนสมเด็จพระบรมฯ

ไม่ใช่ความลับอะไรที่พล.ต.ท.ชุมพล โลหะชาละ คือผู้ควบคุมการโจมตีธรรมศาสตร์ของตำรวจในเช้าวันที่ 6 ตุลาคม 2519 อย่างไรก็ตาม ในความเห็นของผม ที่ผ่านมางานเขียนเกี่ยวกับ 6 ตุลาไม่ได้ให้ความสำคัญอย่างเพียงพอกับข้อเท็จจริงนี้ เริ่มตั้งแต่ประเด็นที่ว่ากำลังในเครื่องแบบที่โจมตีในเช้าวันนั้นเป็นตำรวจล้วนๆไม่ใช่ทหาร บางครั้งถึงกับมีการพูดถึง "การใช้กำลังทหารตำรวจปราบปรามประชาชนในวันที่ 6 ตุลา" ผมขอเสนอว่าการเคร่งครัดในเรื่องนี้มีความสำคัญต่อการหาความจริงของเหตุการณ์ในวันนั้น (ในลักษณะเดียวกับการหาความจริงของการปะทะกันที่หน้าสวนจิตรลดาในเช้าตรู่วันที่ 14 ตุลาคม 2516 ที่เป็นจุดเริ่มต้นของ "วันมหาวิปโยค": ดู "การชำระประวัติศาสตร์ 14 ตุลา ภายใต้พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย" ในหนังสือเล่มนี้)

ประการต่อมา ดังที่ผมได้กล่าวแล้วว่า สิ่งที่นิยาม 6 ตุลาในความทรงจำของคนทั่วไปคือทารุณกรรมต่างๆต่อผู้ชุมนุมซึ่งเป็นฝีมือของกำลังที่ไม่อยู่ในเครื่องแบบ (ลูกเสือชาวบ้าน, กระทิงแดง) ทำให้งานเขียนเกี่ยวกับ 6 ตุลามีแนวโน้มที่จะให้ความสำคัญกับพวกนี้ จนถึงกับ (ในความเห็นผม) เกิดเป็นภาพรวมที่คลาดเคลื่อน ยกตัวอย่างเช่น ในบทความที่มีชื่อเสียงของเบน แอนเดอร์สัน นักวิชาการอเมริกัน (ซึ่งเพิ่งได้รับการแปลเป็นไทยเมื่อเร็วๆนี้) เมื่อกล่าวถึง "คนร้าย...ผู้ก่อความป่าเถื่อนในวันที่ 6 ตุลาคมโดยตรง" ก็กล่าวถึงแต่เพียงกระทิงแดงกับลูกเสือชาวบ้าน หรือในสารคดี "ย้อนรอย 6 ตุลาคม 2519" ที่นำออกฉายทางไอทีวีในโอกาสครบรอบ 23 ปีของเหตุการณ์ก็ให้ความรู้สึกว่าเน้นที่กลุ่มพลังฝ่ายขวามากกว่าตำรวจ

ประการสุดท้ายซึ่งต่อเนื่องมาคือบทบาทของชุมพลเอง แม้จะมีการกล่าวถึงในจดหมายของสุรินทร์ มาศดิตถ์ ในลักษณะที่เห็นได้ชัดว่าน่าจะมีส่วนรู้เห็นกับแผนรัฐประหารและ/หรือเป็นตัวการสำคัญคนหนึ่งของขบวนการฝ่ายขวาที่ต้องการทำลายล้างขบวนการนักศึกษา (การแสดงบท "ร้องไห้โฮๆ") แต่ที่ผ่านมากลับไม่ได้รับความสนใจเลยในงานที่พูดถึง 6 ตุลา โดยเฉพาะเมื่อเทียบกับฝ่ายขวาคนอื่นๆ เช่น สุดสาย หัสดิน, อุทาร สนิทวงศ์, ผู้นำพรรคชาติไทย (ประมาณ, ชาติชาย), หรือแม้แต่สมัคร สุนทรเวช ถ้าผมเข้าใจไม่ผิด

ไม่เคยมีการสัมภาษณ์หรือพยายามสัมภาษณ์หรือกระทั่งพูดพาดพิงถึงชุมพลในลักษณะเดียวกับที่ทำกับคนเหล่านั้น ผมคิดว่านี่เป็นความผิดพลาด เพราะถ้าเราจะมองในลักษณะว่ามีใครสักคนหรือไม่ที่สมควรต้องรับผิดชอบมากที่สุดต่อการฆ่าหมู่ที่ธรรมศาสตร์ ก็มีเหตุผลอันหนักแน่นที่จะเสนอว่าชุมพล โลหะชาละคือคนผู้นั้น นอกจากนี้ ถ้าเราพิจารณาประวัติความเป็นมาของชุมพล จะพบว่าเขามีสายสัมพันธ์ทางการเมืองที่ช่วยให้เราเข้าใจเบื้องหลังของเหตุการณ์ 6 ตุลาได้ชัดเจนขึ้น

ผมจะกลับมาที่ประเด็นหลังสุดนี้ข้างล่าง ก่อนอื่น ขอให้เรากลับไปฟังคำชี้แจงของชุมพลเองเมื่อวันที่ 7 ตุลาคม 2519 ต่อจากที่ยกมาข้างต้น ชุมพลเล่าว่า หลังจากได้ "วินิจฉัยว่า (การแสดงละครวันที่ 4 ตุลาคม) เป็นการจงใจที่จะทำให้เหมือนสมเด็จพระบรมฯ" แล้ว...

> ได้เรียนหารือกับม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ว่า ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพมีนายสุธรรม แสงประทุมกับผู้แสดง ซึ่งถ้าจะบุกเข้าจับกุมตัวในธรรมศาสตร์ก็กระทำได้ ซึ่งถ้าถึงขั้นแตกหักก็พร้อมที่จะดำเนินการ แต่ก็ได้เรียนนายกฯว่า ให้ทำตามขั้นตอน ให้แจ้ง ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ นำผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมามอบตัวแต่ไม่สามารถติดต่อได้ จึงขอให้ดร.นิพนธ์ ศศิธร ไปติดต่อให้ ปรากฏว่าไม่สามารถติดต่อได้ ผมจึงเสนอว่าถ้าหากติดต่อไม่ได้ขอเสนอหลักเกณฑ์ 2 ประการคือ กำหนดเส้นตาย 7 โมงเช้า โดย 7 โมงเช้าก็จะโทรศัพท์ติดต่อกับ ดร.ป๋วย ให้ดร.ป๋วยทำงานให้เสร็จใน 7 โมงเช้าให้ได้ มิฉะนั้นจะส่งเจ้าหน้าที่เข้าไปขอตัวผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งในตอนดึกก็ส่งเจ้าหน้าที่ตำรวจ 1 กองร้อย เป็นกำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจท้องที่และตำรวจกองปราบไปปิดประตูทางเข้าออกธรรมศาสตร์ทุกประตูและที่พิพิธภัณฑ์ เรือตำรวจน้ำป้องกันทางออกด้านริมน้ำ
>
> พอถึง 05.00 น. ซึ่งในคืนนั้นประชุมอยู่ตลอดคืนและประจำที่พิพิธภัณฑ์ตั้งกองอำนวยการอยู่ที่พิพิธภัณฑ์ ได้จัดรถดับเพลิง เรือดับเพลิง รถพยาบาลเตรียมไว้ ก็รอเวลาอยู่ พอ 05.00 น. อาจารย์เจริญ คันธวงศ์ โทรศัพท์มาถึงผมและแจ้งให้ทราบว่า กรรมการศูนย์นิสิตคนหนึ่งมาแจ้งให้อาจารย์เจริญติดต่อผม เพื่อที่จะให้นายสุธรรมและคณะได้เข้าชี้แจงข้อเท็จจริงกับนายกรัฐมนตรี....เพื่อป้องกันการเข้าใจผิด ผมก็จัด พ.ต.ท.ธีรชัย เหรียญเจริญกับผู้กำกับการ สน.ชนะสงคราม ให้แต่งตัวนอกเครื่องแบบไปรออยู่ที่ประตูท่าพระจันทร์ นัดกันเวลา 07.00 น. ในช่วง 06.00 น. ผมเดินทางทางไปพบนายกฯที่บ้านพร้อมกับอตร.
>
> ขณะเดินทางไปหานายกฯเวลา 06.00 น.เศษใกล้ 07.00 น. ฟังวิทยุรายงานว่ามีกลุ่มคนบุกเข้าไปในธรรมศาสตร์ ทางข้างในจึงยิงตอบโต้ออกมา ก็กลัวว่าเจ้าหน้าที่จะทำเกินกว่าเหตุ ก็สั่งให้เจ้าหน้าที่อย่าไปยิงโต้ตอบ พอไปถึงบ้านนายกฯก็ทราบว่านายสุธรรมกับพวก กำลังเดินทางมาพบนายกฯ เกิดยิงเป็นการใหญ่ (ที่ธรรมศาสตร์) จึงตกลงกับอตร.ดูแลเรื่องนายสุธรรม ส่วนผมรีบเดินทางกลับธรรมศาสตร์
>
> พอถึงธรรมศาสตร์ก็มีประชาชนเริ่มเข้าไปบ้างแล้ว ผมก็เห็นว่าคงจะไม่ได้แล้ว ถ้ามัวเจรจากันอยู่ มันคงเจรจาไม่ได้ในที่สุด ผมก็เห็นว่าจำเป็นจะต้องให้เจ้าหน้าที่บุกเข้าธรรมศาสตร์ เพราะถ้าปล่อยให้ชาวบ้านบุกเข้าไปแล้วถูกยิง ก็จะกลายเป็นว่าแทนที่เจ้าหน้าที่ตำรวจจะคุ้มครองสถานที่ราชการหรือรีบเข้าไปแก้ไขปัญหาก็กลายเป็นว่าทางเจ้าหน้าที่ตำรวจไม่กล้าที่จะคุ้มครองประชาชนที่จะเข้าไปข้างใน เหตุการณ์รุนแรง ก่อนจะเข้าไปเราก็จะขอร้องทางสถานีวิทยุกระจายเสียงขอให้ทางข้างในอย่ายิงตอบโต้ออกมา ขอให้ออกมามอบตัวโดยดี ก็ได้พูดทางวิทยุขอร้อง แต่ก็มีการยิงปืนโต้ตอบออกมา ตำรวจก็บุกเข้าไป ซึ่งเจ้าหน้าที่ตำรวจเองก็มีแต่อาวุธปืนพก ปืนคาร์ไบน์ ส่วนทางบ้านนายกฯ อตร.ก็เอาตัวนายสุธรรมไปสอบสวนที่กองปราบ ผมก็คอยบัญชาการ (ที่ธรรมศาสตร์) ไม่ให้เจ้าหน้าที่ทำเกินกว่าเหตุ ในขณะที่มีการยิงโต้ตอบกันอยู่ เป็นเวลาเดียวกับที่มีคนบาดเจ็บวิ่งกระเสือกกระสนออกมาที่ถูกประชาทัณฑ์นั้น ผมเศร้าใจมากที่เกิดเหตุการณ์เช่นนั้นขึ้น เหตุการณ์นี้ไม่เคยปรากฏมาก่อน ตำรวจไม่ได้รู้เห็นเป็นใจให้ฝูงชนเหล่านั้นรุมประชาทัณฑ์ผู้บาดเจ็บเลย....

ใครที่เคยอ่านจดหมายของสุรินทร์แล้วรู้สึกว่าไม่น่าเป็นไปได้ที่คนเป็น "ผู้หลักผู้ใหญ่" อายุมากขนาดชุมพลจะไปแสดงบท "ร้องไห้โฮๆ" หลอกครม.ได้ ขอให้อ่านคำชี้แจงของเขาเองข้างต้น: "เจ้าหน้าที่ตำรวจมีแต่อาวุธปืนพก ปืนคาร์ไบน์"!

เช่นเดียวกับที่สล้างโกหกต่อศาลทหารว่าไม่ได้กระชากโทรศัพท์จากมือป๋วย (แต่เพิ่งมายอมรับเมื่อเร็วๆนี้) การโกหกของชุมพลในเรื่องอาวุธที่ตำรวจใช้ในวันนั้น ทำให้เราสามารถตั้งสมมุติฐานได้ว่า ส่วนอื่นๆในคำชี้แจงของเขาน่าจะไม่จริงด้วย เช่น ที่เขาอ้างว่าเพิ่งได้รับแจ้งจากเจริญ คันธวงศ์ เมื่อเวลาตีห้าว่าสุธรรมกับพวกยินดีเข้าพบรัฐบาลเพื่อชี้แจงเรื่องการแสดงละคร ทั้งๆที่สุธรรมได้ติดต่อกับเจริญไปตั้งแต่คืนก่อนหน้านั้นซึ่งฝ่ายรัฐบาลก็รับทราบแล้ว (ดูจดหมายสุรินทร์ฉบับแรก สุรินทร์ได้รับโทรศัพท์จากเจริญเรื่องสุธรรมเมื่อประมาณสี่ทุ่มเศษ แล้วสุรินทร์ให้เจริญโทรศัพท์ไปแจ้งเสนีย์) แต่ต่อให้เพิ่งได้รับแจ้งตอนตีห้าจริง ก็ไม่มีเหตุผลอะไรเหลืออยู่สำหรับการที่ตำรวจจะต้องปิดล้อมธรรมศาสตร์อีกต่อไป อย่าว่าแต่การบุกเข้าโจมตี

อันที่จริง วิธีการปิดล้อมที่ชุมพลใช้ ("ส่งเจ้าหน้าที่ตำรวจ 1 กองร้อย....ไปปิดประตูทางเข้าออกธรรมศาสตร์ทุกประตูและที่พิพิธภัณฑ์ เรือตำรวจน้ำป้องกันทางออกด้านริมน้ำ") ก็ไม่ชอบด้วยกฎหมายตามระเบียบวิธีปฏิบัติราชการตั้งแต่แรกอยู่แล้ว ถ้าชุมพลต้องการสืบสวนสอบสวนเรื่องการแสดงละครตามระเบียบจริงๆก็เพียงแต่เดินเข้าไปติดต่อขอพบตัวสุธรรมหรือกรรมการศูนย์นิสิตในธรรมศาสตร์เท่านั้น ไม่จำเป็นต้องพูดถึงการ "บุกเข้าจับกุมตัวในธรรมศาสตร์...ถึงขั้นแตกหัก" หรือ "กำหนดเส้นตาย" ให้ป๋วย (ซึ่งไม่เกี่ยวข้องเลย) "นำผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมามอบตัว" แต่อย่างใดทั้งสิ้น

ที่แย่ที่สุดในคำชี้แจงของชุมพล คือเหตุผลที่ให้ว่าทำไมตำรวจจึงต้องบุกเข้าไปในมหาวิทยาลัยทั้งๆที่ได้ตัวสุธรรมกับพวกแล้ว ซึ่งเป็นการยืนยันอย่างไม่มีข้อสงสัยเลยว่า ชุมพลและกำลังตำรวจภายใต้การบัญชาของเขาในเช้าวันนั้นไม่ใช่ "ผู้รักษากฎหมาย" แต่เป็น "พวกเดียวกัน" กับกลุ่มพลังฝ่ายขวา: "ผมก็เห็นว่าคงจะไม่ได้แล้ว ถ้ามัวเจรจากันอยู่ มันคงเจรจาไม่ได้ในที่สุด ผมก็เห็นว่าจำเป็นจะต้องให้เจ้าหน้าที่บุกเข้าธรรมศาสตร์ เพราะถ้าปล่อยให้ชาวบ้านบุกเข้าไปแล้วถูกยิง ก็จะกลายเป็นว่า....ทางเจ้าหน้าที่ตำรวจไม่กล้าที่จะคุ้มครองประชาชนที่จะเข้าไปข้างใน"

แต่นักศึกษาประชาชนที่อยู่ข้างในซึ่ง "ชาวบ้าน" พวกนั้นจะเข้าไปเล่นงานไม่ต้องคุ้มครอง?

สรุปแล้ว หลักฐานที่มีอยู่ส่อไปในทางที่ว่า ชุมพลเป็นหนึ่งในผู้ที่ต้องการ "ปราบนักศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ให้สิ้นซาก" แบบเดียวกับเจริญฤทธิ์ จำรัสโรมรัน และ "ให้ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยถูกลบชื่อหายไป" แบบเดียวกับประมาณ อดิเรกสาร แต่ยิ่งกว่าสองคนนั้น เขาคือผู้ออกคำสั่งให้ตำรวจลงมือปฏิบัติการให้ความต้องการดังกล่าวบรรลุผล. ทำไม?

ก่อนที่จะพิจารณาประวัติความเป็นมาของชุมพล เพื่อพยายามหาว่าเขามีสายสัมพันธ์ทางการเมืองอะไรที่จะช่วยให้เราเข้าใจเบื้องหลังของเหตุการณ์ 6 ตุลา ได้ชัดเจนขึ้นหรือไม่ ผมขอบันทึกประเด็น "เล็กๆ" ประเด็นหนึ่ง ซึ่งได้จากคำชี้แจงของชุมพลเมื่อวันที่ 7 ตุลาคม 2519

กว่า 20 ปีที่ผ่านมา ผมมักจะสงสัยว่าผู้ที่ถูกจุดไฟเผาที่บริเวณสนามหลวงในเช้าวันนั้นได้เสียชีวิตไปก่อนหน้านั้นแล้วหรือถูกจับ "เผาทั้งเป็น" ขบวนการนักศึกษามักจะบอกว่าเป็นกรณีหลัง แต่ผมมักจะหวังอย่างเงียบๆว่าเป็นกรณีแรก และถ้าเข้าใจไม่ผิดก็ไม่เคยมีหลักฐานที่แน่ชัดลงไปว่าเป็นกรณีไหน จนเมื่อได้อ่านคำชี้แจงของชุมพล (ซึ่งตามความเข้าใจของผม ไม่เคยถูกนำมาใช้เป็นหลักฐานกรณี 6 ตุลามาก่อน) จึงได้รับการยืนยันว่ามีการ "เผาทั้งเป็น" จริงๆ ชุมพลกล่าวถึงยอดคนตายในเหตุการณ์ที่เป็น "นักศึกษาประชาชน" ไว้ว่า "ตายในที่เกิดเหตุ 23 คน มาตายที่โรงพยาบาล...14 คน" ซึ่งในจำนวนที่ตายในที่เกิดเหตุนั้น "ตายแล้วฝูงชนเอามาเผา 2 คน *ฝูงชนเอามาเผาเลย 2 คน*"

ขอให้เรากลับไปที่ตัวชุมพลเอง สิ่งแรกที่ชวนให้สะดุดใจที่สุดในประวัติของเขาคือ ภูมิหลังที่มาจากครอบครัวคนจีนแบบเดียวกับทั้งป๋วย อึ๊งภากรณ์ และธานินทร์ กรัยวิเชียร อีก 2 คนที่ชะตาชีวิตผูกพันอยู่กับ 6 ตุลาอย่างแยกไม่ออก โดยเฉพาะกรณีป๋วยนั้นจัดได้ว่าเป็นคนรุ่นเดียวกัน ชุมพลเกิดเมื่อปี 2461 หลังป๋วยเพียง 2 ปี มีชื่อเดิมเป็นภาษาจีน (แบบเดียวกับป๋วย) ว่า หงส์ ตามคำบอกเล่าของชุมพลเอง ครอบครัวของเขา (เช่นเดียวกับของป๋วย) "ฐานะไม่ดีนัก" บิดาของชุมพล (เช่นเดียวกับบิดาของป๋วย) เสียชีวิตตั้งแต่เขายังเด็ก อย่างไรก็ตาม ต่างกับป๋วยซึ่งเป็นนักเรียนที่เก่งมาก (แต่เหมือนธานินทร์) ชุมพลดูเหมือนจะเรียนได้ในระดับปานกลางหรือไม่ดีนัก เขาจบประถมที่วัดสระเกศแล้วมาต่อมัธยมที่เทพศิรินทร์ เมื่อจบแล้วก็พยายามสอบเข้าโรงเรียน

นายร้อยทหารบก แต่ต้องสอบถึง 3 ครั้งจึงเข้าได้ ที่พยายามจะเข้าให้ได้เพราะ "มีใจรักเครื่องแบบอยู่....นึกว่าการได้แต่งเครื่องแบบสวยๆไปไหนก็มีคนต้อนรับ" จบจากโรงเรียนนายร้อยในปี 2483 เลือกรับราชการมาทางสายงานตำรวจ สองปีต่อมาเมื่อรัฐบาลจอมพล ป. ประกาศใช้รัฐนิยม ชื่อหงส์ถูกถือว่าเป็นชื่อผู้หญิงจึงเปลี่ยนเป็นชุมพล

สิ่งที่ชวนให้สะดุดใจในประวัติของชุมพลอย่างที่สองคือ วิถีชีวิตการทำงานในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเมืองของเขามีทิศทางแบบเดียวกับวิวัฒนาการของตำรวจพลร่มและตำรวจตระเวนชายแดนซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการโจมตีธรรมศาสตร์ในวันที่ 6 ตุลาที่ผมนำมาเสนอข้างต้น (แม้ตัวชุมพลเองจะไม่เคยเป็นตำรวจพลร่มหรือตระเวนชายแดนเลย) กล่าวคือ เริ่มจากการใกล้ชิดกับจอมพล ป. แต่มาลงเอยที่การใกล้ชิดกับราชสำนัก

ในช่วงปีก่อนเกิดรัฐประหาร 2500 ชุมพลเป็นตำรวจสันติบาล ได้รับมอบหมายให้เป็นตำรวจประจำตัวนายกรัฐมนตรี วันที่สฤษดิ์ยึดอำนาจ (16 กันยายน) จอมพล ป. รีบขับรถหนีจากกรุงเทพมุ่งหน้าไปทางเขมร ชุมพลได้ติดตามอารักขาไปด้วยถึงชายแดน จอมพล ป. ข้ามแดนไป ส่วนชุมพลเดินทางกลับมารายงานตัวที่กรุงเทพ (ซึ่งต่อมาเขาได้เขียนเล่าประสบการณ์ "หนีไปกับจอมพล" ได้อย่างน่าอ่าน ลงในหนังสือ *เบื้องแรกประชาธิปตัย* ที่มีชื่อเสียง)

อาจเป็นด้วยในขณะนั้นชุมพลเป็นเพียงตำรวจอาชีพชั้นผู้น้อย เขาจึงไม่ถูกเล่นงานจากสฤษดิ์ ที่สำคัญยิ่งกว่านั้น ตั้งแต่ปี 2502 เมื่อสฤษดิ์เริ่มดำเนินนโยบายรื้อฟื้นสถานะของสถาบันกษัตริย์อย่างเป็นระบบและอย่างขนานใหญ่ โดยหนึ่งในวิธีการที่ใช้คือสนับสนุนให้ทรงเสด็จพระราชดำเนินประพาสต่างประเทศ ชุมพลได้เป็นหนึ่งในผู้ตามเสด็จฯแทบจะทุกครั้งในฐานะนายตำรวจราชสำนักที่ติดตามไปในขบวนเสด็จฯ ตั้งแต่ครั้งแรก เสด็จฯ 3 ประเทศเพื่อนบ้าน (เวียดนาม, อินโดนีเซีย, พม่า 2502-3), ครั้งสำคัญที่สุด เสด็จฯ 14 ประเทศยุโรปและสหรัฐอเมริกา (2503-4) และการเสด็จฯออสเตรเลียและนิวซีแลนด์ (2505 ครั้งหลังนี้ไม่ได้ไปในขบวนเสด็จฯ แต่ไปในฐานะตำรวจสันติบาลถวายการอารักขา) ชุมพลได้นำเอาประสบการณ์ตามเสด็จฯเหล่านี้มาเขียนเล่าในสารคดีชุด "สันติบาลตามเสด็จฯ" ความยาวหลายตอน

นอกจากนี้ เข้าใจว่า ชุมพลยังได้ตามเสด็จฯ เยี่ยมราษฎรในประเทศด้วยหลายครั้ง เห็นได้จากในการให้สัมภาษณ์ครั้งหนึ่งเมื่อปี 2515 เมื่อผู้สัมภาษณ์ถามว่า "ในชีวิตการปฏิบัติราชการของท่านมีเรื่องใดที่ท่านรู้สึกภาคภูมิใจมากที่สุดครับ" ชุมพลตอบว่า:

> สิ่งที่ผมรู้สึกภาคภูมิใจมากที่สุดคือในระหว่างปี พ.ศ.2504 ผมมีหน้าที่ถวายอารักขาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถเมื่อครั้งเสด็จไปเยี่ยมราษฎรภาคใต้ ขณะที่ไปถึงจังหวัดสงขลาเขตติดต่อระหว่าง อำเภอหาดใหญ่กับอำเภอสะเดา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯในระหว่างเดินทางให้ผมเป็นนายตำรวจราชสำนักพิเศษซึ่งเป็นสิ่งที่ผมรู้สึกภาคภูมิใจในพระมหากรุณาธิคุณอย่างสูงยิ่ง

เป็นที่ทราบกันดีว่าในกรณี 14 ตุลา ในหลวงได้ทรงเข้าแทรกแซงขอให้ถนอม-ประภาสลาออกและเดินทางออกนอกประเทศ แล้วทรงตั้งนายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งทำให้รัฐบาลสัญญาได้รับการขนานนามว่า "รัฐบาลพระราชทาน" อีกทั้งรัฐมนตรีบางคนก็เป็นผู้ที่ถูกเข้าใจกันทั่วไปว่าทรงไว้วางพระราชหฤทัย (เช่น นายประกอบ หุตะสิงห์) ชุมพล โลหะชาละเองได้รับโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย ทั้งในสมัยสัญญา 1 (ตุลาคม 2516 - พฤษภาคม 2517) และ สัญญา 2 (พฤษภาคม 2517 - มกราคม 2518) นี่นับเป็นเรื่องค่อนข้างประหลาด เพราะขณะนั้นชุมพลยังเป็นผู้บัญชาการตำรวจสอบสวนกลางซึ่งต้องฟังคำสั่งและอยู่ภายใต้อธิบดีกรมตำรวจ แต่การเป็นรัฐมนตรีช่วยมหาดไทยก็คือเป็นผู้บังคับบัญชาและออกคำสั่งต่ออธิบดีกรมตำรวจ! ภาวะอิหลักอิเหลื่อนี้ไม่น่าจะอธิบายได้ด้วยความสามารถหรือคุณสมบัติของชุมพลที่ทำให้เขาก้าวกระโดดขึ้นมาเป็นเจ้านายของเจ้านายตัวเอง มากเท่ากับการที่เขา, เช่นเดียวกับสัญญาและคนอื่นในคณะรัฐบาล, เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย

เมื่อหมดยุคสัญญา ชุมพลกลับเป็นตำรวจอย่างเดียว (ซึ่งเท่ากับลดตำแหน่งลงมา!) และได้เลื่อนขึ้นเป็นรองอธิบดีตำรวจในที่สุดในปี 2519 ในปีนั้นเองเขาได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้คุมคดีฆาตกรรมการเมือง ดร.บุญสนอง บุณโยทยาน นิตยสาร*ประชาชาติ*รายสัปดาห์ได้เขียนเสียดสีว่าขณะที่คดี

บุญสนอง ไม่สามารถจับคนร้ายได้ คดีการเมืองอื่นที่ชุมพลคุมโดยมีนักศึกษาถูกหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ เช่น คดี 9 นักศึกษากรรมกรอ้อมน้อย กลับจับผู้ต้องหาได้หมด คดีการเมืองสุดท้ายที่ชุมพลคุม ก็คือคดีฆ่าแขวนคอพนักงานไฟฟ้า 2 คนที่นครปฐมขณะติดโปสเตอร์ประท้วงถนอม อันเป็นชนวนนำไปสู่ 6 ตุลานั่นเอง ราวกับเป็นการพยากรณ์ *ประชาชาติ* ฉบับเดียวกันนั้นซึ่งเป็นฉบับสุดท้าย (ลงวันที่ 14 ตุลาคม 2519 เข้าใจว่าน่าจะออกวันที่ 5 หรือ 6) ได้เอาภาพถ่ายโคลสอัพหน้าชุมพลขึ้นเป็นปกเต็มหน้า และพาดหัวว่า "ตำรวจ: ฆาตกรเจ้าเก่า"!

ปัจฉิมลิขิต

ผมมีความคิดที่จะเขียนบทความในทำนอง "ใครเป็นใคร (Who's Who) ในกรณี 6 ตุลา" มาเป็นเวลาหลายปีแล้ว ความตั้งใจดั้งเดิมคือ อยากจะให้เป็นความเรียงในเชิงเสนอข้อเท็จจริง ไม่ตัดสินว่าใครผิดใครถูก ต้องการเพียงจะหาว่าใครทำอะไรบ้างในเหตุการณ์นั้น โดยรวบรวมและวิเคราะห์จากหลักฐานประเภทต่างๆเท่าที่มีอยู่โดยวิธีวิพากษ์ทางประวัติศาสตร์ (historical criticism) แต่เมื่อลงมือเขียนจริงๆ ผมพบว่าเป็นเรื่องที่ทำไม่ได้ ไม่ใช่เพราะ "ความเป็นกลางหรือภาววิสัยแท้ๆไม่มีในโลก" (ซึ่งจริงแต่เป็นการสรุปแบบทั่วไปเกินไป too

generalized) เท่านั้น แต่เพราะโดยธรรมชาติของหลักฐานเอง เรียกร้องให้ต้องตัดสินตีความถูกผิดในทุกประเด็น อย่างไรก็ตาม ตลอดเวลาที่เขียน ผมได้พยายามยึดติดอยู่กับหลักฐานข้อเท็จจริงให้มากที่สุด พยายาม "ให้ความเป็นธรรม" แม้กับผู้ที่เห็นได้ชัดว่าได้ทำผิดในเหตุการณ์นั้น ด้วยการฟังข้ออ้างของพวกเขาอย่างเต็มที่ และที่สำคัญ ผมจะกล่าวโทษ ไม่ใช่บนบรรทัดฐานอุดมการณ์ส่วนตัวของผม แต่บนบรรทัดฐานของกฎหมายที่ผู้ทำผิดอ้างว่ายึดมั่นอยู่เอง

ผมได้เตรียมข้อมูลสำหรับเขียนครอบคลุมถึงบุคคลและกลุ่มต่างๆที่มีหลักฐานว่าเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ 6 ตุลา ตั้งแต่พรรคการเมืองถึงขบวนการนักศึกษา, ทหารถึงพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย นอกเหนือจากที่เขียนไปแล้ว ความเรียงนี้ควรจะมีอีก 3 ตอน คือ ว่าด้วยการชุมนุมที่ลานพระรูปทรงม้า, จำลอง ศรีเมือง, ยังเติร์ก และนวพล; ว่าด้วยราชสำนักกับ 6 ตุลา ซึ่งจะรวมบทวิเคราะห์เพลงพระราชนิพนธ์ "เราสู้"; และ ว่าด้วยขบวนการนักศึกษาและพคท. ซึ่งจะอภิปรายถึงปัญหาการตัดสินใจไม่สลายการชุมนุมในคืนวันที่ 5 ตุลาคม 2519 ผมคิดว่าใน 2 ตอนหลัง ผมมีแง่มุมการมองที่เรียกได้ว่า "ใหม่" และน่าสนใจบางอย่างจะนำเสนอ แต่เท่าที่ผ่านมา ผมได้ใช้เวลาไปค่อนข้างมากแล้ว จึงเห็นว่าควรจะหยุดพักหรือ "จบชั่วคราว" เพียงเท่านี้ก่อน เมื่อมีโอกาสเหมาะจึงค่อยกลับมาเขียนใหม่ใน 3 ตอนที่เหลือ*

* บางส่วนของข้อมูลที่เดิมตั้งใจจะเขียนเป็น 2 ตอนสุดท้าย ได้นำไปเขียนไว้ใน "เราสู้: เพลงพระราชนิพนธ์การเมืองกับการเมืองปี 2518-2519" และ "คืนที่ยาวนาน: การไม่ตัดสินใจสลายการชุมนุมในธรรมศาสตร์คืนวันที่ 5 ตุลาคม 2519" ในหนังสือเล่มนี้

ป๋วย อึ๊งภากรณ์, สล้าง บุนนาค, ธานินทร์ กรัยวิเชียร

1.

หนังสือพิมพ์ *มติชน* รายวันฉบับวันเสาร์ที่ 7 สิงหาคมที่ผ่านมา (2542) ได้ตีพิมพ์ข้อเขียนของพล.ต.อ. สล้าง บุนนาค อดีตรองอธิบดีกรมตำรวจเกี่ยวกับบทบาทของเขาในเหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม 2519 โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับอาจารย์ป๋วย เนื้อหาสำคัญก็เพื่อจะแก้ข้อกล่าวหาซึ่งเป็นที่ทราบกันอย่างแพร่หลายว่าพล.ต.อ.สล้างได้ใช้ความรุนแรงกับอาจารย์ป๋วยในระหว่างที่อาจารย์กำลังพยายามเดินทางออกนอกประเทศเพื่อหนีการตามล่าของพวกกำลังจัดตั้งฝ่ายขวาในวันนั้น

การแก้ตัวในเรื่องดังกล่าวเป็นสิ่งที่พล.ต.อ.สล้างเคยทำมาก่อนในระยะไม่กี่ปีที่ผ่านมา และที่สำคัญ สิ่งที่เขาทำไม่ใช่ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว นับตั้งแต่ประมาณ อดิเรกสาร (ซึ่งให้สัมภาษณ์ตั้งแต่ปี 2520 ว่า "6 ตุลา เป็นอุบัติเหตุทางการเมือง") ถึงจำลอง ศรีเมือง (ซึ่งออกมาปฏิเสธในปี 2531 เมื่อการเข้าไปเกี่ยวข้องกับ 6 ตุลาของเขาถูกเปิดเผยออกมาว่า "ผมไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือสนับสนุนให้มีการฆ่านักศึกษาแต่อย่างใด"), ถึงมนัส สัตยารักษ์ (ในข้อเขียนที่ตีพิมพ์ใน *มติชนสุดสัปดาห์* เมื่อ 3-4 ปีก่อน ซึ่งมีเนื้อหาในลักษณะคล้ายกับข้อเขียนของสล้างในครั้งนี้มาก) ถึง ฯลฯ, ฯลฯ ดูเหมือนว่าทุกคนที่เคยเกี่ยวข้องกับ 6 ตุลา ในลักษณะที่เป็น "ผู้กล่าวหา" ขบวนการ

นักศึกษาและศูนย์นิสิตฯ, อาจารย์ป๋วยและธรรมศาสตร์ ในสมัยนั้น จะพยายามอย่างสุดความสามารถ ที่จะเอาตัวออกห่างจากเหตุการณ์ให้มากที่สุด ราวกับว่าพวกเขากำลังตกเป็น "ผู้ถูกกล่าวหา" จากสังคมไทยเสียเองแล้ว

สล้าง บุนนาค เขียนว่า:

> ประมาณ 2 ทุ่ม... ได้รับวิทยุสั่งการโดยตรงจาก พล.ต.ต.สงวน คล่องใจ ผู้บังคับการกองปราบฯ ให้รีบเดินทางไปสนามบินดอนเมืองโดยด่วนที่สุดเพื่อป้องกันช่วยเหลือ ดร.ป๋วยให้รอดพ้นจากการทำร้ายจากกลุ่มประชาชนพวกนวพลและกระทิงแดงให้ได้
>
> จึงได้รีบเดินทางไปปฏิบัติหน้าที่ตามคำสั่ง รีบขึ้นไปอาคารขาออกชั้น ๒ เมื่อขึ้นไปพบกลุ่มชนไม่สามารถแยกพวกได้ ยืนอยู่ที่อาคารขาออกด้านนอกซึ่งสามารถมองทะลุกระจกไปถึงจุดตรวจของตรวจคนเข้าเมืองได้
>
> ทันใดนั้น ได้รับรายงานทางวิทยุว่า รถเบ็นซ์รุ่น ๔๕๐ รุ่นใหม่ที่ขอยืมมาจากพ่อตาเพื่อสะดวกในการติดต่อสื่อสารเนื่องจากเป็นรถที่ติดโทรศัพท์อยู่ในรถ ได้ถูกทุบตีทั้งคันเนื่องจากเข้าใจว่าเป็นรถของดร.ป๋วย
>
> ผมจึงรีบเดินไปที่ ดร.ป๋วยที่กำลังโทรศัพท์อยู่ โดยบอกว่า อาจารย์ครับเข้าไปโทรข้างใน พูด ๒ ครั้ง ท่านก็ยังพยายามต่อโทรศัพท์อยู่ ผมจึงปัดโทรศัพท์จากมือท่าน และกระชากท่านเพื่อนำเข้าไปในห้องของท่าอากาศยาน
>
> เมื่อเข้าไปในห้องและเห็นว่าปลอดภัยแล้ว จึงได้กราบท่านและแนะนำตัวว่าผมก็เป็นลูกศิษย์ท่านที่ธรรมศาสตร์ ที่ได้แสดงกิริยารุนแรงกับอาจารย์ก็เพื่อแสดงให้กลุ่มพลังข้างนอก เข้าใจว่าผมไม่ใช่พวกเดียวกับอาจารย์
>
> ดร.ป๋วยได้บอกกับพวกผมและเจ้าหน้าที่ท่าอากาศยาน ศุลกากร ต.ม. ว่าที่ต้องโทร.ก็เพราะไม่มีเงินติดตัวมาเลย ต้องการติดต่อสถานทูตอังกฤษช่วยติดต่อที่บ้านให้เอารถมารับ
>
> เจ้าหน้าที่หลายนายได้บอกว่าผมเป็นลูกศิษย์ และมีหลายคนรวบรวมเงินมอบให้อาจารย์ ท่านก็รับไป เมื่อเจ้าหน้าที่เช็กตั๋วเครื่องบินเสร็จ นำท่านขึ้นเครื่องสักพักก็ได้รับรายงานว่านักบินไม่ยอมบิน ถ้าอาจารย์เดินทางเที่ยวนี้ จึงพร้อมกับอาจารย์กลับลงมา
>
> เมื่ออาจารย์ลงจากเครื่องบิน ดร.วัฒนา เขียววิมลและนายทหารหลายคนได้มารับตัวอาจารย์ไป...

นสพ. *มติชน* ฉบับเดียวกัน ได้ตีพิมพ์ข้อเขียนของจอน อึ๊งภากรณ์ บุตรชายคนโตของอาจารย์ป๋วย ซึ่งกล่าวว่าหลังจากอาจารย์หนีไปถึงอังกฤษได้ในที่สุดแล้ว "เหตุการณ์ที่คุณพ่อเล่าให้ฟังมากที่สุดเป็นช่วงระหว่างมาถึงดอนเมืองกำลังจะออกจากเมืองไทย มีลูกเสือชาวบ้านกลุ่มนวพลติดตามคุณพ่อ แล้วก็มีคุณสล้างที่ไปใช้มารยาทไม่ดีต่อคุณพ่อ ตอนนั้นคุณพ่อจะโทรศัพท์ไปหาองคมนตรีท่านหนึ่ง คุณสล้างเข้ามากระชากโทรศัพท์"

ขอให้สังเกตว่าเหตุการณ์ที่ดอนเมืองฝังอยู่ในความทรงจำของอาจารย์ป๋วยถึงขนาดเป็นเหตุการณ์ที่อาจารย์ "เล่าให้ (ลูก) ฟังมากที่สุด" และตามการเล่าของอาจารย์นั้นไม่มีการกล่าวถึงข้ออ้างของสล้างที่ว่า "เมื่อเข้าไปในห้องและเห็นว่าปลอดภัยแล้วจึงได้กราบท่าน... ที่ได้แสดงกิริยารุนแรงกับอาจารย์" เลยหากสล้างได้กราบขอโทษจริง อาจารย์ป๋วยก็น่าจะกล่าวถึงบ้าง

ถ้าจะให้เลือกระหว่างอาจารย์ป๋วยกับสล้าง บุนนาค ว่าใครพูดความจริงถึงสิ่งที่เกิดขึ้นที่ดอนเมือง ผมเลือกอาจารย์ป๋วยโดยไม่ลังเล

โปรดสังเกตด้วยว่า หากตำรวจไทยจะใช้ตรรกะแบบเดียวกับสล้าง ในอนาคตหากมีผู้ต้องหาคนใดถูกนำตัวไปทำแผนประทุษกรรมแล้วมีฝูงชนพยายามเข้ารุมประชาทัณฑ์ ตำรวจก็ควรทำร้ายผู้ต้องหาเสียเองในที่นั้น เพื่อหลอกฝูงชนว่าเป็นพวกเดียวกัน

ผมตระหนักดีว่าตัวอย่างที่เพิ่งยกมานี้ใช้ไม่ได้ เพราะอาจารย์ป๋วยไม่เคยตกเป็นผู้ต้องหาใดๆ ซึ่งทำให้พฤติกรรมของสล้างตามที่เจ้าตัวอ้างไว้เองยิ่งแย่ขึ้นไปอีก ถ้าประเทศไทยปกครองด้วยกฎหมาย สล้างจะต้องถูกดำเนินคดีฐานใช้กำลังทำร้ายอาจารย์ป๋วยอย่างแน่นอน

2.

เมื่ออาจารย์ป๋วยออกไปนอกประเทศแล้ว คณะรัฐประหาร 6 ตุลาคม 2519 ที่เรียกตัวเองว่าคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ได้แต่งตั้งให้นายธานินทร์ กรัยวิเชียรเป็นนายกรัฐมนตรี

ตามคำบอกเล่าของธานินทร์เอง เขามีส่วนร่วมในการวางแผนทำรัฐประหารมาตั้งแต่ต้นปี 2519 โดยเป็นผู้ร่าง "แผนแม่บท" (Master Plan) สำหรับนำมาใช้หลังการรัฐประหาร แม้แต่คำว่า "การปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน" เขาก็เป็นผู้ร่วมคิดขึ้น (ดูคำสัมภาษณ์ธานินทร์ กรัยวิเชียรในหนังสือ *อำนาจ บุคลิกภาพและผู้นำการเมืองไทย* ของ ศาตราจารย์ยศ สันตสมบัติ)

การถูกบังคับให้ออกจากราชการของอาจารย์ป๋วยและการขึ้นสู่อำนาจของธานินทร์จากเหตุการณ์เดียวกัน ภูมิหลังบางอย่างของทั้งสองที่เหมือนกันซึ่งเป็นที่รู้กันทั่วไป ทำให้มีการเอ่ยถึงทั้งคู่ในเชิงเปรียบเทียบ เท่าที่ผมจำได้ การเอ่ยถึงดังกล่าวเป็นไปอย่างผิวเผิน ประเภททั้งคู่เคยเรียนธรรมศาสตร์เหมือนกัน เคยไปเรียนที่ประเทศอังกฤษเหมือนกัน มีภรรยาเป็นคนยุโรปเหมือนกัน อะไรทำนองนี้

การถึงแก่กรรมของอาจารย์ป๋วย ทำให้ผมอดเปิดหนังสือที่เกี่ยวกับธานินทร์ กรัยวิเชียร ดูเปรียบเทียบกับเรื่องราวของอาจารย์ป๋วยที่กำลังมีการพูดถึงกันในขณะนี้ไม่ได้ และก็พบว่า มีความเหมือน/ความแตกต่างที่น่าสนใจมากกว่าที่ผมเคยรู้มาก่อน (ข้อมูลเกี่ยวกับธานินทร์ต่อไปนี้ทั้งหมดมาจากหนังสือของยศเล่มดังกล่าว)

ธานินทร์เกิดหลังป๋วย 10 ปีพอดี (ป๋วย 9 มีนาคม 2459 ธานินทร์ 5 เมษายน 2470) แต่เช่นเดียวกับป๋วย เขามีบิดาเป็นคนจีน (ชื่อนายแห) ธานินทร์เป็นหนึ่งในพี่น้อง 5 คน (ป๋วย 7 คน) ครอบครัวของเขามีฐานะดี เป็นเจ้าของโรงรับจำนำและร้านค้าเพชรพลอยที่สมุทรปราการ (ครอบครัวป๋วยขายส่งปลาที่ตลาดน้อย ฐานะไม่แน่ชัดแต่คงไม่ดีเท่า)

ป๋วยเรียนมัธยมโรงเรียนฝรั่ง คืออัสสัมชัญ มิหนำซ้ำยังอยู่แผนกภาษาฝรั่งเศสซึ่งเขาทำคะแนนได้ยอดเยี่ยม เรียนจบได้เป็นครูที่โรงเรียนตั้งแต่อายุ 17 ปี ใช้เวลาว่างจากการเป็นครูเรียนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ไปด้วย ธานินทร์เรียนโรงเรียนวัดสระเกศ แล้วย้ายไปโรงเรียนสวนกุหลาบ "สมัยเด็กๆผมขี้เกียจมากไม่ชอบเรียน...แม้ว่าการเรียนของผมจะอยู่ในเกณฑ์ดี" ป๋วยจบธรรมศาสตร์ในปี 2480 แล้วได้ทุนรัฐบาลไปเรียนด้านเศรษฐศาสตร์และการคลังที่ London School of Economics (LSE) ได้เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง ได้ทุนเรียนต่อจนจบปริญญาเอกทางเศรษฐศาสตร์ในปี 2492. เมื่อจบสวนกุหลาบแล้ว ธานินทร์เข้าเตรียมธรรมศาสตร์ในปี 2485 เรียนวิชากฎหมายจนจบปริญญาตรีในปี

2491 แล้วเดินทางไปเรียนต่อวิชากฎหมายที่ LSE (เข้าใจว่าด้วยทุนส่วนตัว) ตามความปรารถนาของมารดาที่ต้องการให้ลูกชายคนเดียว "ไปชุบตัวที่เมืองนอก" จบนิติศาสตร์บัณฑิตในปี 2496 และเป็นเนติบัณฑิตอังกฤษในปีต่อมาจึงเดินทางกลับไทย

ป๋วยรับราชการในกระทรวงการคลัง, สำนักงบประมาณ จนเป็นผู้ว่าธนาคารแห่งประเทศไทยในปี 2502, เป็นคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์ในปี 2507 และเป็นอธิการดีในที่สุด. ธานินทร์เริ่มรับราชการในกระทรวงยุติธรรม เป็นผู้ช่วยผู้พิพากษา จนเป็นผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลฎีกาก่อนจะได้รับการแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรี. ในปี 2504 ธานินทร์เข้ารับการอบรมหลักสูตรต่อต้านคอมมิวนิสต์ ที่โรงเรียนสงครามจิตวิทยา กระทรวงกลาโหม จนได้กลายเป็นอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านลัทธิคอมมิวนิสต์ของโรงเรียนดังกล่าว "นับตั้งแต่พ.ศ.2504 เป็นต้นมา อาจารย์ธานินทร์ได้เริ่มเป็นที่รู้จักกันดีในแวดวงของผู้ที่ทำงานด้านความมั่นคงและกลุ่มอนุรักษ์นิยมในฐานะที่เป็นผู้เชี่ยวชาญและนักต่อต้านคอมมิวนิสต์คนสำคัญ"

ขอให้สังเกตว่าป๋วยโตเป็นหนุ่ม (อายุ 20-35) ในช่วงระหว่างสงครามโลก 2 ครั้ง (เมื่อเกิดเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก, เกิดการแพร่หลายของความคิดแบบรัฐเข้าแทรกแซงเศรษฐกิจเพื่อช่วยคนจน), เป็นสมัยเริ่มแรกของคณะราษฎรที่ความคิดประชาธิปไตยและรัฐสภายังมีพลัง (การปฏิวัติ 2475 เกิดขึ้นเมื่อป๋วยอายุ 15 ปี), และเข้าร่วมขบวนการต่อต้านฝ่ายฟัสซิสต์เมื่อเกิดสงคราม, ขณะที่ธานินทร์โตเป็นหนุ่มในช่วงเริ่มต้นสงครามเย็น เมื่ออเมริกาก่อกระแสแอนตี้คอมมิวนิสต์ขึ้นทั่วโลก, และหลังรัฐประหาร 2490 เมื่อไทยตกอยู่ใต้อำนาจรัฐตำรวจของเผ่า ศรียานนท์, และเริ่มชีวิตราชการพอดีกับการขึ้นสู่อำนาจของสฤษดิ์

ป๋วยออกนอกประเทศวันที่ 6 ตุลาคม 2519 เส้นโลหิตในสมองแตกในปีต่อมา. ธานินทร์ได้รับแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ถูกรัฐประหารออกจากตำแหน่งวันที่ 20 ตุลาคม 2520 และได้รับโปรดเกล้าฯ ให้เป็นองคมนตรีจนปัจจุบัน

3.

ผมทราบข่าวการถึงแก่กรรมของอาจารย์ป๋วย ด้วยความรู้สึกที่สะเทือนใจอย่างรุนแรง เพราะการตายของอาจารย์ชวนให้นึกถึงความเป็นจริงอย่างหนึ่งที่ว่าในบรรดาคนที่ทำผิดต่ออาจารย์, ต่อผมและเพื่อนๆในขบวนการนักศึกษา, ทำผิดต่อกฎหมายที่พวกเขาอ้างว่าเป็นผู้รักษาและเป็นตัวแทนเอง บรรดาคนเหล่านี้ไม่เคยได้รับการลงโทษเลยแม้แต่น้อย หลายคนยัง "เป็นใหญ่เป็นโต" ให้เห็นกันอย่างชัดเจนอยู่ทุกวัน

ป๋วย อึ๊งภากรณ์:
ปีเกิด, ลูกจีน, 6 ตุลา

1.

ทุกคนกล่าวว่าป๋วย อึ๊งภากรณ์ เกิดเมื่อวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2459 รวมทั้งตัวอาจารย์ป๋วยเอง.

ในปี พ.ศ. 2519 อาจารย์เขียนหนังสือเล่มหนึ่งชื่อ *เหลียวหลังแลหน้า* เพื่อเป็นที่ระลึกในวาระที่อาจารย์อายุครบ "60" ปี. บรรดานักวิชาการที่ชื่นชมอาจารย์ก็ช่วยกันเขียนบทความแล้วรวบรวมพิมพ์เป็นเล่มเพื่อเป็นเกียรติในวาระครบ "5 รอบ" ของอาจารย์ ใช้ชื่อหนังสือว่า *รักเมืองไทย* มีสมบัติ จันทรวงศ์ และรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ เป็นบรรณาธิการ.

ผมจำหนังสือทั้งสองเล่มได้ดี (ความจริง *รักเมืองไทย* แบ่งเป็น 2 เล่ม) และก็จำอายุ "60" ของอาจารย์ได้ดี เพราะขณะนั้นการเมืองไทยกำลังอยู่ในภาวะตึงเครียดอย่างที่สุด. วันเกิดของอาจารย์ในปีนั้นห่างจากวันครบกำหนดที่อเมริกาจะถอนฐานทัพของตนออกจากประเทศไทยไม่ถึงสองสัปดาห์. ขบวนการนักศึกษาซึ่งผมเป็นผู้ปฏิบัติงานคนหนึ่งได้ถือเอาการรณรงค์ให้"ฐานทัพต้องออกไปอธิปไตยจึงสมบูรณ์" เป็นงานหลักของทั่วทั้งขบวนการ ระดมพลครั้งใหญ่หมายจะบีบให้อเมริกาทำตามนโยบายของรัฐบาลไทยที่ให้ถอนฐานทัพออกไปให้หมดภายในวันที่ 20 มีนาคม 2519 ให้จงได้. ขณะเดียวกัน กำลังจัดตั้งของฝ่ายขวาต่างๆ ตั้งแต่กระทิงแดงถึง "ยังเตอร์ก" (ของจำลอง ศรีเมืองกับพวก) ก็เร่งก่อกระแสต้าน โจมตีขบวนการนักศึกษาอย่างหนัก ผู้ปฏิบัติงาน

ของขบวนการถูกฆาตกรรมติดต่อกันอย่างลับและเปิดเผย ถึงจุดสุดยอดเมื่ออมเรศ ไชยสะอาด อุปนายกองค์การนักศึกษามหิดลถูกมือปืนบุกยิงเสียชีวิตขณะออกค่าย และดร.บุญสนอง บุญโยทยาน อาจารย์สังคมวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เลขาธิการพรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทย ถูกมือปืนยิงเสียชีวิตขณะขับรถบนถนนซุปเปอร์ไฮเวย์ (วิภาวดีรังสิตปัจจุบัน)

วันเกิดปีที่ "60" ของอาจารย์ป๋วย จึงอยู่ในความทรงจำของผมเสมอมาในฐานะส่วนหนึ่งของปีที่เต็มไปด้วยเหตุการณ์ไม่อาจลืมได้.

เมื่อสามปีก่อน (2539) ขณะที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ซึ่งผมกลายมาเป็นอาจารย์คนหนึ่ง จัดงานฉลองวันเกิดครบรอบ "80" ปีให้ อาจารย์ป๋วยอย่างเงียบๆ (ฉลองใหญ่ไม่ได้เพราะไปตรงกับช่วงพระราชพิธีอย่างหนึ่งพอดี) ผมเกิดคิดขึ้นมาได้ว่า พ.ศ. 2459 ที่ว่ากันว่าเป็นปีเกิดของอาจารย์นั้น ประเทศสยาม ยังใช้ปฏิทินแบบเดิม ซึ่งนับวันที่ 1 เมษายนเป็นวันขึ้นปีใหม่. เพราะฉะนั้น เดือนมีนาคมของ พ.ศ. 2459 ถ้าเทียบกับปฏิทินปัจจุบัน ก็ต้องเป็นเดือนมีนาคม พ.ศ. 2460.

หมายความว่า ถ้าอาจารย์ป๋วยเกิดในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2459 จริงๆ อาจารย์ป๋วยก็ควรจะอายุเพียง 59 ปีใน พ.ศ.2519, เพียง 79 ในปี 2539 และ 82 ขณะที่ถึงแก่กรรมเมื่อสัปดาห์ก่อน ถ้าอาจารย์จะอายุ 60, 80 และ 83 ตามลำดับในปีดังกล่าวได้ อาจารย์ก็ต้องเกิดในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2458 ไม่ใช่ 2459 ดังที่ทุกๆคน รวมทั้งอาจารย์เองเข้าใจ

ที่น่าสนใจก็คือ ในบัตรประจำตัวนักศึกษาของอาจารย์ที่ London School of Economics (ซึ่งหนังสือชีวประวัติอาจารย์หลายเล่มเคยถ่ายภาพมาตีพิมพ์) นั้น ระบุว่า อาจารย์เกิดในเดือนมีนาคมปี 1916 ซึ่งถ้าเทียบกับปฏิทินไทย ในขณะนั้น ต้องเป็น พ.ศ. 2458 จริงๆ (ถ้าเป็นเดือนมีนาคม พ.ศ. 2459 ฝรั่งจะต้องเทียบเป็นปี 1917)

2.

ผมเกิดในปี พ.ศ. 2501 หมายความว่า เช่นเดียวกับคนอื่นๆในรุ่นนั้น ผมเป็นเด็กและโตเป็นวัยรุ่นขึ้นมาในสังคมไทยภายใต้ "เงา" ของอาจารย์ป๋วย เพราะ

ทุกครั้งที่เราใช้จ่ายเงิน ซึ่งสมัยนั้นเป็นแบ็งค์มากกว่าเป็นเหรียญ เราจะเห็นลายเซ็นชื่อของอาจารย์ในฐานะผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยเสมอ

ในฐานะลูกจีนที่พ่อแม่อพยพมาจาก "แผ่นดินใหญ่" ชื่อของอาจารย์ยิ่งมีความหมายแก่ผมมากกว่าลายเซ็นในธนบัตร เพราะอาจารย์เป็นเหมือน "ฮีโร่" ของครอบครัว ผมยังจำได้ดีว่า เรื่องของอาจารย์เป็นตำนานสอนใจที่แม่คอยเล่าให้ฟังตอนผมยังเด็กๆ ไม่ใช่ในฐานะของลูกจีนที่ "ได้ดิบได้ดี" เท่านั้น (อย่างพวกนายธนาคารทั้งหลาย) แต่ที่สำคัญที่สุด แม่จะพูดว่า ให้ดูตัวอย่าง "ป๋วย อึ๊งภากรณ์" เป็นถึงผู้ว่าธนาคารชาติ แต่ไม่เคยโกงกินเลย ในความรู้สึกของพวกเรา อาจารย์เป็นคนเดียวในบรรดา "คนใหญ่คนโต" ของประเทศไทยสมัยนั้น ที่มือสะอาด

อาจารย์ป๋วยเป็นความภูมิใจของเด็กลูกจีนอย่างเราอีกอย่างหนึ่ง เพราะอาจารย์กล้ายืนยันใช้ชื่อแบบ "เจ๊ก" ที่เตี่ยตั้งให้ สมัยที่ผมโตขึ้นมาในยุคสฤษดิ์-ถนอม ความเป็น "ลูกเจ๊ก" เป็นปมด้อยอย่างหนึ่ง อันที่จริง คำว่า "เจ๊ก" เป็นคำที่ผมเกลียดมากที่สุด ผมเปลี่ยนชื่อจีนที่ใช้สมัยเด็กๆเป็นชื่อไทย และตั้งนามสกุลใหม่ให้เป็น "ไทย" (ความจริงเป็นคำแขก) และผมทะเลาะกับเตี่ยตัวเองอย่างหนัก เมื่อเตี่ยหรือที่ผมเรียกว่า "อาปา" พยายามบังคับให้ผมรักษาความเป็นจีนบางอย่างไว้ หนึ่งในนั้นคือภาษาจีน ซึ่งผมปฏิเสธที่จะเรียนแม้ "อาปา" จะด่าว่าอย่างไร "ภาษาไทยของลื้อใช้ได้ไกลแค่ดอนเมืองเท่านั้น!" อาปาชอบพูดแบบนี้ เมื่อผมโตขึ้นและได้ไปไกลเกิน "ดอนเมือง" จริงๆ ผมจึงรู้สึกว่าได้ทำผิดอย่างใหญ่หลวง ว่าตัวเองน่าจะเรียนภาษาจีนไว้ตอนเด็กๆ ไม่ใช่เพื่อ "ความเป็นจีน" อย่างที่อาปาต้องการ แต่เพื่อทุกวันนี้ผมจะได้มีเครื่องมืออันทรงพลังที่ช่วยในการเข้าใจโลกเพิ่มขึ้นอีกอย่างหนึ่ง

3.

ผมเคยพบหน้าอาจารย์ป๋วยแบบ "ซึ่งๆ หน้า" เพียงครั้งเดียว แต่เป็นการพบหน้าที่มีความสำคัญบางอย่างอยู่.

วันจันทร์ที่ 4 ตุลาคม 2519 เป็นวันที่สองของการสอบไล่ภาคแรกของธรรมศาสตร์ในปีนั้น แต่เป็นวันสอบวันแรกของนักศึกษาปี 1 ทั้งหมดเพราะ

เป็นวิชาภาษาไทยซึ่งปี 1 ทุกคนต้องเรียน. ขณะนั้น ขบวนการนักศึกษากำลังอยู่ในระหว่างการเคลื่อนไหวคัดค้านการกลับมาของจอมพลถนอม กิตติขจร ในคราบผ้าเหลือง. ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยได้ประกาศตั้งแต่วันที่ 2 ตุลาคมว่า จะจัดชุมนุมใหญ่ที่สนามหลวงในเย็นวันที่ 4 และแกนนำการเคลื่อนไหวของขบวนการได้ตกลงเป็นการภายในแล้วว่าจะชุมนุมยืดเยื้อจนกว่าถนอมจะยอมกลับออกนอกประเทศไป ซึ่งก็หมายความว่าจะต้องใช้ธรรมศาสตร์เป็นสถานที่อีกครั้ง (เราตกลงว่าจะย้ายจากสนามหลวงเข้าธรรมศาสตร์ในคืนวันที่ 4) แต่นี่เป็นการตัดสินใจในระดับแกนนำที่ผู้ปฏิบัติงานทั่วไปของขบวนการยังไม่รับรู้

อย่างไรก็ตาม ในวันที่ 3 ได้มีผู้ปฏิบัติงานที่เป็นนักศึกษาปี 1 ธรรมศาสตร์จำนวนหนึ่งที่ต้องสอบบางวิชาในบ่ายวันนั้น ริเริ่มด้วยตัวเองที่จะไม่เข้าสอบเพื่อประท้วงถนอม มีการรวมกลุ่มชุมนุมกันที่ลานโพธิ์ พูดชักชวนด้วยโทรโข่งให้นักศึกษาทั่วไปโดยเฉพาะปี 1 ไม่เข้าสอบด้วย ขณะนั้น ผมเองก็เพิ่งเข้าเรียนในธรรมศาสตร์เป็นปีแรก แต่งานหลักของผมอยู่ที่ฝ่ายนำการเคลื่อนไหวในส่วนกลาง เนื่องจากผมเป็นหนึ่งในผู้รับผิดชอบเวทีการชุมนุมกลางแจ้งของศูนย์นิสิตฯในครั้งหลังๆ เพื่อนๆ ปี 1 จึงขอให้เป็นคนพูดโทรโข่งชักชวนให้งดสอบ ในความเป็นจริง เข้าใจว่านอกจากพวกเราเองแล้ว ไม่มีนักศึกษาทั่วไปร่วมงดสอบด้วยเลยในวันนั้น หลังจากรวมกลุ่มและพูดชักชวนนักศึกษาที่ลานโพธิ์พักหนึ่งแล้ว พวกเราก็เคลื่อนย้ายไปพูดคุยกันต่อที่สนามหญ้าหน้าตึกโดม และตกลงว่าวันรุ่งขึ้นที่ทุกคนต้องมาสอบวิชาภาษาไทย เราจะจัดชุมนุมที่มีขนาดใหญ่กว่านั้น เพื่อพยายามให้มีการงดสอบทั้งหมด ผมรับผิดชอบเป็นคน "ไฮด์ปาร์ค" อีก โดยคราวนี้ตกลงว่าจะติดตั้งเครื่องขยายเสียงใช้ไมโครโฟนกัน ปีนั้น เรามีผู้ปฏิบัติงานปี 1 หลายคนอยู่ชุมนุมการละคร พวกเขาก็ตกลงว่าจะไปร่วมกับเพื่อนในชุมนุมจัดเตรียมละครสั้นๆชุดหนึ่งเพื่อประกอบการชุมนุม

เที่ยงวันที่ 4 ตุลาคม นักศึกษาปี 1 ทยอยกันมาถึงบริเวณตึกศิลปศาสตร์ที่จะใช้เป็นสถานที่สอบวิชาภาษาไทยในตอนบ่ายโมง ผมเปิดฉากพูดชักชวนให้มีการงดสอบ เพื่อนที่อยู่ชุมนุมการละครก็เริ่มแสดงละครสั้นที่เตรียมมา โดยอาศัยเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนหน้านั้นไม่กี่วัน ที่ผู้ปฏิบัติงานกรรมกร 2 คนที่

นครปฐมถูกจับแขวนคอเสียชีวิต ระหว่างกำลังติดโปสเตอร์ประท้วงถนอม เป็นพล็อตเรื่องมีการจับผู้แสดงขึ้นไปแขวนห้อยบนกิ่งไม้เลียนแบบเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

ผม "ไฮด์ปาร์ค" ได้ไม่นาน นักศึกษาพากันมายืนออที่ลานโพธิ์และตามระเบียงตึก เวลาเริ่มสอบกำลังใกล้เข้ามาทุกขณะ จู่ๆอาจารย์ป๋วยก็ปรากฏตัวขึ้น ขอให้เราเลิกชุมนุม เพื่อให้มีการสอบตามปกติ ผมรู้สึกตกใจพอสมควร เพราะนึกไม่ถึงว่า "ท่านอธิการบดี" จะออกมาห้ามปรามด้วยตัวเอง (ก่อนหน้านั้นมีเสียงเจ้าหน้าที่ออกมาตามลำโพงของมหาวิทยาลัยว่านักศึกษาที่ไม่เข้าสอบจะถูกให้ตก) เข้าใจว่าพวกเราคนอื่นๆก็คงตกใจกันไม่น้อย แรกๆดูเหมือนเราจะเงียบกัน ยืนๆ นั่งๆ ล้อมวงฟังว่าอาจารย์จะว่ายังไง

อาจารย์ป๋วยไม่ได้พูดอะไรมากนัก แต่ใช้วิธีโบกไม้โบกมือ ทำท่าขอร้องให้เราเลิกชุมนุม หลายคนอาจจะเคยเห็นรูปถ่ายเหตุการณ์วันนั้นที่ลานโพธิ์ อาจารย์ทำท่าคล้ายๆ กับจะ "รำวง" คือกางแขนทั้งสองข้างออกจนสุด เอียงตัวเล็กน้อย ความจริงอาจารย์ไม่ได้จะรำวงแต่กำลังพยายาม "ห้ามทัพ" เพื่อนผมบางคนรู้สึกโกรธมาก เริ่มพูดจาโต้เถียงอาจารย์ สมัยนั้นเราไม่ได้ยึดถือเรื่องการ "เคารพนบนอบ" กันอยู่แล้ว ผมเองไม่ได้พูดโต้ตอบกับอาจารย์ แต่กลับพยายามพูดไมโครโฟนชักชวนให้งดสอบต่อไปเรื่อยๆ ปล่อยให้อาจารย์เถียงกับเพื่อนคนอื่นไป

การเผชิญหน้าในลักษณะที่ว่าจะกินเวลานานเท่าไรผมก็ไม่แน่ใจเสียแล้ว เข้าใจว่าไม่น่าจะเกิน 10 ถึง 15 นาที เมื่ออาจารย์เห็นว่าพวกเราไม่ยอมทำตามที่อาจารย์ขอร้องแน่ๆแล้ว อาจารย์ก็เดินจากไป

24 ชั่วโมงถัดมา ภาพถ่ายละครสั้นของเราที่ลานโพธิ์ถูกนำไปตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์บางฉบับในลักษณะที่เราคาดไม่ถึง.

ประวัติการพิมพ์

"ความผิดพลาดทางประวัติศาสตร์ของปรีดี พนมยงค์," *ผู้จัดการรายวัน*, 28 มิถุนายน 2536.

"ร. 7 สละราชย์: ราชสำนัก, การแอนตี้คอมมิวนิสม์ และ 14 ตุลา," *เนชั่นสุดสัปดาห์*, ฉบับที่ 424, 17-23 กรกฎาคม 2543 ถึง ฉบับที่ 426, 31 กรกฎาคม - 6 สิงหาคม 2543.

"พระราชหัตถเลขาสละราชย์ ร. 7: ชีวประวัติของเอกสารฉบับหนึ่ง," *เนชั่นสุดสัปดาห์*, ฉบับที่ 429, 21-27 สิงหาคม 2543 ถึง ฉบับที่ 431, 4-10 กันยายน 2543.*

"ปรีดี พนมยงค์, จอมพล ป., กรณีสวรรคต และรัฐประหาร 2500," *กรุงเทพธุรกิจ*, 17 พฤษภาคม 2539.

"จุดเปลี่ยน 2500: เผ่า, สฤษดิ์ และพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย," *กรุงเทพธุรกิจ*, 31 พฤษภาคม 2539.

"การชำระประวัติศาสตร์ 14 ตุลา ภายใต้พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย," *เนชั่นสุดสัปดาห์*, ฉบับที่ 362, 13-19 พฤษภาคม 2542 ถึง ฉบับที่ 371, 15-21 กรกฎาคม 2542.

"เหมาเจ๋อตงกับขบวนการนักศึกษาไทย," *กรุงเทพธุรกิจ*, 14 กันยายน 2539.

"*กงจักรปีศาจ* และหนังสือเกี่ยวกับกรณีสวรรคต," *เนชั่นสุดสัปดาห์*, ฉบับที่ 372, 22-28 กรกฎาคม 2542 ถึง ฉบับที่ 374, 5-11 สิงหาคม 2542.

---

* เขียนร่วมกับประจักษ์ ก้องกีรติ

"เราสู้: เพลงพระราชนิพนธ์การเมืองกับการเมืองปี 2518-2519." *เนชั่นสุดสัปดาห์*, ฉบับที่ 453, 5-11 กุมภาพันธ์ 2544 ถึง ฉบับที่ 456, 26 กุมภาพันธ์ - 4 มีนาคม 2544.

"ชนวน: ภาพละครแขวนคอที่นำไปสู่กรณี 6 ตุลา." *มติชน*, 31 ตุลาคม 2543.

"คืนที่ยาวนาน: การไม่ตัดสินใจสลายการชุมนุมในธรรมศาสตร์คืนวันที่ 5 ตุลาคม 2519." *มติชน*, 6 ตุลาคม 2543.

"ใครเป็นใครในกรณี 6 ตุลา." *เนชั่นสุดสัปดาห์*, ฉบับที่ 376, 19-25 สิงหาคม 2542 ถึง ฉบับที่ 386, 28 ตุลาคม - 3 พฤศจิกายน 2542.

"ป๋วย อึ๊งภากรณ์, สล้าง บุนนาค, ธานินทร์ กรัยวิเชียร." *เนชั่นสุดสัปดาห์*, ฉบับที่ 375, 12-18 สิงหาคม 2542.

"ป๋วย อึ๊งภากรณ์: ปีเกิด, ลูกจีน, 6 ตุลา." *มติชน*, 11 สิงหาคม 2542.

ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง

รวมบทความ
เกี่ยวกับ
กรณี ๑๔ ตุลา
และ ๖ ตุลา
โดย
สมศักดิ์
เจียมธีรสกุล

แบบปก : เรนู ปัญญาดี

ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง
ISBN 974-572-877-2
9 789745 728776